

**Р. НАБИЕВА
Ф. ЗИКРИЁЕВ**

ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК

**Китоби дарсӣ барои синфи 11-уми
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ**

Нашри чорум

**Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон
тавсия кардааст**

**ДУШАНБЕ
МАОРИФ
2022**

ТДУ (УДК)-08
ТКБ (ББК)-74.26.Я72
М-80

М-80. Р. Набиева, Ф. Зикриёев. **Таърихи халқи тоҷик.** Китоби дарсӣ барои синфи 11. Душанбе, Маориф, 2022, 280 сах.

ХОНАНДАГОНИ АЗИЗ!

Китоб манбаи донишу маърифат аст, аз он баҳравар шавед ва онро тоза нигоҳ доред! Кӯшиш кунед, ки соли таҳсили оянда ҳам ин китоб ҳамин гуна зебову ораста дастраси хонандагони дигар гардад ва онҳо низ аз он истифода баранд.

ҶАДВАЛИ ИСТИФОДАИ КИТОБ

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли таҳсил	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали соли таҳсил	Охири соли таҳсил
1					
2					
3					
4					
5					

ISBN 978-99947-1-345-5
Моликияти давлат

© Маориф, 2022

САРСУХАН

Тарбияи ватандӯстӣ тарбияест, ки дар натиҷаи он шаҳрвандон Ватани худро дӯст дошта, баҳри пешрафти он содиқона меҳнат мекунанд. Яке аз омилҳои муҳими тарбияи ватандӯстӣ ва ба камол расонидани ҷавонон дуруст ба роҳ мондани омӯзиши фанни «Таърихи халқи тоҷик» мебошад.

Ба шарофати соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон омӯхтани таърихи Ватан ва мақоми он дар ҷомеа торафт афзун мегардад. Дар ин хусус Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд кардааст: «Агар кас гузаштаи аҷдоди худро надонад, инсонӣ комил нест! Ин хитоби сода, вале дар айни замон ҷиддӣ бузургони илму адаби мо аз қаъри асрҳо ба гӯш мерасад ва ҳушдор медиҳад, ки аз таърихи миллату сарзамин, расму русум ва дину оини худ мудом воқиф бошем. Воқеан, таърихро хотираи инсоният меноманд. Пас ҳар фард бе омӯзиши таърихи кишвари худ аслу насаб ва маърифати бумиву зотиашро пойдору бегазанд нигоҳ дошта наметавонад, аз решаи хеш дур ё қанда шуда, ба вартаи гумномӣ ё фано қадам мениҳад ва ба таъбири имрӯзиён, манқурт мешавад. Ба ифодаи дигар, агар инсон таърихи гузаштаи худро наомӯзад, табиист, ки аз роҳи тайкарда, дастовардҳои сиёсӣ фарҳангӣ ва бурду бохти мардумаш ноогоҳ монда, чун махлуқе одамсурат, вале бепарво, бемаъсулияту бенишон умр ба сар мебарад...

Имрӯз мардуми кишвар ба худшиносӣ ва барқарор кардани хотироти таърихӣ хеш беш аз пеш ниёз дорад. Мо бояд аз таърихи гузашта сабақ бигирем ва барои ваҳдати комили миллӣ қорҳои бузургеро ба анҷом бирасонем»¹.

Дар асару мақола, суҳанрониҳо ва паёмҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, алалхусус дар китоби бисёрҷилдаи «Тоҷикон дар оинаи таърих», концепсияи нави тафаккури таърихӣ пешниҳод гардидааст. Ба туфайли ин концепсия шоҳроҳе муайян карда шудааст, ки шаҳрвандонамон таърих ва фарҳанги қадими хешро омӯхта, сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии худро дар асоси анъанаҳои муфиди аҷдодӣ баланд ва ғанӣ мегардонанд.

¹ Эмомалӣ Раҳмон. Сарчашмаи худшиносии миллӣ// Б. Ғ. Ғафуров. Тоҷикон. Таърихи қадимтарин, қадим ва асри миёна. Китоби яқум. – Душанбе: Ирфон, 1998. – С. 1-5.

Имрӯз ҳар як хонанда вазифадор аст, ки бо кумаки омӯзгорон таърихи Ватанро аз нигоҳи нав омӯзад. Дар рафти омӯзиш бояд, пеш аз ҳама, ба омилҳои зерин: аз худ кардани таҷрибаи муфиди таърихӣ, таҳлили объективонаи мушкилиҳо, камбудииҳо ва қачравииҳо дар гузашта, равшан донистани вазифаҳои имрӯза ва ояндаи давлати Тоҷикистон диққати махсус дода шавад.

Маълум аст, ки қарни XXI дар миқёси ҷаҳон ва дар назди шаҳрвандони ҷумҳуриямон масъалаҳои ҷиддӣ мегузорад. Барои ҳалли онҳо шаҳрвандони асри навин бояд таърихи худро хуб дониста, дорои фарҳанги баланди умумӣ, ахлоқи ҳамида, ватандӯст, башардӯст, меҳнатдӯст, боодобу хушахлоқ, муборизи роҳи арзишҳои умумибашарӣ бошанд.

Хонандагони муҳтарам бояд бидонанд, ки баъзе саҳифаҳои таърихи халқамон ҳанӯз дуруст таҳлил ва таҳқиқ нашудаанд. Масалан, таърихи қарни XX-и халқи тоҷик гуногунранг аст. Баъзе саҳифаҳои он то алҳол норавшан, баҳсталаб буда, камбудииҳои ҷиддии дар ҷомеа рухдода таҳлили амиқи худро наёфтаанд. Аз ин лиҳоз, ҳангоми таълиму тадрис ба масъалаҳои зерин диққати махсус додан лозим аст: сабақҳои таърихии ҷазодиҳии сиёсии солҳои 30-юм ва баъди ҷанг; сабақҳои солҳои тӯлонӣ дар Тоҷикистон, рушд накардани саноати вазнин; диққати лозима надодан ба ободии мавзӯҳои кӯхистон; дар сохтмон, шахрсозӣ самаранок истифода нашудани меъмории миллӣ (хусусан наққошӣ, кандакорӣ); дар соҳаи кишоварзӣ дуруст истифода нашудани захираҳои об, аз байн рафтани навҳои самаранокӣ маҳсулоти кишоварзӣ, аз ҷумла чорводорӣ ва ғайра.

Китоби дарсии «Таърихи халқи тоҷик» барои синфи 11 дар асоси барномаи таълимӣ, ки ҳайати Мушовараи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон онро тасдиқ кардааст, солҳои 1945–2021-умро дар бар мегирад. Китоб аз ду фасл ва даҳ боб иборат мебошад. Фасли якум хонандаро ба масъалаҳои давраи азнавбарқароркунии хоҷагии халқ, масъалаҳои муҳими Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 50-80-ум шинос хоҳад кард.

Фасли дуюми китоб ба давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар ин фасл мавзӯҳои зерин: шароити таърихӣ ва раванди ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистон, ҷанги шаҳрвандӣ, сулҳу ваҳдат дар сарзамини тоҷикон, гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, мақоми фарҳанг дар тарбияи шаҳрвандон, робитаҳо бо

точикони бурунмарзӣ, инчунин, мақоми Тоҷикистон дар ҷаҳони имрӯза таҳлил ва ҷамъбаст шудаанд.

Дар охири ҳар боб баъзе сарчашмаҳо, намунаҳои тестӣ (санҷишӣ) ва саволу супоришҳо оварда шудааст.

Барои ҳаматарафа дониستاني таърихи навини хеш ба хонанда инчунин, тавсия карда мешавад, ки ба омӯхтани сарчашмаҳо диққати махсус дода, бо ҷойҳои таърихӣ, сохтмонҳои калони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз наздик шинос шавад.

Азбаски китоби «Таърихи халқи тоҷик» бо ҳаёти имрӯзаи ҷумҳурӣ пайвастагӣ дорад, ба хонандагон тавсия карда мешавад, ки аз матбуоти даврӣ ва барномаҳои радио ва телевизион низ самаранок истифода баранд.

Дар назди хонандагони синфи ёздаҳ вазифаҳои омӯзиши таърихи давраи соҳибистиклолии Тоҷикистон истодааст. Дониستاني масъалаҳои назариявӣ ва амалии таърихи ҷумҳурӣ ба хатмкунандагони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ имконият медиҳад, ки дар пешравии Ватан бевосита сарҳад гузоранд.

Дар роҳи аз худ намудани таърихи халқи тоҷик хонандагон объективона ба мушкилиҳо дучор мешаванд. Ин душвориҳо хусусан, дар вақти омӯхтани масъалаҳои ташаккули миллати тоҷик, сохтгори давлатдорӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ, фарҳангӣ, бурду бохти даврони Шӯравӣ, гузаронидани сиёсату иқтисодию иҷтимоии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ва ғайра дида мешаванд. Хонандагон бо ёрии амалии омӯзгорон метавонанд душвориҳои дар роҳи омӯхтани таърихи Ватан рӯйдодаро ҳал намоянд.

Умедворем, ки китоби дарсии пешниҳодшуда сифати таълимро беҳтар мегардонад.

Боварии комил дорем, ки бо мустаҳкам гардидани сулҳ ва ваҳдати миллӣ, Тоҷикистони соҳибистиклол ба таҷрибаи таърихии хеш ва комёбиҳои илму техникаи ҷаҳонӣ таъям намуда, дар қарни XXI ба музаффариятҳои бузург ноил мегардад.

ФАСЛИ ЯКУМ ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 1945 – 1990

БОБИ 1. ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРАИ БАРҚАРОРКУНИИ ХОҶАГИИ ХАЛҚ (СОЛҲОИ 1945 – 1950)

1. БА ОХИР РАСИДАНИ ЧАНГ ВА ОҶОЗИ БАРҚАРОРКУНИИ ХОҶАГИИ ХАЛҚ

Вазъияти байналмилалӣ. Бо торумор карда шудани фашизм дар вазъияти байналмилалӣ ва сиёсати берунаи мамлакатҳои ҷаҳон тағйироти кулӣ ба амал омаданд. Дар натиҷаи мағлуб гардидани фашизм ва муборизаи синфи коргар бо сарвариҳои хизбҳои коммунистӣ дар якҷанд мамлакатҳои Аврупои Шарқӣ ва Осиё инқилобҳои пролетарӣ ғалаба карданд, сохтори сотсиалистӣ ташкил ёфт. Ба ин сохтор Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ (ИҶШС), Албания, Венгрия, Булғория, Ветнам, Олмони Демократӣ, Кореяи Шимолӣ, Муғулистон, Полша, Югославия, Чехословакия, Руминия, Чин, Куба дохил гардиданд.

Чанг ба халқҳои ҷаҳон зарари моддӣ ва маънавӣ расонда, миллионҳо шахрвандонро нобуд гардонд, рушди ҷомеаи инсонӣ ба ақиб партофта шуд. Аз ин чанги хонумонсӯз, пеш аз ҳама, Иттиҳоди Шӯравӣ зарару хисороти бузург дид. Беш аз 30 миллион шахрванд ҳалок гардида, ба мамлакат зарари калони иқтисодӣ овард.

Халқҳои ҷаҳон аз ҳукуматдорони худ талаб мекарданд, ки саркардагони чанг ҷазо дода, минбаъд пеши роҳи чангҳои ҷаҳонӣ гирифта шавад. Моҳи августи соли 1945 давлатҳои бузурги ҷаҳон дар Конфронси Потсдам чамъ омада, фашизмро маҳкум намуда, барои ҷазо додан ба гунаҳкорони чанг Трибунали Ҷарбӣ созмон доданд, ки он 1-уми октябри соли 1946 фаъолиятро ба охир расонд.

Қувваҳои сулҳҷӯӣ ҷаҳон низ созмонҳои худро таъсис доданд. Аз ҷумла, танҳо соли 1945 Созмони Милали Муттаҳид, Иттифокҳои касаба, Федератсияи занон, ҷавонон ва дигар

ташкilotҳои оммавӣ ташкил ёфтанд, ки баҳри пойдории сулҳ дар ҷаҳон мубориза бурданд.

Созмони Милали Муттаҳид (СММ) дар асоси қарори Конфронси таъсисии Сан-Франсиско 26 июни соли 1945 ташкил ёфта, барои пойдор намудани сулҳ ва таъмини бехатарӣ дар рӯи замин мунтазам мубориза мебарад. Мувофиқи Оиннома СММ аз Ассамблеяи генералӣ, Шӯрои амният, Шӯрои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, Шӯро оид ба васоят, Суди байналмилалӣ ва Котибот иборат аст. Соли 2005 мардуми ҷаҳон 60-солагии ин созмони бонуфузро ҷашн гирифтанд. Дар айни замон ба ҳаёти ин созмон қариб 200 давлат дохил гардида, Дабири кулли он Пан Ги Мун мебошад.

Дар солҳои баъдичангӣ чунин қувваҳои сиёсӣ-оммавӣ, ба монанди ҳаракати байналмилалӣ коргарӣ, коммунистӣ, ҳизбҳои сотсиал-демократӣ низ дар мустаҳкам намудани сулҳ саҳм гузоштаанд.

Ба ҳаёти озоишта гузаштани Тоҷикистон. Ба охир расидани ҷанг ва фаро расидани ҳаёти озоишта ба Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон дод, ки бо бунёдкорӣ машғул шавад.

Гарҷанде Тоҷикистон аз хатти фронт дур бошад ҳам, ҷанг хоҷагии онро хароб карда буд. Хусусан, ба фронт фиристодани автомобил, асп ва дигар олати техникӣ барои давом додани нақшаҳои созандагӣ монеъ мешуданд. Дар шаҳр ва ноҳияҳои ҷумҳурӣ сохтмони манзил, муассисаҳои фарҳангӣ-маишӣ, пулҳо, каналкӯбӣ ва аз худ кардани заминҳои бекорхобида муваққатан қатъ гардида буданд.

Дар Тоҷикистон барқарорсозии баъдичангӣ хусусиятҳои хоси худро дошт. Агар дар ҷумҳуриҳои ҷангдида вайронаҳоро барқарор карда, биноҳои истиқоматӣ, корхонаҳо, роҳҳо, мактабҳо, иншооти обёрӣ ва ғайраҳоро аз нав сохтан зарур бошад (зеро душман ҳаммаи онҳоро ба ҳок яқсон карда буд), дар ҷумҳурии мо, пеш аз ҳама, он корхонаҳоеро, ки дар давраи ҷанг муваққатан аз қор монда буданд, ба қор дароварда, сохтмони корхонаҳои нави саноати сабук, неругоҳҳои барқи обӣ, рушди пахтакорӣ ва чорводорӣ зарур буданд.

Бо мақсади эҳё кардани хоҷагии халқ 8-уми августи соли 1946 Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон нақшаи панҷсолаи ҷорумро (солҳои 1946 – 1950) қабул намуд. Вазифаи панҷсолаи ҷорум ба дараҷаи пеш аз ҷангӣ расонидани хоҷагии кишоварзӣ ва саноат буд. Мувофиқи нақша маҳсулоти саноатӣ ва кишоварзӣ зиёд кар-

да мешуд. Сохтмони корхонаҳои равғанкашӣ, нуругоҳҳои барқии обӣ пешбинӣ шуда буд. Заминҳои бекорхобида азхуд карда шуда, қорҳои обёрӣ дар водиҳои Вахшу Ҳисор гузаронида шуда, кишти пахта бояд зиёд мегардид. Инчунин, бояд базаи моддию техникаи истеҳсолоти кишоварзӣ мустаҳкам мегардид. Дар панҷсола ба истеҳсоли маҳсулоти сермасраф диққати калон дода, ба қор даровардани комбинати Тақоб, қонҳои Олтин-Топқан, Чорукдаррон ва ғайра ба нақша гирифта шуд.

Мувофиқи нақшаи панҷсола бояд ба рушди маорифи халқ, тандурустӣ ва сохтмони манзилгоҳ диққат дода мешуд.

Дар мурочиатномаи ташкилотҳои ҳизбӣ, шӯравӣ, комсомолӣ ба заҳматкашонии қумхурӣ қайд гардида буд, ки ҳар як шаҳрванд баҳри пеш аз муҳлат иҷро кардани панҷсола бояд саҳми арзандаи худро гузорад. Қоргарон ва деҳқонон аввалин шуда мурочиатномаро дастгирӣ намуда, баҳри иҷрои панҷсола қамар бастанд.

Мардон, занон ва ҷавонони қумхурӣ уҳдадорӣҳои шахсӣ гирифта, дар заводу фабрика ва саҳроҳои қолхозӣ намунаи ибрат нишон медоданд. Сарфи назар аз душворӣҳои баъдичангӣ, қормандони қорхонаҳо дар бораи пеш аз муҳлат иҷро кардани нақшаҳои истеҳсолӣ хабар медоданд.

Дар давраи барқарорқунӣ дар соҳаи саноат низ душворӣҳои объективӣ ва субъективӣ вучуд доштанд. Аз қумла, қадрҳои баландихтисос намерасиданд, муассисаҳои саноатӣ ба ашёи хом ва қисмҳои эҳтиётӣ эҳтиёҷ дошта, ҳавасмандии моддӣ дар сатҳи паст меистод.

Дар асоси қарори ҚМ ҲК (б) Тоҷикистон ва Шӯрои Қомиссарони Халқии Қумхурии Тоҷикистон аз 10 июли соли 1945 дар мамлақат қомиссияҳои маҳсус барои дар истеҳсолот истифода бурдани иштирокчиёни қанг таъсис дода шуданд. Танҳо дар вилояти Ленинобод (қоло вилояти Суғд) соли 1947 қомиссияҳо 10818 нафар қанговарони собиқро ба истеҳсолот қалб намуданд, вале таъмини муассисаҳои саноатӣ бо қадрҳо бо ин роҳ ҳал нагардид. Бинобар ин, Пленуми ҚМ ҲК (б) Тоҷикистон моҳи августии соли 1947 масъалаи «Дар бораи фаъолияти муассисаҳои саноатии қумхурӣ»-ро муҳокима намуда, тавсия қард, ки ҷавонон ба мактабҳои ФЗО ва ФЗУ қалб қарда шаванд. Аз соли 1946 то 1950 ин мактабҳо барои саноат, сохтмон ва нақлиёти қумхурӣ 8,7 ҳазор мутақассиси қавонро тайёр намуданд.

2. ТАДБИРҲО ОИД БА ПЕШРАФТИ ХОҶАГИИ ХАЛҚ

Сарфи назар аз мушкилиҳо саноати ҷумҳурӣ бо техникаи нав ва технологияи пешқадам таҷҳизонида мешуд. Ба баланд бардоштани савияи маданияту техникаи коргарон диққати махсус дода мешуд. Дар назди муассисаҳои саноатӣ курсҳои барои супоридани минимумҳои техникӣ, мактабҳои таҷрибаи пешқадам, азхуд кардани ихтисоси дуҷум ва ғайра амал мекарданд. Танҳо дар соҳаи саноати бофандагӣ соли 1947-ум 3149 нафар коргар бо шаклҳои гуногуни таҳсил фаро гирифта шуданд.

Дар байни синфи коргари ҷумҳурӣ мусобиқаи ватандӯстона ба рои пеш аз муҳлат иҷро намудани панҷсолаи барқароркунӣ авҷ гирифт. Дар натиҷа нақшаи панҷсола дар 4 солу 3 моҳ иҷро гардид. Муассисаҳои нави саноатӣ: заводи механикӣ ва таъмири моторҳо (с. 1946), фабрикаҳои дӯзандагӣ, трикотажбарорӣ дар Душанбе, заводи механикӣ дар Конибодом, комбинати истехсоли масолеҳи сохтмонӣ дар Вахш (с. 1946), заводҳои хиштбарорӣ дар Қӯрғонтеппа ва Ҳисор (с. 1948), заводи шишабарорӣ дар Ленинобод (с. 1949), Неругоҳи барқи обии "Варзоби Поён" (с. 1949) ва ғайра ба кор шурӯъ намуданд. Ҳамагӣ дар панҷсола 14 корхонаи нави саноатӣ ба кор даромад. Синфи коргар аз ҷиҳати миқдор афзуда, шумораи он ба 178 ҳазор нафар расид, ки нисбат ба давраи тоҷангӣ 19 дарсад зиёд буд, вале дар фаъолияти корхонаҳои саноатӣ камбудии ҷиддӣ вучуд доштанд. Баъзе корхонаҳо нақшаро аз рӯйи навҳои истехсоли маҳсулотро иҷро намекарданд, сифати маҳсулотро беҳтар кардан лозим буд, истехсоли маҳсулоти нафтӣ низ талаботро қонеъ намегардонид.

Ҷанг ба соҳаи кишоварзии ҷумҳурӣ низ таъсирашро расонда буд, зеро деҳқонони зиёд ва техникаи кишоварзӣ ба ҷанг сафарбар карда шуда буданд. Аз нарасидани қувваи қорӣ ва техникаи чандин сол як қисми заминҳо шудгор ва каналу ҷӯйборҳо аз гил тоза карда нашуда буданд. Ба ҷойи пахта ғалла мекоштанд. Дар солҳои ҷанг истехсоли пахта 2,6 баробар кам шуд. Ҳоҷагҳои пахтакор ва чорводор зарари қалон диданд. Саршумори чорво хеле кам шуда буд.

Барои барқарор кардани хоҷагии кишоварзӣ Ҳукумати Иттифок ва Ҷумҳурии Тоҷикистон чандин ҳуҷҷатҳо, аз ҷумла Шӯрои Вазирони ИҶШС моҳи март соли 1949 «Оид ба чорабиниҳо доир ба тараққиёти минбаъдаи пахтакорӣ дар Тоҷикистон ба-

рои солҳои 1949-1952» ва «Дар бораи муттаҳидкунии колхозҳои хурд» (маи соли 1950) қарорҳо қабул намуданд.

Масъалаҳои рушди кишоварзӣ дар Пленумҳои февралӣ соли 1947, мартӣ соли 1949 ва Анҷумани VI ҶК Тоҷикистон муҳокима гардиданд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барқароркуниро аз мурочиат ба ҳамаи меҳнаткашони деҳот (апрели с. 1946) оғоз кард. Дар он гуфта мешуд, ки вусъат додани пахтакорӣ на танҳо кори пуршараф аст, балки воситаи асосии беҳтар намудани некуаҳволии шахрвандони ҷумҳурӣ мебошад. Мурочиатнома аз тарафи меҳнаткашони деҳот дастгирӣ ёфт. Дар натиҷаи меҳнати фидокоронаи деҳқонон соли 1946 дар ҷумҳурӣ 136 ҳазор тонна пахта ҷамъоварӣ карда шуд.

Барои аз ҷиҳати ташкилӣ ва хоҷагӣ мустаҳкам намудани колхозҳо Ҳукумати РСС Тоҷикистон хоҷагиҳои деҳқонии ноҳияҳои кӯхистонро ба водии Вахш кӯчонид. Соли 1945 ба водии Вахш танҳо аз ноҳияҳои ҷумҳурӣ 1,5 ҳазор хоҷагӣ ва аз ноҳияҳои гуногуни ИҶШС зиёда аз 4 ҳазор хоҷагӣ кӯчонида шуданд. Умуман, дар солҳои 1946 – 1950 ба ноҳияҳои пахтакори водии Вахш беш аз 18 ҳазор хоҷагӣ кӯчонда шуданд.

Дар ҷумҳурӣ ба тайёр намудани кадрҳои баландихтисоси соҳаи кишоварзӣ диққати махсус дода мешуд. Бо ин мақсад курсҳои кӯтоҳмуддат ва мактабу техникумҳо кушода шуданд. Аз ҷумла, дар Душанбе соли 1947 мактаби дусолаи ҷумҳуриявӣ барои тайёр кардани раисони колхозҳо ташкил дода шуд. Курсҳои кӯтоҳмуддатро ҳазорон ҳисобчиёну агрономҳо, мудирони участкаҳо ва зоотехникҳо хатм карданд. Соли 1950 дар ҷумҳурӣ 2,8 ҳазор механизатор, аз ҷумла, 1,9 ҳазор тракторчӣ тайёр карда шуд, ки дар баланд бардоштани ғаёолияти соҳаҳои зироаткорӣ ва чорводорӣ саҳми худро гузошанд.

Ҷумҳуриҳои бародар низ дар тайёр намудани кадрҳои баландихтисос ёрии амалӣ расонданд.

Соҳаи кишоварзии Тоҷикистон сол то сол бо техникаи нав таъмин мегардид. Соли 1950 дар ҷумҳурӣ 6 МТС-и нав таъсис ёфт, 3704 трактор дар хизмати деҳқонон қарор дошт. Дар МТСҳо вазифаи муовини директор оид ба кори сиёсӣ (с. 1947) ҷорӣ карда шуд, ки дар тарбияи заҳматкашони деҳот саҳми босазо мегузошт, вале дар ғаёолияти колхозҳо, махсусан дар кори роҳбарии онҳо, камбудии ҷиддӣ содир мешуданд. Аз ҷумла, устави артели кишоварзӣ вайрон карда шуда, рӯзи меҳнат ноду-

руст таксим карда мешуд, заминҳои давлатӣ, моликияти колхозиро медуздиданд. Дар баъзе ноҳияҳо роҳбарони колхозҳо вазифаро сӯйистеъмол карда, ба вайронкорию қачравихо роҳ медоданд. Ин камбудихо дар қарори Шӯрои Вазирони ИҶШС ва КМ ВКП (б) аз 19-уми сентябри соли 1946 «Тадбирҳо оид ба барҳам додани вайронкунии устави артели кишоварзӣ» махсус қайд гардиданд, ки мувофиқи он ҳукуматҳои маҳаллӣ бояд ин камбудихоро ошкор намуда, онҳоро барҳам диҳанд. Дар натиҷаи бартароф сохтани камбудихо истехсоли маҳсулоти хоҷагии кишоварзӣ сол то сол меафзуд. Чунончи, соли 1947 дар ҷумҳурӣ 162 ҳ.т., соли 1948 – 202,5 ҳ.т. ва соли 1950-ум 288 ҳ.т. пахта ҷамъоварӣ карда шуд.

Соҳаҳои дигари кишоварзӣ низ рушд ёфтанд. Аз ҷумла, истехсоли картошка, зағир зиёд шуда, боғу ангурпарварӣ, пиллапарварӣ натиҷаи хуб доданд. Соли 1948 заҳмати кормандони деҳотро ба назар гирифта, 139 нафар пешқадами истехсолот сазовори унвони олӣ – Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ гардиданд. Дар байни онҳо А. Қосимов, П. Оқилов, Р. Расулов, С. Ёрунхочаев ва дигарон буданд.

Дар рӯёндани ҳосили баланди пахта занони ҷумҳурӣ низ саҳми арзанда гузоштаанд. 41 нафар колхозчизан сазовори унвони "Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ" гардида, қариб 1500 нафар колхозчизан бо ордену медалҳо қадр кард шуданд. Дар байни онҳо Ҳалима Ширинова, Ҷаҳон Эргашева, Ҷоннон Ёрунова ва дигарон буданд.

Чорводорӣ ва ғаллакорӣ талаботро қонеъ намекунонданд, бинобар ин, доир ба ин соҳаҳо тадбирҳои мушаххас андешидан лозим буд. Соли 1950 чорвои калони шохдор 96,2 дарсади давраи пешазчангиро ташкил медод. Барои рушди соҳаи чорводорӣ дар минтақаҳои пахтакорӣ колхозу совхозҳо аз андози гӯшт, пашм ва пӯст озод карда мешуданд. Ҳукумат барои ин соҳа маблағи зиёд ҷудо кард. Танҳо барои сохтани биноҳо барои чорво 34,5 млн. сӯм (пули замони шӯравӣ) ҷудо карда шуд. Дар натиҷа дар Кӯҳистони Бадахшон чорвои калони шохдор 3,5 маротиба, саршумори гӯсфанд 11 ва буз 14 маротиба афзуд.

Дар натиҷаи зиёд гаштани маҳсулоти кишоварзӣ зиёда аз 500 колхоз тараққӣ карда, вазъи моддӣ ва маданияи меҳнаткашонӣ деҳот сол то сол хуб мегардид. Тоҷикистон соли 1950 аз пахта – 1.260.400 сӯм даромад гирифт, кишоварз ҳар рӯзи аз 20 то 30 сӯм (100-150 сомони) даромад мегирфт.

Анҷумани кормандони соҳаи кишоварзии ҷумҳурӣ, ки моҳи феврале соли 1948 дар Душанбе баргузор гардид, оид ба рушди ҳамаи соҳаҳои кишоварзӣ қарорҳои мушаххас қабул кард. Баҳри инкишофи соҳаи кишоварзӣ тадбирҳои судманд, аз ҷумла, муттаҳид кардани хоҷагиҳои майдаи колхозӣ, мустаҳкам намудани базаи моддию техникии хоҷагиҳои коллективӣ, тайёр кардани кадрҳо барои деҳот, аз ҷиҳати моддӣ ва маънавӣ ҳавасманд кардани деҳқонро андешидан зарур буд.

Соли 1950 муттаҳидшавии колхозҳои хурд ба амал омад. Агар соли 1949 дар ҷумҳурӣ 2685 колхоз бошад, соли 1950 миқдори онҳо ба 1314 расид. Базаи моддию техникии онҳо мустаҳкам гардид. Аз ҷумла, як қисми хоҷагиҳои коллективӣ бо қувваи барқ таъмин шуданд. Солҳои 1946-1950 дар ҷумҳурӣ 75 неругоҳи барқи обӣ ба қор дароманд. Бо барқ таъмин шудани деҳот ба болоравии ҳаёти фарҳангӣ-маишии аҳоли ва умуман баланд шудани ҳосилнокии меҳнат ва зиёд гардидани маҳсулоти кишоварзӣ, мусоидат намуд.

3. ДАР ШАРОИТИ ОСОИШТА АФЗУДАНИ МАҚОМИ ФАРҲАНГ

Дар ҳар даври замон фарҳанг ба мардум илҳом бахшида, ҳисси ватандӯстии шаҳрвандонро баланд мегардонд. Пас аз ба охир расидани ҷанг фарҳанг вазифаи худро дар шароити нави осоишта муайян мекард. Доир ба ин масъала КМ ҲКИШ якҷанд қарори махсус – «Дар бораи маҷалаҳои «Звезда» ва «Ленинград» (14 августи соли 1946), «Дар бораи репертуарҳои театрҳои драмавӣ ва чораҳои беҳтар кардани он» (26 августи соли 1946) ва ғайра қабул кард, ки онҳо самтҳои асосии қори фарҳангӣ ва ғоявиро муайян менамуданд. Мутаассифона, дар фаъолияти идораҳои фарҳангӣ-маърифатӣ баъзан хусусиятҳои хосси миллӣ ба ҳисоб гирифта намешуданд.

Маорифи халқ, илм, адабиёт, санъат ва муассисаҳои фарҳангӣ. Солҳои баъдичангӣ дар қори маориф ба барқарор намудани ғеъдоди мактабиён, ки солҳои ҷанг хеле кам шуда буданд, эҳёи нашри барнома ва китобҳои дарсӣ, дар ноҳия ва шаҳрҳо таъсис додани мактаб–интернатҳо, аз таълими ҳатмии миёнаи нопурра ба таълими ҳатмии миёнаи пурра гузаштан ва ғайраҳо диққат дода мешуд.

Моҳи августи соли 1946 Пленуми XIX КМ ПК (б) Тоҷикистон масъалаи «Дар бораи чораҳои беҳтар намудани кори маорифи халқ»-ро муҳокима карда, роҳҳои барқарор намудан ва инкишоф додани таҳсилоти умумиро муайян сохт. Дар ҷумҳурӣ хусусан ба мустаҳкам намудани базаи моддӣ мактабҳо диққати калон дода шуд. Танҳо солҳои 1949 – 1950-ум 602 бинои нави мактаб мавриди истифода қарор гирифта миқдори умумии он ба 3 ҳазор расид, шумораи талабагон бештар аз 300 ҳазор нафарро ташкил дод.

Омӯзгорони лаёқатманд дар Донишкадаи омӯзгории Самарқанд тайёр карда мешуданд. Соли 1948 Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон ташкил ёфт, ки он саҳми худро дар рушди маориф то ҳол бомуваффақият мегузорад.

*Аввалин ректори
Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон,
академик
З. Ш. Раҷабов*

Ба мушкilotи иқтисодӣ нигоҳ накарда, баъди ба охир расидани ҷанг ба инкишофи илм, адабиёт ва санъат диққати махсус дода шуд. Олимони ҷумҳурӣ дар якҷоягӣ ва кумаки амалии олимони ҷумҳуриҳои дигари Иттиҳоди Шӯравӣ дар рушди илмҳои табиатшиносӣ, техникӣ ва гуманитарӣ чомеашиносӣ саҳм гузоштанд. Солҳои баъди ҷанг ходимони илми мамлакат: С. Айнӣ, Б.Ғ. Ғафуров, А.М. Баҳоваддинов, А. Мирзоев, З.Ш. Раҷабов бо ҳамкории олимони рус М.С. Андреев, Е.Э. Бертелс, А.А. Семёнов, В.П. Красичков, С.Ф. Олденбург, Е.Н. Павловский, А.Ю. Якубовский ва дигарон дар мавзӯҳои муҳим як силсила таҳқиқоти худро ба итмом расонданд.

Шоирону нависандагони тоҷик эҷодиёти худро ба ҷалб намудани шаҳрвандон ба корҳои барқароркунӣ, мустаҳкам намудани дӯстии халқҳо, тарбияи насли наврас ва ба ҳаёту фаъолияти зани тоҷик бахшида буданд.

Дар ин солҳо асарҳои С. Айнӣ – «Ёддоштҳо», А. Лохутӣ – «Парии бахт», М.Турсунзода – «Қиссаи Ҳиндустон», «Ман аз Шарқи озод», Р. Ҷалил – «Одамони ҷовид», Ҷ. Икромӣ – «Шодӣ», М. Миршакар – «Қишлоқи тиллоӣ» ва дигар китобҳои зиёди бадеӣ аз ҷоп баромаданд.

Дар даҳаи адабиёти шӯравии тоҷик, ки соли 1949 дар шаҳри Москва барпо гардида буд, ба эҷодиёти шоирон ва нависандагони тоҷик баҳои баланд дода шуд.

Санъаткорони чумхурӣ низ бо фаъолияти эҷодии худ, таъби мардумро шод гардонид, сатҳи тарбияи эстетикӣ шаҳрвандонамонро баланд бардоштанд. Театри опера ва балет соли 1947 балети С. Баласанян «Лайлӣ ва Мачнун»-ро ба сахна гузошт. Муаллиф ва иҷрокунандагони нақшҳои асосӣ Ғ. Валаматзода, Л. Зоҳидова, М. Қобилов ва дигарон ба гирифтани Мукофоти давлатии ИҶШС мушарраф гардиданд.

Дар санаи 9 октябри соли 1946 Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти (б) Тоҷикистон дар бораи «Тадбирҳо оид ба минбаъд рушд ёфтани санъати театри ва мусиқии Тоҷикистон» қарор қабул намуд, ки дар он чунин омадааст: «Дар як қатор пейзаҳои дар театрҳо намоишдода, ки ҳеҷ гуна аҳамияти таърихӣ ва тарбиявӣ надоранд, зиндагии шохон, хонҳо ва аъёнӯ ашроф идеализатсия карда мешавад».

Ҳарчанд имкони маблағгузори барои ривочи муассисаҳои маданияту маърифатӣ маҳдуд бошад ҳам, баъди ҷанг дар ин соҳа қор дар ду самт бурда мешуд. Аввалан, клубҳо, кинотеатрҳо, китобхонаҳо ва боғҳои истироҳатӣ, ки солҳои ҷанг аз қор монда буданд, таъмир ва ба қор омода карда шуданд. Дувум, аз ҳисоби маблағҳои давлат, иттифоқҳои касаба ва бо қувваи ҳуди колхозу совхозҳо биноҳои нави фарҳангии маърифатӣ сохта мешуданд.

Дар охири соли 1950 дар чумхурӣ 971 хонаи маданият ва клуб, 1337 ҷойхона-қироатхона ва 4 музейи таърихи кишваршиносӣ амал мекарданд. Танҳо бо маблағи колхозчиён 465 клуб ва 366 ҷойхона-қироатхона сохта шуданд. Муассисаҳои маърифатӣ дар баланд бардоштани маданияти шаҳрвандон хизмати босазо кардаанд.

Дар қори тарбиявии шаҳрвандон ва баланд гардидани сатҳи дониши сиёсии онҳо матбуот ва дигар воситаҳои таблиғот мақоми махсус доштанд. Соли 1945 нашри рӯзномаҳои «Ҷавонони Тоҷикистон», «Сталинская молодёжь» ва «Пионери Тоҷикистон» барқарор карда шуд. Инчунин, фаъолияти маҷалла, рӯзномаҳои чумхуриявӣ, ноҳиявӣ барқарор гашта, рушд ёфтанд.

Қори гоҷавӣ-сиёсии байни заҳматкашон ба воситаи маорифи сиёсӣ ва Ҷамъияти «Дониш» пурқувват гардид. Дар коллективҳои меҳнатӣ лекторон ва агитаторон мунтазам аз рӯи мавзӯҳои рӯзмарраю муҳим баромад намуда, саҳми ҳудро дар таблиғу ташвиқоти вазъияти дохилии мамлакат ва ҳаёти байналмилалӣ мегузоштанд.

4. САТҲИ НЕКУАҲВОЛИИ ХАЛҚ

Чанги Бузурги Ватанӣ дар баробари хароб кардани хочагии халқ дараҷаи некуаҳволии мардумро хеле паст намуд. Дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ соҳтмони манзили истиқоматӣ, муассисаҳои фарҳангӣ-маърифатӣ, табобатхонаҳо, дорухонаҳо муввақатан кам шуд.

Бо мақсади аз нав рушд додани хочагии халқ 8 августи соли 1946 Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақшаи панҷсолаи ҷорумро қабул намуд, ки мувофиқи он на танҳо ба вусъат додани соҳаҳои гуногуни саноату кишоварзӣ, ба баланд бардоштани фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ, табобатӣ, хуб намудани дараҷаи некуаҳволии халқ низ диққати калон дода мешуд.

Дар шароити осоишта дар корхонаҳо речаи муътадили меҳнат аз нав барқарор карда мешуд. Бо тарзи осоишта азнавсозии ҳаёти хоҷагӣ асосан пас аз ҷанг ба анҷом расид. Мухимтарин вазифаи Давлати Шӯравӣ аз вазъи ҳарбӣ ба ҳолати осоишта гузаронидани ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии мамлакат буд.

Пас аз анҷоми ҷанг Давлати Шӯравӣ барои беҳтар намудани некуаҳволии халқ якҷанд тадбирҳо андешид. Пеш аз ҳама, коргарон ба рӯзи кории 8-соата, ҳафтаи кории 6-рӯза гузаронда, руҳсатии меҳнатӣ барқарор карда шуд.

Дар солҳои 1946–1950 нархи маҳсулоти хӯрокворӣ ва пӯшока се маротиба арзон гардид. Музди меҳнати коргарон афзуда, некуаҳволии меҳнаткашони деҳот беҳтар шуд. Давлат барои маъракаҳои иҷтимоӣ фарҳангӣ зиёда аз 3 млн. сӯм ҷудо кард. Соли 1950 нафақа ва кумаки моддии маъҷубони ҷанг қариб 70 млн. сӯмро ташкил дода буд.

Соли 1947 Ҳокимияти Шӯравӣ дар бораи бекор намудани тартиби картоҷағӣ (варақа) ба молҳои саноатӣ, хӯрокворӣ ва гузаронидани ислоҳоти пулӣ қарорҳо қабул кард.

Дар солҳои баъдичангӣ шумораи муассисаҳои табобатӣ ва шифохонаҳо (санатория) зиёд шуд, шумораи боғчаҳои бачагон, истироҳатгоҳҳои пионерӣ ҳам афзуд. Танҳо соли 1950 дар лагерҳои пионерӣ ва истироҳатгоҳҳо зиёда аз 11 ҳазор бачагон истироҳат карданд.

Ба тарбияи ҷисмонии ҷавонон низ диққат дода мешуд. Дар Тоҷикистон 63 ҳазор варзишгар ва зиёда аз ҳазор коллективи варзишӣ вучуд доштанд, ки 279-тои онҳо дар колхозҳо буданд.

Ба сохтмон ва обод гардонидани шахру дехот низ диққати махсус дода мешуд. Агар солҳои 1946 – 1950 дар Тоҷикистон 418,3 ҳазор метри мураббаъ манзилгоҳ сохта шуда бошад, пас дар солҳои 1951–1960 зиёда аз 1 млн. метри мураббаъ хонаҳои истиқоматӣ сохта шуд. Аз соли 1955 дар шаҳри Душанбе ҳаракати троллейбусҳо ҷорӣ шуда, аз моҳи ноябри соли 1959 телевизиони Тоҷикистон ба кор даромад. Дар ин солҳо ба тандурустии аҳолии Тоҷикистон ҳукумат диққати махсус меод. Колхозчиён низ манзилҳои хуб месохтанд, вале сохтмон ҳанӯз қафо мемонд ва талаботи шаҳрвандон ба манзил қонеъ намегардид. Ободонӣ ва шинонидани дарахтҳо симои дехотро дигаргун мекард.

Радио, телефон, ҷароғи барқӣ дар ҳаёти дехот бештар роҳ меёфтанд. Барои ободу зебо гардонидани шаҳрҳои Душанбе, Қўрғонтеппа, Хучанд, Кўлоб ва ғайра диққати махсус дода мешуд.

Ҳамин тавр, зеро роҳбарии ташкилотҳои ҳизбӣ ва шўравӣ халқи тоҷик тавонист вазифаи муқаддаси худро дар барқарор намудани ҳаёти хоҷагӣ ва фарҳангӣ пеш аз муҳлат иҷро намояд.

Гарчанде ҷанг ба маънавиёт ва ҳаёти иқтисодӣ иҷтимоӣ зарари калон расонда бошад ҳам, шаҳрвандони ҷумҳурӣ мушкิลӣ ва камбудии ҷангро паси сар карда, бо рӯҳияи баланди ҳамдигарфаҳмӣ, дўстӣ зиндагонӣ ба сар бурда, барои пешрафти ҷомеа садоқатмандона фаъолият мекарданд.

5. ҲАЁТИ ҶАМЪИЯТӢ – СИЁСӢ

Азнавсозии ҳаёти ҷамъиятӣ – сиёсӣ дар мамлакат. Азбаски дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ демократияи сотсиалистӣ маҳдуд шуда буд, бинобар ин, зарурати такмил ва инкишофи ин масъала ба миён омад. Вазъият талаб мекард, ки, пеш аз ҳама, дар фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ: шўроҳо, ҳизб, иттифоқҳои касаба, комсомол, занон шакл ва усулҳои навини кор, ки ба замони осоишта мувофиқат кунад, истифода бурда шавад.

Дар шароити ҷанг демократияи дохилидавлатӣ маҳдуд гардида, фаъолияти созмонҳои ҷамъиятӣ марказонида шуда буд. Вазъият талаб мекард, ки дар ин қисмат тағйирот ба амал оварда, роҳбарӣ ва афкори коллективӣ барқарор карда шавад. Дар фаъолияти созмонҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ тарзи идоракунии маъмуриятчиғӣ ба роҳ монда шуда, дар баъзе мавридҳо ташкилотҳои ҳизбӣ вазифаҳои ташкилотҳои шўравӣ ва хоҷагиро

иваз мекарданд. Бинобар ин бояд ҳар чӣ зудтар сохтори роҳбарӣ ва тарзи демократикунонии ҷомеа ба низом медаромад. Бо ин мақсад кор аз такмил ва инкишофи фаъолияти Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шӯроҳои маҳаллӣ оғоз ёфт. Пеш аз ҳама, ҳайати Шӯроҳо аз ҳисоби ҷанговарони аз ҷанг баргашта пурқувват гардида, ба демократикунонии ҳаёти онҳо диққат дода шуд. Бо ин мақсад моҳи феврالی соли 1947 интихобот ба Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон ва январӣ соли 1948 ба шӯроҳои маҳаллии депутатҳои меҳнаткашон гузаронида шуд. Дар натиҷа шӯроҳо аз ҷиҳати ташкилӣ мустаҳкам шуда, иштироки омма дар ҳалли масъалаҳои хоҷагӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангӣ афзуд.

Шумораи вакилони халқ дар шӯроҳо сол то сол зиёд мешуд. Дар аввали солҳои 50-ум дар Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон 291 нафар, дар деҳот ва шаҳрчаҳо 908 вакил интихоб шуда, фаъолияти самаранок нишон медоданд.

Ташкилотҳои сиёсӣ ва ҷамъиятӣ. Ҳизбиён, ки солҳои ҷанг дар сафи пеш истода, бар зидди фашистон мубориза мебуданд, обрӯ ва эътибори онҳо боз ҳам баланд гардид. Аз ҷанг 16235 узв ва номзади ҳизб баргашта, ташкилотҳои ҳизбиро пурқувват намуданд. Соли 1948 Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон аз 2323 ташкилоти ибтидоӣ иборат буда, дар ҳайати худ 31786 номзад ва аъзоёни ҳизбро муттаҳид мекард. Солҳои баъдиҷангӣ бо сарвари ташкилотҳои ҳизбӣ корҳои барқароркунӣ ва тарбиявӣ фарҳангӣ сурат мегирифтанд.

Дар солҳои баъдиҷангии барқароркунӣ хоҷагии халқ фаъолияти ташкилотчӣ, илмию фарҳангӣ ва тарбиявӣ Бобочон Фафуровро ба назар гирифта, Пленуми ҳаҷдахуми КМ Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон (3-5 июни соли 1946) ўро котиби якуми Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон интихоб намуд (солҳои 1946-1956).

Фаъолияти ҳизбӣ ва давлатии Б.Ф. Фафуровгуногунҷабха буда, ў чун сарвари хирадманд тавонист баҳри зудтар барқароркардани хоҷагии халқ корҳои зеринро ба сомон расонад: ба корҳои ҳизбӣ, давлатӣ ва ҷамъиятӣ ҷалб намудани беҳтарин кадрҳо; амалан баланд бардоштани мақоми фарҳанг; муътадилсозии муносибат бо сарварони ҳукумати иттифоқӣ, ба ҷумҳурӣ ворид намудани маблағ, техника ва технологияи нави истеҳсолӣ; кӯчонидани ноҳияҳои дурдасти кӯҳистон ба водӣ, азхуд кардани заминҳои бекорхобида ва бо ҳамин роҳ бештар истеҳсол намудани маводи ғизоӣ, хусусан пахта ва амсоли инҳо.

Бо ташаббуси Бобочон Ғафуров доир ба даъват намудани беҳтарин мутахассисон, олимон аз ҷумҳуриҳои бародарӣ, ба мисли А.А.Семёнов, М.С. Андреев, И.С. Брагинский, Е.Н. Павловский, А.Ю. Якубовский, Д.Е. Хайтун, Б.А. Литвинский ва садҳо муҳандисон, техникҳо, духтурон ба пешравиҳои ҳаёти иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистон таъсири калони мусбӣ расонд.

Моҳи декабри соли 1948 Анҷумани VII Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон баргузор гашт, ки дар он Котиби якуми Комитети Марказӣ Б.Ғ. Ғафуров бо маърузаи ҳисоботӣ баромад кард. Анҷуман вазифаҳои навбатии ҳизб, шаклу усулҳои роҳбариро ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар шароити осоишта муайян намуд, вале то анҷумани XX ҲК дар роҳбарии ҳизб ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба маъмуриятчигӣ роҳ дода шуда, демократияи ҷомеаи сотсиалистӣ коста мегардид.

Дар солҳои баъдичангӣ ҳуқуқи Иттифокҳои касабаи ҷумҳурӣ васеъ гардида, барои зудтар барқарор намудани хоҷагии халқ дар байни коргарон мусобиқаи сотсиалистиро ривож доданд. Онҳо ба корҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва маишӣ бевосита машғул гашта, Ҳимоякунандаи ҳуқуқи меҳнаткашон буданд. Моҳи сентябри соли 1948 Шӯрои Иттифокҳои касабаи ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфт, ки 108 ҳазор аъзоро дар бар мегирифт.

Мавқеи Иттифокҳои касаба хусусан дар гузаронидани корҳои иҷтимоӣ маърифатӣ афзуд. Дар тӯли солҳои 1947-1950 маблағгузори ба корҳои фарҳангӣ маърифатӣ ва иҷтимоӣ то 20 фоиз зиёд шуд.

Дар Тоҷикистони солҳои баъдичангӣ ҷавонон аксарияти аҳолиро ташкил медоданд. Пешравиҳои ҷомеа ба ташкили дурусти кор бо ҷавонон алоқа дошт. Бинобар ин Анҷуманҳои VII (с. 1946), VIII (с. 1949), IX (с. 1950) комсомолҳои Тоҷикистон вазифаҳои ҷавонро дар қори тарбиявӣ ва истеҳсоли муайян намуданд. Дар панҷсолаҳои баъдичангӣ комсомолони ҷумҳурӣ дар барқароркунию инкишофи минбаъдаи хоҷагии халқ фаъолона иштирок намуда, дар сохтмони корхонаҳо, колхозу совхозҳои нав, аз худ намудани заминҳои бекорхобида ва бунёди шаҳру посёлкаҳои замонавӣ саҳм гузоштанд. Дар соли 1948 бештар аз 4 ҳазор нафар комсомолон ва коргарони ҷавони корхонаҳои ҷумҳурӣ нақшаи истеҳсолии солонро пеш аз муҳлат иҷро карданд. Бештар аз 200 нафар комсомол ба ҳисоби соли 1951 маҳсулот мебароварданд. Навоарӣ ва ихтироъкорӣ дар байни ҷавонон вусъат ёфт.

Занони Тоҷикистон низ дар солҳои баъдичангӣ дар барқароркунии хоҷагии халқ саҳми худро гузоштанд. Онҳо мисли солҳои ҷанг дар саноат ва хусусан, дар саҳроҳои колхозӣ қувваи асосиро ташкил медоданд. Фаъолияти ҷамъиятӣ ва меҳнатии занон ба пешравии ҷомеа таъсири калон мерасонид. Бинобар ин, дар назди ташкилотҳои хизмӣ шӯъбаҳои занон таъсис дода шуданд, ки онҳо бевосита ба ҳаракати занон роҳбарӣ мекарданд. Инчунин, дар назди КМ ЛКСМ Тоҷикистон ва кумитаҳои комсомолӣ комиссияҳои махсус таъсис дода шуданд, ки онҳо дар байни духтарон кори пурсамари тарбиявӣ мебуданд.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи пурзӯр гардидани кори тарбиявӣ мавқеи ҷамъиятии занон дар солҳои баъдичангӣ афзуд. Чунончи, 9 нафар занони ҷумҳурӣ дар ҳайати Шӯрои Олии ИҶШС, 86 нафар дар ҳайати Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон, 700 нафари онҳо дар ҳайати шӯроҳои вилоятӣ, шаҳрӣ, ноҳиявӣ ва 2870 нафар дар ҳайати шӯроҳои деҳот фаъолият мекарданд.

Ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ дар баланд бардоштани маърифати сиёсӣ ва маданияти умумии шаҳрвандон воситаҳои ахбор ва дигар васоили таблиғотиро самарабахш истифода мекарданд. Соли 1948 Ҷамъияти «Дониш»-и ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфт, ки он дар якҷоягӣ бо дигар ташкилотҳои сиёсӣ ва оммавӣ дар байни шаҳрвандон таблиғи донишҳои илмию техникӣ ва сиёсиро пурсамар гардонид.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАҒӢ

НАҚШАИ ПАНҶСОЛАИ БАРҚАРОРКУНИӢ ВА ТАРАҚҚӢ ДОДАНИ ХОҶАГИИ ХАЛҚИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН (СОЛҲОИ 1946-1950)

Вазифаи асосии хоҷагию – сиёсии панҷсола иборат аз он буд, ки дар кӯтоҳтарин муддат ноҳияҳои аз ҷанг зарардида барқарор карда шаванд, истеҳсоли саноат ва кишоварзӣ ба дараҷаи пеш аз ҷанг расонда шуда, баъдан ба андозаи нишондоди бештар рушд ёбад.

Нақшаи панҷсолаи барқарор кардан ва тараққӣ додани хоҷагии халқи Тоҷикистон, ки Шӯрои Олии Ҷумҳурӣ 8 августи соли 1946 қабул кард, қисми таркибии нақшаи панҷсолаи давлатии ИҶШС буд. Ҳаҷми умумии маблағгузории асосӣ ба хоҷагии халқи ҶШС Тоҷикистон дар зарфи панҷсола ба маблағи 1,2 миллиард сӯм муайян карда шуд. Дар нақшаи панҷсолаи

чумхурӣ масъалаҳои аз нав барқарор кардан ва тараққӣ додани пахтакорӣ мавқеи намоёнро ишғол мекард. Нақшаи панҷсола дар соҳаи ривоч додани чорводорӣ, боғдорӣ ва истеҳсоли зироатҳои обҷаборӣ вазифаҳои муҳимро ба миён гузошт. Ба дараҷаи зиёд механиконидаҳои соҳаи кишоварзӣ пешбинӣ карда мешуд.

"Тоҷикистони сурх", 8-10 августи соли 1946.

ЧАВОНОН ВА ПАХТАКОРӢ

Дар соли 1947 Тоҷикистон аз ҷиҳати ҳосилнокии пахта ба дараҷаи пеш аз ҷанг расида, пахтакориро аз нав барқарор кард ва аз ҷиҳати ҳосилнокӣ дар Иттифок ҷойи якум, аз ҷиҳати ҷамъовариҳои умумӣ ҷойи дуюмро ишғол намуд. Соли 1948 ба давлат ҳамон қадар пахта супурд, ки ин миқдорро бояд дар соли охирини панҷсола месупурд. Ҷамъовариҳои умумии пахта соли 1950 назар ба супориши ҷаҳони панҷсола 50000 тонна зиёд шуд.

Дар байни пахтакороне, ки ба унвони олии "Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ" сазовор гардиданд, бештар аз 63 пахтакори ҷавон буданд, 982 комсомол бо орден ва медалҳо мукофотонида шуданд.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. Баъд аз ҷанг дар вазъи байналмилалӣ чӣ гуна тағйироти кулӣ ба вуҷуд омад?
2. Дар солҳои баъдичангӣ шахрвандони чумхуриамон бо қадом ташаббусҳои наҷиби ватандӯстона баромад кардаанд?
3. Солҳои азнавбарқароркунӣ дар Тоҷикистон қадом қорхонаҳои нав ба қор даромаданд?
4. Қай дар мамлакат тартиби қарточкагӣ (варақа) ба молҳои саноатӣ, хӯрокворӣ бекор ва ислоҳоти пулӣ гузаронида шуд?
5. Дар Тоҷикистон қадом ташкилотҳои сиёсӣ ҷамъиятӣ амал мекарданд?

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

- Ҳаёти ҷамъиятиро сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои азнавбарқароркунӣ ҳоҷагии халқ.
- Фарҳанги халқи тоҷик ва мақоми он дар солҳои барқароркунӣ ҳоҷагии халқ.
- Таъсисёбии ташкилотҳои байналмилалӣ демократии оммавӣ дар солҳои баъдичангӣ.
- Ташаккул ёфтани сохтори ҷаҳонии сотсиалистӣ.
- Академик Б.Ғ.Ғафуров – арбоби барҷастаи давлатӣ ва ҷамъиятӣ.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)¹

1. Баъди мағлубияти фашизм сохтори ҷаҳонии сотсиалистӣ ташкил ёфт, ки ба он кадом давлатҳо дохил мегардиданд?

A.	<i>Албания, Венгрия, Булгория, ИҶШС, Полша</i>
B.	<i>ИҶШС, Руминия, Мугулистон, Югославия</i>
C.	<i>ИҶШС, Хитой, Куриёи Шимолӣ, Ветнам ИҶШС, Куриёи Шимолӣ, Ветнам</i>
D.	<i>ИҶШС, Олмони Демократӣ, Куба, Олмони Демократӣ, Куба</i>

2. Кадом сол Созмони Милали Муттаҳид ташкил ёфт?

A.	<i>Соли 1946</i>	C.	<i>Соли 1948</i>	E.	<i>Соли 1950</i>
B.	<i>Соли 1947</i>	D.	<i>Соли 1945</i>		

3. Устод Садриддин Айни кадом асарҳои таърихиро навиштаанд

A.	<i>«Таърихи инқилоби Бухоро», «Қаҳрамони халқи тоҷик – Темурмалик», «Исёни Муқаннаъ» ва ғ.</i>				
C.	<i>«Тоҷикон дар оинаи таърих»</i>	B.	<i>«Тоҷикон», «Шӯриши Восеъ»</i>		
D.	<i>«Ҳасани аробакаш», «Фуломон»</i>	E.	<i>«Таърихи халқи тоҷик»</i>		

4. Кай Чамбияти «Дониш»-и ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфтааст?

A.	<i>Соли 1945</i>	C.	<i>Соли 1949</i>	E.	<i>Соли 1951</i>
B.	<i>Соли 1948</i>	D.	<i>Соли 1950</i>		

5. Кадом солҳо Бобочон Ғафуров сарвари Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон буданд?

A.	<i>Солҳои 1946-1949</i>	C.	<i>Солҳои 1948-1950</i>	E.	<i>Солҳои 1950-1956</i>
B.	<i>Солҳои 1947-1950</i>	D.	<i>Солҳои 1946-1956</i>		

6. Соли 1950 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чанд ҳазор тонна пахта чамбоварӣ карда шуд?

A.	<i>162 ҳазор тонна</i>	C.	<i>190 ҳазор тонна</i>	E.	<i>288 ҳазор тонна</i>
B.	<i>202,5 ҳазор тонна</i>	D.	<i>200 ҳазор тонна</i>		

¹ Оид ба намунаҳои тестӣ (санчишӣ) муфассал нигаред ба китоби Набиева Р. А., Зикриёев Ф. Б., Зикриёева М. Ф. Таърихи Ватан. – Душанбе, 2012, 364 с.

7. Барои корнамоии меҳнатӣ соли 1948 чанд нафар пешқадамони истеҳсолоти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба гирифтани унвони олий – «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» ноил гардиданд?

A.	80 нафар	C.	139 нафар	E.	160 нафар
B.	100 нафар	D.	145 нафар		

8. Кадом сол Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ташкил ёфт ва аввалин ректори он кӣ буд?

A.	Соли 1952, И.Нарзиқулов	C.	Соли 1950, Т.Назаров
B.	Соли 1948, З.Ш. Раҷабов	D.	Соли 1951, С.А. Раҷабов
E.	Соли 1949, И.Давлатов		

6. Соли 1950 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чанд ҳазор тонна пахта чамъоварӣ карда шуд?

A.	Соли 1946	C.	Соли 1949	E.	Соли 1950
B.	Соли 1947	D.	Соли 1951		

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)

1.	E	3.	A	5.	D	6.	E	8.	B
2.	D	4.	B	6.	E	7.	C	9.	C

БОБИ 2. ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРАИ ДЕМОКРАТИКУНОНИИ ҲАЁТИ ҶАМЪИЯТӢ (СОЛҲОИ 50 – 80-УМ)

1. ВАЗЪИЯТИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ВА САҲМИ ИҶШС ДАР МУСТАҲҚАМ НАМУДАНИ СУЛҲ ДАР ҶАҲОН

Вазъияти байналмилалӣ. Дар солҳои 50-80-ум вазъияти байналмилалӣ мураккаб буд. Дар байни ду сохтори ҷаҳонӣ – сотсиалистӣ ва капиталистӣ муҳолифат шиддат мегирифт.

Халқҳои ҷаҳон, ки оқибатҳои Ҷанги дуҷуми ҷаҳонро хуб ме-донистанд, тақрор шудани онро нахоста, фаъолияти худро барои пешгирӣ кардани он равона мекарданд. Дар сафи пеши зидди ҷанги нави ҷаҳонӣ мамлакатҳои сотсиалистӣ, ҳаракати байналмилалӣ коммунистӣ-коргарӣ, мамлакатҳои бетараф, ки ба аҳдномаҳои ҳарбӣ дохил намешуданд, меистоданд. Ин амалиётро инчунин ташкилотҳои оммавии байналмилалӣ, Федератсияи за-нон, ҷавонон, Иттифоқҳои касаба ва ғайра дастгирӣ мекарданд. Дар ин солҳо мавқеъ ва обрӯи Созмони Милали Муттаҳид боз ҳам афзуд. Он дар ин солҳо барои нигоҳ доштани сулҳ ва роҳ на-додан ба ҷанги нави ҷаҳонӣ чораҳои мушаххас меандешид. Дар ин бора тадбирҳои зерини СММ шаҳодат медиҳанд: Изҳорот (с. 1960) дар бораи ба ҳамаи мустамликаҳо, халқҳо додани ҳуқуқи истиқлолияти миллӣ; Қарори сессияи XVI Ассамблеяи Генералии СММ (с. 1961) оид ба минтақаи бидуни силоҳи ҳастай эълон шу-дани қитъаи Африқо; қабули Изҳорот дар хусуси манъи истифо-даи силоҳи ҳастай ва термоядрӣ; қабули Аҳднома (с. 1969) оид ба манъи ҷойгиркунии силоҳи ҳастай ва дигар навъҳои силоҳи қатли ом дар зери баҳру уқёнус ва ғайраҳо.

Созмони ягонагии Африқо, ки соли 1963 бо кӯшиши 32 дав-лати қитъаи Африқо ташкил гардида буд, низ дар пойдории сулҳ дар ҷаҳон саҳми арзандаи худро гузошт.

Бар хилофи блоки ҳарбии Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) моҳи майи соли 1955 Шартномаи Варшава ташкил ёфт. Чунин мувози-нат пеши роҳи ҷанги навро гирифт.

Мувофиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, чун узви ҷудонашавадаи ИҶШС, сиёсати байналмилалӣ мамлакат-

ро дастгирӣ мекард. ИҶШС ба сиёсати ҳамзистии осоиштаи мамлакатҳои сохти сиёсиашон гуногун таъя карда, бо ташаббусҳои наҷиб баромад менамуд. Аз он ҷумла моҳи марти соли 1958 Шӯрои Олии ИҶШС оид ба манъи озмоиши силоҳи ҳастай ва водородӣ қарор қабул намуд; соли 1960 қувваҳои мусаллаҳи ИҶШС кам карда шуданд; Иттиҳоди Шӯравӣ муносибатҳои байналмилалиро инкишоф дода, бо бисёр давлатҳо аҳдномаҳо имзо кард.

Бо сарвари ИМА Аҳдномаи Атлантикаи Шимолӣ ва блокҳои дигари таҷовузкор ташкил дода шуданд. Дар тӯли 30 соли баъдиҷангӣ муносибати байни давлатҳои сотсиалистӣ бо сарвари ИҶШС ва капиталистӣ бо сардории ИМА боиси сарзадани «чанги сард» гардид.

Дар солҳои 50-60-ум вобаста ба воқеаҳои Венгрия (с. 1956), Куба (с. 1962), Чехословакия (с. 1968) дар вазъияти байналмилалӣ хавфи «чанги оташфишон» ба амал омад.

ИҶШС инчунин, мамлакатҳои аз низоми мустамликавӣ озодшударо пуштбонӣ карда, дар хомӯш намудани ҷангҳои маҳаллӣ саҳм мегузошт. Инро дар мисоли ҳучуми давлатҳои Англия, Фаронса ва Исроил ба муқобили Миср (с. 1956), ҳучуми ИМА, Англия ба Ироқ (с. 1958), ҳучуми ҳарбии Исроил ба муқобили Миср, Сурия ва Урдун (с. 1967) ва ғайра мушоҳида кардан мумкин буд.

Солҳои 50-60-ум дар рушди ҷамъиятии ҷаҳон масъалаи шикасти низоми мустамликадорӣ ҷойи махсусро ишғол мекунад. Дар ин давра зиёда аз 70 мамлакат истиқлолияти сиёсӣ ба даст дароварданд, вале дар аксари ин мамлакатҳои нав озодшуда ба ҷойи зулми мустамликавӣ боз шакли дигари мустамликадорӣ ба вучуд омад, чунки чанде аз мамлакатҳои Африқо ва Амрикои Лотинӣ қарзи империалистонро дода натавонистанд ва сол то сол фоизи онҳо меафзуд.

Мамлакатҳои сотсиалистӣ принципҳои демократиро пеш гирифта, ба давлатҳои ҷавони озодшуда ёрии илмию техникӣ ва фарҳангии бегаразона мерасонданд. Танҳо бо кумаки ИҶШС 680 корхонаи саноатӣ ва дигар объектҳои сохтмонӣ қомат рост карданд. Дар натиҷаи чунин кумакҳо аксари ин давлатҳо ҳаёти иҷтимоию иқтисодии худро пурқувват намуда, ба сатҳи мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон наздик шуданд.

Давлати Шӯравӣ дар солҳои 50 – 80-ум сиёсати сулҳро пеш гирифта, дар миқёси байналмилалӣ барои кам кардани силоҳ,

шумораи сарбозон, манъи озмоиши силоҳи ҳастай чанд таклифи дигари мушаххасро пешниҳод намуд, ки онҳо ба мустаҳкам гардидани сулҳ дар рӯи замин мусоидат карданд.

Дар аввали солҳои 70-ум ИҶШС Барномаи сулҳро қабул намуд, ки татбиқи он муносибатҳои байни давлатҳои сохтори сотсиалистиро бо сармоядорӣ то як андоза муътадил гардонд. Барнома, хусусан дар таъмини беҳатарии коллективӣ дар Аврупо, кам кардани базаҳои ҳарбии хоричӣ, барҳам додани нуқтаҳои оташи ҷанг ва хотима додани мочароҳои минтақавӣ хизмат кард.

Ҳамин тавр, мусобиқаи таърихии ду сохтори бо ҳам зид зарурати воқеии пешгирӣ намудани сиёсати «ҷанги сард»-ро ба миён оварда, сабаби беҳтар шудани вазъияти байналхалқӣ гардид.

Соли 1971 мамлакатҳои сотсиалистӣ дар доираи Шӯроӣ ёрии байниҳамдигарии иқтисодӣ (СЭВ) Барномаи комплекси интегратсияи иқтисодиро барои 15–20 сол қабул намуданд. Ин барнома иқтисодии мамлакатҳои сотсиалистиро пурқувват ва мавқеи ташкилоти давлатҳои Шартномаи Варшаваро дар нигоҳ доштани сулҳ дар Аврупо то як андоза мустаҳкам намуд.

Сарфи назар аз ихтилофҳо, робитаҳои иқтисодӣ, техникӣ ва фарҳангӣ дар байни мамлакатҳои сохти сиёсиашон гуногун сол аз сол мустаҳкам мегардиданд.

Саҳми ҶШС Тоҷикистон дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон. ҶШС Тоҷикистон сиёсати хоричии ИҶШС-ро дастгирӣ намуда, саҳми арзандаи худро дар таъмини сулҳ мегузошт. Робитаҳои байналмилалии ҷумҳурӣ дар мубодилаи ҳайатҳои намоёндагӣ, робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ, варзишӣ ва сайёҳӣ ифода меёфтанд.

Ҳайатҳои ҷамъиятии хоричиро созмонҳои ҷамъиятии ҷумҳурӣ, аз ҷумла Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо мамлакатҳои хоричӣ қабул мекарданд. Тоҷикистон хусусан бо гузаронидани моҳвора, ҳафтавора ва рӯзҳои ИҶШС дар мамлакатҳои хоричӣ, ки дар мисоли ҷумҳурии алоҳидаи иттифоқӣ мегузаштанд, хубтар муаррифӣ мегардид. Чунончи, соли 1976 рӯзҳои ИҶШС дар мисоли ҶШС Тоҷикистон дар Фаронса, соли 1977 дар Ироқ, соли 1980 дар Юнон, Италия, Тунис бомуваффақият гузаштанд.

Равобити байналмилалии иқтисодии Тоҷикистон низ ин солҳо дар шакли содироти маҳсулоти саноатӣ, кишоварзӣ, иштирок дар ярмаркаҳо ва намоишгоҳҳои байналхалқии саноатӣ рушд меёфтанд. Тоҷикистон маҳсулоти хешро ба бештар аз 40 мамлақати

хориҷӣ мефиристонд, вале маблағи маҳсулоти баровардашуда бо пули хориҷӣ (валюта) ба хазинаи Иттифок мерафт ва Ҳукумати Ҷумҳурӣ онро истифода бурда наметавонист.

Нимаи дуюми асри XX дар таърихи башар солҳое буданд, ки лавозимоти ҷанги ҳастаии қатли ом бештар истехсол шуда, қисмҳои ҳарбии якҷанд мамлакатҳо бо он мусаллаҳ гардиданд. Мутаассифона, ҳанӯз ҳам хавфу хатари истифодаи он боқӣ мондааст, бинобар ин ҳалқи тоҷик ҳамеша тарафдори нест кардани чунин силоҳ буда, ҳаракати байналмилалӣи сулҳпарваронаро доир ба яроқпартоӣ пурра дастгирӣ мекунад.

Инсоният тарқиши бомбаҳои атомиро дар шаҳрҳои Хиросима, Нагасаки ва оқибатҳои даҳшатаңгези онро ҳаргиз фаромӯш нахоҳад кард. Дар солҳои «ҷанги сард» истехсол ва озмоиши силоҳи ҳарбӣ, хусусан ҳастай, мардуми ҷаҳонро ба изтироб овард. Сарфи назар аз низомҳои гуногуни сиёсӣ дар ҷаҳон, хушбахтона, қувваҳои солиме пайдо гардиданд, ки кори сулҳро дар рӯйи замин таъмин намуданд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри тантанаи сулҳ дар рӯйи замин тадбирҳои машаххас меандешид. Дар ҷумҳурӣ Рӯзи сулҳ гузаронида шуда, шаҳрвандон талаб мекарданд, ки озмоиш ва истехсоли силоҳи ҳастай манъ карда шавад. Шаҳрвандони Тоҷикистон дар қатори дигар халқҳои Иттиҳоди Шӯравӣ зидди ҷангҳои маҳаллӣ (локалӣ) баромад намуда, талаб мекарданд, ки ҷангҳо хотима дода шуда, мустамликаҳои дар Осиё, Африқо ва Амрикои Лотинӣ буда озод гарданд.

Сол то сол мақоми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мустаҳкам намудани дӯстии байни халқҳои ҷаҳон меафзуд, ба мардуми мусибатдида ёрии маънавӣ ва моддӣ худро мерасонид. Дар коллективҳои меҳнатӣ мунтазам маъракаи ҷамъоварии маблағ, либосҳои гуногун, хӯроқворӣ ва ғайра гузаронида мешуд.

Ҳамин тавр, солҳои 50–80-уми асри гузашта Ҷумҳурии Тоҷикистон, чун узви ҷудонашавандаи ИҶШС, тавонист саҳми худро доир ба таъмини сулҳ дар ҷаҳон гузорад.

Ба тӯфайли гузаронидани сиёсати дарҳои кушода ҷомеаи шӯравиро ҷаҳонӣён ва мамлакатҳои хориҷиро шаҳрвандони ИҶШС хубтар шинохтанд, тафаккур ва фаҳмиши одамон тағйир ёфт. Ин сиёсат «ҷанги сард»-ро то ба ҳамзистии осоишта оварда расонид.

2. МАҲКУМ ШУДАНИ ШАХСПАРАСТӢ ВА САРШАВИИ ЧАРАӢНИ ДЕМОКРАТИКУНОНИИ ЧОМЕА

Зарари шахспарастӣ ба чомеа. Солҳои ҷанг демократияи чомеаи сотсиалистӣ дар мамлакат то як андоза маҳдуд гардида буд. Пас аз фароҳам гардидани вазъияти осоишта, аз як тараф, ба қонуниятҳои шӯравӣ риоя карда мешуд, аз тарафи дигар бошад, демократия дар чомеа рушд меёфт, вале дар мамлакат шахспарастӣ авҷ гирифта, тарзи идоракунии фармонфармой-маъмури ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ҳалал мерасонд. Оқибатҳои манфии шахспарастӣ дар ҷумҳурии мо низ ҳис карда мешуданд. Ҳанӯз дар солҳои 30–40-ум ва аввали солҳои 50-ум як қисми шахрвандони бегуноҳи Тоҷикистон ба ҷойҳои дурдасту ноободи Қазоқистон ва Сибир бадарға гардиданд. Бо рӯйхати КГБ (Кумитаи амнияти давлатӣ) шахсони «хавфнок» аз мансаб дур ва ҳаёти карда мешуданд, баъзе ходимони фарҳанг ва зиёӣён асарҳои худро ҷоп карда наметавонистанд.

Дар Тоҷикистон ходимони намоёни давлатӣ, фаъолони хизбию ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ба монанди Н. Махсум, А. Раҳимбоев, Ш. Шохтемур, Ч. Имомов, И. Исмоилов, С.К. Шадунс, У. Ашӯров, А.Т. Федин ва бисёр дигарон бар асари ин сиёсат, бегуноҳ ҷазои сиёсӣ гирифтанд. Ҳамчунин, дастнависҳои нодири қадимаи соҳаи адабиёт, санъати халқи тоҷик, сарчашмаҳои таърихӣ дар натиҷаи идеологияи шахспарастӣ нобуд карда шуданд.

Шахспарастӣ дар солҳои баъдичангӣ ба рушди ҳаматарафаи ҳаёти иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷумҳуриҳои иттифоқӣ низ зарари худро расонид. Масалан, гарчанде Тоҷикистон аз сарватҳои зеризаминӣ ғани ва табиати он барои рушди кишоварзӣ мусоид бошад ҳам, то Анҷумани XX ҲҚИШ маблағгузорӣ ва азхудкунии он қаноатбахш набуд. Бинобар ин, як қисми объектҳои иқтисодӣ ва фарҳангӣ сари вақт ба қор намедароманд. Ҳатто дар сохтмони манзилгоҳҳо, биноҳои маъмури замонавӣ истифодаи нақшу нигори қадимаи миллии иҷозат дода намешуд.

Сохтмони сотсиализм дар мамлакат ва хусусан ғалаба дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ обрӯ ва эътибори И.В. Сталинро боз ҳам баланд гардонд. Дастгоҳи идеологӣ бошад, барои рушди шахспарастӣ кумак мерасонд. Вале ҷамъият талаб мекард, ки дар мамлакат ҳар чӣ зудтар қонун ва меъёрҳои муайянгардидаи чомеаи шӯравӣ риоя карда шуда, ба тарзи идоракунии коллекти-

вонии мамлакат, барқарор намудани номи неки онҳое, ки чазои сиёсӣ диданд, васеъ намудани ҳукуки ҷумҳуриҳои иттифоқӣ эътибор дода шавад.

Тадбирҳо оид ба бартараф намудани оқибатҳои шахспарастӣ. Анҷумани XX ҶКИШ (феврари соли 1956) масъалаи бартараф намудани парастии шахсияти Сталин ва оқибатҳои онро муҳокима намуд. Бо мақсади ба шахрвандон фаҳмонда додани шахспарастӣ ва тақрор нашудани он Кумитаи Марказии ҶКИШ 30 июни соли 1956 «Дар бораи бартараф кардани шахспарастӣ ва оқибатҳои он» қарор қабул кард. Дар ин ҳуҷжат сабабҳои бавучудоии шахспарастии Сталин таҳлил гардида, роҳҳои барҳам додани оқибатҳои он пешниҳод шуданд. Ташкилотҳои ҳизбӣ, шӯравӣ ва ҷамъиятии Тоҷикистон бахри иҷрои қарори мазкури Анҷумани XX ва дигар ҳуҷжатҳо доир ба шахспарастӣ кӯшиш намуданд.

Маҳкум кардани шахспарастӣ ва амалӣ гардидани қарорҳо оид ба ин масъала дар ҷомеаи шӯравӣ муҳити эҷодкориро фароҳам овард, кори ташкилотҳои сиёсӣ ҷамъияти таҳким ёфт. Дар Тоҷикистон барои барқарор кардани номи неки ходимони давлатӣ, ҳизбӣ, комсомолӣ, иттифоқҳои касаба, ки аксари онҳо ноҳақ маҳкум шуда буданд, кӯшишҳои зиёде ба харҷ дода шуд.

Барои барҳам додани оқибатҳои шахспарастӣ Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон пас аз Анҷумани XX ҶКИШ бар зидди он қуввахое, ки қонунҳои давлатиро вайрон карда, молу мулки ҷамъиятро тороҷ менамуданд ва ба бюрократизм роҳ дода, усулҳои роҳбарии дастаҷамъии органҳои давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсиро вайрон мекарданд, мубориза бурд. Дар фаъолияти кумитаҳои ҳизбӣ принсипи роҳбарии коллективӣ устувор шудан гирифт, методҳои маъмуриятчиғӣ барҳам дода мешуданд. Дар пленумҳои комитетҳои ҳизбӣ масъалаҳои гуногуни кори ҳизбии сиёсӣ ва хоҷагӣ гузошта мешуданд. Ҳисоботдиҳии кумитаҳои ҳизбӣ дар назди оммаи коммунистон беҳтар гардид, робитаи ташкилоти ҳизбии ҷумҳурӣ бо табақаҳои васеи меҳнаткашон мустаҳкам мешуд.

Комиссияҳои босалоҳият ҳуҷжатҳои ходимони давлатӣ ва ҷамъиятиро, ки чазои сиёсӣ дида буданд, бо диққат омӯхта, тақлифҳои худро доир ба сафед кардани онҳо пешниҳод намуданд. Дар натиҷа номи неки садҳо шахрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон—Н. Махсум, А. Ҳоҷибоев, Ш. Шоҳтемур, Ч. Имомов, И. Иброҳимов ва дигарон барқарор карда шуд.

3. ҲАЁТИ ЧАМЪИЯТӢ – СИЁСӢ ДАР ЧУМҲУРӢ

Зарурати қабули Конституцияи нави мамлакат. Баъд аз он ки Анҷумани ХХ ҲКШ шахспарастиро маҳкум намуд, дар миқёси байналмилалӣ ва дохили мамлакат раванди демократикунонии ҳаёти чамъиятӣ рӯ ба пешравӣ ниҳод. Дар кишварҳои хориҷӣ муносибатҳои баъзе хизбҳои коммунистӣ, сотсиал-демократӣ нисбати ҲКШ беҳтар гардида, сиёсати баъзе мамлакатҳои капиталистӣ доир ба ИҚШ тағйир ёфта, равоити иқтисодӣ ва фарҳангии худро беҳтар намуданд.

Сарфи назар аз мушкилӣ ва камбудии дар солҳои 50–80-ум дар мамлакат дигаргуниҳои зерин ба амал омаданд: ҳаёти чамъиятии мамлакат демократӣ кунонида шуд; маҷмаи ҳар як ташкилоти оммавӣ-сиёсӣ дар ҳалли масъалаҳои дохилӣ ва байналмилалӣ муайян гардид; дар асоси Сарқонуни Иттифоқӣ ва ҷумҳуриявӣ тарзи зиндагӣ, меҳнат ба роҳ монда, барои иҷро гардидани қонунияти сотсиалистӣ тадбирҳои андешида шуданд, иқтисодиёту фарҳанг рушд ёфтанд.

Бо сабаби ба амал омадани тағйироти кулӣ дар мамлакат, барои риоя намудани тартиботи чамъиятӣ ва муҳофизати ҳуқуқи инсон аз тарафи Шӯрои Олӣ қонунҳои гуногун ва Конституцияи нав қабул карда шуд.

Барои дуруст пеш бурдани сиёсати байналмилалӣ ва дохилӣ зарурати аз нав қабул кардани Қонуни асосӣ ба миён омад. Баъди қабули Конституцияи соли 1936 зиёда аз чил сол гузашта, дар ҳаёти дохилӣ ва байналмилалии ИҚШ дигаргуниҳои кулӣ ба амал омаданд. Аз ин сабаб баъди муҳокимаи тӯлонӣ Конституцияи нави ИҚШ 7 октябри соли 1977 қабул гардид.

Ба Конституцияи ИҚШ таъки қарда, тағйироту музаффариятҳои Тоҷикистонро ба назар гирифта, 14 апрели соли 1978 Сессияи ҳаштуми ғайринавбатии Шӯрои Олии ҚШ Тоҷикистон Конституцияи нави Ҷумҳуриро тасдиқ қард. Конституция аз 10 фасл, 19 боб ва 174 модда иборат буда, хусусиятҳои хоси Тоҷикистонро дар бар мегирифт.

Дар Конституция зикр гардида буд, ки ҚШ Тоҷикистон дар ҳаёти ИҚШ ягонагии давлати шӯравиро таҷассум қарда, тамоми миллат ва халқиятҳои ҷумҳуриро муттаҳид намуда, баҳри барпо кардани ҷомеаи нав саҳми худро меғузорад.

Мувофиқи қарорҳои анҷуманҳои ХХ ва ХХII ҲКШ, хусу-

сан Барномаи сеюми ҳизб (с. 1961), макоми Шӯроҳои депутатҳои меҳнаткашон аз поён то ба боло бояд тағйир ёфта, амалан баланд мегардид. Ин масъала хусусан ҳангоми аз Конститутсия бардошта шудани модда доир ба роҳбарии ҳизб дар чомеа ба кулӣ тағйир ёфт.

Афзудани макоми шӯроҳо ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ. Дар ин солҳо дар фаъолияти шӯроҳо дигаргуниҳои зерин ба амал омадаанд: такмили намоёндагии халқ ва равандҳои интихобот; ҳисоботи шӯроҳо ва депутатҳо дар назди интихобкунандагон; дар ҷаласаҳои шӯроҳо ошкоро ва озодона муҳокима намудани тарзи идоракунии давлатӣ, соҳтмони хоҷагӣ, фарҳангӣ; назорат ва натиҷаи амалӣ гаштани дархостҳои вакилон; баланд бардоштани мавқеи комиссияҳои доимии шӯроҳо; васеъ гардидани ҳуқуқи шӯроҳои маҳаллӣ ва ғайра.

Дар натиҷаи интихоботи моҳи март соли 1967 ба ҳайати 38 шӯроӣ шаҳрӣ ва 273 шӯроӣ деҳоти Тоҷикистон 14 ҳазор вакил интихоб карда шуданд, ки онҳо дар зиёда аз 2 ҳазор комиссияи гуногун фаъолият мекарданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ки сол то сол иштироки шаҳрвандон дар маърақаҳои интихобот меафзуд. Чунончи, дар интихоботи Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон моҳи феввали соли 1980 1.819.846 шаҳрванд иштирок намуданд, ки ин 99,99 дарсади интихобкунандагонро ташкил меод. Дар байни вакилони интихобшуда 26,4 дарсад коргарон, 24,4 дарсад колхозчиён, 35,2 дарсад занон ва 31,8 дарсад ҳизбиён буданд. Ҳайати вакилони даъвати даҳуми Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон то 57,9 дарсад нав гардид.

Сарфи назар аз муваффақиятҳо, дар фаъолияти шӯроҳои Тоҷикистон камбудихо низ буданд. Як қисми шӯроҳо ҳуқуқҳои худро пурра истифода набурда, ба корҳои истеҳсолию маишӣ таъсири лозимӣ намерасонданд.

Мувофиқи қарорҳои анҷуманҳои XXII-XXV ҲКШ, хусусан Барномаи сеюми он, мавқеи Ҳизби Коммунист дар давраи сотсиализми мутаракқӣ меафзояд. Ҳизб ҳамчун ядрои сиёсии ҷамъият роҳбарии худро аз болои ташкилотҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ пурзӯр намуда, дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ ва баланд бардоштани дараҷаи некуахлоқии шаҳрвандон фаъолона ширкат меварзид. Дар ҳизб кӯшиши ҷорӣ намудани услубҳои роҳбарии ленинӣ ба роҳ монда мешуд, ки ин маънои зеринро

дошт: риоя кардан ба коллективизм, аз нигоҳи синфӣ ба зуҳуроти чамъиятӣ баҳо додан, бо субъективизм мубориза бурдан, дар фаъолияти сиёсӣ ташкилотчигӣ ягонагии назария ва амалияро татбиқ намудан, ба Оиннома ва Барнома таъя намуда, эҷодкорона меҳнат карда, ташаббусу таҷрибаи оммаро ба ҳисоб гирифта, таваҷҷуҳи маҳсул ба ҷобачогузорӣ ва тарбияи мунтазами кадрҳо додан ва ҳоказо.

Дар Тоҷикистон сол то сол шумораи ташкилотҳои ҳизбӣ меафзуд. Дар охири соли 1980 ҳаёти Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон аз чор кумитаи вилоятӣ, 14 кумитаи шаҳрӣ ва 35 кумитаи ҳизбии ноҳиявӣ иборат буд. Агар 1 январи соли 1976 дар Тоҷикистон 4371 ташкилоти ҳизбии ибтидоӣ бошанд, соли 1981 шумораи онҳо ба 4855 расид. Шумораи ҳизбиён низ сол аз сол меафзуд. Агар соли 1956 дар ҳаёти Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон 35124 узв бошанд, соли 1960 – 47920 нафар, соли 1970 – 84236 нафар ва соли 1980 – 106167 нафар ҳизбиён буданд.

Дар давраҳои гуногун ҳизб мунтазам аз ҳисоби занони пешқадам пуркуват мегардид. Чунончи, соли 1961 дар ҳаёти Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон 9651 нафар занон буданд, ки 18,6 дарсади умумиро ташкил медоданд ва соли 1980 шумораи онҳо ба 23231 нафар (21,9 дарсад) расид.

Таҳти сарварӣ ва фаъолияти бевоситаи ҳизб дар ҷумҳурӣ қорҳои наҷиб анҷом дода шуданд. Аз ҷумла дар тарбияи шаҳрвандон, ҳаёти иқтисодӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ муваффақиятҳои назаррас ба даст омаданд.

Вале дар фаъолияти Ҳизби Коммунистӣ камбудии ҷиддӣ вучуд доштанд. Аз ҷумла дар қорҳои дохили ҳизбӣ ба маъмуриятчигӣ роҳ дода, қабул ба ҳизб аз шиносӣ ва ҳешутаборӣ иборат буда, назорат аз болои рафти иҷроӣ қарорҳои қабулшуда суст гардида, ташкилотҳои роҳбарикунандаи ҳизбӣ баъзан вазифаҳои идораҳои хоҷагиро ба зиммаи худ гирифта, дар бораи иҷроӣ нақшаҳои истехсолӣ ҳисоботи бардурӯғ роҳ медоданд. Дар ин бора ҳуҷҷатҳои Пленуми VII КМ ҲК Тоҷикистон (11–12 апрели соли 1961) шаҳодат медиҳад. Пленум таъкид намуд, ки баъзе қорқунони роҳбарикунандаи ҷумҳурӣ аз пайи шуҳрати бардурӯғ афтада, камбудии қорро рӯйпӯш карда ва обрӯйи сохта ба даст овардани шуда, роҳи чашмбандӣ, фиребдихии ҳизб, давлат ва халқро пеш гирифтаанд.

Иттифоқҳои қасаба яке аз созмонҳои сернуфузи Тоҷикистон

буда, солҳои 50–80-ум дар байни омма корҳои зиёди тарбиявӣ, истеҳсолиро анҷом медоданд. Дар аввали солҳои 80-ум Иттифокҳои касабаи Тоҷикистон аз 16 кумитаи ҷумҳуриявӣ, 2 кумитаи вилоятӣ, 154 кумитаи шаҳрию ноҳиявӣ иборат буда, 1269 ҳазор узв доштанд.

Бо ташаббуси Иттифокҳои касаба дар байни синфи коргар мусобика барои меҳнати коммунистӣ ва ҳаракати ихтироъкорону навоарон рушд ёфт. Онҳо дар корхонаҳои истеҳсоли ба техникаи бехатарӣ диққат дода, ҳуқуқи коргаронро низ мудофиа мекарданд. Танҳо соли 1986 Назорати техникаи Иттифокҳои касаба кори 40 сеҳу қитъаро тафтиш намуда, истифодаи 1200 дастгоҳу мошинро барои хатарнок буданашон манъ кард. Ҳайати назорат барои хунукназарӣ ба кори техника пешниҳод намуд, ки ба 800 нафар мутасаддӣ ҷазо дода шавад.

Иттифокҳои касаба мунтазам барои саломатии шаҳрвандон ғамхорӣ зоҳир менамуданд. Танҳо дар солҳои 1976–1980 барои истироҳат ва табobati меҳнаткашон дар санаторияву курортҳо қариб 300 миллион сӯм сарф карда шуд.

Таҷрибаи таърихӣ нишон дод, ки агар занҳо ба кори ҷамъиятию сиёсӣ ҷалб карда шаванд, иҷрои вазифаҳои давлатӣ, истеҳсоли ва фарҳангию тарбиявӣ бехтар мегардад. Занони тоҷик ба туфайли Ҳокимияти Шӯравӣ дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ баробарҳуқуқӣ ба даст дароварда, солҳои 50–80-ум мавқеашон дар ҷомеа хеле баланд гардид. Хусусан, шӯроҳои занон бо кумак ва дастгирии идораҳои давлатию ҳизбӣ шаклу усулҳои самаранокӣ тарбияи занон ва духтаронро пайдо намуданд. Солҳои 80-ум дар саноат 48,3 дарсад, дар соҳаи кишоварзӣ қариб 50 дарсадро занон ташкил медоданд. Дар соҳаи маорифи халқ 49 дарсад, дар байни кормандони илмӣ 42,5 дарсад, дар соҳаи тандурустӣ ва таъминоти иҷтимоӣ 72,8 дарсадро занон ташкил медоданд.

Мутаассифона, дар кори байни занон камбудихо низ буданд. Чунончи, барои фаъолияти занон на дар ҳама ноҳияҳо шароити зарурӣ муҳайё карда шуда, як қисми муайяни онҳо аз надоштани ихтисос бо кор таъмин карда намешуданд. Аз 338 ҳазор нафар занони бекор 245,8 ҳазорашон дар деҳот истиқомат мекарданд. Хусусан серфарзандӣ, бо муассисаҳои томақтабӣ пурра таъмин набудан, механизатсияи нокифояи соҳаи кишоварзӣ, набудани ҷойи кор дар нуқтаҳои алоҳидаи аҳолинишин ва ғайра ба истифодаи самаранокӣ қувваҳои меҳнатӣ ҳалал мерасонданд.

Баъд аз Анчумани XX ҲКИШ мақоми комсомол баланд бардошта шуд. Вазифаҳои асосии ташкилотҳои комсомолӣ аз инҳо иборат буданд: яқум, тарбияи насли наврас дар рӯи ғояҳои коммунистӣ; дуум, баланд бардоштани нақши ҷавонписарону духтарон дар тезондани тараққиёти иҷтимоию иқтисодии мамлакат; сеюм, тайёр намудани ҷавонони ҳаматарафа инкишофёфта, ки дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии мамлакат фаъолона иштирок карда тавонанд; чорум, баланд бардоштани нақши ҷавонон дар ҳалли мушкилоти муҳимтарини ҳаракати байналмилалӣ демократии ҷавонон. Азбаски комсомол ёвар ва захираи ҳизб ба шумор мерафт, бинобар ин роҳбарии ҲКИШ ба Иттифоқи ҷавонон афзуд.

Шумораи ҳизбиён дар ташкилотҳои комсомолии Тоҷикистон мунтазам зиёд мешуд. То 1 январи соли 1986 дар комсомол 14229 нафар коммунист фаъолият мекарданд, ҳамаи котибони яқум ва дуюми кумитаҳои шахрӣ ва ноҳиявӣ комсомол узви ҳизб буданд.

Дар анчумани XXIV комсомоли чумхурӣ (с. 1987) қайд карда шуд, ки сифати ҳаёти ташкилот хеле беҳтар гардида, шумораи комсомолони коргар 30,1 дарсадро ташкил дод. То 1 январи соли 1987 дар сафҳои комсомоли Тоҷикистон 215058 нафар коргар ва 122496 нафар колхозчӣ буд.

Дарачаи маълумотнокии комсомолон пайваста баланд мегардид. Аз шумораи умумии комсомолони чумхурӣ 60 дарсадашон маълумоти олий ва миёна доштанд.

Комсомоли Тоҷикистон аз лаҳзае ташкилҳои худ моҳиятан ва табиатан башардӯстона буд. Дар сафи комсомол намояндагони қариб 80 миллату халқият буданд. Чунончи, тоҷикон 351863 нафар, русҳо 57256, ўзбекҳо 147402, украинҳо 4933, қирғизҳо 8006, тоторҳо 8081, туркманҳо 3749 ва ғайра.

Ташкилотҳои комсомолӣ ба баланд бардоштани фаъолияти аъзои ВЛКСМ аҳамияти калон медоданд. Бо ҳамин мақсад дар ташкилотҳои ибтидоӣ бо комсомолон суҳбатҳои инфиродӣ гузаронида, ҳисоботу рапортҳои онҳо дар бораи иҷрои уҳдадорӣҳои қабулшуда, супоришҳои комсомолӣ, дар бораи баланд бардоштани дарачаи маълумотнокӣ ва ғоявӣ сиёсиашон шунида мешуданд.

Бо мақсади баланд бардоштани самараи истехсолӣ ва ҷамъиятӣ ташкилотҳои ҷавонони чумхурӣ дар чунин самтҳо кор бурданд: яқум, ҷавонони эҷодкорро фаъолона ба тезонидани про-

гресси илму техника, мусобикаи сотсиалистӣ, бехтар намудани сифати маҳсулот, ба сарфаю сариштакорӣ чалб намудан; дуом, ба баланд бардоштани дараҷаи фарҳангию техникий коргарчавонон муваффақ шудан; сеюм, дар бобати хавасмандгардонии маънавию моддӣ чавонписарону духтарон кори муайянеро иҷро кардан.

Мавқеи ҷамъиятию сиёсии комсомоли Тоҷикистон афзуда, саҳми он дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ назаррас буд. Чунончи, комсомоли Тоҷикистон сарпарастии худро дар сохтмони зарбдори умумииттифоқӣ ва ҷумҳуриявӣ ба роҳ монд. Дар байни анҷуманҳои ХХIII ва ХХIV ҳизб 13 ҳазору 89 нафар чавонписар ва духтар дар сохтмонҳои калони Иттиҳоди Шӯравӣ иштирок намуданд.

4. ТАҒЙИРОТ ДАР РОҲБАРИИ СИЁСӢ ВА ИДОРИИ ҶУМҲУРӢ

Ба охир расидани Ҷанги дуоми ҷаҳон, фаро расидани сулҳ ва маҳкум карда шудани шахспарастӣ дар мамлакат ба саршавии раванди демократикунонии ҷомеа мусоидат намуданд. Дар Тоҷикистон солҳои 50–80-ум ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ бақуллӣ тағйир ёфта, ба пешрафти ҷумҳурӣ мусоидат менамуд.

Ба камбудихо, хатоҳо нигоҳ накарда, баланд шудани мавқеи идораҳои давлатӣ ва фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ омилҳои муҳими пешравии ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангӣ гардид. Обру ва мавқеи ИҶШС дар арсаи байналмилалӣ баланд шуда, робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангии Тоҷикистон низ бо мамлакатҳои ҷаҳон инкишоф ёфтанд.

Дар ҳалли масъалаҳои иқтисодию иҷтимоӣ ва сиёсӣ ҷамъиятӣ роҳбарони ҷумҳурӣ, аз ҷумла, ходими ҳизбию давлатӣ Турсунбой Ўлчабоев¹ низ калон мебошад. Ӯ хусусан, дар солҳои

¹ Турсунбой Ўлчабоев соли 1916 дар оилаи деҳқон, дар деҳаи Кӯруки ноҳияи Хучанд ба дунё омадааст. Фаъолияти меҳнатии худро соли 1935 пас аз хатми техникуми омӯзгории ноҳияи Нав ба ҳайси муаллими синфҳои ибтидоӣ оғоз намуда буд. Аз соли 1936 то соли 1961 дар вазифаи роҳбари ташкилотҳои комсомолӣ, ҳизбӣ кор кардааст. Пленуми VII КМ ҶК Тоҷикистон моҳи апрели соли 1961 Т.Ўлчабоевро аз вазифаи котиби якуми КМ ҶК Тоҷикистон озод намуда, аз сафи ҳизб хориҷ кард.

Солҳои 1961-1964 Т. Ўлчабоев директори совхозии «Метинтӯқай»-и вилояти Кӯлоб, солҳои 1964–1976 директори совхозии зотпарварии «Ғарм» ва аз соли 1976 то 1988 директори совхозии «Анҷумани ХХIV ҲҚИШ»-и ноҳияи Куйбишев

*Ходими давлати
чамбиятӣ
Турсунбой Ўлҷабоев*

50-ум дар тартиб додани нақшаҳои панҷсола ва ба Ҳукумати Иттифокӣ пешниҳод кардани барномаи сохтмони неругоҳи барқи калонтарин дар Осиёи Марказӣ – Неругоҳи барқи обии Норақ ғаёлият нишон додааст. Маҳз дар тӯли солҳои 1956–1961 Т. Ўлҷабоев чун иқтисоддони ояндабин ба он эътибор дод, ки дар ҷумҳурӣ бештар корхонаҳои калони саноатӣ ва коркарди ашёи хом сохта шуданд. Бо саъю кӯшиши ӯ корхонаҳои саноатӣ ва кимёвии Ёвон ба нақша гирифта шуданд, корхонаи маъдани кӯҳии Анзоб низ бо ташаббуси вай сохта шудааст.

Сохтмони Неругоҳи барқи обӣ дар Қайроққум оғоз ёфт. Дар натиҷа садҳо гектар заминҳои қорам зери об монд. Ҳукумати Ўзбекистон ба ивази заминҳои зери об мондаи обанборҳои Неругоҳи барқи обии Фарҳод ва Қайроққум 75 ҳазор гектар заминро бояд меод, аммо онҳо як қисмашро доданду бас. Дар натиҷаи кӯшиши зиёд ва серталабии Т. Ўлҷабоев 50 ҳазор гектар замини боқимонда низ гирифта шуд, ки дар заминҳои он ноҳияи Зафаробод ташкил ёфт.

Барои хизматҳои бузург дар рушди хоҷагии халқи ҷумҳурӣ, ғаёлияти хирадмандонаи давлатдорӣ, бунёдгзории силсилаи энергетикӣ саноати ҷануби Тоҷикистон ба Неругоҳи барқи обии Норақ номи Турсунбой Ўлҷабоев гузошта шуд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари муваффақиятҳо дар қори роҳбарии сиёсӣ ва идории ҷумҳурӣ дар ин солҳо камбудихоӣ ҷиддӣ дида мешуд. Моҳи апрели соли 1961 Пленуми Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон, ки дар қори он котиби Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти Иттиҳоди Шӯравӣ Ф.Р.Козлов иштирок дошт, қайд намуд, ки дар ғаёлияти роҳбарони ҳизб камбудихоӣ, хусусан дар соҳаҳои хоҷагии халқ, аз ҷумла пахтакорӣ, ошқор гардиданд. Дар ҷумҳурӣ инчунин, раванди номатлуб, ба монанди интиҳоб ва нодуруст ҷобаҷо гузоштани кадрҳои роҳбарикунанда аз рӯйи ҳешутаборӣ, шиносбозӣ, авҷ ги-

(ҳоло Абдурахмони Ҷомӣ) шуда қор кардааст.

Т. Ўлҷабоев дар пешрафти Ҷумҳурии Тоҷикистон, рушди соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ, аз ҷумла энергетика саҳми арзанда гузоштааст.

рифтани маҳалгарой ва ғайра дида мешуд. Дар кори тарбиявии сиёсию гоёвӣ низ камбудиҳои чиддӣ вучуд доштанд. Дар Пленум корҳои зидди ҳизбӣ ва зидди давлатии кардаи котибони КМ ҲК Тоҷикистон Т. Ёлчабоев ва П. Обносӯв, раиси Шӯрои Вазирони ҷумҳурӣ Н. Додхӯдов танқид карда шуда, онҳоро аз кор гирифта, аз сафи ҳизби коммунистӣ хориҷ намуданд. Пленуми апрелӣ талаб намуд, ки камбудиҳои ҷойдошта, хусусан ҷобачогузории кадрҳои роҳбарикунанда, ислоҳ карда шавад.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВАҒӢ

ДАР БОРАИ БАРТАРАФ КАРДАНИ ШАХСПАРАСТӢ ВА ОҚИБАТҲОИ ОН

Дар санаи 30 июни соли 1956 КМ ҲКИШ оид ба шахспарастӣ ва оқибатҳои он қарори махсус қабул намуд. Дар ҳуҷҷат қайд шудааст, ки «Парастии шахсияти Сталин, махсусан дар солҳои охири умраш, ба кори роҳбарии ҳизбӣ ва давлатӣ, сохтмони сотсиализм зарари хеле чиддӣ расонд...

Мақсад аз танқиди шахспарастӣ бартараф кардани оқибатҳои зарарнокӣ он ва мустаҳкам намудани мавқеи сотсиализм буд. Дар фаъолияти И.В. Сталин ҳам ҷиҳатҳои мусбат буд ва онро ҳизб кадр мекард ва ҳам ҷиҳати манфӣ буд, ки онро танқид ва маҳкум мекард.

Ҳизб оқибатҳои шахспарастиро бартараф намуда, барои амалиёти фаъолона ва ташаббуси эҷодкоронаи омма, барои рушди демократияи сотсиалистӣ майдони васеъ кушод...»

АРБОБИ МИЛЛАТ

Дар санаи 28 декабри соли 1957 Коллегиаи ҳарбии Суди олии ИҶШС ҳулосаи Прокурори генералии ИҶШС-ро дар бораи ҳукмномаи Нусратулло Маҳсум мувофиқи шароитҳои нави баамаломата дида баромата, мавриди баррасӣ қарор дода, онро бе-кор ва парвандаро ба сабаби вучуд надоштани ҷиноят қатъ кард. Бо Қарори раёсати КМ Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон аз 26-уми июни соли 1964 Нусратулло Маҳсум аз лиҳози ҳизбӣ ҳам пас аз марг бегуноҳ дониста шуд.

"Ғидоии миллат". – Душанбе: Шарқи озод, 2001. – С. 16.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. Чаро Анҷумани XX ҳизб шахспарастии Сталисро маҳкум кард?
2. Кадом ходимони намоёни давлатӣ ва ҷамъиятии Тоҷикистонро ме-донед, ки бегуноҳ ҷазои сиёсӣ дидаанд?
3. Моҳияти Барномаи сулҳи ИҶШС аз чӣ иборат буд?
4. Дар ҷумҳурӣ барои тарбияи ҷавонон ва занон кадом ташкилотҳо бевосита машғул буданд?
5. Сабабҳои 14 апрели соли 1978 қабул гардидани Конститутсияи ҶШС Тоҷикистон кадомҳоянд?

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

- Маҳкум карда шудани шахспарастии И.В. Сталин ва саршавии ҷараёни демократикунории ҳаёти ҷомеа.
- Фарҳанги халқи тоҷик дар солҳои 50-ум.
- Аз таърихи ташкилбӣ ва фаъолияти Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)

1. Кадом сол бар хилофи блоки ҳарбии Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) Шартномаи Варшава ташкил ёфт?

A.	Соли 1949	C.	Соли 1953	E.	Соли 1956
B.	Соли 1949	D.	Соли 1955		

2. Дар кадом анҷумани ҲКИШ масъалаи бартараф намудани парастии шахсияти Сталин ва оқибатҳои он муҳокима карда шуд?

A.	Анҷумани XIX	C.	Анҷумани XXI	E.	Анҷумани XXIII
B.	Анҷумани XX	D.	Анҷумани XXII		

3. Тайи солҳои 1956-1961 кӣ вазифаи Котиби якуми КМ Ҳизби Коммунисти Тоҷикистонро иҷро мекард?

A.	Б.Ғафуров	C.	Ҷ.Расулов	E.	Қ.Маҳкамов
B.	Т.Ўлҷабоев	D.	Р.Набиев		

4. Кадом Анҷумани ҷавонзанони Тоҷикистон махсус масъалаи тарбияи духтаронро мавриди баррасӣ қарор дода?

A.	Анҷумани IV, соли 1953	C.	Анҷумани VI, соли 1955
B.	Анҷумани V, соли 1954	D.	Анҷумани VII, соли 1956;
E.	Анҷумани VIII, соли 1959		

5. 14 апрели соли 1978 дар кадом Сессияи Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд?

A.	<i>Сессияи ҳафтуми гайринабатии Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон</i>		
C.	<i>Сессияи ёздаҳум</i>	B.	<i>Сессияи даҳум;</i>
D.	<i>Сессияи чордаҳум</i>	E.	<i>Сессияи понздаҳум</i>

6. Кадом ходимони намоёни давлатию ҷамъиятӣ, ки гирифтори оқибатҳои шахспарастӣ гардида буданд, дар давраи соҳибистиклолии ҷумҳурӣ ба гирифтани унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон» ноил гаштанд?

A.	<i>A. Ҳоҷибоев</i>	C.	<i>И. Иброҳимов</i>
B.	<i>Ч. Имомов</i>	D.	<i>С. К. Шадунс</i>
E.	<i>Н. Махсум, Ш. Шоҳтемур</i>		

7. Кадом сол Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ордени "Дӯстии халқҳо" мукофотида шуда буд?

A.	<i>Соли 1956</i>	C.	<i>Соли 1965</i>	E.	<i>Соли 1972</i>
B.	<i>Соли 1959</i>	D.	<i>Соли 1970</i>		

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1.	<i>A</i>	3.	<i>B</i>	5.	<i>A</i>	7.	<i>E</i>
2.	<i>B</i>	4.	<i>C</i>	6.	<i>E</i>		

БОБИ 3

ХОҶАГИИ ХАЛҚИ ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 50-80-УМ

1. НАҚШИ ПАНҶСОЛАҲО ДАР ПЕШРАФТИ ҲАЁТИ ИҚТИСОДӢ

Асоси сохтори иқтисодии ҷомеаи сотсиалистиро моликияти давлатӣ (умумихалқӣ) ва колхозию кооперативӣ ташкил дода, он ба шарофати нақшаҳои мушаххаси панҷсолаҳо ба амал оварда мешуд. Ҳокимияти Шӯравӣ аз соли 1928 то пош хӯрдани ИҶШС дувоздаҳ нақшаи панҷсолаи тараққиёти хоҷагии халқро қабул карда буд. Тайи солҳои 1946–1990 Ҷумҳурии Тоҷикистон нух маротиба нақшаҳои панҷсола қабул кард, ки дар асоси онҳо ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ пеш бурда шудааст.

Бояд қайд кард, ки ҳар як панҷсола вазифаҳои мушаххаси худро дошт. Масалан, панҷсолаҳои панҷум (солҳои 1951–1955), шашум ва ҳафтсола (солҳои 1959–1965) барои тараққӣ додани хоҷагии халқӣ ҷумҳурӣ, хусусан, дар пешрафти саноат, сохтан ва ба кор даровардани завод, фабрика, комбинатҳо, неругоҳҳои барқи обӣ заминаҳои хуб муҳайё карда, дар рушди минбаъдаи ҷомеаи сотсиалистӣ дар Тоҷикистон нақши муайян бозиданд. Тайи ин солҳо бо кумаки Ҳукумати умумииттифоқӣ, дастгирии корхонаҳои калонтарини Москва, Ленинград ва дигар ҷумҳуриҳои бародарӣ хоҷагии халқӣ Тоҷикистон бо техникаи нав ва технологияи пешқадам таъмин гардида, нақшаҳои истехсолиашро ҳам дар соҳаи саноат ҳам дар соҳаи кишоварзӣ бомуваффақият иҷро менамуд. Хусусан, ба тӯфайли нақшаи панҷсолаи ҳаштум (солҳои 1966–1970) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сохтмонҳои зарбдори умумииттифоқӣ, ба монанди Неругоҳи барқи обии Норақ, заводи алюминии Регар, комбинати электрохимиявии Ёвон ва ғайра ривоч ёфтаанд.

Дар солҳои панҷсолаи нухум (солҳои 1971–1975) боз чандин корхонаҳои калони саноатӣ ба кор даромада, истехсоли худро ба кор дароварда, қувваи барқ ва хусусан молҳои саноати сабукро барзиёд истехсол гардид. Ба шарофати татбиқи ин нақшаҳо Тоҷикистон аз ҷумҳурии аграрӣ ба агросаноатӣ табдил ёфт.

Аз нимаи дуюми солҳои 50-ум сар карда, дар ҳаёти моддӣ ва

маънавии мардуми ИҚШС дигаргуниҳои ҷиддӣ ба амал омаданд, ки онҳо боиси пешрафти илм, техника, истеҳсолот ва идоракунии гардиданд. Ин ба инқилоби илмию техникии ибтидо гузошт.

Инқилоби илмию техникии дар қувваҳои истеҳсолкунандаи ҷамъият дигаргунии куллие ба амал овард. Яке аз хусусиятҳои муҳими инқилоби илмию техникии дар он буд, ки он ба таври васеъ ҳаматарафа ба тамоми фаъолияти эҷодии шахрвандон, меҳнати шахсият таъсири мусбат расонд.

Инқилоби илмию техникии дар соҳаҳои иқтисодиёт, дар минтақаҳо ва мамлакатҳои гуногун баробар рушд намоиш дод. Дар мамлакатҳои тараққиқардаи индустриявӣ инқилоби илмию техникии бо суръат ривож меёфт, аммо дар он давлатҳое, ки қувваҳои истеҳсолкунандашон суғурӯ тараққиқ карда буданд, ба душвориҳои калон мувҷеҳ мешуд. Дар баъзе мамлакатҳои ҷаҳон, аз ҷумла дар Иттиҳоди Шӯравӣ, ки қонуниятҳои иқтисодиро вайрон карда буданд, барои рушди илму техника монеаҳо ба миён омаданд. Сарфи назар аз камбудии, дар баъзе соҳаҳои илму техника ИҚШС дар сафи пеш буд.

Инқилоби илмию техникии дар соҳаҳои истеҳсоли мошин ва таҷҳизоти гуногун дигаргуниҳои калони сифатиро низ ба вуҷуд овард. Барои ба ҳаракат овардани мошин манбаъҳои нави қувва-плазма ва офтоб кашф гардиданд. Равандҳои истеҳсоли торафт автоматонида мешуданд. Дар истеҳсолот маводди бо роҳи сунъӣ истеҳсолшуда, аз ҷумла полимерҳо васеъ истифода мегарданд. Инқилоби илмию техникии маданияти меҳнатро баланд бардошта, ба рушди фаъолияти эҷодии одамон таъсири мусбат расонд.

2. РУШДИ САНОАТ. КОМПЛЕКСИ ҲУДУДӢ-ИСТЕҲСОЛИИ ҶАНУБИ ТОҶИКИСТОН

Дар солҳои 50–80-ум инқилоби илмӣ-техникии ба он ҳидоят мекард, ки Тоҷикистон чун узви ИҚШС дар асоси техникаи нав ва технологияи пешқадам саноати ҳудро пеш барад, зеро сарватҳои табиаташ имкон медоданд, ки дар ҷумҳурии соҳаҳои гуногуни саноат, ба монанди кӯҳкани, металлкоркунӣ, электроэнергетика, саноати масолеҳи бинокорӣ, ҳӯрокворӣ ва ғайра инкишоф дода шаванд. Хусусан, соҳаи саноати сабук, пахтадозакунӣ, равшанкашӣ, абрешим, пойафзорбарорӣ, консерва метавонистанд бо суръати баланд тараққиқ намоянд.

Аз нимаи дуҷуми солҳои 50-ум сар карда, дар Тоҷикистон корхонаҳои нави саноати сохта мешуданд. Дар як муддати кӯтоҳ сохтмони истгоҳҳои барқии Шаршар дар дарёи Вахш ва Қайроққум дар дарёи Сир ба охир расид.¹

*Арбоби барҷастаи
давлатӣ ва ҷамъиятӣ
Ҷаббор Расулов*

Дар солҳои 60–80-ум барои рушди хоҷагии халқи Ҷумҳурии Тоҷикистон шароити хуб муҳайё гардид. Ҳукумати Иттифок барои пешрафти саноат ва кишоварзии ҷумҳурӣ маблағҳои зиёд ҷудо намуд. Агар дар солҳои аввали Ҳокимияти Шӯравӣ ва солҳои баъдичангӣ бештар ба рушди саноати ноҳияҳои шимолӣ Тоҷикистон диққат дода шуда бошад, пас аз солҳои 60-ум сар карда, дар асоси барномаи махсус ба азхудкунӣ ва таракқиёти ноҳияҳои ҷанубии ҷумҳурӣ аҳамият дода шуд. Чунки дар қисмати ҷанубии Тоҷикистон барои пешрафти хоҷагии халқ ашёи хоми зиёд, захираҳои обӣ, қувваи қорӣ вучуд доштанд ва инфраструктураи муайян низ ба амал омада буд. Бинобар ин, Ҳукумати ҷумҳурӣ Барномаи комплекси ҳудудӣ-истехсолии Ҷануби Тоҷикистонро қабул намуд. Мувофиқи ин барнома бояд, пеш аз ҳама, объектҳои зерин: неругоҳҳои барқи обии Норақ, Бойғозӣ, Роғун, заводи алюминии Регар, комбинати электрохимиявии Ёвон, комбинати металлургӣ-кӯҳии Анзоб, комбинати нуриҳои азотии Вахш, роҳи оҳани Ёвон-Қўрғонтеппа-Гирмиз ва ғайра ба кор мебароманд. Татбиқи чунин барнома воқеӣ буда, дар Тоҷикистон соҳаҳои нави саноат бояд ба вучуд меоманд.

Дар тартиб ва татбиқи Барномаи комплекси ҳудудӣ-истехсолии Ҷануби Тоҷикистон Ҷаббор Расулов – арбоби барҷастаи давлатӣ ва ҷамъиятӣ саҳми калон гузоштааст¹. Беш аз

¹ Расулов Ҷаббор (10.07.1913, Ҳучанд, - 04.04.1982, Душанбе), ходими ҳизбӣ ва давлатии шӯравӣ, Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ (с.1981). Аз оилаи коргар, узви ҲККИШ аз соли 1939, соли 1934 Институти пахтакории Осиеи Миёнаро хатм намудааст. Солҳои 1934-1938 агроном. 1938-1941 муовини Комиссари халқии зироати ҶШС Тоҷикистон. Солҳои 1941-1945 намояндаи Комиссариати халқии маҳсулотгайёркунии ҶШС Тоҷикистон, 1945-1946 Комиссари халқии зироати ҷумҳурӣ буд. Соли 1946 – вазири зироати техникӣ, 1946-1955 Раиси Совети Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон. Солҳои 1955-1958 муовини вазири кишоварзии ИҶШС, солҳои 1958-1960 котиби КМ ПК Тоҷикистон. Солҳои 1960-1961

бист сол Ҷ. Расулов бевосита роҳбарии ҷумҳуриро ба уҳда дошта, дар ободии Ватан, алалхусус пешрафти саноат, кишоварзӣ, фарҳанг ва илм хизмати босазо намудааст. Дар ҳамин давра Тоҷикистон чун ҷумҳурии тараққикарда шинохта шуда, соҳаҳои гуногуни саноат ба вучуд омаданд, синфи коргари милли ташаккул ёфт, истеҳсоли пахта то ба як миллион тонна расида, як қатор муассиса ва ташкилотҳои нави фарҳангӣ бунёд шуда, амалан фаъолият нишон доданд.

Яке аз шахсоне, ки солҳои тӯлонӣ бо Ҷаббор Расулов кор кардааст, Низорамоҳ Зарифова мебошад, ки дар ҳақи эшон чунин навиштааст: «Бо Ҷаббор Расулов солиёни зиёд кор карда, дарк намудам, ки ӯ шахсияти бузург, кордон, серталаб, саҳтгир, маслиҳатгару носеҳ ва фарди ҷонсупурдаи меҳан будааст. Зеро аз ҳар ҷиҳат шукуфой ва ободии Тоҷикистон, бунёди иншооти азими барқӣ, обёрӣ, фабрикаву заводҳо, роҳу нақлиёт, васоити шабакаҳои алоқа, пешрафти кишоварзӣ, рушди фарҳанг, маориф, тандурустӣ ва ғайра ба фаъолияти ӯ марбут аст».

Дар сохтмони Комплекси агросаноати Ҷануби Тоҷикистон қариб ҳамаи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ бевосита саҳм гузоштанд. Ёри онҳо, пеш аз ҳама, дар сари вақт фиристодани мутахассисони таҷрибанок, ба сарпарастӣ гирифтани объектҳои фарҳангӣ-маишӣ, бо таҷҳизоти нав, технологияи пешқадам таъмин намудан ва ғайраҳо зохир мешуд.

Дар натиҷаи амалӣ гардидани барномаи Комплекси худудӣ-истеҳсолии Ҷануби Тоҷикистон шахрҳои Душанбе, Турсунзода, Норақ, Ёвон, Кофарниҳон, Қўрғонтеппа, Кўлоб ва ғайра ба шахрҳои калони саноатӣ табдил ёфтанд. Дар давоми 29 сол зиёда аз 300 корхонаю сеҳи калони саноатӣ сохта шуда, ба кор даромаданд. Соҳаҳои нави саноат, ба монанди металлургияи ранга, кимиё, электроэнергетика ва ғайра ташкил ёфта, навъ ва ҳаҷми маҳсулот афзуд. Танҳо истеҳсоли барқ се маротиба зиёд шуда, соли 1980 ба 13,6 млрд. квт. расид.

Мутаассифона, баъзе корхона ва сохтмонҳои комплекси сафири фавқулода ва мухтори Иттиҳоди Шўравӣ дар Ҷумҳурии Тоғо. Солҳои 1961-1982 котиби якуми КМ Ҷ Тоҷикистон буд. Депутати Шўрои Олии ИҶШС (даъватҳои 2 – 10), депутати Шўрои Олии ҶШС Тоҷикистон (даъватҳои 2 – 10). Бо ордену медалҳои зиёд мушарраф гардидааст.

Барои абадӣ гардондани хотираи Ҷ. Расулов яке аз ноҳияҳои вилояти Суғд ба номи ӯ гузошта шудааст. Совхоз дар вилояти Хатлон, мактаби миёнаи №22 ш. Хучанд ва яке аз кўчаҳои ш. Душанбе низ номи ӯро гирифтаанд.

чанубӣ бо сабабҳои объективӣ ва субъективӣ нотамои монданд, аз ҷумла Неругоҳи барқи обии Роғун.

3. СИНФИ КОРГАР ВА ФАЪОЛИЯТИ МЕХНАТИИ Ӯ

Яке аз омилҳои самарнокии истеҳсолоти саноатӣ тайёр намудани кадрҳо ва мунтазам баланд бардоштани савияи фарҳангӣ-техникии онҳо мебошад. Агар соли 1955 дар Тоҷикистон 10 ҳазор нафар кадр тайёр карда шуда бошад, пас дар солҳои 1981–1985 танҳо дар муассисаҳои саноатӣ 258 ҳазор нафар коргарони нав ба кор шурӯъ намуданд. Соли 1985 дар Тоҷикистон шумораи кормандони соҳаҳои гуногуни саноат ба 1120 ҳазор нафар расид. Хусусан, шумораи кормандони инженерии техникии дорои маълумоти олӣ ва миёнаи махсус афзуд. Соли 1985 ин шумора ба 154,3 ҳазор нафар расид. Танҳо дар аввали солҳои 80-ум 35 ҳазор ҷавонписар ва духтар 76 омӯзишгоҳи техникӣ ва мактаби касбҳои техникии ҷумҳуриро хатм намуда, ба истеҳсолот рафтанд.

Бо мақсади самаранок истифода бурдани захираҳои меҳнатӣ дар ноҳияҳои ҷумҳурӣ филиалҳои муассисаҳои саноатӣ кушода шуданд. Дар охири соли 1983-ум 10,6 ҳазор зани хонанишин дар 78 филиал ва сеҳҳои корхонаҳои саноати сабук ба кор даромаданд.

Дар тарбия ва тайёр намудани мутахассисони баландихтисос ба мо ҷумҳуриҳои дигари иттифоқӣ низ ёрии калон расонданд. Донишқадаҳои олии Маскав, Ленинград, Киев, Тошканд ва дигар шаҳрҳо ҳар сол барои Тоҷикистон берун аз озмун 50–100 ҷой ҷудо намуда, мутахассисонро тайёр мекарданд.

Шаҳрвандони Тоҷикистон дар сохтмони иншоот низ фаъолона иштирок карданд. Ҷунончи, бо ташаббуси ҷавонон Неругоҳи барқи обии Норақ, заводи алюминии Регар, комбинати электрохимиявии Ёвон сохтмонҳои зарбдори комсомолӣ эълон карда шуданд. Ҳазорон комсомолону ҷавонон муносибати ватандӯстона нишон дода, диловарона меҳнат намуданд.

Бо ташаббуси коргарони муассисаҳои саноатӣ баҳри самаранок гардидани истеҳсолот шаклҳои гуногуни мусобиқа ба амал омаданд. Яке аз ин ҳаракатҳо мусобиқа барои гирифтани номи фахрии «Зарбдори меҳнати коммунистӣ» буд. Ин ҳаракат соли 1981-ум 462 ҳазор ва соли 1985-ум 525542 касро дар бар гирифт, ки аз онҳо 156 ҳазорашон ба ин унвон мушарраф гардиданд. Номҳои

аввалин ташаббускорони меҳнати коммунистӣ Анвар Эгамбердиев, Иван Стенякин, Михаил Слабоднюк, пайравони Валентина Гаганова – Анна Асланова, Валентина Щербакова, аввалин пайравони Юлия Вечерова – Мукаррама Саидова, Людмила Скрыбина, Таисия Демченко ва дигарон дар саҳифаи таърихи халқи тоҷик сабт шуданд.

Ҳаракати ватандӯстонаи «Дар ҳар ҷойи корӣ – ҳосилнокии баланди меҳнат, интизом, муташаккилӣ ва эҷодкорӣ» дар байни коргарони ҷумҳурӣ хеле вусъат ёфт. Дар ҳаракати «Шаъну шараф аз меҳнат аст!» бештар аз 1500 коллектив, бригадаю звено, бештар аз 140 ҳазор коргар иштирок карданд.

Барои меҳнати пурсамар коргарзанон Розия Қурбонова, Илич Нурова, Тамара Меншикова, Бозорой Ахмадова ва садҳо дигарон бо унвони олии "Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ" мушарраф гардидаанд.

Синфи коргари Тоҷикистон дар рушди прогресси техникӣ низ фаъолият нишон додааст. Дар заводи «Текстилмаш»-и ба номи Ф.Э. Дзержинский, комбинати абрешими Душанбе «Рӯзи қабули кушод ва муҳокимаи таклифҳои ихтироъкорӣ» гузаронида мешуд. Дар охири солҳои 70-ум дар ҷумҳурӣ зиёда аз 20 ҳазор коргар узви ВОИР буданд.

Роҳбарони корхонаҳо дар якҷоягӣ бо Иттифоқҳои касабарои беҳтар кардани сифати маҳсулот мубориза бурда, нишонаҳои махсуси «Ба коргари пешқадам», «Ба бригадаи сифати маҳсулоташ аъло», «Ба сменаи сифати маҳсулоташ аъло»-ро таъсис дода буданд. Натиҷаҳои кор дар ҳар семоҳа ҷамъбаст гардида, байрақ ва нишон бевосита дар ҷойи кор супурда мешуд.

Ҳамин тавр, солҳои 50-80-ум дар натиҷаи меҳнати пурсамари синфи коргар дар Тоҷикистон саноати бисёрсоҳа ташаккул ёфт. Дар ин солҳо комбинатҳои гӯшт, раған, фабрикаи трикотажӣ, заводҳои "Тоҷикагрегат", "Торгмаш", "Текстилмаш", корхонаҳои яхдонбарорӣ, қаннодии "Ширин", оҳану бетон, сементбарорӣ, "Тоҷикатлас", стансияи алоқа дар Душанбе, марказҳои гармидиҳии Қайроққум, Душанбе, заводҳои хишту оҳан дар Кӯлоб, Данғара, Ёвон, Исфара, Шаҳритус, заводи нуриҳои азотии Вахш ва ғайра ба кор даромаданд, ки маҳсулоти онҳо ба зиёда аз 50 мамлақати ҷаҳон фиристода мешуд. Хусусан, маҳсулоти алюминий, фулузоти рангаи камёфт, барқ, саноати бофандагӣ, мева дар бозорҳои ҷаҳонӣ талабгори зиёд пайдо карда буданд.

Солҳои 60–80-ум дар Тоҷикистон зиёда аз 570 корхонаи хурду калон ба кор даромаданд. Маҳсулоти умумии саноат дар солҳои 1961–1985 зиёда аз 17 маротиба афзуд. Соли 1986 маҳсулоти умумии саноати чумхурӣ 31 дарсади даромади миллиро ташкил медод. Саноати чумхурӣ дар миёнаи солҳои 80-ум зиёда аз ҳазор нави маҳсулот истеҳсол мекард. Дар ҳамин давра шумораи синфи коргар чор маротиба афзуд. Ҳамин тавр, солҳои 50–80-ум Тоҷикистон аз чумхурии аграрӣ-саноатӣ ба давлати саноатӣ-аграрӣ табдил ёфт.

Сарфи назар аз муваффақиятҳо саноат ва сохтмон камбудиҳои худро доштанд. Дар баъзе соҳаҳои саноат механизатсия ва автоматизатсияи равандҳои истеҳсолот паст буда, ҳосилнокии меҳнат намеафзуд. Ҷойи исрофи ашёи хом ва сифати пасти маҳсулот, хусусан дар саноати сабук, ташвишвар буд.

Дар солҳои 60–80-ум дар шаҳрҳо ва ноҳияҳои чумхурӣ сохтмони хонаҳои бисёррошёна, қасрҳои фарҳанг, комплексҳои саноатӣ авҷ гирифт, вале сифати сохтмон беҳбудиро меҳост, зеро дар сохтани объектҳои фарҳангӣ маишӣ меъморӣ миллии риоя карда намешуд ва дар сохтмони хонаҳои истикоматӣ бештар ба биноҳои якхелаи типӣ аврупоӣ диққат дода мешуд. Ҷойивазкунии коргарон дар корхонаҳои саноатӣ, сохтмон ва нақлиёт, ба кор дер мондан, наомадан ташвишвар буда, сабаби иҷро нашудани нақшаҳои истеҳсоли мегардид.

4. СИЁСАТИ АГРАРӢ ДАР ЧУМХУРӢ

Баҳри самаранокии соҳаи кишоварзӣ. Халқи тоҷик аз замони қадим бо кишоварзӣ машғул буд. Табиати кишвар, хусусан обу ҳаво, офтоби пурсаховати он имкон медод, ки деҳқонон бо зироаткорӣ, боғу тоқпарварӣ ва чорводорию кирмакпарварӣ машғул шаванд.

Дар Тоҷикистон солҳои 50–80-ум ба рушди ҳаматарафаи кишоварзӣ диққати махсус дода мешуд. Аз ин сабаб дар барномаи стратегии иқтисодию иҷтимоии чумхурӣ ҷойи муайяно сиёсати аграрӣ ишғол мекард. Бо мақсади татбиқи сиёсати аграрӣ дар Тоҷикистон чораҳои зерин андешида шуданд мустаҳкам кардани базаи моддӣ-техникии колхозу совхозҳо, идома додани азхудкунии заминҳои бекорхобида ва мелиоратсияи замин, рушди электрофикацияи деҳот, диққат додан ба кори селекционӣ, баланд намудани ҳавасмандии моддӣ деҳқонон ва ғайра.

Дехқонони ҷумҳурӣ ба кашфиёти илмӣ, техника ва технологияи пешқадам таъя намуда, дар соҳаи интенсивонии кишоварзӣ саҳми арзанда гузоштанд. Мубориза барои баланд бардоштани ҳосилнокии пахта, афзоиши маҳсулнокии соҳаҳои чорводорӣ, кирмакпарварӣ, боғдорию сабзавоткорӣ, истифодаи оқилонаю самарабахши техника, ба сарпарастӣ гирифтани мелиоратсия, ҷорӣ намудани механиконӣ ва химиконии комплекси истеҳсолот, вусъат додани ҳаракати оммавии деҳқонон барои аз худ кардани касбҳои техникӣ вазифаҳои аввалиндараҷаи мардуми деҳот гардиданд.

Омили муҳимми пешрафти хоҷагии қишлоқ бо тарзи дурусти идоракунии ва дар асосҳои илмӣ пеш бурдани он мебошад. Солҳои тӯлонӣ ташкилу тараққиёти кишоварзӣ дар ихтиёри Вазорати кишоварзии ҷумҳурӣ буд. Пленуми майии (соли 1982)-и КМ ҲҚИШ Барномаи озукавории ИҶШС-ро қабул кард ва комплекси агро-саноатӣ ташкил ёфтанд. Дар Тоҷикистон чор комплекси агро-саноатии вилоятӣ ва 43 комплекси ноҳиявӣ амал мекарданд.

Комплекси агро-саноатӣ ба афзоиши истеҳсоли хӯрокворӣ, мустаҳкам намудани иқтисодиёти деҳот мусоидат мекард. Дар ҷумҳурӣ инчунин, иттиҳодияҳои агро-саноатӣ таъсис ёфтанд. Чунончи, дар соҳаи истеҳсоли гӯшт Иттиҳодияи агро-саноатии Ховалинг ташкил дода шуд.

Дар самарнок гардидани кишоварзии ҷумҳурӣ саҳми кормандони илм низ сол то сол меафзуд. Хусусан, ходимони Академияи кишоварзии ҷумҳурӣ ва олимони Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншоҳ Шохтемур дар мавзӯҳои муҳим таҳқиқоти худро ба итмом расонданд. Танҳо солҳои 1980–1990 кормандони Донишгоҳи аграрӣ аз рӯи қорҳои анҷомдодашон 26 тавсиянома нашр карданд, ки 11-тои онҳо дар истеҳсолот татбиқ гардиданд. Чунончи, барои қомебиҳои қалон дар ба вучуд овардани навҳои нави пахтаи маҳиннах академики АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон Бобо Сангинов бо Мукофоти давлатӣ сарфароз гардонда шуд.

Пахтакорони Осиеи Миёна тавсияҳои олимони лабораторияи биосенотозаи пахтаи Институти зоология ва паразитологияи ба номи Е.Н. Павловскийи АИ Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки усули интегратсияи муборизаро бар зидди зараррасонҳои кишоварзии қор қарда баромада буданд, бомуваффақият истифода бурданд. Бо ҷорӣ кардани он ифлосшавии муҳити зист якбора қам шуда, қорқарди майдонҳои пахтаи ҷумҳурӣ ба 80 дарсад расид, ки ин ба сарфа қардани маблағҳои зиёди пулӣ имконият дод.

Олимони соҳаи кишоварзии Тоҷикистон: Б. Сангинов, Р.Г. Мустақимов, Д.Д. Қосимов, А.Қ. Ғаффоров, В.Н. Литвинов, Ҳ.Д. Чумбақулов, А.А. Назаров, Н.К. Нурматов, С.П. Ломов ва дигарон бо кашфиёти худ на танҳо дар ҷумҳурӣ, балки дар кишварҳои хориҷӣ низ маълуму машҳуранд. Мутаассифона, чанд таҳқиқоти муҳими оид ба баланд гардидани самарнокии хоҷагии кишоварзӣ дар амал татбиқ нашуда монданд.

Дар Тоҷикистон аз солҳои 50-ум сар карда, ба тараққӣ додани соҳаи кишоварзӣ диққати зиёд дода мешуд, хусусан, майдонҳои пахтакорӣ ва боғу тоқпарварӣ васеъ гардиданд. Агар соли 1950 Тоҷикистон ба давлат 288 ҳазор тонна пахта супорида бошад, пас соли 1956 ҷамъовариҳои он ба 415,4 ҳазор тонна расид. Барои ин муваффақиятҳо Тоҷикистон бо ордени Ленин мукофотонида шуд.

Дар таърихи халқи тоҷик солҳои 50–80-уми асри XX чун солҳои аз худ кардани заминҳои бекорхобида ба ҳисоб мераванд. Чунончи, мардуми Кӯҳистони Мастҷоҳ дар қорамсозии заминҳои бекорхобидаи Дилварзин қорнамоеи меҳнатӣ нишон доданд. Фарзандони ин диёр Ҳочӣ Амиров, Наврӯз Раҷабов, Сафарбек Давлатов ва дигарон барои истеҳсоли пахта ба унвони "Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ" мушарраф гардиданд.

Дар ин давра дар сиёсати муҳоҷират ба камбудихои ҷиддӣ низ роҳ дода шуда буд. Дар вақти кӯчонидани аҳолии Кӯҳистони Мастҷоҳ беасос як қисми иморатҳои ҷамъиятӣ вайрон карда шуданд. Ба Мирзочӯл кӯчонидани яғнобиён боиси қариб гум шудани забони яғнобӣ, фолклор ва этнографияи яке аз авлодони қадими суғдиён гардид. Хушбахтона, ин камбудихои ҷиддӣ солҳои охир ислоҳ карда шуданд.

Меҳнаткашони ҷумҳурӣ солҳои 50-ум дар соҳаи қорводорӣ, ғаллакорӣ, боғу тоқпарварӣ, кирмақпарварӣ, обҷақорӣ муваффақиятҳои назаррас ба даст оварда бошанд ҳам, вале дар хоҷагии кишоварзӣ нуқсонҳои ҷиддӣ вучуд доштанд. Чунончи, баъзе хоҷагиҳо аз замин самарнок истифода намебуданд, ба паст намудани арзиши аслии маҳсулот ва баланд бардоштани маданияти меҳнат диққат наметоданд. Қорводорӣ ҷамъиятӣ ва шахсӣ бо суръати хеле суст тараққӣ мекард. Роҳбарони баъзе ноҳияҳо ва ҷумҳурӣ оид ба иҷрои нақшаҳои ҷамъовариҳои маҳсулоти кишоварзӣ ҳисоботи бардурӯғ медоданд. Чунин рафтор аз тарафи ташкилотҳои ҳизбӣ, маъмурӣ маҳкум карда шуд.

Пешрафти соҳаи кишоварзӣ бо кадрҳои дорои маълумоти баланд алоқа дорад. Дар ҷумҳурӣ ба ин масъала низ диққати махсус дода мешуд. Танҳо Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон дар солҳои мавҷудияти худ зиёда аз 20 ҳазор мутахассиси баланд-ихтисосро тайёр карда, ба ноҳияҳои ҷумҳурӣ фиристодааст. Омӯзишгоҳҳои миёнаи махсуси соҳаи кишоварзӣ низ кадрҳои зиёдро тайёр намуда, ба деҳот фиристодаанд.

Дар солҳои 60–80-ум ба тақмили ихтисоси мутахассисони кишоварзӣ аҳамият дода, зиёда аз 8 ҳазор кормандии роҳбарикунанда ва мутахассиси комплекси агросаноатӣ сатҳи донишҳои худро баланд бардоштанд.

Базаи моддию техникаи колхозу совхозҳои Тоҷикистон мунтазам мустаҳкам мегардид. Соли 1985 соҳаи кишоварзии ҷумҳурӣ дорои 36,7 ҳазор трактор, 16,2 ҳазор автомобил ва 4 ҳазор мошини пахтачинӣ буд.

5. ҲАРАКАТИ МЕХАНИЗАТОРӢ ДАР ДЕҲОТ

Бо техникаи олий таҷҳизонидани колхозу совхозҳои ҷумҳурӣ дар назди пахтакорон проблемаи кадрҳои механизаториро ба миён гузошт. Табиист, ки ба ҷавонон таълим додани касбҳои механизаторӣ яке аз вазифаҳои асосии ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ гардид. Ҷавонон ихтисосҳои техникаи деҳотро зери шиори «Дар деҳот зиндаги мекунӣ, техникаро дон!» азхуд карданд. Дар натиҷа ҷавонписарону духтарон қисми асосии механизаторонро ташкил доданд.

*Механизатор,
Қаҳрамони
Меҳнати
Сотсиалистӣ
Гавҳар Пиракова*

Бо ташаббуси хоҷагиҳои ноҳияҳои Колхозобод (ҳоло Чалолитдини Балхӣ), Восеъ, Мастҷох, Хучанд курсҳои механик-ронандагонии мошинаҳои пахтачинӣ таъсис ёфтанд. Дар байни духтарон қорҳои зиёди тарбиявӣ дар бобати ба курсҳо сафарбар кардани онҳо бурда мешуд.

Даҳҳо духтарони ҷумҳурӣ аз механизатории номии шӯравӣ, ду қарат Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ Турсуноӣ Охунова ибрат гирифта, касби механик-ронандаро аз худ намуданд. Сарфарозгардидагон бо унвони «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» Г. Пиракова, Х.

Розиқова, дорандағони мукофоти комсомоли Тоҷикистон М. Қурбонова, Х. Маъруфова, Г. Рӯзиева ва дигарон аз ҷумлаи онҳоанд. Механизатори номдори ноҳияи Пролетар Кифоят Бобокалонова ташаббуси начиб нишон дод. Ӯ механизаторони ҷумҳуриро даъват намуд, ки ҳар сол то мавсими ҷамъоварии пахта ду нафар духтарро ба ҳайси ронандаи мошини пахтачинӣ тайёр кунанд.

Барои васеъ ва ҳаматарафа ба кори механизаторӣ ҷалб намудани духтарон Комсомоли Тоҷикистон мукофоти ба номи Зайнаббидии қаҳрамонро, ки ҷонашро барои барпо кардани Ҳокимияти Шӯравӣ дар ҷумҳури нисор кардааст, таъсис дод. Бо ин мукофот духтарони ғолиби мусобикаи байни механик-ронандагон, ки дар ҷамъоварии пахта натиҷаҳои аз хама хуб ба даст овардаанд, мукофотонида шуданд.

Ин мукофот аввалин бор ба механик-ронандаи колхозии ба номи В.И. Ленини ноҳияи Пролетар (ҳоло Ҷ. Расулов), Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ Хурсанд Розиқова супорида шуд. Бо ин мукофот ҳамчунин механик-ронандагон: Фариштамоҳ Усмонова, Сангинмоҳ Фуломова (ноҳияи Фархор), Кенчагул Ҳамидова (ноҳияи Ҳамадонӣ), Муборак Каримова (ноҳияи Хучанд), Ҳанифа Маъруфова (ноҳияи Мастчоҳ), Гулнора Рӯзиева, Малика Қурбонова (ноҳияи Восеъ) ва дигарон сарфароз гардонда шуданд. Ин шакли ҳавасмандгардонӣ ба кори ба таври оммавӣ ҷалб намудани духтарон ба ҳаракати механизаторӣ таъсири судбахш расонд.

Бо ташаббуси кишоварзони ноҳияи Колхозобод (алҳол ноҳияи Ҷалололiddини Балхӣ) дар колхозҳои «Москва», «40-солагии Октябр» барои пахтакорон мактабҳои таҷрибаи пешқадам кушода шуданд. Дар колхозҳои минтақаи Кӯрғонтеппа мунтазам чунин шаклҳои таълим, ба мисли «Рӯзи механизатор» ва «Рӯзи мутахассис» гузаронида мешуд.

Дар ноҳияи Мастчоҳ бо шарофати ғамхории амалии ташкилотҳои давлатию хизбӣ ба механиконию комплексӣ шароити хуб муҳайё карда шуд. Дар натиҷа ноҳияи Мастчоҳ ба яке аз базаҳои механиконидашудаи пахтакорӣ табдил ёфт.

Ҷумҳуриҳои собиқи ИҶШС низ дар пешрафти соҳаи пахтакории Тоҷикистон саҳми арзанда гузоштаанд. Бригадаҳои тафтиши байниҳамдигарӣ аз Ёзбекистон ва Озарбойҷон, ки пайваста бо рафти иҷрои уҳдадориҳои сотсиалистӣ шинос мешуданд, ба

пахтакорони чумхурӣ ёрии амалӣ мерасонданд. Онҳо на танҳо камбудию норасоҳои ҷойдоштаро ошкор мекарданд, балки роҳҳои зудтар баргараф намуданашонро низ нишон медоданд.

Тоҷикистон дар тӯли солҳои 60–80-ум ба яке аз базаҳои муҳими истеҳсоли пахта табдил ёфта, аз рӯйи ҳосилнокӣ ва истеҳсоли пахтаи маҳиннаҳ дар ИҚШС ҷойи аввалро ишғол мекард. Солҳои 80-ум Тоҷикистон истеҳсоли пахтаро зиёд кард. Бори аввал соли 1980 чумхурӣ ба давлат зиёда аз 1 млн. тонна пахта супурд.

6. ЧОРВОДОРӢ ВА БОҒУ ТОКПАРВАРӢ

Дар чумхурӣ ба пешрафти чорводорӣ низ диққат дода мешуд. Хусусан, аз солҳои 60-ум сар карда ба тараққиёти ин соҳаи кишоварзӣ аҳаммият дода шудааст. Аз ҷумла ба тайёр кардани кадрҳои соҳаи чорводорӣ, механиконидаи корҳои ин соҳа диққати хосса дода мешуд. Чунончи, С. Шарифов тайёр кардани бедаро аз рӯйи технологияи пешқадам мегузаронд. Вай алафи даравшударо дарҳол ба тойҳо пресс карда, сипас дар шипанги фермаҳои ширию молӣ ғарам карда мемонд.

Дар чумхурӣ ба васеъ паҳн кардани таҷрибаи чорводорони пешқадам тавачҷуҳи махсус зоҳир карда мешуд. Дар ин бобат рӯзномаҳои «Тоҷикистони Советӣ», «Коммунист Таджикистана» нақши калон бозиданд. Дар рӯзномаҳо зери сарлавҳаҳои «Таҷрибаи чорводорони пешқадам ба ҳамаи фермаҳо!», «Ба комплекси агросаноатӣ – саҳми ҷавонон» дар бораи Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ, говҷӯшзани колхозии ба номи Ленини ноҳияи Исфара Суфро Боқиева, ҷӯпони совхозии ба номи Ю. Гагарини ноҳияи Шаҳритус, барандаи Ҷоизаи комсомолии чумхурӣ Гулмирзо Абдумуродов ва бисёр дигарон нақл карда шудааст, вале чорводорони ҷамъиятии аксари хоҷагиҳо бесамар ва аз ҷиҳати иқтисодӣ зараровар ба ҳисоб мерафт.

Солҳои 60–80-ум саҳми бригадаҳои ҷуворимаккапарварӣ дар мустаҳкам намудани базаи хӯроки чорво афзуд. Барои муваффақиятҳои калон дар рӯёнидаи ҳосили баланди ҷуворимакка коллективи бригадаи комсомолону ҷавонони Р. Тиллоев аз совхозии ба номи К.Маркси ноҳияи Панҷакент ба китоби «Солномаи шуҳрати комсомолӣ»-и Иттифоқӣ дохил карда шуд.

КМ Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон моҳи майи соли

1986 ташаббуси начиби колхозҳои ба номи Жданови ноҳияи Кумсангир, ба номи Ленини ноҳияи Гурсунзода, бригадаҳои ҷуворимаккапарварии хоҷагии тачрибавии «Коммунизм»-и ноҳияи Ленин, колхозии ба номи Кирови ноҳияи Восеъро, ки аз ҳар гектар замин 100 сентнерӣ ҳосили дони ҷуворимакка рӯндани буданд, маъқул донист. Ин ташаббусро бригадаҳои ҷуворимаккапарварии комсомолону ҷавонони ҷумҳурӣ дастгирӣ карданд.

Дар ин солҳо беш аз 600 бригадаю звенои хошоктайёркунии комсомолону ҷавонон кор мекарданд, ки дар онҳо бештар аз 15 ҳазор нафар писарону духтарон ширкат доштанд. Бригадаҳои комсомолону ҷавонон А. Бозоров, аз совхозии «Муъминобод-1»-и ноҳияи Ленинград ва Д. Тоҷиев, аз колхозии ба номи Ёрунхоҷаеви ноҳияи Хучанд дар мусобиқаи ғолиб баромада, бо Ифтихорномаи Комсомоли Тоҷикистон ва тухфаҳои қиматбаҳо сарфароз гардо-нида шуданд.

Боғу тоқпарварӣ ҳам монанди дигар соҳаҳои хоҷагии халқи ҷумҳурӣ дар солҳои Ҳокимияти Шӯравӣ тараққӣ карда, пеш рафт. Шароити табиӣи Тоҷикистон аз водиҳои Вахшу дарёи Сир то баландкӯҳҳои Помири Фарбӣ барои вусъат додани боғутоқпарварӣ хеле мувофиқ аст. Дар бунёди майдонҳои ангур, себу зардолу шаҳрвандони деҳот дар сафҳои пеш меистоданд. Бо дастони мардуми ноҳияҳои Рашт, Ҷалолиддини балхӣ Румӣ, Мастҷоҳ, Ваҳдат дар ҳазорон гектар замин ниҳолҳои мевадор шинонда, ҳосили зиёд ба даст оварда шуд.

Комплексиҳои агросаноатии ба номи Ҷаббор Расулов (Хуросон), «Колхозчиён» (Панҷакент), «Қаротегин» (Рашт), «Файзобод» ва ғайра консерваҳои хушсифати мевагӣ тайёр мекарданд. Мутаассифона, ин комплексо низ камбудии доштанд. Онҳо базаҳои калони тайёр кардан ва нигоҳ доштани меваро пайдо карда натавонистанд. Дар натиҷа маҳсулоти боғу тоқзорҳо но-буд, меваҳо исроф шуда, хоҷагиҳо зарари моддӣ دیدанд.

Барои саноати хӯрокворӣ ашёи босифат лозим буд. Бинобар ин, барои ба даст даровардани меваи хушсифат аҳамияти калон дода мешуд. Боғпарварон ба илми агротехника таъя карда, бар зидди ҳар гуна касалиҳо муборизаи катъӣ бурда, ҳазорҳо тонна меваро аз талафот нигоҳ медоштанд. Аз ҳисоби дар заминҳои лалӣ майдонҳои ангурпарварӣ васеъ карда мешуд.

Мехнатдӯстони колхозу совхозҳои ҷумҳуриамон қариб ҳар сол нақшаҳои ба давлат фурӯхтани сабзавотро бомуваффақият иҷро намуда, садҳо тонна помидор, харбуза, тарбуз, ангурро ба-роӣ аҳолии шаҳрҳои Маскав, Ленинград, Свердловск, Новосибирск мефиристонданд.

Соҳаи кишоварзии Тоҷикистон дар солҳои 50–80-ум ба тӯ-файли ғамхории Ҳукумати Иттифок ва ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ мушкilotро паси сар карда, талаботи аҳолиро бо хӯрокворӣ ва саноатро бо ашёи хом таъмин менамуд.

Дар натиҷаи татбиқи сиёсати аграрӣ хоҷагиҳои хурди коллективӣ муттаҳид гардида, базаи моддию техникии онҳо сол аз сол пурқувват мешуд. Хусусан, бо азхудкунии даштҳои ташна-лаби Дилварзин, Мирзочӯл, Бешкент, Данғара, Фахробод, Ашт ва эҳёи заминҳои ноҳияҳои кӯҳистон, ки аҳолии онҳо ба водӣ кӯчонида шуда буданд, садҳо хоҷагиҳои истехсолӣ, деҳаҳои нав, шаҳракҳо арзи вучуд карда, маҳсулоти кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ зиёд гардид. Тоҷикистон тавонист заминҳои обшорро ба 650 ҳазор гектар расонад, ки аз он 40 дарсадашонро заминҳои пахтакорӣ ташкил медоданд. Ҳар сол аз ин заминҳо ба ҳисоби миёна то 900 ҳазор тонна пахта ҷамъоварӣ карда мешуд.

Дар солҳои 60-ум ислоҳоти иқтисодӣ дар соҳаи кишоварзӣ гу-заронида шуд, вале мутаассифона, он то охир иҷро нагардид. Дар натиҷа суръати рушди соҳаи кишоварзии ҷумҳурӣ баланд нашуд.

Азбаски мувофиқи тақсимои меҳнат ва маҳсусгардонии соҳаи кишоварзӣ Тоҷикистон бо пахтакорӣ машғул буд, ба ғаллакорӣ на чандон диққат дода мешуд. Дар ҷумҳурӣ заминҳои лалмӣ самарнок истифода намешуданд.

Ҳамин тавр, сарфи назар аз муваффақиятҳо дар соҳаи кишоварзӣ душворӣ, камбудӣ ва қачравӣҳо дида мешуданд. Ав-валан, дар бисёр соҳаҳои кишоварзии ҷумҳурӣ меҳнати дастӣ баргарӣ дошт (хусусан соҳаи чорводорӣ, боғу тоқпарварӣ); ду-вум, на дар ҳамаи ноҳияҳо шароити меҳнату маишати деҳқонон фароҳам оварда шуда буд; сеюм, бо сабабҳои паст будани дараҷаи таҷҳизоти техникӣ ва механизатсияи равандҳои истехсолот дар бештари соҳаҳои кишоварзӣ ҳосилнокии меҳнат паст буд; чорум, дараҷаи ҳавасмандии моддӣ талаботи истехсолкунандагонро ба пуррагӣ қонеъ гардонида наметавонист.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ

ТОЧИКОН ДАР ОИНАИ ТАЪРИХ

Воқеан, Тоҷикистон дар тӯли ин солҳо ба кишвари зироатӣ ва саноатӣ мубаддал гашта, соҳаҳои гуногуни саноату зироат, сохтмону нақлиёт рӯ ба инкишоф ниҳоданд, пояҳои иқтисодии ҷумҳуриест устувор гардид.

Саноати Тоҷикистон зиёда аз сад соҳаи саноат ва қариб 400 корхонаи азимро дарбар гирифт. Дар ҷануби шарқии ҷумҳуриест бузургтарин корхонаҳо – корхонаи алюминии Регар, корхонаи электрохимиявии Ёвон, корхонаи нуриҳои азоти Вахш ба қор шурӯъ карданд ва иқтидори иқтисодии мамлакатро афзун гардонданд.

Асоси тавлидоти кишоварзии ҷумҳуриест заминҳои обёришуда ташкил доданд, ки онҳо ба бештар аз 650 ҳазор гектар расонда шуданд. Соҳаи асосии кишоварзӣ пахтакорӣ гардид, ки майдони кишти он зиёда аз 40 дарсади тамоми заминҳои қорами обиро ташкил дод. Солҳои охир дар ҷумҳуриест ба ҳисоби миёна соли то 900 ҳазор тонна пахта истеҳсол карда мешуд, ки сеяки онро нави пахтаи маҳиннах ташкил мебуд. Инчунин, дар ҷумҳуриест соли то 300 ҳазор тонна ғалладона, ба миқдори зиёд картошка, меваҷот, сабзавот, ангур, тамоқу, пилла, маҳсулоти ситрусӣ, маҳсулоти ҷорво ва ғайра тайёр карда мешуд.

Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби якум. Аз Ориён то Сомониён. -С. 103-104.

НУТҚИ Ҷ.Р. РАСУЛОВ ДАР МАҶЛИСИ БОТАНТАНА БАХШИДА БА 50-СОЛАГИИ ТАШКИЛ ЁФТАНИ ИҶШС (21–22 ДЕКАБРИ СОЛИ 1972)

...Тачрибае, ки мамлақати Шӯроҳо ҳосил намуд, боварии яқин мебахшад, ки дар оилаи ягона, дар Иттифоқи Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ муттаҳид шудани халқҳои шӯравӣ чӣ гуна самараҳои бузург медиҳад.

Халқи тоҷик дар ин оилаи бародарона ба ҳамаи он чӣ ки орзу карда метавонист, соҳиб шуд, шаъну эътибори инсонӣ, ҳаёти осудахолона ва фарҳангӣ, инчунин, барои тараққиёти ҳаматарафа имконият, сулҳу амният пайдо кард...

Роҳе, ки Тоҷикистон дар солҳои Ҳокимияти Шӯравӣ тай

кард, роҳест аз қафомонии феодалӣ ба ғалабаи сотсиализм, аз ҳаёти асримиёнагӣ ба куллаҳои прогресси ҳозира.

Мо тараққиёти индустриявиро қариб аз ҳеҷ сар карда, имрӯз дар Тоҷикистон чунин корхонаҳои бузурги энергетикӣ, монанди Стансияи электрикии обии Норақ, ки иқтидори он 2 миллиону 700 ҳазор киловатт мебошад ва агрегатҳои аввалини он аллақай қор мекунанд, сохтем.

Ин панҷоҳ сол барои мо мактаби ҳақиқии интернатсионализм буд, ки дар он ҳуди ҳаёт ва воқеияти ҳаррӯзаи шӯравӣ муаллимони мо буданд...¹

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. Солҳои 50-80-ум дар Тоҷикистон кадом соҳаҳои саноат рушид ёфтаанд?
2. Кадом заминҳои бекорхобида солҳои панҷоҳум ва шастум аз худ карда шудаанд?
3. Комплекси ҳудудӣ-истеҳсолии Ҷануби Тоҷикистон дар хоҷагии халқ чӣ гуна нақш бозид?
4. Барои осорхонаи мактаб лавҳаро бо расмҳои Қаҳрамонони Меҳнати Сотсиалистӣ, ки солҳои 50–80-ум ба ин унвон аз ноҳиятон мушарраф гардида буданд, тайёр кунед.

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

- Комплекси ҳудудӣ – истеҳсолии Ҷануби Тоҷикистон.
- Иштироки занон дар соҳаи механизатсияи пахтакорӣ.
- Фаъолияти ҷавонон дар сохтмонҳои зарбдори Ҷумҳурии Тоҷикистон.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)

1. Солҳои 50–80-уми асри XX асоси сохтори иқтисодии ҷомеаро дар мамлакат кадом моликият ташкил меод?

А.	Моликияти давлатӣ
С.	Моликияти шахсӣ
В.	Моликияти колхозно кооперативӣ
Д.	Моликияти шахсоне, ки дар истеҳсолот қор мекарданд
Е.	Моликияти давлатӣ (умумихалқӣ) ва колхозно кооперативӣ

¹ 50-солагии ташкил ёфтани Иттифоқи Республикаҳои Советии Сотсиалистӣ. Ҳисоботи стенографӣ.-Душанбе, 1973.-С.153-165.

2. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом солҳо сохтмонҳои зарбдори умумииттифоқӣ, ба монанди Неругоҳи барқи обии Норақ, заводи алюминии Регар, комбинати электрохимиявии Ёвон вусъат ёфтанд?

A.	<i>Солҳои 1951-1955</i>	C.	<i>Солҳои 1960-1970</i>	E.	<i>Солҳои 1981-1990</i>
B.	<i>Солҳои 1959-1965</i>	D.	<i>Солҳои 1971-1975</i>		

3. Кадом арбоби барҷастаи давлатӣ ва ҷамъиятӣ дар тартиб ва татбиқи барномаи Комплекси ҳудудӣ-истехсолии Ҷануби Тоҷикистони саҳми арзанда гузоштааст?

A.	<i>Бобоҷон Фафуров</i>	C.	<i>Қаҳҳор Маҳкамов</i>	E.	<i>Раҳмон Набиев.</i>
B.	<i>Турсунбой Ўлҷабоев</i>	D.	<i>Ҷаббор Расулов</i>		

4. Кадом сол Ҷумҳурии Тоҷикистон ба давлат беш аз 1 млн. тонна пахта супорид?

A.	<i>Соли 1980</i>	C.	<i>Соли 1982</i>	E.	<i>Соли 1985</i>
B.	<i>Соли 1981</i>	D.	<i>Соли 1983</i>		

5. Барои ба вуҷуд овардани навъҳои нави пахтаи маҳиннаҳ кадом олим ба мукофоти давлатӣ сарфароз гардид?

A.	<i>Б.Сангинов</i>	C.	<i>Ҳ.Саидмуродов</i>	E.	<i>Б.Ниёзмӯҳаммадов</i>
B.	<i>А.Мухторов</i>	D.	<i>П.Бобоҷонов</i>		

6. Аввалин маротиба мукофоти ба номи Зайнаббӣ ба кӣ супорида шуд?

A.	<i>Г.Пиракова</i>	C.	<i>Ҳ.Розиқова</i>	E.	<i>З.Ҳамдамова</i>
B.	<i>С.Боқиева</i>	D.	<i>Р.Қурбонова</i>		

7. Дар давоми солҳои 50–80-ум дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чанд корхона сохта шуда ба кор даромад?

A.	<i>300 корхонаю цех</i>	C.	<i>320 корхонаю цех</i>	E.	<i>292 корхонаю цех</i>
B.	<i>256 корхонаю цех</i>	D.	<i>270 корхонаю цех</i>		

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)

1.	<i>E</i>	3.	<i>D</i>	5.	<i>A</i>	7.	<i>A</i>
2.	<i>C</i>	4.	<i>A</i>	6.	<i>C</i>		

БОБИ 4. ФАРҲАНГ ВА КОРҶОИ ТАРБИЯВӢ ДАР ТОҶИКИСТОН (солҳои 50–80-ум)

1. ПЕШРАФТҶО ДАР СОҶАИИ МАОРИФИ ҶУМҲУРӢ

Фарҳанг дар ҷомеа ҳамеша мақоми муҳим дорад ва пешрафти тамаддун бо он алоқаманд аст. Дар солҳои 50-80-ум ба пешрафти фарҳанги ҷумҳурӣ диққати махсус дода мешуд. Сохтмони маданиӣ дар зери роҳбарии бевоситаи Ҳизби Коммунистӣ сурат мегирифт.

Яке аз самтҳои асосии ҳаёти фарҳангӣ мактаб ва маориф мебошад. Барои рушди он сол то сол бештар маблағ ҷудо карда мешуд. Агар соли 1953 барои маорифи ҷумҳурӣ 456,2 млн. сӯм ҷудо карда шуда бошад, пас соли 1960 маблағгузорӣ 657,2 млн. сӯмро ташкил дод. Ба сохтмони биноҳои мактабӣ низ диққат дода мешуд. Соли 1959 дар ҷумҳурӣ 2614 мактаб, соли 1970-ум 2780 ва соли 1980 зиёда аз 3200 мактаби таҳсилоти умумӣ амал мекарданд. Мактабҳо аз ҳисоби бучети давлат ва колхозҳо сохта мешуданд. Тайи солҳои 1959–1985 дар ҷумҳурӣ 2382 мактаби таҳсилоти умумӣ ва мактаб-интернатҳо бунёд шуда, ба кор даромаданд. Шумораи хонандагон низ сол то сол меафзуд. Соли хониши 1959–1960 дар мактабҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ 433,2 ҳазор талаба мехонданд, соли хониши 1965–66 бошад, 721 ҳазор, соли 1985–86 қариб 1,2 млн. баҷагон таҳсил мекарданд. Шумораи духтарон низ меафзуд. Агар соли хониши 1960–61 дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ 166,3 ҳазор духтарон хонанд, пас соли хониши 1964-1965 шумораи онҳо ба 219,4 ҳазор расид. Аз соли 1961 то 1985 зиёда аз 1,5 ҳазор хонанда мактаби миёнаро бо медали тилло ва нуқра хатм намуданд. Дар мактабҳои олии низ шумораи донишҷӯён меафзуд. Агар соли 1981 дар 10 мактаби олии беш аз 74 ҳазор донишҷӯ таҳсил намоянд, пас соли 1990 танҳо дар ДМТ қариб 12 ҳазор донишҷӯ таҳсил мекарданд.

Моҳи март соли 1959 сессияи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонун «Дар бораи мустақкам намудани алоқаи мактаб бо ҳаёт ва инкишофи минбаъдаи маорифи халқ дар РСС Тоҷикистон»-ро қабул намуд, ки мувофиқи он таълими хатмӣ 8–сола ва 11-солаи политехникӣ ҷорӣ гардид.

Дар татбиқи Қонуни Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (март соли 1959) шубҳаҳои маорифи ноҳияҳо хизматҳои боса

*Аълочи маорифи
Чумхурии
Тоҷикистон
Маҳмадзоҳид
Ғиёсов*

зо кардаанд. Масалан, яке аз омӯзгорони пуртачриба, директори мактаби миёнаи рақами 1-и ноҳияи Мастчоҳ, сипас роҳбари шуъбаи маориф, Аълочи маорифи Чумхурии Тоҷикистон М. Ғиёсов дар ноҳияи Мастчоҳ ташаббускори ташкил намудани бригадаҳои истеҳсолии мактаббачагон гардид. Ин бригадаҳо саҳми арзандаи худро дар ғани гардондани хирмани пахтаи чумхурӣ гузоштанд. Бидуни мушкилӣ ва камбудихо чунин бригадаҳо дар тарбияи меҳнатии насли наврас нақши мусбат бозиданд.

Робитаи мактаб бо ҳаёт ба воситаи омӯзиши политехникӣ ва меҳнат мустаҳкам мегардид. Аз солҳои 50-ум дар чумхурӣ мактабҳои коргарчавонон ва чавонони деҳот зиёд шуданд. Соли хониши 1958-59-ум 79 мактаби коргарчавонон ва 103 мактаб барои чавонони деҳот амал мекарданд. Робита талабагон бо истеҳсолот мустаҳкам мегардид. Шумораи бригадаҳои истеҳсолии мактаббачагон меафзуд. Агар соли хониши 1961 – 1962 шумораи онҳо 129-то бошад, пас соли хониши 1964–65 ба 181-то расид. Барои кор ба онҳо 774 гектар замин ҷудо карда шуда буд, ки дар он пахта, чуворимаққа ва дигар навъҳои зироат кошта мешуданд. Таҳсили политехникӣ дар баробари муваффақиятҳо камбудихо низ дошт. Неруи талабагони мактабҳо ба назар гирифта намешуд, баъзан кор бе нақша сурат мегирифт; баъзе омӯзгорон саводи кофии техникӣ надоштанд, техникаи пешқадами истеҳсолотро таълим дода наметавонистанд; муассисаҳои саноатӣ ва колхозҳо ба меҳнати талабагон аҳамият намедоданд. Бинобар ин, аз соли хониши 1964–65 ин мактабҳо аз нав ба таълими 10-сола гузаштанд. Дар солҳои 60–80-ум дар чумхурӣ дар қатори мактабҳои рӯзона таълими шабона амал мекард, ки дар онҳо коргарон тахсил мекарданд.

Барои мактабҳои чумхурӣ муаллимони баландихтисос зарур буданд. Солҳои 1951-55 шуъбаҳои Донишкадаи педагогии Душанбе дар Қўрғонтеппа ва Кўлоб кушода шуданд, ки барои мактабҳо омӯзгор тайёр мекарданд. Солҳои 1950 дар чумхурӣ 52 мактаби миёнаи махсус, се институти педагогӣ, институти такмили ихтисоси муаллимон амал мекарданд.

Соли 1953 дар Душанбе Донишкадаи омӯзгории занона кушода шуд, ва он соли 1957 бо Донишкадаи омӯзгорӣ муттаҳид

гашт. Соли 1956 Донишкадаи политехникии Тоҷикистон кушода шуд, ки барои ҷумҳури кадрҳои муҳандисӣ тайёр мекард. Соли 1970 дар 7 мактаби олии 44,5 ҳазор донишҷӯ, дар мактабҳои миёнаи махсус зиёда аз 35 ҳазор талаба мехонданд. Гарчанде шумораи омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ дар солҳои 90-ум 96,8 ҳазор нафарро ташкил диҳад ҳам, муаллимони ихтисоснок намерасиданд. Дар баланд бардоштани савияи дониши педагогии омӯзгорон мактабҳои таҷрибаи пешқадам сахми босазо гузоштанд. Танҳо соли хониши 1964–65 шумораи онҳо ба 341-го расид.

Дар солҳои 50–80-ум дар соҳаи маориф ба пурқувват намудани базаи моддию техникии мактабҳо, таъмини сифати таълим, чопи китобҳои дарсӣ ва барномаҳо низ диққат дода мешуд.

*Омӯзгор,
Қаҳрамони
Меҳнати
Сотсиалистӣ
Муҳаббат
Маҳмудова*

Ба мушкилиҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва камбудии базаи моддӣ-техникӣ нигоҳ накарда, талабагон ва донишҷӯён бо ёрии устодон асосҳои илмро аз худ мекарданд. Барои меҳнати душвору пурсамари худ ҳазорҳо омӯзгорон сазовори ордену медалҳо ва унвонҳои фахрӣ гардиданд. Соли 1968 омӯзгори мактаби миёнаи №53-и ш. Душанбе Муҳаббат Маҳмудова ва директори мактаби ба номи Чапаеви ноҳияи Конибодом Ҳабиба Каримова сазовори унвони баланди «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» гаштанд. Омӯзгорони хизматнишондода Тӯтихон Осимова ва Озодахон Қодирова ҳазорҳо мактаббачаҳоро тарбия карданд.

Дар мактабҳои олии ба донишҷӯён аксаран омӯзгорони унвондор дарс мегуфтанд. Дар байни онҳо профессорон: М. Нарзикулов, З.Ш. Рачабов, Ш. Ҳусейнзода, Қ. Ҷӯраев, Ю. Исҳоқӣ, М. Эркаев, С. Юсуфова, Д. Тоҷиев, В. Асрорӣ ва садҳо дигарон буданд, ки шухрати ҷаҳонӣ доштанд.

2. ИЛМ ВА АДАБИЁТ

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 50–80-ум дар соҳаи илм, адабиёту санъат муваффақиятҳои калон ба даст овард. Кормандони фарҳанг дар тарбияи насли наврас сахми худро мегузоштанд.

Рушди чомеа ба иқтисодиёти тараққиқарда ва пешрафти илму техника вобаста аст. Бо таъсис ёфтани Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон (14 апрели соли 1951) корҳои илмӣ дар пажӯҳишгоҳҳо ва донишқадаҳои олии ривоч ёфтанд. Дар таъсиси Академияи Қаҳрамони Тоҷикистон Б.Ғ. Ғафуров ва нависандаи дӯстдоштамон, аввалин Президенти АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қаҳрамони Тоҷикистон С. Айни хизматҳои босазо кардаанд.

Академик Бобочон Ғафуров на танҳо ташкилотчи илм дар Тоҷикистон аст, балки зиёда аз 400 асару мақолаи илмӣ доир ба таърихи халқи тоҷик ва таърихи умумичаҳонӣ chop карда, мактабҳои бузурги таърихнигорон ва шарқшиносонро асос гузоштааст.

Солҳои 50–80-ум дар Тоҷикистон ба рушди илм аҳамияти калон дода мешуд. Дар ҷумҳурии ва дар мамлакатҳои хориҷӣ китоб ва мақолаҳои олимони Тоҷикистон chop мегардиданд. Дар АИ Тоҷикистон мунтазам конференс ва симпозиумҳои илмӣ дар мавзӯҳои муҳим ва баҳсталаб гузаронида мешуданд.

Дар ин солҳо АИ Тоҷикистон ба маркази таҳқиқоти соҳаҳои мухталифи илми ҷумҳурии табдил ёфт. Дорусозон, хокшиносон, зилзиласанҷо, биологҳо, умуман, олимони соҳаи илмҳои дақиқ, дар собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ном бароварда, мактабҳои худро бунёд карда буданд. Тоҷикистон бо номҳои Б.Ғ. Ғафуров, Б. Искандаров, С.У. Умаров, З.Ш. Рачабов, С.А. Рачабов, А.А. Семёнов, А.М. Баҳоваддинов, В.П. Красичков, Б. Ниёзмӯҳаммадов, Аҳрор Мухторов, Ҳ. Назаров, Н. Маъсумӣ, Ҳ. Саидмуродов, Р. Ҳодизода ва дигарон ифтихор дорад. Олимони ҷумҳурии бо мақсади таҳқиқи масъалаҳои илмӣ дар қори созмонҳои бонуфузи байналмилалии СММ, ЮНЕСКО, ОСКАР ва ғайра ширкат меварзиданд. Баъзе лабораторияҳо ва донишқадаҳои АИ ҷумҳурии (Пажӯҳишгоҳи зилзиласанҷӣ, астрофизика) аз рӯи барномаи байналмилалӣ таҳқиқот мебарданд. Ҷадвали Менделеевро боз як кристалли олими тоҷик Р. Баротов пурра кард. Дар қайҳон сайёраи Сотиболдиев кашф гардид. Олимон М. Осимӣ, У. Мирсаидов, Ю. Носиров, Б. Сангинов, П. Бобочонов, Ҳ. Мансуров, М. Фуломов, А. Пӯлодов ва дигарон аз минбарҳои баланди конференсҳои илмии байналмилалӣ бо маърузаҳои илмӣ баромад карда, соҳиби унвонҳои дахҳо маркази илмии давлатҳои хориҷӣ шуданд.

Дар ин солҳо ба тайёр кардани кормандони илмӣ диққат дода мешуд. Агар соли 1960 дар ҷумҳурӣ 2154 корманди илм бошад, пас соли 1983 шумораи онҳо ба 8159 нафар расид. Хусусан, шумораи докторон ва номзадҳои илм афзуд. Ҷунончи, аввали солҳои 60-ум дар ҷумҳурӣ 33 доктор ва 433 номзоди илм бошад, дар солҳои 80-ум 208 нафар доктор ва 2811 номзоди илм ба корҳои таҳқиқотӣ машғул буданд. Хусусан, қорӣ кардани ҷоизаҳои ҷумҳуриявӣ ба номи Абуалӣ ибни Сино ва Комсомоли Тоҷикистон барои таҳқиқоти беҳтарини илмӣ ҳавасмандии кормандони илмро бештар намуд.

Дар солҳои 50-ум адабиёти тоҷик анъанаҳои адабиёти классикиро давом дода, ба мавзӯҳои ҷанг ва сулҳ бештар аҳамият меодагӣ шуд. Нависандагоне, ки иштирокчи ҷанг буданд, дар мавзӯҳои бахшида ба ҷанг асарҳо меофариданд. Онҳо имкон доштанд, ки воқеаҳои майдони ҷангро амиқтар таҳқиқ, таҳлил ва тасвир намоянд, то ки моҳияти он часорат, қаҳрамонӣ, мардонагии шаҳрвандони шӯравӣ ва сарчашмаҳои ғалабаро нишон диҳанд. Дар байни ин асарҳо тасвири хотиравӣ, хусусиятҳои лирикӣ-романтикӣ ва эпикӣ наср мушоҳида мешаванд. Очеркҳои А. Лоҳутӣ «Меҳри Москва» (1950), повести С. Улуғзода «Навобод», романи Ҷ. Иқромӣ «Шодӣ» (1950), ба ҳамин мавзӯ бахшида шудаанд.

Устодони адабиёти тоҷик – С. Айни, М. Турсунзода, М. Миршакар, А. Деҳотӣ, М. Раҳимӣ, Б. Раҳимзода, Ҷ. Иқромӣ, С. Улуғзода, Ф. Ниёзӣ, Р. Ҷалил, Ф. Ансорӣ ва дигарон дар тайёр намудан ва ба камол расондани шоирону нависандагони ҷавон саҳми арзанда гузоштаанд. Асарҳои С. Айни «Ёддоштҳо», М. Турсунзода «Ҳасани аробакаш», «Садои Осиё», «Қиссаи Ҳиндустон», Ҷ. Иқромӣ «Духтари оташ», Р. Ҷалил «Шӯроб», С. Улуғзода «Субҳи ҷавонии мо», П. Толис «Тобистон», намоишномаҳои драматург Ф. Ансорӣ дар маънавиёти шаҳрвандонамон ва тарбияи ҷавонон таъсири мусбат расондаанд.

Нақши адабиёт дар баланд бардоштани савияи умумии маърифату маънавияти шаҳрвандон афзуда, шоирон ва нависандагон асарҳои нави бадеӣ эҷод менамуданд. Солҳои 60–80-ум асарҳои бадеӣ асосан аз нигоҳи реализми сотсиалистӣ, ҳизбият ва синфият эҷод мешуданд. Дар баробари устодони шинохта, як зумра ҷавонон ба майдони адабиёт қадам гузоштанд, ки бо асарҳои офаридаашон зуд дар байни халқ маълуму машҳур гардиданд.

Шоирон ва нависандагони соҳибистеъдод – М. Фарҳат, М. Қаноат, Ф. Муҳаммадиев, Л. Шералӣ, А. Қаҳҳорӣ, Қ. Киrom, А. Сафар, У. Раҷаб, Ғ. Мирзо, А. Ҳаким, Ю. Ақобиров, М. Хочаев, Ғ. Сафарзода, Б. Расо, М. Ҳакимова, М. Шералӣ, С. Маъмур, О. Аминзода, Ҷ. Одина ва дигарон асарҳои баландмазмун офа-рида, хусусан дар тарбияи насли наврас саҳми босазо гузошта-анд. Қисми зиёди онҳо соҳиби ҷоизаҳои гуногуни иттифоқӣ ва ҷумҳуриявӣ ба номи Рӯдакӣ ва баъзе аз онҳо соҳиби ҷоизаҳои давлатҳои дигар, аз ҷумла ба номи Ҷ. Нехру гардидаанд. Гуза-ронидани даҳаҳои адабиёти ҷумҳуриҳои собиқ Шӯравӣ анъана шуда буд. Тоҷикистониҳо бо дастовардҳои адабиёти Иттиҳоди Шӯравӣ ва ҷаҳонӣ шинос мегаштанд. Беҳтарин асарҳои ин солҳо: «Суруши Сталинград»-и М.Қаноат, «Ҳар беша гумон мабар, ки холист»-и Ф.Ниёзӣ, «Тахти вожгун»-и Ҷ. Икромӣ, «Фирдавсӣ»-и С. Улуғзода, «Замини падарон»-и Ю. Ақобиров ва амсоли инҳо ба ҳисоб мераванд.

3. САНЪАТ ВА МУАССИСАҲОИ ФАРҲАНГӢ

Бо ташаббус ва ғамхорӣ академик Бобочон Ғафуров ҳайате аз ҳисоби санъаткорони номӣ – Фазлиддин Шаҳобов, Бобокул Файзуллоев ва Шоҳназар Соҳибов таъсис дода шуд, ки онҳо дар солҳои 50–60-уми асри ХХ мероси нодири классикии халқи тоҷик «Шашмақом»-ро дар ҳаҷми 5 ҷилд ба нота гирифтанд. Имрӯз ҳам санъаткорони мумтоз онро истифода мебаранд.

Дар замони шӯравӣ дар баробари рушди ҳунари мардумӣ, санъати касбии тоҷик ташаккул ёфт. Устодони санъат – М. Қосимов, С. Тӯйбоева, Т. Фозилова, А. Ҷӯраев, А. Бобоқулов, Ҳ. Мавлонова, Л. Зоҳидова, Ғ. Валаматзода, Ғ. Ғуломалиев, А. Ази-мова, Ш. Қиёмов дар ривочу равнақи ҳунари зебо саҳми босазо гузоштанд.

Солҳои 50–60-ум дар қатори устодони номии санъатамон як зумра ҷавонони боистеъдод – М. Воҳидов, М. Собирова, Ҳ. Га-доев ва бисёр дигарон ба майдон омаданд, ки онҳо бо барнома ва асарҳои эҷодкардашон дар байни мардум маҳбубият пайдо карданд.

Беҳтар гардидани кори муассисаҳои фарҳангию маърифатӣ, театрҳои халқӣ, дастаҳои хаваскорони бадеӣ ва монанди онҳо ба тарбияи шаҳрвандонамон таъсири мусбӣ мерасонданд.

Санъаткорони тоҷик дар ин солҳо «Гунаҳгорони бегуноҳ»-и А. Островский, «Роҳ сӯйи бахт»-и Ф. Ансорӣ, «Гвардияи ҷавон»-и А. Фадеевро дар саҳнаҳои театрҳои А. Лоҳутӣ ва В. Маяковский намоиш медоданд. Театрҳои халқии ҷумҳурии садҳо намоишнома тайёр карда, дар сафарҳои ҳунарии худ онҳоро намоиш медоданд. Озмунҳои гуногуни санъат гузаронида мешуданд. «Бӯстон»-ҳо, гурӯғлихониҳо анъана шуда буданд. Ин озмунҳо як зумра ҷавонони умедбахшро ба арсаи санъат ворид сохтанд.

Санъати сарояндагӣ, навозандагӣ, театри ва кинои тоҷик хеле рушд ёфт. Сарояндагони мумтоз – Барно Исҳоқова, Тухфа Фозилова, Раъно Ғолибова, Акашариф Ҷӯраев, Маъруфҳоҷа Баҳодуров, Зафар Нозимов, Ҷӯрабек Муродов, Шумқор Одинабеков, Одина Ҳошимов, Барот Яхшиев, Ҳусейн Насриддинов, Лайло Шарифова, Боймуҳаммад Ниёзов, Абдулло Назриев, Иброҳим Кобулиев, Дӯстмурод Алиев ва садҳо дигарон ба дилу дидаи мардум роҳ ёфта буданд. Маҳз дар ҳамин солҳо шумораи театрҳои ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ зиёд гардид. Ансамблҳои давлатии рақсии «Лола», «Рубобчидухтарон» машҳур шуданд. Дастаҳои эстрадии «Гулшан» ва рақсии «Зебо» низ ҳамаро мафтун мекарданд. Фаъолияти театрҳои халқии ноҳиявӣ вусъат меёфт.

Ҳарчанд аз замонҳои қадим халқи тоҷик дорои ҳунари сирк бошад ҳам, танҳо солҳои 60-уми асри XX сирки касбии миллии ташаккул ёфт. Соли 1968 бо Қарори Вазорати фарҳанги ҷумҳурии дар шаҳри Душанбе Сирки тоҷик ташкил ёфта, 22 апрели соли 1970 бори аввал барномаи мукаммали худро намоиш дод. Ҳунармандони сирк, дар кишварҳои хориҷӣ, низ ҳунарнамоӣ намуда, санъати ғаниии халқи тоҷикро ба мардуми ҷаҳон муаррифӣ мекарданд.

Кинои тоҷик бо филмҳои «Ман бо духтаре вохӯрдм», «Қисмати шоир», «Коваи оҳангар», «Рустам ва Сухроб» шуҳратёр шуд. Номи Б.Кимёгаров ҳамчун режиссёр дар ҷаҳон машҳур гардид. Филми «Қисмати шоир» дар кинофестивали Қоҳира (1960) ҷойи аввалро гирифт ва соҳиби ҷоизаи «Уқоби тиллоӣ» шуд. Филми мазҳакавӣ-муסיқии «Ман бо духтаре вохӯрдм» дар 60 мамлақати ҷаҳон намоиш дода шуда, соли 1958 дар кинофестивали мамлакатҳои Осие ва Африқо ба ҷоизаи «Гулдони калон» сазовор гардид. Солҳои 50-ум филмҳои «Дохунда» ва «Одамони кишвари офтобӣ» ба навор гирифта шуданд.

*Ситораи балети тоҷик
Малика Собирова*

Барномаҳои театри Тоҷикистон бо намоишҳои нав ғанӣ гардиданд. Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айнӣ, Театри давлатии академии драмаи Тоҷикистон ба номи А. Лохутӣ намоишномаи Ғ. Абдулло «Тӯфон», операи «Пӯлод ва Гулрӯ»-и Ш. Сайфиддинов, «Шӯриши Восеъ»-и С. Баласанян, намоишномаи «Рӯдакӣ»-и С. Улуғзода, балети «Диловар»-и

Ленский ва даҳҳо асарҳои дигарро ба сахна гузоштанд, ки дар онҳо нахшҳои асосиро М. Қосимов, С. Тӯйбоева, Х. Назарова ва Т. Фозилова бозиданд. Ҳунармандони Филармонияи давлатии Тоҷикистон, Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айнӣ – М. Собирова, А. Носирова, Л. Зоҳидова, Ҳ. Мавлонова, Л. Кабирова, А. Бобоқулов бо санъати волои худ машҳур гардиданд.

Дар таърихи фарҳанги тоҷик Даҳаи адабиёт ва санъати тоҷик дар Маскав (апрели соли 1957), Фестивали умумичаҳонии ҷавонону донишҷӯён (с. 1957) дар Маскав, ҷашни 1100-солагии А. Рӯдакӣ (1958), 25-солагии ҶШС Тоҷикистон (1954) воқеаҳои бузург буданд.

Санъати солҳои 60–80-уми халқи тоҷик сифатан ва мазмунан ғанӣ гардид. Як зумра ҷавонони боистеъдод дар соҳаи ҳунари сарояндагӣ, рассомӣ асарҳои пурмазмун офариданд. Дар ҷумҳурӣ кушода шудани Театри давлатии ҷавонони ба номи М. Воҳидов (с. 1971) ва ташкил ёфтани дастаҳои бадеӣ дар назди Филармонияи давлатӣ, Кумитаи телевизион ва радио низ воқеаи муҳими фарҳангӣ буд. Танҳо дар зарфи солҳои 1981–1989 дар сахнаи театро 165 спектакли нав намоиш дода шуданд, ки меҳнаткашонро дар рӯҳияи ватандӯстӣ ва дӯстии халқҳо тарбия карда, баҳри мустаҳкам сохтани сулҳ дар рӯйи замин ба мубориза даъват менамуданд.

Тоҷикистон равобитаи фарҳангиро сол аз сол мустаҳкам менамуд. Робитаҳо дар шаклҳои гуногун – гузаронидани рӯзҳои Тоҷикистон, иштирок дар фестивалу конгрессҳо, мубодилаи афкор байни ходимони илму адабиёт, санъат, додугирифтӣ китобҳо, филмҳои мустанад ва бадеӣ сурат мегирифтанд. Барои ҳунари

воло Чӯрабек Муродов сазовори унвони "Хунарманди халкии Иттиҳоди Шӯравӣ" (1979) гардид. Хунарпешагон: М. Воҳидов, Г. Завқибеков, А. Муҳаммадҷонов, М. Исоева тамошобинонро мафтун мегардонданд.

Бастакорони тоҷик – З. Шаҳидӣ, Ф. Солиев, Ф. Шаҳобов, Ш. Сайфиддинов, Я. Сабзанов, А. Ҳамдамов, Ф. Одинаев, Д. Дӯстмуҳаммадов дар ҳамин солҳо ба камол расида, фаъолият мекарданд.

Хунари меъморӣ ва рассомӣ низ дар равнақи фарҳанги миллии сахмгузор мебошад. Биноҳои пурхашамати Сирк, меҳмонхонаҳои «Душанбе», «Тоҷикистон», «Кохи Борбад», чойхонаҳои «Роҳат», «Исфара», «Зарафшон», «Ором», истироҳатгоҳҳои «Ҳоча-обигарм» аз дастовардҳои хунари меъморону рассомон шаҳодат медиҳанд.

Суръати баланди пешрафти фарҳанги шаклан миллию мазмунан сотсиалистии тоҷик то як андоза хусусиятҳои миллии худро нигоҳ медошт.

Дар чумхурӣ ба рушди муассисаҳои фарҳангию маърифатӣ диққат дода мешуд. Шумораи клубҳо, китобхонаҳо, қасрҳои фарҳанг, осорхонаҳо сол то сол меафзуд. Агар соли 1958 дар чумхурӣ 5 осорхона, 1017 клуб, 18 боғи истироҳатӣ, 818 китобхонаи ҷамъиятӣ бошад, пас солҳои 80-ум 1,6 ҳазор китобхонаи ҷамъиятӣ, 22 театру осорхона, 27 боғи истироҳати, 700 мағозаи китобфурӯшӣ, 1319 клуб, 1178 университети халқӣ, зиёда аз 800 маҳфили худфаъолиятӣ, 129 ҳазор нуқтаи радио барои шаҳрвандони чумхурӣ хизмат мерасонданд.

Дар солҳои 50–80-ум матбуот низ сахми худро дар ҳаёти сиёсии ҷамъият гузошт. Агар соли 1960 дар Тоҷикистон 7 рӯзномаи чумхуриявӣ, 47 рӯзномаи ноҳиявӣ, 16 маҷалла бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ, ўзбекӣ мебаромад, пас охири солҳои 80-ум беш аз 100 рӯзномаю маҷаллаҳо нашр мешуданд, ки дар саҳифаҳои онҳо ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон инъикос меёфт.

Бо мақсади рушди фарҳанги миллии Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон 22 июли соли 1989 Қонун «Дар бораи ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ»-ро қабул намуд, ки он дар баланд шудани сатҳи фарҳангӣ ва сиёсии шаҳрвандон сахм гузошт.

4. КОРИ ТАРБИЯВИИ БАЙНИ ШАХРВАНДОН

Мақоми созмонҳои ҷамъиятию сиёсӣ дар қори тарбиявӣ. Яке аз самтҳои муҳими ҳаёти ҷамъиятӣ тарбияи шаҳрвандон мебошад. Ҳар як мамлакат дар давраҳои гуногун барномаи ҳосии идеологии худро тартиб дода, вазифаҳои мушаххасии идораҳои давлатӣ, созмонҳои ҷамъиятиро дар қори тарбиявии байни аҳолии муайян менамояд.

Солҳои 50–80-ум Тоҷикистон, ки як узви ИҚШС буд, дар партави нишондодҳои ташкилотҳои роҳбарикунандаи марказии мамлакат нақша тартиб дода, дар асоси он қори тарбиявиро анҷом меод. Маълум аст, ки Ҳокимияти Шӯравӣ ба идеологияи марксистӣ таъя намуда, дар асоси он барномаи қори тарбиявии байни шаҳрвандонро тартиб дода буд. Самтҳои асосӣ ва шакли усулҳои қори тарбиявӣ дар Барномаи сеюми Ҳизби Коммунистӣ (с. 1961) равшан инъикос ёфта буданд. Дар он роҳҳои зерини тарбия нишон дода шудаанд: тарбияи шаҳрвандон дар рӯҳияи идеалҳои марксистӣ, баланд бардоштани фарҳанги умумии шаҳрвандон, аз ҷумла, тайёр кардани мутахассисоне, ки қорҳои давлатӣ ва ҷамъиятиро уҳдабароёна роҳбарӣ қарда тавонанд; ташкили тарбияи ватандӯстӣ ва интернационалӣ; дар ниҳоди шаҳрвандон парваридани ахлоқу одоби ҳамида, мубориза бурдан бар зидди зуҳуроти худпарастӣ, тангназарӣ ва психологияи молу мулкпарастӣ; пурзӯр намудани тарбияи меҳнатӣ, ҷисмонӣ ва ғайраҳо.

Иҷрои нақшаҳои истехсолӣ ба қори тарбиявии шаҳрвандон робитаи зич дошт. Бинобар ин, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва коллективҳои меҳнатӣ бо истифодаи воситаҳои ахбор ва идораҳои фарҳангӣ маърифатӣ қори пурсамари тарбиявӣ мебуданд.

Дар қорхонаҳои саноатӣ, қолхозу совхозҳо қарақои маълумот, синну сол, хусусиятҳои миллӣ ва қасбиро ба назар гирифта, шаклҳои гуногуни омӯзиши сиёсиро ташкил меоданд.

Дар назди ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва шӯроҳои маҳаллӣ Шӯрои мутобиқсозӣ оид ба қори идеологӣ амал қарда, қарои пешрафти қори тарбиявии байни шаҳрвандон тадбирҳо меандешиданд. Доир ба ташкили қори табиявӣ хусусиятҳои ҳосии ҷумҳурӣ ва гурӯҳҳои иҷтимоии аҳолии ба ҳисоб гирифта мешуданд. Ҷунончи дар вақти ташкили қори тарбиявӣ дар байни

чавонон ба идораҳои давлатӣ, ба кумитаҳои комсомолӣ тақия мекарданд, дар байни бонувон шӯроҳои занон ва духтарон, байни коргарон ва хизматчиён бошад, иттифоқҳои касаба, дар тарбияи зиёиён Иттифоқи нависандагон, Иттифоқи рассомон, Иттифоқи бастакорон ва ғайра фаъолият нишон медоданд.

Дар қори тарбиявӣ Ҳизби Коммунистӣ шӯроҳо, иттифоқҳои касаба, комсомол, шӯроҳои занону духтарон ва дигар созмонҳои чамъиятӣ, воситаҳои ахбор ва идораҳои маърифатӣ кумаки амалӣ мерасонданд.

Созмонҳои чамъиятӣ метавонистанд барои амалӣ гардидани барномаҳои тарбиявии худ аз воситаҳои ахбор, аз ҷумла радио, телевизион низ истифода намоянд. Ташкилотҳои комсомолӣ зери роҳбарии бевоситаи кумитаҳои хизбӣ барои баланд бардоштани шуурнокии чавонон тамоми омили воситаҳои идеологӣ – тарғибу ташвиқ, ахбори сиёсӣ, омӯзиши техникӣ ва маълумоти умумӣ, қори фарҳангию сиёсӣ ва ғайраро истифода мебарданд. Роҳи асосии қори тарбиявии байни чавонон мубориза барои таъсирбахшӣ ва аниқии тамоми шаклҳои тарбия мебошад, ки бо вазифаҳои сохтмони ҷомеа алоқаманд буд.

Қайд кардан лозим аст, ки комсомолҳои ҷумҳурӣ дар байни ду даҳсола муттасил нақшаи маҷмуи қори сиёсиро тарбиявиро тартиб дода буд. Дар вақти тартиб додани нақша на танҳо тафовутҳои гурӯҳҳои иҷтимоии чавонон, синну сол, маълумот, ҷинс, инчунин, баъзе хусусиятҳои хоси ҷумҳурӣ низ ба назар гирифта мешуданд. Ташкилоти комсомолӣ ба рафти иҷрои нақшаи комплекси қори сиёсиро тарбиявӣ мунтазам назорат мекард. Натиҷаи қори тарбиявӣ дар бюро, пленум ва анҷуманҳои Иттифоқи чавонон мунтазам муҳокима шуда, ҳулосаҳои дахлдор мебароварданд.

Дар ҷумҳурӣ зери сарвари Ҳизби Коммунистӣ ташкилотҳои чамъиятӣ дар қорхонаҳои саноатӣ, колхозу совхозҳо дараҷаи маълумот, синну сол, хусусиятҳои миллӣ ва касбӣ, талаботу манфиатҳои гурӯҳҳои гуногуни шаҳрвандонро ба назар гирифта, шаклҳои омӯзиши сиёсиро муайян мекарданд.

Шаҳрвандон бо майли худ метавонистанд дар қори маҳфил ё семинарҳои назариявӣ иштирок намоянд. Бо мақсади баланд бардоштани сатҳи дониши омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ соли хониши 1962–1963 375 семинари асосҳои тарбия амал мекарданд, ки дар онҳо 8150 нафар омӯзгорон таҳсил менамуданд. Агар дар аввали солҳои 60-ум дар шаклҳои гуногуни

омӯзиш 170 ҳазор шахрвандони чумхурӣ савияи сиёсии худро баланд бардошта бошанд, пас соли 1981–1982 шумораи шунавандагон ба 800 ҳазор расид.

Дар аввали солҳои 80-ум дар кори тарбиявии аҳоли 11 ҳазор шорех, 40 ҳазор тарғибгар, 2400 узви чамъияти «Дониш», 1500 рӯзноманигор ва корманди идораҳои фарҳанг саҳмгузор буданд.

Дар тарбияи шахрвандон мақоми созмонҳои чамъиятӣ-сиёсӣ бемайлон меафзуд. Дар назди кумитаҳои ноҳиявӣ, шаҳрӣ ва ташкилотҳои ибтидоии ҳизб комиссияҳои идеологӣ бомуваффақият фаъолият мекарданд. Ин комиссияҳо конфронсҳои назариявӣ, шабҳои саволу ҷавоб, мубохисаҳо, вохӯриҳо бо пешқадамони истехсолот ва ветеранҳои ҷангро мегузаронданд. Дар байни фаъолони кори идеологӣ оид ба тарбияи шахрвандон мубодилаи таҷриба ташкил мекарданд. Чунончи, дар назди Кумитаи ҳизбии вилояти Ленинобод Шӯрои мутобиқатсозӣ оид ба кори идеологӣ бомуваффақият амал мекард ва 15 бахшро дар самтҳои гуногуни кори ғоявию сиёсӣ дар байни омма муттаҳид менамуд. Шуъбаи ҷавонон кори худро дар робитаи зич бо дигар шуъбаҳои Шӯрои мутобиқатсозӣ пеш мебард.

Созмонҳои комсомолии Тоҷикистон бо ёрии кумитаҳои ҳизбӣ мунтазам шаклу усулҳои самарабахши кори идеологӣ байни ҷавонро ҷустуҷӯ мекарданд. Масалан, маҷаллаи шифоҳии «Ҳама чизро доништан мехоҳам», ки дар шаҳрҳои Душанбе, Ленинобод, Кӯлоб, Қӯрғонтеппа ва Конибодом амал мекард, дар байни ҷавонон шухрати калон пайдо карда буд. Дар корхонаҳои саноатии ноҳияи Роҳи Оҳани Душанбе маҷаллаи шифоҳии «Бо чашмони худ» бомуваффақият корҳои ташвиқотӣ мебард. Дар назди Кумитаи комсомолии шаҳри Ўротеппа маҷаллаи «Мамлақати азизи паҳноварам» ташкил шуда буд. Тавассути ин маҷаллаҳо на танҳо фарҳанги сиёсӣ ҷавонон баланд мегардид, балки мунтазам онҳо дар бораи комёбиҳои илм ва техника дониш меандӯхтанд.

Дар кори тарбиявии шахрвандон ба ташвиқи аёни диққати махсус дода мешуд. Дар бисёр заводи фабрикаҳо, колхозу совхозҳои чумхурӣ намоишҳои мавзӯӣҳои шавқовар гузаронида, плакатҳои ранга, стендҳо, фоторузномаву диаграммаҳо тартиб дода шуда буданд, ки онҳо корнамоии меҳнатиро васеъ тарғиб намуда, дар айни замон бевосита ба ҳар як коркун мурочиат мекарданд: «Ту барои бомуваффақият иҷро кардани панҷсола чӣ кардӣ?», «Ту санаи барпошавии чумхуриро чӣ тавр пешвоз мегирӣ?» ва ғайра. Даъватҳо, плакатҳо, транспарантҳо, намоишҳо, фотомонтажҳо,

гӯшаҳои гуногун, тахтаҳои мусобиқа ва амсоли инҳо воситаҳои муҳимми ба кори тарбиявии коллективҳои меҳнатӣ таъсиррасон буда, барои иҷрои бомуваффақияти нақшаҳои истеҳсоли равона карда шуда буданд.

Дар маҷмӯъ, воситаҳои идеологии тарбияи мардум дар руҳи анъанаҳои қаҳрамононаи халқи ҷумҳурӣ яке аз ҷойҳои муҳимтаринро ишғол мекард. Ҷунончи, ташкил ёфтани Шӯрои собиқадорони ҷанг ва меҳнат ба беҳтар шудани сифати тарбияи ҳарбию ватандӯстӣ таъсири мусбат расондааст. Дар ин қисмат таҷрибаи ғанӣ ба даст оварда шуд. Хусусан, бахшида ба 40-солагии ғалабаи халқи шӯравӣ дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ шаҳрвандони ҷумҳурӣ дар сафари умумитифоқӣ иштирок намуда, ба ҷойҳои шуҳрати ҷангӣ рафта, оилаҳои ҷанговарони ҳалокшударо ба сарпарастӣ гирифтанд. «Солномаи Ҷанги Бузурги Ватанӣ»-ро тартиб доданд. Аз ҷониби онҳо 5027 сафару экскурсия гузаронда, бештар аз 1000 хона, гӯша ва осорхонаи шуҳрати ҷангӣ ташкил гардида, барои ёдбуди ҷанговарон, ҳимоятгарони Ватан 600 ҳайкал ва нишонаи ёдгорӣ сохта шудааст.

Ба амалияи кори ташкилотҳои ҷамъиятӣ эстафетаи корҳои ватандӯстона – «Ҳотира», «Ватани ман – СССР», ба сарпарастӣ гирифтани маъҷубони ҷанг, оилаҳои ҷанговарони ҳалокшуда, гузаронидани бозиҳои ҳарбӣ, слётҳо, намоишҳо ва амсоли онҳо дохил шуданд. Соли 1985 дар ҷумҳурӣ Амалиёти умумитифоқии «Рӯ ба байрақи Ғалаба саф кашед» бомуваффақият гузашт.

5. ТАРБИЯИ НАСЛИ НАВРАС

Солҳои 50–80-ум дар тарбияи интернатсионали таҷрибаи муфид ба даст омада буд. Бо ташаббуси созмонҳои ҷамъиятии «Мо ватандӯст – интернатсионалистем», «Дӯстиро ҷустуҷӯ дорем мо» конференсу семинарҳои назариявӣ, дарсҳои сиёсӣ гузаронида мешуданд.

Вохӯрӣ бо намояндагони ҷавонони ҷумҳуриҳои бародарӣ, эстафетаи сулҳ ва дӯстӣ, фестивали ҷавонони Осиёи Миёна ва Қазоқистон барин шаклҳои тарбияи башардӯстонаи ҷавонон дурустии худро нишон доданд. Вохӯриҳои ҷавонони вилояти Самарқанди ҶШС Ўзбекистон ва шаҳри Панҷакент, шаҳри Турсунзода ва вилояти Сурхондарё анъанавӣ гардида ва ҳар дафъа ба иди ҳақиқии дӯстии халқҳо табдил меёфтанд.

Дар корхонаҳои саноатӣ, колхозу совхозҳо, мактабҳо, клубҳои «Дӯстон аз рӯи мукотиба», «Клубҳои воҳӯриҳои башардӯстона» ташкил карда шуда, шабҳои мусиқӣ, рақс, адабиёти халқҳои бародарии ИҶШС ва мамлакатҳои хориҷӣ гузаронида мешуданд. Дар Неругоҳи барқи обии Норақ, заводи алюминии Регар барин сохтмонҳои бузург ҳам «Ҳафтаи дӯстии халқҳои СССР», «Рӯзҳои ҷумҳуриҳои бародарӣ» пайваста доир мегардиданд.

Саҳми клубҳои башардӯстона дар мустаҳкам кардани дӯстии байни ҷавонони Тоҷикистон бо ҷавонони мамлакатҳои хориҷӣ баланд буд. Дар давраи «Ҳафтаи якдилӣ» зери шиори «Сулҳ ба ту, сайёраи Замин», «Ман ба суруд боварӣ дорам» озмонҳои суруд доир мегардиданд.

Бо фаъолияти самараноки Кумитаи кор бо ҷавонони Тоҷикистон (3-август соли 1970) тарбияи башардӯстонаи ҷавонписарону духтарон пурзӯр гардид. Кумита дар ташкили робита ба ҷавонони мамлакатҳои хориҷӣ қори зиёдеро иҷро кард. Ҷавонону духтарони ҷумҳурӣ бо ҷавонони мамлакатҳои сотсиалистӣ робитаи зич барпо намуданд. Ин робита танҳо бо як мукотиба маҳдуд намегардид. Ҷавонони Тоҷикистон ба корхонаҳои саноатии Полша, Ҷумҳурии Демократии Олмон, кооперативҳои кишоварзии Булғория, сохтмонҳои Венгрия рафта, бо ҳаёти ҷавонписарону духтарони ин мамлакатҳо шинос шуданд.

Бо ташаббуси Кумитаи ҷавонони Тоҷикистон аз Чехословакия, Ҷумҳурии Демократии Олмон, Полша, Югославия, Фаронса, Мексика, Дания, Италия ва дигар мамлакатҳои ҳақон 2660 нафар ҷавони хориҷӣ омаданд.

Солҳои 80-ум бо роҳхати Бюрои туризми байналмилалӣ ҷавонон «Спутник» бештар аз 5 ҳазор ҷавонони Тоҷикистон 30 мамлақати ҳақонро саёҳат карда омаданд.

Созмонҳои ҷамъиятию сиёсии Тоҷикистон шаклу усулҳои самарабахши мубориза барои муҳофизати сулҳро дар тамоми ҳақон дарёфт карданд. Дар ҷумҳурӣ «Ҳафтаҳои сулҳ» барпо мегардиданд. Дар рафти онҳо на танҳо чорабиниҳои оммавӣ сиёсӣ, балки ба фонди сулҳ маблағҳои муайян низ гузаронида мешуд. Дар заводу фабрикаҳо, колхозу совхозҳои Тоҷикистон митингҳои зиддиҷангӣ, маҷлисҳо ва якмоҳагиҳои сулҳ гузаронида мешуданд, ки дар онҳо заҳматкашон ба тарафдорӣ сулҳ баромад мекарданд.

Тарбияи меҳнатӣ. Дар тарбияи меҳнати аҳоли муассисаҳои фарҳангии маърифатӣ, клубҳо, китобхонаҳо, қасрҳои маданият, осорхонаҳо ва ғайраҳо кори муайянеро ба ҷо оварданд. Чунончи, дар назди китобхонаҳои шаҳрӣ ва ҷумҳурӣ мунтазам конференсҳо, муҳофизаҳои хонандагон, намоишҳои китоб гузаронида мешуданд, ки насли наврасро дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ даъват мекарданд.

Дар корхонаҳои саноатӣ ва сохтмонҳои Тоҷикистон чунин шаклҳои мусобиқа тавлид ёфтанд, ки на танҳо самараи иқтисодӣ оварданд, инчунин ба тарбияи кормандони истеҳсолот низ таъсири мусбат расонданд. Чунончи, аввалин бор дар сохтмони Неругоҳи барқи обии Норақ шакли нави мусобиқаи муҷовирон – «Эстафетаи коргарӣ» пайдо шуд, ки он дар тамоми мамлакат паҳн гардид.

Мусобиқаҳои анъанавии пахтакорони ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна ва Озарбойҷон, барои шиносӣ ба кор ҳамдигарро даъват кардани коллективҳои корхонаҳои бофандагии шаҳрҳои Иваново ва Душанбе низ барои тарбияи коргарон муассир ба шумор мерафтанд.

Маҷлиси ғаёлоии идеологии Тоҷикистон, ки 30 августи соли 1986 дар Душанбе барпо гардид, вазифаҳои сохтмонҳои ҷамъияти сиёсиро доир ба беҳтар намудани сифати кори тарбиявии байни шаҳрвандон мавриди баррасӣ қарор дод. Маҷлис нақшаи мушаххас қабулнамуда, ба тарбияи меҳнати шаҳрвандон тавачҷӯх зоҳир кард. Дар партави ин тавсияҳо дар коллективҳои меҳнати ҷумҳурӣ шаклҳои нави мусобиқа: «Эстафетаи коргарӣ», «Эстафетаи деҳқонӣ», «Беҳтар кор кунем», «Самара ва сифатро баланд бардорем», «Бе қафомондагон кор кунем» ба амал омаданд. Ҳаракати ватандӯстонаи «Дар ҳар ҷойи корӣ – ҳосилнокии баланди меҳнат, интизом, муташаккилӣ ва эҷодкорӣ!» дар байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ хеле вусъат ёфта буданд.

Бо ғаёлоии сохтмонҳои ҷамъиятии заводи «Тоҷиктекстилмаш»-и ба номи Ф.Э. Дзержинский, комбинати абрешими ордени Байрақи Сурхи Меҳнатдори Хучанд, иттиҳодияи «Тоҷикатлас»-и ба номи 60-солагии ИҶШС, иттиҳодияҳои таҷрибавии агросаноатии «Ховалинг» ва ғайра, ки ба ташаббуси москвациҳо пайравӣ кардаанд, бисёр коллективҳои меҳнатӣ ба ҳаракати минбаъд ҳам мустаҳкам кардани интизому корӣ ва истеҳсоли маҳсулоти босифат ҳамроҳ шуданд.

Дар ҳаракати «Шаъну шараф аз меҳнат аст» бештар аз 1500 коллектив, бригадаю звено, қариб 40 ҳазор корманд иштирок карданд.

Ташкилотҳои ҷамъиятии деҳот дар кори тарбиявӣ расму оин, иду анъанаҳои миллиро истифода мебардагӣ шуданд. Чашнҳои Наврӯз, «Лола» ва ғайра аз ҷумлаи онҳо буданд.

Солҳои 70–80-ум дар байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ шабнишиниҳои оилавӣ, ки бевосита дар корхонаҳо, колхозу совхозҳо мегузашт, аҳамияти калони тарбиявӣ доштанд. Дар доираи расму оинҳои нав: тӯйҳои комсомолӣ, «Рӯзи таваллуд», «Рӯзи қабул ба сафи донишҷӯён» ва амсоли онҳо доир карда мешуд. Ҳамаи ин тадбирҳо барои ба ҷавонон омӯхтани тарзи ҳаёти нав ёрӣ мерасонданд.

6. КОРИ ТАРБИЯВИИ БАЙНИ ЗАНОН

Созмонҳои ҳизбӣ, комсомолӣ, шӯроҳои занон ба кори тарбияи занон, духтарон диққат дода, баҳри беҳбуди он тадбирҳо меандешиданд. Чунончи, гузаронидани ҷаласаҳои махсуси занон – пешқадамони истехсолот; ташкил намудани барномаҳои доим амалкунандаи бонувон ба воситаи радио ва телевизион; ба ҷумҳуриҳои бародарӣ фиристодани занон–кормандони саноат ва кишоварзӣ барои омӯхтани таҷрибаи пешқадам; мунтазам ба корҳои роҳбарикунанда пешниҳод кардани ғаълзانون ва ғайра ба баланд шудани фарҳанги умумӣ ва сиёсии занону духтарон мусоидат мекарданд. Бо вучуди ин дар кори тарбиявӣ камбудихо вучуд доштанд. Дар ҷумҳурӣ аз мактабҳо берун мондани духтарон ва дар баъзе ноҳияҳо ходисаҳои гирифтани қалин мушоҳида мешуд. Як қисми соҳибхоназанони ҷавон дар корҳои ғоиданоки ҷамъиятӣ иштирок намекарданд. Чунончи, агар соли 1980 умуман, дар ИҶШС 51 дарсади шумораи умумии коргарону хизматчиёро занон ташкил карда бошанд, пас дар ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна, аз ҷумла, дар Ёзбекистон – 43%, дар Қирғизистон – 48%, дар Туркманистон – 41% ва дар Тоҷикистон – 39%-ро ташкил меоданд. Шумораи коргарзанон аз ҳисоби тоҷикзанон, алалхусус дар корхонаҳои саноатӣ, кам буд. Дар кори тарбиявӣ-маънавии духтарон шӯроҳои духтарон, ки дар назди ташкилотҳои ибтидоӣ, ноҳиявӣ ва шаҳрии комсомол таъсис дода шуда буданд, саҳми калон гузоштанд.

Шӯроҳои занону духтарон дар иҷрои вазифаҳои худ қувваи қозибаноки ибратомӯзи занони номии корхонаҳои саноатӣ, деҳот, устодони ҳосили баланд ва говчӯшҳои пешқадамро истифода мебурданд.

Қайд кардан лозим аст, ки як қисми занони шаҳр ва деҳот дар меҳнати ғоиданоки ҷамъиятӣ иштирок намекарданд. Ба ин хотир бисёр шӯроҳои занони корхонаҳои саноатӣ ва хоҷагиҳои деҳқонии ҷумҳурӣ аксар вақт маҷлисҳои занонро мегузаронданд, шабнишиниҳо ташкил менамуданд, дар маҳаллаҳо ва дар ҷойи истиқомати меҳнаткшон корҳои фарҳангии тарбиявӣ мебурданд.

Ташкили мулоқот бо ветеранҳои ҷангу меҳнат, олимону шоирони ҷумҳурӣ ва дигар одамони машҳур шакли таъсирбахши қори шӯроҳои занон ба ҳисоб мерафт. Шӯрои занон бо мақсади пурзӯр кардани қори тарбияи интернатсионалии байни занон чунин тадбирҳо меандешиданд: мулоқоти мунтазам бо занони ҷумҳуриҳои бародар, спартакиадаҳои занон, слётҳои ҷавонзанони Осиёи Миёна, ғайризанон, нашри шумораҳои якҷояи маҷаллаҳои занон, барномаҳои телевизион, радио ва ғайра.

Шӯроҳои занони ҷумҳурӣ бо мақсади тарбияи занон дар корхонаҳо, колхозу совхозҳо ва донишкадаҳо аз шакли усулҳои гуногуни қори тарбиявӣ истифода мебурданд. Чунинчӣ, дар Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон клубҳои «Саодат», «Бунафша», «Клуби воҳӯрии одамони қордон», «Гули бодом» ва ғайра ғайризанон таъсис карданд, ки ба онҳо бевосита раиси Шӯрои занони донишгоҳ Н.С. Назарова раҳбарӣ менамуд. Ин клубҳо ба тарбияи ватандӯстӣ, интернатсионалӣ, ахлоқӣ ва ғоявии занону духтарон диққати зиёд меоданд.

«Клуби воҳӯрии одамони қордон», ки ба он доктори илми геологию минерологӣ, профессор Д.М. Чедия раҳбарӣ менамуд, мунтазам ҷамъомадҳо, мулоқотҳо, воҳӯриҳоро бо занон-иштирокчиёни барқарор ва мустаҳкам гардонидани Ҳокимияти Шӯравӣ, иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ, Қаҳрамонони Меҳнати Сотсиалистӣ, ходимони илм, фарҳанг ва санъат ташкил менамуд.

Дар тарбияи занон саҳми муассисаҳои фарҳангии маърифатӣ, аз ҷумла клубҳо ва китобхонаҳо бағоят қалон буд. Дар клубҳо шабнишиниҳои оилавӣ гузаронида, ҷамъомадҳои гуногун, лексия ва суҳбатҳо ташкил карда мешуд.

Ба ин фаъолияти клубҳои шаҳри Норақ – «Глобус» ва «Наргис» мисоли равшан шуда метавонад. Дар он ҷо «Шабҳои дӯстии интернатсионālӣ», «Ҳафтаҳои дӯстӣ» ташкил намуда, намоишҳо ва лексияҳо гузаронида мешуданд, ки онҳо дар тарбияи ватандӯстӣ, интернатсионālӣ оммаи занон таъсири мусбат мерасонданд. Дар қори шӯроҳои занон қорӣ намудани чунин расму оинҳои шӯравӣ, монанди никоҳи ботантана, ба қайд гирифтани кӯдакони навзод, тӯйҳои комсомолӣ, ботантана супурдани шиноснома ва ҳоказо аҳамияти қалони тарбиявӣ дошт.

Солҳои 50–80-ум дар Тоҷикистон ба тарбияи қисмонӣ ва варзиш низ диққат дода мешуд. Дар ҷумҳурӣ 36 майдони варзишӣ, 648 толори варзишӣ, 37 ҳавзи шиноварӣ, 483 майдони футболбозӣ, бештар аз 3270 майдони баскетбол ва теннис амал мекарданд.

Дар баробари муваффақиятҳо, дар қори тарбиявии шаҳрвандон камбудихо низ ҷой доштанд. Аз тарафи шаҳрвандони алоҳида вайрон қарда шудани тартиботи ҷамъиятӣ, интизоми меҳнат мушоҳида шуда, муносибати худбинӣ, бештар гирифта ва қамтар ба ҷамъият додан, бепарвоӣ, авбошӣ ва бадмастӣ дида мешуд. Дар баъзе ноҳияҳо ба шавҳар додани духтарони ноқил, аз қондану, ихтисосқирӣ маҳрум қардани онҳо ва ғайра мушоҳида меқардид.

Ҳамин тавр, дар солҳои 50–80-ум ба камбудихо нигоҳ нақарда, фарҳанги қалқи тоқик инқишоф меёфт ва дар пешрафти тамаддуни қаҳонӣ саҳми худро меқузошт. Маориф, илм, адабиёт, санъат ва идораҳои фарҳангию-маърифатӣ вазифаи муқаддаси худро иҷро қарда, сатҳи маънавиёти қалқи ҳешро қаланд намуда, арзишҳои умумибашари ро дастраси омма қардонданд.

Ба туфайли фаъолияти ташкилотҳои ҷамъияти ро сиёсӣ қори тарбиявии байни аҳолӣ қурзӯр қардида, иштироқи оммаи меҳнатқаш дар ҳаёти сиёсиро иқтисодӣ ва фарҳанги ро иқтимоии ҷумҳурӣ афзуд, вале дар ҳаёти фарҳангӣ ва қори тарбиявии байни шаҳрвандон мушкилот ва камбудихо ҷой доштанд. Хусусан, дар пешрафти фарҳанги миллий, мероси қузаштагон самаранок истифода қарда намешуд.

Дар қори тарбиявӣ ба расмиятқигӣ ҷой дода, бештар на ба сифати маърақо, балқи ба миқдори онҳо аҳаммият меқоданд. Хусусан, авбошӣ дар байни қавонон зиёд шуда як қисми онҳо интизоми меҳнатро ро ро нақарда, қор қардан намехостанд.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ

ТОЧИКОН ДАР ОИНАИ ТАЪРИХ

... Инқилоби Октябр ба мардуми мо умеду умри дубора бахшид. Халқи тоҷик баъди ҳазор соли аз байн рафтани сулолаи Сомониён боз соҳибдавлат шуда, дар харитаи сиёсии ҷаҳон арзи вучуд кард.

Инқилоб Тоҷикистонро соҳиби ҳудуд кард ва аз зери фишори бадхоҳонаш озод намуд. Барои мардум танг ҳам бошад, майдони қор ва эҷоду фаъолият муҳайё сохт. Оҳиста-оҳиста дар водихои нообод ва кӯхистони дурдаст деҳаҳо ва шаҳру ноҳияҳои обод бунёд гаштанд. Мактабу маориф ва илму фарҳанг босуръат инкишоф ёфт. Фарзандони халқи тоҷик бо мададу дастгирии бародаронаи олимони русу украин ва дигар халқҳо дар кашфи нодиргарин соҳаҳои илм ангуштнамо шуданд, вале ба назари мо, аз ҳама муҳимаш он буд, ки дар ин даврон забони тоҷикӣ аз нав ҷон гирифт ва тавассути софкориҳои адибону олимони, заҳмати пайвастаи зиёиён хеле суфтаву ҷолиб гашт. Эҳсоси ифтихор ва худшиносии миллати тоҷик қувват гирифт.

Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. – Душанбе, 1996. – С.17.

ЗАРУРАТИ ОМУҲТАНИ ФАНИ ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК

Дар тайёр намудани мутахассисони баланддараҷаи фанни таърихи халқи тоҷик нақши муайянеро мебозад. Аҳамияти махсуси таълимӣ ва маърифатӣ доштани фанни таърихи халқи тоҷикро ба назар гирифта, Бюрои КМ Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон моҳи июни соли 1958 оид ба омӯхтани фанни мазкур дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва олии қарор қабул намуд. Бо фармони Вазорати маорифи ҷумҳурӣ аз соли хониши 1958–1959 сар карда таълими таърихи халқи тоҷик дар мактабҳои миёна ва олии ба роҳ монда шуд.

Р. Набиева. Машгулиятҳои амалӣ оид ба фанни таърихи халқи тоҷик. – Душанбе, 1990. – С.3.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. Ходимони намоёни илму фарҳанги тоҷикро дар солҳои 50–80-ум номбар кунед?

2. Дар кинофестивали Қоҳира кадом филми Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷойи аввалро гирифт ва соҳиби ҷоизаи «Уқоби тиллоӣ» гардид?
3. Кай Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон таъсис ёфт?
4. Дар солҳои 60–80-ум Тоҷикистон бо кадом давлатҳои хориҷӣ робитаҳои фарҳангӣ дошт?
5. Асари Қаҳрамони Тоҷикистон Бобоҷон Ғафуров «Тоҷикон» бори аввал бо кадом забон нашр гардидааст?

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

- Саҳми ҷавонони эҷодкори ҷумҳурӣ дар рушди санъат.
- Мақоми фарҳанг дар баланд гардидани сатҳи фарҳангии умумӣ ва сиёсии шаҳрвандон.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)

1. Дар солҳои 1961–1985 чанд нафар талаба мактаби миёнаро бо медали тилло ва нуқра хатм намуданд?

A.	<i>100 нафар</i>	C.	<i>350 нафар</i>	E.	<i>1,500 нафар</i>
B.	<i>215 нафар</i>	D.	<i>895 нафар</i>		

2. Аз кадом сол таълими ҳатмин 8-сола ва 11-солаи политехникӣ ҷорӣ гардид?

A.	<i>Аз соли 1959</i>	C.	<i>Аз соли 1965</i>	E.	<i>Аз соли 1972</i>
B.	<i>Аз соли 1961</i>	D.	<i>Аз соли 1970</i>		

3. Асари «Сурӯши Сталинград» эҷоди кадом шоири тоҷик аст?

A.	<i>Ф. Ниёзӣ</i>	C.	<i>М. Шералӣ</i>	E.	<i>М. Қаноат</i>
B.	<i>М. Ҳақимов</i>	D.	<i>Ғ. Сафарзода</i>		

4. Китоби 5-ҷилдаи «Шашмақом» маҳсули эҷодии кадом санъаткорон мебошад?

A.	<i>А. Бобоқулов</i>	C.	<i>Ҳ. Гадов</i>
B.	<i>Ғ. Фуломалиев</i>	D.	<i>Ғ. Валаматзода</i>
E.	<i>Ф. Шаҳобов, Б. Файзуллоев, Ш. Соҳибов</i>		

3. Асари «Сурӯши Сталинград» эҷоди кадом шоири тоҷик аст?

A.	<i>Ф. Ниёзӣ</i>	C.	<i>М. Шералӣ</i>	E.	<i>М. Қаноат</i>
B.	<i>М. Ҳақимов</i>	D.	<i>Ғ. Сафарзода</i>		

5. Ситораи балети тоҷик кист?

A.	<i>Л. Зоҳидова</i>	C.	<i>М. Собирова</i>	E.	<i>Ҳ. Мавлонова</i>
B.	<i>А. Носирова</i>	D.	<i>А. Азимова</i>		

6. Кадом сол Академияи илмҳои Тоҷикистон таъсис ёфт ва аввалин президенти он кӣ буд?

A.	<i>Соли 1950, М. Осимӣ</i>	C.	<i>Соли 1952, Ф. Раҳимов</i>
B.	<i>Соли 1951, С. Айни</i>	D.	<i>Соли 1953, А. Семёнов</i>
E.	<i>Соли 1954, У. Мирсаидов</i>		

7. Кадом муаллимаҳои хизматнишондодаи Ҷумҳурии Тоҷикистон сазовори унвони "Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ" гардиданд?

A.	<i>Б. Ҷалолова, З. Азизов</i>	C.	<i>К. Ҷураева, М. Эркаева</i>
B.	<i>М. Маҳмудова, Ҳ. Каримова</i>	D.	<i>С. Юсупова, М. Ёқубова</i>
E.	<i>М. Каримова, З. Олимова</i>		

8. Филми мазҳакавӣ-музикии «Ман бо духтаре воҳӯрдям» кадом сол ба ҷои «Гулдони калон» сазовор гардидааст?

A.	<i>Соли 1956</i>	C.	<i>Соли 1958</i>	E.	<i>Соли 1960</i>
B.	<i>Соли 1957</i>	D.	<i>Соли 1959</i>		

9. Дар солҳои 80-ум ҷамъияти «Дониш» чанд нафар узв дошт?

A.	<i>2400</i>	C.	<i>2600</i>	E.	<i>2800</i>
B.	<i>2500</i>	D.	<i>2700</i>		

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1.	<i>E</i>	3.	<i>E</i>	5.	<i>C</i>	7.	<i>B</i>	9.	<i>A</i>
2.	<i>A</i>	4.	<i>E</i>	6.	<i>B</i>	8.	<i>C</i>		

БОБИ 5. ТОЧИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ ФАРОРАСИИ БУҲРОН ВА ОҒОЗИ БОЗСОЗӢ ДАР ҚОМЕАИ ШӢРАВИ

1. ФАРОРАСИИ КАРАХТӢ ВА ПАСТ ШУДАНИ САТҲИ ХУДФАЪОЛИЯТИИ ТАШКИЛОТҲОИ ҚАМЪБИЯТИӢ СИЁСӢ

Ҳарчанд дар солҳои 70-ум ва нимаи аввали солҳои 80-ум дар мамлакат пешрафтҳои назаррас ба амал омада бошанд ҳам, вале дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ камбудихои ҷиддӣ дида мешуд. Ин давра дар таърихи Давлати Шӯравӣ бо номи "карахтӣ" ё айёми "рукуд" маълум аст. Равандҳои манфӣ дар соҳаи сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва ҳаёти маънавӣ вучуд доштанд.

Бештари зуҳуроти манфӣ на аз сохтори сиёсии мамлакат, балки аз тарзи идоракунии бармеомад. Мувофиқи Конститутсияи мамлакат Ҳизби Коммунистӣ ядрои сиёсӣ ва пешбарандаи қамъият ба ҳисоб мерафт, ки он ба буҳрон кашида шуд. Сохтори идоракунии хизбро бюрократизм фаро гирифта, дар услуби идоракунии он камбудихои ҷиддӣ ба амал омаданд. Масалан, аз идораҳои боло ба ташкилотҳои ибтидоӣ фармон меомад, ки чанд нафар мард ва ё зан ба сафи Ҳизби Коммунистӣ қабул карда шавад. Азбаски ба вазифаҳои калони хизбӣ, давлатӣ ва хоҷагӣ асосан аъзои хизб пешбарӣ мешуданд, шахсони белаёқати мансабпараст ҳам бо ҳар роҳ ба хизб дохил шуда, соҳиби мансаб мегаштанд.

Дар роҳбарии хизб ба ташкилотҳои қамъиятӣ низ камбудихо дида мешуданд, яъне мустақилияти онҳо ба назар гирифта намешуд. Чунончи, танҳо баъди дар Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон маъқул донистани рӯзнома пленуми КМ ЛКСМ Тоҷикистон баргузор мегардид. Ҳамин тавр, то-рафт мустақилӣ ва фаъолияти ташкилотҳои қамъиятӣ паст шуда, роҳбарии хизбӣ меафзуд.

Дар мамлакат қонуниятҳои сотсиалистӣ вайрон гардида, гунаҳорон ба ҷазои хизбӣ маҳдуд карда мешуданд ё ба дигар қор мегузарониданд.

Мушкilotӣ миллӣ, аз ҷумла, ба ҷойи муқимиашон бар-

гардонидани тоторҳои Қрим, туркҳои месхетӣ ва ғайра торафт тезутунд мегардид. Воқеаҳои охири солҳои 80-ум дар ҷумҳуриҳои назди Балтика, Қафқоз, Молдавия, хусусан, Вилояти Мухтори Кӯҳистони Қаробоғи Ҷумҳурии Озарбойҷон низ гувоҳӣ медоданд, ки дар муносибатҳои миллӣ чораҳои таъҷилӣ андешидан зарур аст. Дар Тоҷикистон низ соли 1989 дар сарҳади ноҳияи Исфара бо вилояти Боткенти Қирғизистон дар ҳалли масъалаи замин нохушиҳо рух доданд. Ин воқеаҳо ташкилотҳои давлатии хизбиरो вазифадор менамуд, ки ба ҳалли масъалаҳои миллӣ диққати махсус диҳанд.

Ҳарчанд мувофиқи Конститутсияи ИҶШС ва Барномаи сеюми Ҳизби Коммунист (соли 1961) ҳуқуқи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ васеъ ва ба онҳо дар ривочу ва ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ мустақилият дода шуда бошад ҳам, дар амал баъзан манфиатҳо ва ташаббуси ҷумҳуриҳои шӯравӣ дастгирӣ намеёфтанд.

Маълум аст, ки дар Тоҷикистон захираҳои об хеле зиёданд, вале барои самаранок истифода намудани онҳо, аз ҷумла, ташаббуси ҷумҳурий оид ба истифодаи захираҳои оби дарёи Зарафшон дар обшор намудани заминҳои бекорхобидаи ноҳияҳои Истаравшан ва Ғончӣ аз тарафи Ҳукумати умумииттифоқӣ дастгирӣ намеёфт.

Дар соҳаи фарҳанг низ зухуроти бюрократӣ, расмиятчиғӣ нисбат ба фаъолияти ҷумҳуриҳои иттифоқӣ мушоҳида карда мешуд. Чунончи, бе иҷозати Москва ҳеч гоҳ дастаҳои ҳунарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кишварҳои хориҷии дуру наздик, ба монанди Афғонистон, Эрон, давлатҳои Араб, сафар карда наметавонистанд. Баъзан гирифтани иҷозатнома барои сафари ансамблҳои рақсу суруд ва театрҳои драмавӣ на ин ки моҳҳо, балки солҳо тӯл мекашид.

Маълум аст, ки дар Тоҷикистон шумораи ҷавонон, алалхусус занон зиёд буда, қисме аз проблемаҳои онҳо солҳои тӯлонӣ ҳал намегардид. Хусусан, ҷавонони беихтисос наметавонистанд бо кор таъмин гарданд ва шумораи бекорон сол то сол меафзуд. Як қисми ҷавонзانونи маҳаллӣ низ бо ҳамин сабабҳо маҷбур буданд хонанишинӣ кунанд.

2. ВАЪИ БУХРОИ ДАР МАМЛАКАТ

Сарчашмаҳо шаҳодат медиҳанд, ки ҳатто суръати пешрафти иқтисодиёт хусусан, ҳосилнокии меҳнат дар солҳои 70-ум нисбат ба соли 1965 паст рафт. Мутаассифона, нақшаҳои панҷсолаҳои 9–10-ум оид ба нишондодҳои асосӣ иҷро нашуда монданд. Ин камбудии ҷиддӣ бояд дар солҳои панҷсолаи ёздаҳум ислоҳ карда мешуданд, вале ин нақша низ ҷомаи амал напӯшид.

Ҳамин тавр, ваъи бухронӣ дар самтҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва маънавӣ ба амал омад.

Сабаби ба амал омадани ваъи бухронӣ дар соҳаи иқтисодиёт аз он иборат буд, ки аз як тараф, идоракунии ва назорат аз болои корхонаҳои истеҳсолкунанда суст шуда, аз тарафи дигар, дар сари вақт ҷорӣ нагардидани техникаи нав ва технологияи пешқадам, паст шудани ҳосилнокии меҳнат, ҳавасмандии моддӣ, риоя накардан ба интизоми истеҳсолӣ ва ғайра ҷой доштанд.

Дар Тоҷикистон сол то сол барои сохтмон маблағи зиёд чудо мешуд, вале азхуд карда намешуд. Баъзе объектҳои калони истеҳсолӣ, аз қабилӣ нақби Анзоб, ки қисмати ҷануби ҷумҳуриро бо ноҳияҳои шимол пайваस्त мекард, аз нақша ба нақша гузаронда, баъд умуман аз рӯзнома бардошта шуданд. Муносибати хунукназарона нисбати моликияти ҷамъиятию-давлатӣ зиёд гардида, дуздӣ меафзуд. Чунин ваъият ба сатҳи зиндагии шаҳрвандон таъсири манфӣ расонда, дар маҳалҳо норозигии гурӯҳҳои иҷтимоиро ба амал меовард.

Дар соҳаи иҷтимоӣ камбудии зерин мушоҳида мегардиданд: паст шудани сатҳи худфаъолиятии шаҳрвандон, вайрон кардани адолати иҷтимоӣ, инкишофи тамоюли кор накарда аз ҷамъият бештар гирифтани ва ғайра.

Дар бахши маънавиёт ва корҳои тарбиявӣ душворӣ ва камбудии ҷиддӣ вучуд доштанд. Аз ҷумла, дар ҷумҳури ҷинояткорӣ, ришвахӯрӣ, қаллобӣ, маҳалгаройӣ, чизпарастӣ, бадмастӣ, нашъамандӣ, дуздӣ, торочи молу мулки давлату хоҷагии кооперативӣ-колхозӣ авҷ гирифтанд.

Дар соҳаи кори идеологӣ догматизм (аҳкомпарастӣ) ва шахспарастӣ рушд ёфта, ягонагии сухан ва амал дида намешуд.

Сохтори яккаҳизбӣ ва яккаи идеологӣ, синфият, ҳизбият имконият намедод, ки гуногунандешӣ амал кунад. Дар соҳаи фарҳанг бештар ба фарҳанги аврупоӣ диққат дода, на ҳама вақт фарҳанги

кадими халқи тоҷик дар ташаккули маънавиёти шахрвандони ҷумхури самаранок истифода бурда мешуд.

Вазъи бӯхронӣ ҳаёти сиёсии мамлакатро низ фаро гирифт. Муҳимтарин масъалаҳои давлатӣ, ҳизбию ҷамъиятӣ, аз ҷумла ҳалли ихтилофҳо дар муносибатҳои миллӣ, кӯшиши бо роҳи ғайридемократӣ ҳал кардани онҳо ҷуста мешуд.

Вучуд надоштани ошкорбаёнӣ дар қабул кардани қарорҳо, риоя накардан ба қонуниятҳои сотсиалистӣ ба сохтори сиёсӣ таъсири манфӣ мерасонд. Бар зидди Ҳизби Коммунистӣ дар мамлакат қувваҳои оппозитсионӣ торафт фаъолияти худро афзун мегардониданд. Ҷунончи, дар Тоҷикистон ҳаракати «Растохез», маҳфили «Рӯбарӯ», созмону ҳизбҳои гуногуни нав ба амал омаданд, ки онҳо роҳҳои тағйир додани вазъи сиёсиро пешниҳод мекарданд.

Дар сиёсати ҳоричӣ низ камбудҳои ҷиддӣ рух доданд, ки ба обрӯи Иттиҳоди Шӯравӣ таъсири манфӣ расонданд. Масалан, даҳолат ба қорҳои дохилии Афғонистон эътибори ИҶШС-ро дар арсаи байналмилалӣ торафт паст менамуд.

Омилҳои ҳоричӣ таъсири худро ба вазъи дохилии мамлакат низ мерасонданд. Аз ҷумла, мусобиқаи иқтисодӣ, илмӣ-техникии ИҶШС бо Ғарб ба ноқомии оварда, торафт ҳаёти сиёсӣ иҷтимоии мамлакатро муташанниҷ мегардонд.

3. ПЕШ ГИРИФТАНИ РОҲИ БОЗСОЗӢ

Давлати Шӯравӣ, ки дар миқёси байналмилалӣ обрӯи калон дошт ва аз ҷиҳати истеҳсоли маҳсулот, рушди илму техника ҷойи намоёнро ишғол мекард, наметавонист ба гурӯҳи мамлакатҳои султараққикарда ворид гардад. ИҶШС, ки дорои кадрҳо, техника, базаи калони ашъи хом ва умуман, табиати гуногунранг буд, наметавонист дар асоси барномаи мушаххас камбудҳои айёми руқудро дар як муддати муайян барҳам диҳад. Бевосита ба ин масъала Ҳизби Коммунистӣ аз нимаи дууми солҳои 80-ум машғул гардид. Дар мамлакат як нақшаи стратегӣ қор карда баромада шуд, ки он бо номи "бозсозӣ" маълум аст.

Бозсозӣ дар ҷамъияти шӯравӣ аз моҳи апрели соли 1985 оғоз ёфт. Пленуми апрелии (соли 1985) Кумитаи Марказӣ таҳти сарвари Котиби генералии ҲКИШ М.С. Горбачёв қарор қабул кард, ки дар мамлакат азнавсозии ҷамъияти сотсиалистӣ гузаронида шавад. Барномаи муфассали амалӣ гардондани бозсозӣ дар маъ-

рузаи М.С.Горбачёв «Октябр ва бозсозӣ: инқилоб давом дорад» 2 ноябри соли 1987 дар маҷлиси ботантанаи яқҷояи КМ ҲКИШ, Шӯрои Олии ИҶШС ва РСФСР, ки ба 70-солагии Инқилоби Октябр бахшида шуда буд, баён ёфтааст. Маърузачӣ давраҳои асосӣ, вазифа ва роҳҳои амалии бозсозиро муайян намуда, мардуми шӯравиро даъват кард, ки баҳри тантанаи бозсозӣ дар мамлакат саъю кӯшиш намояд.

Ҳамин тавр, мақсади бозсозӣ хотима додан ба вазъи буҳронӣ дар мамлакат, баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар истеҳсолот ва қонеъ гардонидани талаботи рӯзафзуни мардуми шӯравӣ, барҳам додани боқимондаҳои сохтори роҳбарии фармонфармоии маъмури ва минбаъд рушд додани раванди демократиконии ҳаёти ҷамъиятӣ буд. Бозсозӣ мебоист ҷамъияти сотсиалистиро такмил дода, камбудӣ ва мушкилиҳоеро, ки дар сари роҳи он меистоданд, барҳам диҳад.

Дар ҳуҷҷатҳои ҳизбӣ ва давлатӣ зарурати объективи татбиқи бозсозӣ исбот гардида, равандҳои асосии он муайян карда шудаанд. Ин ислоҳоти кулӣ бояд соҳаи сохтори сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ, фарҳанг, тарбия ва муносибатҳои байналмилалиро дар бар мегирифт.

Масъалаи амалӣ гардонидани стратегияи бозсозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон махсус дар Анҷумани XX-и Ҳизби Коммунистии ҷумҳурӣ, ки моҳи январӣ соли 1986 барпо шуда буд, муҳокима гардид. Дар Анҷуман оид ба масъалаи мазкур Котиби яқуми Ҳизби Коммунистӣ Қ.М.Маҳкамов суҳанронӣ намуда, вазифа ва роҳҳои татбиқи бозсозиро дар шароити Тоҷикистон пешниҳод кард. Аз ҷумла, анҷуман нақшаи панҷсолаи дувоздахум ва самтҳои асосии тараққиёти ҷумҳуриро то соли 2000-ум муайян кард ва барои баланд шудани самаранокии истеҳсолот қарорҳои дахлдор қабул намуд.

Мувофиқи нақшаи панҷсолаи дувоздахум бояд ба рушд ва татбиқи барномаи Комплекси ҳудудию истеҳсолии Ҷануби Тоҷикистон диққат дода, сохтмони Неругоҳи барқи обии Роғунро тезонида ва аз захираҳои обии ҷумҳурӣ самаранок истифода бурда, неругоҳҳои гуногунҳаҷми барқӣ сохта мешуданд.

Дар солҳои панҷсолаи дувоздахум (1986–1990) соҳаҳои зерини истеҳсолот: саноати мошинсозӣ, ранга ва кимиё, электроэнергетика, индустрияи сохтмон, хусусан, саноати сабук, дар асоси техникаи нав ва технологияи пешқадам бояд рушд меёфт.

Ба соҳаи аграрӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда шуда, аз ҳисоби ба қор андохтани заминҳои бекорхобида ва дар асоси кашфиёти илмӣ, хусусан рушди пахтакорӣ, боғу тоқпарварӣ, сабзавоткорӣ, чорводорӣ, парандапарварӣ дар назар дошта шуда буд.

Бояд қайд кард, ки ба масъалаи баланд бардоштани дараҷаи некуаҳволии шаҳрвандон низ диққати махсус дода шуда, дар ҷумҳурӣ барномаҳои дарозмуддати «Бо озукаворӣ баландсифат таъмин кардани аҳоли», «Истифодаи самараноки захираҳои меҳнатӣ», «Манзил-93» ва ғайра қабул гардиданд.

4. БОЗСОЗӢ ВА ОҚИБАТҲОИ ОН

Дар охири солҳои 70-ум ва ибтидои солҳои 80-ум дар ҷомеаи шӯравӣ ришваситонӣ (коррупсия), дуздӣ, фиребу қаллобӣ зиёд гардида, норозигии халқро ба миён овард, одамони поку ҳалол аз қор дилхунук шуданд. Оташи норозигӣ, ранҷиш, дили мардумро хунук намуд, онҳо дигаргунии зиндагиро меҳостанд. Албатта, бо гузаронидани баъзе дигаргуниҳо мурод ҳосил намегардид, лозим буд, ки асоси тартибот, сохтори мавҷуда тағйир дода шавад. Дар ҳамин маврид сиёсати М.Горбачёв ба манфиати аксари мардуми заҳматкаш ҷавоб меод. Раҳна задан ба фазои нави иҷтимоӣ иқтисодӣ барои ҷомеаи шӯравӣ ғайриодӣ набуд. Он як силсила мушкilotи хурду бузургро ба миён овард, ки боиси баҳсу мунозираҳои тезтунд, задухӯрди ақидаҳо гардида, дар ҷомеа мавҷуд будани гурӯҳҳои иҷтимоӣ манфиатҳои гуногунро ошкор сохт. Дар мубориза, дар баҳсу мунозираҳо, ки ба доираи худ миллионҳо одамон, коммунистон ва ғайриҳизбиёро ҷалб намуданд, барномаи бозсозӣ, ки ҳамчун барномаи азнавсозии сотсиализм пазируфта шуда буд, мазмуни мушаххастар гирифт.

Яке аз самтҳои муҳими демократикунонии ҳаёти ҷамъиятӣ ба амал баровардани ошқорбаёнӣ буд. Ошқорбаёнӣ талаб менамуд, ки рӯйдодҳои ҷомеаи сотсиалистӣ бояд ҳақиқатнигорона, холисона ва воқеъбинона инъикос шаванд. Маҳз ошқорбаёнӣ мебоист дар мамлакат муҳити нави ахлоқӣ ба вуҷуд оварад. Ошқорбаёнӣ дар тамоми соҳаҳо – иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, маънавӣ, ахлоқӣ васеъ паҳн шуда, ғубори замони руқудро руфта партофт, ба солим гардидани фазои ахлоқии мамлакат мусоидат кард.

Ба андозаи истиқрор ёфтани принципҳои демократӣ дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва давлатӣ маҳдудиятҳо барҳам дода шуданд, дарҳои бойгониву китобхонаҳои, ки дар онҳо баъзе мавод ва нашрияҳо пинҳон дошта мешуданд, дари худро ба муҳаққиқону хонандагон боз намуданд. Мавҷи ошкорбаёнӣ даҳҳо иттиҳодияҳои ғайрирасмӣ, худфаъолиятиро ба вучуд овард, ки онҳо манфиатҳои табақаҳои алоҳида ва гурӯҳҳои одамонро ифода мекарданд.

Бояд тазаққур дод, ки имрӯз ошкорбаёнӣ, озодии суҳан ба принциби асосии демократия, ҳуқуқи ҳар як шаҳрванди озод табдил ёфтааст.

Рушди демократия таваҷҷуҳи одамонро нисбати ҳаллу фасл корҳои давлатӣ ва муҳимтарин масъалаҳои ҳаёти дохилию хориҷии мамлакат зиёд намуд ва аз қалби онҳо ҷанги бетафовутии сиёсиро нисбати ин масъалаҳо берун кард.

Соҳтори сиёсии дар ибтидои бозсозӣ баамаломата чунин камбудӣ ва норасоии микёсан бузургро ошкор сохт, ки онҳо амалан тараққиёти иҷтимоӣ-иқтисодии кишварро бозмедоштанд. Ислоҳоти сиёсӣ талаби пухтарасидаи замон гардид.

Дар ҷараёни бозсозӣ маълум шуд, ки соҳтори ҳақиқии сиёсӣ дар ташкили ҳаёти ҷамъиятӣ на танҳо дар ҷорҷӯбаи қонун мувофиқат намекунад, балки асосан ба иҷрои супоришҳо, амру фармондеҳӣҳо ва дастурҳои иродавӣ равона карда шуда буданд. Ёлони принципҳои демократӣ бештари мавридҳо на дар амал, балки дар суҳан боду бас.

Яке аз муҳимтарин вазифаҳои, ки бояд дар ҷараёни бозсозӣ ҳаллу фасл мешуд, барпо намудани давлати ҳуқуқбунёд буд. Дар чунин соҳтор бояд волоияти қонун дар тамоми арсаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ва давлатӣ таъмин карда шавад. Танҳо дар чунин давлат озодии шахсият, ҳуқуқи шаҳрванд, кори муътадил ва рушди дастгоҳҳои демократӣ таъмин, риояи усулҳои адолати иҷтимоӣ таъмин карда мешавад. Ислоҳоти васеи ҳуқуқии пешбинишуда бояд ба истеҳком бахшидани қонуният, тартиботи ҳуқуқӣ ва ҳуқумати ҳалқӣ мусоидат мекард.

Шаҳрвандони Тоҷикистон сиёсати бозсозиро дастгирӣ намуда бо шиори «Ба панҷсолаи дувоздаҳум – меҳнати эҷодкорона!» меҳнат мекарданд. Мутаассифона, нақшаҳои азими тартибдодашуда аллақай дар солҳои аввали панҷсола иҷро нагардиданд. Дар соҳаи саноат ҳосилнокии меҳнат ва сифати маҳсулот низ беҳтар нагардид ва баръакс, баъзе иншооти азим, аз ҷумла,

сохтмони Неругоҳи барқи обии "Роғун" қатъ гардид. Аллакай дар охири солҳои 80-ум дар байни ҷумҳуриҳои иттифоқӣ робитаҳои иқтисодӣ, ёрии техникӣ ва таъминсозӣ бо ашӯи хом қанда шуданд.

Нақшаҳои соҳаи кишоварзӣ иҷро нашуда, барномаи озуқаворӣ, хусусан, ба сари ҳар як нафар шаҳрванд истеҳсол қардан ва тақсим намудани маҳсулот, ҷомаи амал напӯшид.

Яке аз равандҳои асосии бозсозӣ демократикунонии ҳаёти мамлакат мебошад. Бояд, аз як тараф, механизми бозғитимод ба барпо қарда мешуд, ки мувофиқи он шаҳрвандон дар ҳалли масъалаҳои давлатию ҷамъиятӣ фаъолона иштирок қарда тавонанд ва аз тарафи дигар, ҳуқуқи инсон поймол нагардида, барои ӯ фарҳанги сиёсии умумибашарӣ дастрас гардад.

Конфронси XIX (июни соли 1989) хизб қарорҳоро «Дар бораи демократикунонии ҷомеаи шӯравӣ ва ислоҳоти сохтори сиёсӣ», «Дар хусуси мубориза бо бюрократизм», «Дар бораи муносибатҳои байналмилалӣ», «Дар бораи ошкорбаёнӣ», «Дар хусуси ислоҳоти ҳуқуқӣ» қабул қард, ки онҳо стратегия ва тактикаи демократикунонии ҷомеаи шӯравиро муайян мекарданд.

Азбаски ИҶШС мамлақати сермиллату халқият буд, бинобар ин, конфронс оид ба ин масъала қарорҳои муҳим қабул намуд. Дар қарор аз ҷумла ҷунин омадааст «Эҳтиёт ва афзун гардонидани он чизе, ки барои муттаҳидии ҷамъияти Шӯравӣ ҷун асоси пешрафти озод ва гулгулшукуфии халқҳои ҷумҳуриҳои шӯравӣ, мустақкамгардонии иқтисодии ватани мо заруранд, қарзи ватандӯстӣ ва интернатсионалии ҳар як шаҳрванд мебошад».

Дар консепсияи демократикунонии ҷомеа ошкорбаёнӣ мавқеи муҳимро ишғол мекард. Ошкорбаёнӣ дар қорҷӯбаи қонун амал қарда, воқеаҳои таърихӣ бояд ҳолисона баён меёфтанд. Ба туфайли ошкорбаёнӣ дар коллективҳои меҳнатӣ андешаронии ҷасурона ба амал меомад. Дар натиҷаи қорӣ гардидани гуногунандешии сотсиалистӣ оҳиста-оҳиста сохтори бисёрхизбӣ ва тамоюли худмуайянқунӣ ба вучуд омад.

Дар мамлақат аз тарзҳои фармонфармоии маъмурӣ даст қашида, ба сохтори нави интиҳобот ва аз рӯйи масъалаҳои ҳаётан муҳим райъпурсӣ (референдум) қорӣ гардид. Амалӣ гардидани ошкорбаёнӣ имқон дод, ки шаҳрвандон бо асноди бойқонӣ, китобҳо ва филмҳои «маҳфӣ» шинос шуда, ҳақиқатро донанд. Номи неки шахсоне, ки солҳои шахспарастӣ беасос ҷазои сиёсӣ дида буданд, барқарор гардид.

Бозсозӣ инчунин, дар ҳалли масъалаҳои байналмилалӣ ба амал омад. Мувофиқи тафаккури нави сиёсӣ роҳҳои бо мамлакатҳои сармоядорӣ ҳамкорӣ намудан ва мустаҳкам кардани сулҳ пайдо гардиданд.

Ҳамин тавр, бозсозӣ мебоист ҷамеаи сотсиалистиро такмил дода, камбудӣ ва мушкилиҳои, ки дар садди роҳи он мешуниданд, барҳам меод, вале нақшаҳои бозсозӣ иҷро нагардид, балки торафт хусусияти он тағйир меёфт. Аз ҷумла дар баъзе аз ҷумҳуриҳои собиқ ИҶШС суҳан дар бораи азнавсозии сохтори сотсиалистӣ нафта, баръакс, роҳи рушди ғайрисотсиалистӣ пеш гирифта шуд.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАҒИ ВАЗЪИ ҶАМЪИЯТИЮ СИЁСӢ

Роҳ ёфтани гуногунандешӣ дар ҷомеа асосан ба туфайли сиёсати бозсозӣ дар нимаи дууми солҳои ҳаштодуми асри сипаригашта оғоз гардида буд. Дар Тоҷикистон низ мисли дигар ҷумҳуриҳо талошҳо аввал дар масъалаҳои фарҳангӣ, пеш аз ҳама, масъалаи забони тоҷикӣ сурат гирифта, неруҳои сиёсӣ, ки ба зухур меоманд, аз мавқеи миллӣ ва гоҳе аз назари фарҳангӣ баромад мекарданд. Дар он замон монанди ҷумҳуриҳои назди Балтика ва Молдова дар Тоҷикистон ҳам майл ба ҷониби кишварҳои ҳамзабон ва мубориза баҳри мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ ба вуқӯъ омад.

Моҳи феввали соли 1989 мавҷи эътироз ва гирдиҳамоиҳои зиёиён баланд шуд. Талаби асосии онҳо қабули Қонун дар бораи мақоми давлатӣ додан ба забони тоҷикӣ буд...

"Бунёди давлатдориш навин". – Москва, 2002. – С.11.

БАЪЗЕ ТАВСИЯҲОИ МЕТОДӢ ОИД БА ОМУҲТАНИ МАВ- ЗУИ «ФАРОРАСИИ БУҲРОН ВА ОҒОЗИ БОЗСОЗӢ ДАР ҶОМЕАИ ШӮРАВӢ»

Хонанда, пеш аз ҳама, бояд сабабҳои ба амал омадани зухуроти карахтиро муайян намояд. Ҳангоми таҳлили сохтор-механизми қафомонӣ бештар ба масъалаҳои зерин диққат дода шавад: иҷро нагардидани ислоҳоти иқтисодӣ; сари вақт истифода нашудани прогресси илмию техникӣ ва таҷрибаи пешқадам; самаранок истифода нашудани ашёи хом; суҳт шудани интизоми

меҳнат, ғайриқаноатбахш будани ҳавасмандии моддӣ, маънавӣ ва ғайра.

Чӣ тавре ки маълум аст, дар солҳои 70-ум ва нимаи аввали 80-ум ҷомеаи шӯравӣ ба қарахтӣ гирифта шуд, сифати маҳсулот беҳтар нагардид, ҳаҷми истеҳсолот зиёд нашуда, баръакс талаботи мардум ба маҳсулоти саноат ва кишоварз рӯз то рӯз афзуд. Дар мамлакат ба сарфаю сариштакорӣ ва хусусан ба муҳофизати молу мулки умумихалқӣ, диққат дода нашуд...

Ф. Зикриёев. *Таърихи сиёсии халқи тоҷик ва ҷаҳон.* – Душанбе: Маориф, 1995. – С.37.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. *Зухуроти қарахтӣ дар чӣ ифода меёбад?*
2. *Бозсозӣ ба мамлакат чӣ дод?*
3. *Сабабҳои тезитундишавии муносибатҳои миллӣ дар ИҶШС аз чӣ иборат буданд?*

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

- Сабабҳои ба амал омадани бухрон дар мамлакат ва пош хӯрдани ИҶШС.
- Бозсозӣ ва оқибатҳои он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Ҳаёти ҷамъиятию сиёсии Тоҷикистон дар солҳои бозсозӣ.
- Фарҳанги халқи тоҷик дар солҳои 80–90-ум.

НАМУНАҶОИ ТЕСТӢ (САНҶИШӢ)

1. Қадом давраи таърихи Давлати Шӯравӣ бо номи "қарахтӣ" ё айёми "руқуд" маълум аст?

А.	Солҳои 50-ум	С.	Солҳои 70-ум	Е.	Солҳои 90-ум
В.	Солҳои 60-ум	Д.	Солҳои 80-ум		

2. Қарахтӣ ё айёми руқуд дар ИҶШС қадом соҳахоро дар бар мегирифт?

А.	Соҳаи сиёсӣ	С.	Соҳаи иҷтимоӣ
В.	Соҳаи ҳаёти иқтисодӣ	Д.	Соҳаи иҷтимоӣ
Е.	Равандҳои манфӣ дар соҳаи масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва ҳаёти маънавӣ		

3. Барои амалӣ гардидани гуногунондешӣ дар мамлакат чӣ халал мерасонд?

A. Сохтори яккаҳизбӣ	C. Партиявият
B. Вучуд доштани яккаидеологӣ	D. Догматизм
E. Сохтори яккаҳизбӣ, яккаидеологӣ ва синфият	

4. Аз қадом сол бозсозӣ дар ҷамъияти шӯравӣ ҷорӣ гардид?

A. Аз соли 1979	C. Аз соли 1982
B. Аз соли 1980	D. Аз соли 1985; E) Аз соли 1986

5. Саноати ранга ва кимиё дар солҳои панҷсолаи дувоздаҳум бештар дар қадом қисмати Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд тараққӣ мекард?

A. Дар ноҳияҳои шимолӣ	C. Дар ноҳияҳои ҷанубии Тоҷикистон
B. Дар Бадахшон	D. Дар водии Зарафшон
E. Дар ноҳияи Рашт	

6. Нақшаҳои бозсозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оё иҷро гардиданд?

A. Қисман иҷро гардиданд
B. Аз рӯйи масъалаҳои ҳаётан муҳим райъпурсӣ (референдум) ҷорӣ гардид
C. Аз методи фармонфармои маъмурӣ даст кашида шуд
D. Роҳи рушди гайрисотсиалистӣ неш гирифта шуд
E. Нақшаҳои бозсозӣ иҷро нагардиданд

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНҶИШӢ)

1.	<i>D</i>	3.	<i>E</i>	5.	<i>C</i>
2.	<i>E</i>	4.	<i>D</i>	6.	<i>E</i>

ФАСЛИ ДУЮМ ЧУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

БОБИ 6. ТАШКИЛЁБИИ ЧУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

1. ЗАРУРАТИ ОМУҲТАНИ ТАЪРИХИ ЧУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

Дар натиҷаи тағйироти куллие, ки дар охири асри XX дар ҷомеа рӯй доданд, Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон ташкил ёфт. Дар чунин шароит зарурати пешниҳоди концепсияи нави тафаккури таърихӣ ба амал омад. Хусусан дар асару мақолаҳо, нутқ ва паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, алалхусус дар китоби бисёрҷилдаи “Тоҷикон дар оинаи таърих”, “Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ”, концепсияи нави тафаккури таърихӣ пешниҳод гардидааст. Туфайли ин концепсия шоҳроҳе бунёд шудааст, ки шаҳрвандонамон таърих ва фарҳанги пурғановати ҳешро омухта, сатҳи маданияти умумӣ ва сиёсии худро дар асоси анъанаҳои муфиди миллӣ баланд ва ғанӣ мегардонанд.

Хушбахтона, ба шарофати соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон, ғамхорӣ ва кӯшишҳои бевоситаи Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон дар таълими таърихи халқи ҳеш пеш аз ҳама дар мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии дигаргуниҳои назаррас ба амал омада истодаанд.

Дар натиҷаи татбиқи Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” (соли 1993), “Дар бораи маълумоти олии касбӣ ва таҳсилоти касбии баъд аз муассисаи олии таълимӣ” (соли 2003), Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба “Концепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон” (соли 2002), “Концепсияи гузариш ба низоми нави таҳсилоти миёнаи умумӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (соли 2010), Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” (бо тағйироту иловаҳо дар ҷаласаҳои Маҷлиси намояндагон 6 марти 2013 ва Маҷлиси мил-

лии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 4 июли соли 2013 қабул гардид), ислоҳоти соҳаи маориф ҷомаи амал пӯшида, мутахассисони баландхатисоси ба талаботи стандартҳои ҷаҳонӣ ҷавобгӯ тайёр карда мешаванд. Бояд қайд кард, ки бидуни мушкилию душворихо дар мамлакат ба сифати тайёр кардани хонандагон диққати махсус дода мешавад. Дар баробари бехтар гардидани сифати таълими фанҳои дақиқ ба пешрафти илмҳои гуманитарӣ ҷомеашиносӣ низ аҳаммият дода шуда, ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстию созандагӣ тарбия меёбанд.

Дар рафти омӯзиш, пеш аз ҳама, бояд ба омилҳои зерин таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда шавад: азхуд кардани таҷрибаи муфиди таърихӣ; таҳлили ҳолисонаи мушкилот, камбудихо ва қачравихо дар гузашта, равшан доништани вазифаҳои муосир ва ояндаи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Маълум аст, ки марҳалаи нави таърихӣ дар назди шаҳрвандон вазифаҳои ҷиддӣ гузоштааст. Барои ҳалли онҳо шаҳрвандони бояд таърихи худро хуб дониста, дар рӯҳияи худшиносӣ худогоҳии миллӣ, ватандӯстӣ мехнатдӯстӣ, бо одоби ахлоқ тарбия ёфта, муборизи тантанавӣ арзишҳои умумибашарӣ бошанд.

Дар таълими таърихи Ватан, дар мадди аввал, ба ҳалли масъалаҳои зерин бояд диққат дод: эродҳои омӯзгорон, хонандагони сершуморро ба назар гирифта, наشري такрорӣ китобҳои дарсиро ба роҳ мондан; дар асоси нақшаҳои нави таълимӣ ба чоп тайёр ва нашр кардани барномаҳо; наشري маводи таълимӣ; харитаҳо, схемаҳо, диаграммаҳо, плакатҳо, албомҳо, атласҳо, таҳияи диафильмҳою диапозитивҳо, слайдҳои ҳуҷҷатӣ ва ғайра. Албатта, ҳалли ин масъалаҳо на танҳо ба ҷудо кардани маблағ, балки инчунин, ба ғайрату кӯшиши омӯзгорони ботачрибаи донишгоҳҳои олий, таҳсилоти миёна ва ходимони илмии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон низ вобаста аст.

Барои омӯхтани таърихи Ҷумҳурии Соҳибистиклоли Тоҷикистон хонандагон бояд асарҳои илмӣ, маводди гуногуни таърихӣ ва сарчашмаҳои самаранок истифода баранд. Ба хонандагон инчунин, зарур аст, ки аз маводди осорхонаву бойгонихо ва китобхонаҳо баҳравар шаванд. Дар ин самт вохӯриҳо бо олимону адибон, ходимони давлатӣ ва собиқадорони мехнат низ басо судманд мебошад.

Дар даврони соҳибистиклолӣ таърихнигорон, олимони ҷомеашинос ва ходимони давлатию ҷамъиятӣ мунтазам ба мушкилоти ташкилбӣ, хусусиятҳои хоси рушди Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон асар навишта, як зумра таҳқиқоти илмӣ таҳия намуданд. Истифодаи самаранокии ин зумра таҳқиқот дар раванди дарс аз аҳамият холӣ нест.

Хуб мешуд агар ҳар як хонанда бо кумаки амалии устодон таърихи ватанро аз нигоҳи нав ва тарзи самараноки истифода бурдани дастурҳои таълимӣ методиро омӯхта, роҷеъ ба масъалаҳои мухталифи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон маълумоти зарурӣ пайдо намояд.

Зарурати омӯзиши амиқи таърихи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Суханронии Сарвари мамлакат дар ҷаласаи ботантана ба муносибати 30 – солагии Истиклоли давлатӣ (ш. Душанбе ,08.09.2021) ва Паёми Президенти мамлакат «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» (ш.Душанбе, 21.12.2021) дар шакли муқаррароти мазкур пешниҳод гардидаанд: соли 2021 марҳалаи 30 соли аввали таърихи даврони истиқлолияти мамлакат, давраи саъю кӯшишҳои ватандӯстона ва заҳмату талошҳои созанда барои ҳифзи яқпорчагиву озодии Тоҷикистон, пешрафти давлат ва ободии Ватан анҷом ёфта, марҳалаи нави дигаргунсозӣ ва рушду нашунамои минбаъдаи ҷумҳурӣ оғоз ёфт; дар даҳсолаи нахусти истиқлолият, мардуми Тоҷикистон давраи озмоиши хеле сахту сангини таърихро паси сар намуда, бо вучуди фитнесу дасисаҳои неруҳои ифротгарои дохилӣ ва хориҷӣ, баҳри бузургтарин дастовард – сулҳу суботи сиёсӣ ва ваҳдати ягонагии миллӣ талошҳои зиёд намуд; шаҳрвандони ҷумҳурӣ барои ноил шудан ба зиндагии босаодат ва бунёди Тоҷикистони навин, ки ҳоло онро аҳли башар эътироф мекунанд, мушкилоти маҳрумиятҳои ниҳоят вазнинро аз сар гузаронида, фидокориву ҷоннисориҳо нишон доданд. Азбаски шароити нави таърихӣ талаб мекард, ки дар кишвар ҳарчи зудтар ислоҳоти сохтори сиёсӣ гузаронида шуда, Конститутсияи давлати соҳибихтиёр қабул гардад, 6 ноябри соли 1994 бо роҳи раёйпурсии умумихалқӣ аввалин Конститутсияи Тоҷикистони соҳибистиклол қабул ва Президенти кишвар аз ҷониби халқи мамлакат интихоб гардиданд; д) сохт ва моҳияти давлатдорие, ки дар Конститутсия дарҷ гардид, аз ҷониби мардуми кишвар пуштибонӣ ва қабул карда шуда, таърих дурустии роҳи интихобкардаи кишварро собит сохт; дар асоси тағйироти

соли 1999 ба Конституция воридгардида дар мамлакат парламони касбии иборат аз ду палата – Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намояндагон таъсис дода шуд; ислохоти фарогири иқтисодӣ дар тамоми соҳаҳо оғоз гардида, ҷиҳати барқарор ва мукамал гардонидани низоми идоракунии давлат, дигаргунсозиҳои сохторӣ, таъмини гуногуншаклии моликият, фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳибкориву сармоягузорӣ, ташаккул додани низоми миллии бучету андоз ва пуливу қарзӣ, рушди соҳаҳои воқеии иқтисод ва инкишофи бахши иҷтимоӣ тадбирҳои самарабахш андешида шуданд. Таъмин намудани истиқлоли энергетикӣ, раҳӣ аз бунбасти коммуникатсионӣ ва ҳифзи амнияти озуқавории кишвар ҳамчун ҳадафҳои стратегии миллий, ки ояндаи Тоҷикистон ба амалӣ гардидани онҳо вобаста буд, муайян гардиданд; рушди соҳаҳои иҷтимоӣ аз ҷумлаи самтҳои афзалиятнок эълон гардида, барои боз ҳам баланд бардоштани сатҳи дониш ва маърифатнокиву саводнокии мардум, ҳифзи саломатии аҳоли ва зина ба зина беҳтар гардонидани сатҳу сифати зиндагии сокинони кишвар ҳамаи захираву имкониятҳои сафарбар карда шуданд; эҳёи арзишҳои милливу фарҳангии мардуми куҳанбунёдамон оғоз гардид. Бо эълони сиёсати «дарҳои боз» Ҷумҳурии Тоҷикистон вориди арсаи равоити байналмилалӣ шуд; мақоми занону бонувон дар ҷомеа тақвият пайдо карда, фаъолияти онҳо дар вазифаҳои роҳбарии шоҳаҳои гуногуни ҳокимияти давлатӣ, соҳаҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, корхонаҳои давлатӣ ва бахши хусусӣ ба маротиб вуъат ёфт; ҷавонони донишманду соҳибмаърифат, бонангу номус, ватандӯсту ватанпарвар ва далеру ғаюри мамлакат дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа ва давлат, аз ҷумла дар бунёди иншооти азиму тақдирсози кишвар, ободонии Ватан, ҳифзи суботу оромии мардум ва химояи марзу буми Тоҷикистон саҳми арзишманд гузошта истодаанд; дастовардҳои сисолаи шахрвандони Тоҷикистон туфайли заҳмати содиқонаву софдилонаи мардуми ҷумҳурӣ, алалхусус ҷавонон, дар ҷодаи давлатсозиву давлатдорӣ ва ватансозиву ватандорӣ мебошанд; истиқлоли давлатӣ бузургтарин ва муқаддастарин неъмат, нишонҳои олии хувияти миллий, ифтихор ва номуси ватандорӣ, рамзи ҳастии миллати бостонӣ ва соҳибхитиёру соҳибдавлати тоҷик ва асоси хушбахтиву сарбаландии сокинони Тоҷикистон буда, бузургтарин дастоварди ин давра – сулҳу оромӣ, суботи сиёсӣ ва ваҳдати миллий мебошад; дар замони соҳибистиқлолӣ тадбирҳои мушаххас роҷеъ ба омӯзиши

амики таърихи халқи тоҷик ва мероси маънавии он андешаида мешаванд.

Ҳамин тариқ, омӯзиши таърихи Ҷумҳурии Тоҷикистони соҳибистиклол ба он мусоидат менамояд, ки хонандагон на танҳо хусусиятҳои хоси раванди дигаргунсозӣ муосире, ки дар ҷомеаи навини тоҷикон амалӣ мегарданд дуруст дарк намоянд, балки баҳри дар рушди устувори минбаъдаи мамлакат саҳмгузори намоянд.

2. ПОШ ХҶРДАНИ ИҶШС

Бозсозӣ, ки такмил ва рушди давлати сотсиалистиро дар назар дошт, амалӣ нагардид. Ислохотҳои сиёсӣ, иқтисодӣ фарҳангӣ ваъи руқуд (караҳтӣ)-ро барҳам надода, мамлакатро ба бӯҳрони умумӣ оварданд. Заминаҳои барҳамхӯрии ИҶШС ба миён омаданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ки пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ тасодуфӣ набуда, омилҳои объективӣ ва субъективӣ худро дошт. Ба омилҳои объективӣ, пеш аз ҳама, инҳо дохил мегардиданд: яқум, ҳал нагардидани масъалаҳои баҳсталаби ҳуқуқӣ ва муаммоҳои миллӣ; дуҷум, бӯҳрон ва мушкилиҳо дар ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоии мамлакат; сеҷум, тезутунд гардидани фазои сиёсӣ тарбиявӣ; чорум, иҷро нагардидани ислохот дар соҳаи фарҳанги мамлақати сермиллат.

Ҳанӯз моҳи ноябри соли 1990 Президенти ИҶШС М.С.Горбачёв дар маҷлис бо роҳбарони ҷумҳуриҳои иттифоқӣ барномаи аз бӯҳрон баровардани мамлакатро, ки аз ҳашт қисм иборат буд, пениҳод намуд, вале ин барномаи таъҷили натавонист интизомро дар мамлакат мустаҳкам намуда, фазои иқтисодиро муътадил гардонад.

Раиси Шӯрои Вазирони ИҶШС В.С.Павлов моҳи апрели соли 1991 дар назди вакилони халқ суҳанронӣ намуда, қайд кард, ки дар мамлакат ваъияти ҳалокатовари иқтисодӣ ба амал омадааст. Пеш аз ҳама, вайрон шудани робитаҳои иқтисодии байни ҷумҳуриҳои иттифоқӣ хатари пош хӯрдани ИҶШС-ро ба миён оварда истодааст. Аз ҷумла, аз бӯҷаи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ 40 дарсади маблағҳоро нагирифта, сатҳи истехсолии мамлакат дар як сол 5 дарсад ва даромади миллӣ то 10 дарсад кам шудаанд.

Сабаби дигари пош хӯрдани ИҶШС ба раванди ҳалли муаммоҳои муносибатҳои миллии солҳои 80-ум ва 90-уми асри

XX робита дорад. Дар ин солҳо ИҶШС 15 ҷумҳурии иттифоқӣ, аз ҷумла Тоҷикистонро дар бар гирифта, дар якҷоягӣ 270 мил-лион аҳоли дошт ва дар миқёси байналмилалӣ яке аз давлатҳои сермиллат ба ҳисоб мерафт. Дар ИҶШС беш аз сад миллату халқият зиндагӣ мекарданд.

Дар мамлакат масъалаи милли ҳалли худро ёфта бошад ҳам, иҷро нагардидани нақшаҳои ислохотҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, тадбирҳои экологӣ ва дар рафти ошкорбаёнӣ афзудани баъзе муаммоҳо ба тезутунд гардидани муносибатҳои милли оварда расонидаанд.

Дар миқёси ИҶШС масъалаҳои баҳсталаби ҳудудӣ ба миён омаданд, вале Давлати Шӯравӣ аз уҳдаи ҳалли он баромада на-тавонист. Ба ин воқеаҳои нохуше, ки дар Вилояти Мухтори Қаробоғи Кӯҳии Ҷумҳурии Озарбойҷон рух доданд, мисол шуда метавонанд. Ҳанӯз моҳи октябри соли 1987 арманиҳои ин вилоят, ки аксари аҳолии минтақаро ташкил медоданд, талаб намуданд, ки Қаробоғи Кӯҳӣ ба Ҷумҳурии Арманистон ҳамроҳ карда ша-вад. Доир ба ин масъала дар ҳудуди Арманистон ва Озарбойҷон гирдиҳамоиҳо ва дар Қаробоғи Кӯҳӣ муқовимати мусаллаҳона ба амал омада, чандин нафар шахсон ҳалок ва маҷрӯҳ гаштанд. Соли 1988 дар байни Арманистон ва Озарбойҷон ҳатто задухӯрди ярокнок рух дод.

Мавриди зикр аст, ки бори аввал мушкilotи ҳудудӣ ва му-айян намудани сарҳад дар байни ноҳияи Исфараи Тоҷикистон ва ноҳияи Боткенти Қирғизистон дар охири солҳои 80-уми асри XX омада буд.

Бояд қайд кард, ки таассуб, маҳалгароӣ, тангназарӣ ва миллатгароӣ ҳамчун зуҳурот дар Иттиҳоди Шӯравӣ дар шаклҳои гуногун мадди назар мегардид. Масалан, соли 1986 дар шаҳри Алмаато тазохурот ва гирдиҳамоии серодам зидди русиқуно-нии дастгоҳи ҳизбӣ ва давлатии Қазоқистон рӯй дод. Ин воқеа пас аз ба вазифаи котиби якуми Ҳизби Коммунистии Қазоқистон таъйин гардидани Г.В.Колбин ба амал омад. Инчунин, аз рӯйи масъалаи муносибатҳои милли дар Узғени Қазоқистон задухӯрд ва мочаро рӯй дод.

Дар Осиеи Миёна бошад, туркҳои месхетӣ ва чеченҳое, ки солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ ба ин минтақа кӯчонида шуда бу-данд, ошкоро норозигӣ намуда, талаби ба зодгоҳҳои аслияшон баргаштанро карданд. Ҳатто доир ба баъзе масъалаҳои иҷтимоию

сиёсӣ дар Фарғона задухӯрд байни ўзбекҳо ва туркҳои масхетӣ ба амал омад.

Дар охири солҳои 80-уми асри XX дар мамлакат чандин тамоюлҳои марказгурез, ки мақсадашон баромадан аз ҳайати ИҶШС буд, возеҳ гардиданд. Хусусан, чунин тамоюлҳо дар ҷумҳуриҳои назди Балтик авҷ гирифта буданд, ки ба он қувваҳои муҳолифин роҳбарӣ карда, ҳалли бетаъхири масъалаи ба забони модарӣ додани мақоми давлатӣ, андешидани тадбирҳои таъҷилии кам кардани шумораи касоне, ки барои сукунат аз дигар ҷумҳуриҳо меоянд, баланд бардоштани мақом ва мустақилии соҳтори идоракунии маҳаллӣ нисбат ба Ҳукумати умумииттифоқиро талаб мекарданд. Дар натиҷа тирамоҳи соли 1988 дар интиҳоботи шӯроҳои марказӣ ва маҳаллии ҷумҳуриҳои Латвия, Литва ва Эстония Фронти халқӣ ғалаба намуда, февран нақшаи стратегияи худро оид ба пурра ба даст даровардани соҳибистиклолӣ ва барпо намудани давлатҳои мустақил пешниҳод намуд.

Бояд қайд намуд, ки баъзе ҷумҳуриҳои иттифоқӣ барои омӯхтани таҷрибаи муборизаи Фронти халқии ҷумҳуриҳои назди Балтик ва минтақаҳои Қафқоз намояндагони худро фиристода буданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ гувоҳӣ медиҳанд, ки сарвари ҷунбишҳо дар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ нерӯҳои муттаҳидаи муҳолифин буданд. Масалан, ҳизб ва созмонҳои нави сиёсӣ дар Украина “Рух”, дар Литва “Саюдис”, дар Тоҷикистон “Растохез” ва “Лаъли Бадахшон”, Ҳизбҳои Демократӣ ва Наҳзати Исломи, фаъолият мекарданд. Дар ҷумҳуриҳои созмону ҳизбҳои мазкур муттаҳид шуда, ситоди “Наҷоти Ватан”-ро ташкил намуданд.

Моҳи апрели соли 1989 якчанд рӯз дар Тифлис тазоҳурот барпо гардида, иштирокчиёнашон гузаронидани ислоҳоти демократӣ ва соҳибистиклол эълон намудани Гурҷистонро талаб карданд. Дар айни ҳол шаҳрвандони Ҷумҳурии Мухтори Абхазистон изҳор намуданд, ки аз ҳайати Ҷумҳурии Гурҷистон чудо мешаванд.

Ҳамин тавр, моҳи ноябри соли 1988 аввалин шуда Шӯрои Олии ҶШС Эстония Эълomiaро оид ба соҳибистиклолии давлатии худро қабул намуд. Чунин санадҳо дар Литва, Латвия, Озарбойҷон (соли 1989), Молдова (соли 1990) низ қабул гардиданд. Дар санаи 19 январи соли 1990 Ҷумҳурии Мухтори Нахҷувон соҳибистиклолии худро эълон кард.

Анҷумани якуми вакилони халқии РСФСР (16 май – 22 июни соли 1990) Эълония дар бораи соҳибистиклолии Русияро қабул намуд. Аввалин президенти он Б.Н. Елтсин интихоб шуд.

Дар ИҶШС ҷунбише ба амал омад, ки бо қатъият гузаронида-ни тағйироти ҷиддии сиёсиро дар мамлакат талаб мекард. Бо ин мақсад моҳи декабри соли 1990 дар шаҳри Маскав Анҷумани IV-уми ва- килони халқии ИҶШС даъват карда шуд. Анҷуман тағйироти куллии дар ҷомеа ба вучудомада ва роҳи соҳибистиклолиро пеш гирифтани ҷумхуриҳои иттифокиро ба назар гирифта, қарори махсус “Оид ба Консепсияи умумии Аҳдномаи иттифоқӣ” ва тарзи қабули онро тасдиқ намуд. Дар санад ба таври мушах- хас роҳҳои азнавсозии Иттифоқ муайян гардида буданд.

Мувофиқи қарори Анҷумани IV 17 март соли 1991 дар мамлакат райъпурсии умумии иттифоқӣ оид ба нигоҳ доштани Иттиҳоди Шӯравӣ гузаронида шуд. Бояд қайд кард, ки аз миқдори умумии иштирокчиёни райъпурсӣ 71,3 дарсади онҳо барои нигоҳ доштани ИҶШС овоз доданд.

Бо мақсади ҳалли бӯҳрони сиёсӣ ва қатъиян муайян намудани ояндаи Иттиҳоди Шӯравӣ моҳи апрел-майи соли 1991 дар Наво-Огарево гуфтушуниди М.С. Горбачев бо роҳбарони нух ҷумхурии иттифоқӣ оид ба аҳдномаи нави давлатдорӣ барпо гардид. Ҳамаи иштирокчиёни гуфтушунид шакли давлатдорӣ тақдироти Иттифоқро дастгирӣ намуда, лоиҳаи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақилро (ИДМ) пешниҳод карданд. Иштирокчиёни гуфтушунид зарурати қабули Конститутсияи нав ва дар асоси он ташкили давлатдорӣ навинро қайд намуда, ба сохтори интихобот дохил кардани тағйиротро таъкид карданд.

Дар санаи 20 августи соли 1991 бояд аҳдномаи нав имзо гардида, дар матбуот ҷоп карда мешуд. Нашр ва муҳокимаи лоиҳаи матни Аҳдномаи иттифоқӣ дар ҷомеа бӯҳрони сиёсиро пурқувват ва вазъиятро боз ҳам тезутунд намуд. Аз ин сабаб роҳбарони ҳаракати “Русияи демократӣ” таклиф намуданд, ки алҳол аҳдномаи муваққатӣ танҳо ба муддати як сол имзо карда шавад. Чунин масъалагузорӣ норозигиро дар ҷомеа боз ҳам зиёдтар намуд ва якчанд рӯз то имзои Аҳдномаи иттифоқӣ муҳолифини он кӯшиданд, ки сиёсати ислохотчигӣ бекор карда шуда, Давлати Шӯравиро аз барҳамхӯрӣ наҷот ёбад.

Дар таърихи 19 августи соли 1991 Президенти ИЧШС М.С. Горбачев гӯё бо сабаби бад шудани саломатиаш аз вазифааш озод карда шуд. Як гурӯҳ ходимони давлатӣ изҳор намуданд, ки дар мамлакат ба муддати 6 моҳ вазъияти фавқулода чорӣ гардида, намоиш ва корпартоиҳо манъ карда мешаванд.

Ба воситаи матбуоти даврӣ ва радиою телевизион эълон карда шуд, ки дар мамлакат Кумитаи фавқулодаи давлатӣ (ГКЧП) ташкил ёфтааст ва он муваққатан идоракунии давлатиро ба зиммаи худ мегирад. Ба ҳайати Кумитаи Фавқулодаи Давлатии ИЧШС ноиби президент Г.И. Янаев, сарвазир В.С. Павлов, раиси Кумитаи амнияти давлатӣ (КГБ) В.А. Крючков, вазири мудофия Д.Т. Язов ва дигар ходимони сохтори давлатӣ дохил шуданд.

Дар изҳороти Кумитаи Фавқулодаи Давлатӣ (КФД) қайд карда шуд, ки вазифаи аввалиндарача барҳам додани бухрони сиёсӣ, иқтисодӣ, муътадил гардондани муносибатҳои миллий, хотима додан ба муқовимати байни шахрвандон ва умуман бесарусомонӣ дар мамлакат мебошад. КФД мақсади асосии худро дар барқарор намудани тартиботи то соли 1985 ИЧШС медид. Вале фаъолияти Кумитаи Фавқулодаи Давлатӣ дер давом накард ва 22 августи соли 1991 ҳайати он ҳабс карда шуд. Воқеаҳои 19-22 август чараёни барҳамхӯриро тезонда, заминаҳои амалии аз байн рафтани Иттиҳоди Шӯравиро ба миён оварданд.

Тазаккур дод, ки рӯзҳои ташкилӣ ба барҳамхӯрии Кумитаи Фавқулодаи Давлатӣ дар ҷумҳуриҳои иттифоқӣ воқеаҳои сиёсӣ рух доданд. Чунончи, 20 август Эстония, 24 август Украина, 25 август Беларус ва то охири ҳамин моҳ Озарбойҷон, Ўзбекистон, Молдова, Қирғизистон соҳибистиклолии худро эълон намуданд.

Дар санаи 8 декабри соли 1991 дар Беловежск (Белоруссия) сарварони Русия–Б.Н. Елтсин, Беларус–С.С. Шушкевич ва Украина–Л.М. Кравчук чамъ омада, дар бораи таъсиси Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил созишнома ба имзо расониданд. Дар Созишнома омадааст, ки ИЧШС ҳамчун субъекти байналмилалӣ барҳам хӯрд.

Дар таърихи 18 декабри соли 1991 намояндагони ҷумҳуриҳои дар Шӯрои Олии ИЧШС изҳорот қабул намуданд, ки созишномаи Русия, Беларус ва Украина дар хусуси ташкил намудани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ба инобат гирифта шавад. Санаи 21 декабри соли 1991 дар шаҳри Алмаато сарони ёздаҳ

чумхурӣ чамъ омада, Созишномаи Беловежскро дастгирӣ карданд ва қарор доданд, ки бо ташкил ёфтани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ИЧШС фаъолияти худро қатъ мегардонад.

Дар таърихи 25 декабри соли 1991 Президенти ИЧШС М.С. Горбачёв ба воситаи телевизиони марказӣ суҳбатнома намуда, изҳор дошт, ки ИЧШС мавҷудияти худро ҳамчун кишвари ягона қатъ кард ва аз ин лиҳоз, ӯ аз вазифаи Президенти ИЧШС даст мекашад. Дар натиҷаи воқеаи таърихии мазкур Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ташкил гардид, ки ба ҳайати он Русия, Беларус, Украина, Арманистон, Гурҷистон, Молдова, Озарбойҷон, Туркменистон, Ўзбекистон, Тоҷикистон, Қазоқистон, Қирғизистон дохил шуданд.

Ҳамин тавр, нимаи дуоми солҳои 80-уми асри XX, дар раванди амалӣ гардидани сиёсати бозсозӣ ва ошкорбаёнӣ, заминаи ташаккули низоми сиёсии демократӣ гузошта шуд. Мубодилаи озодаи афкор дар ҳаёти ҷамъиятии кишвар сурат гирифт. Аммо, яқин, роҳ дода шудани камбудиву қавравиҳо дар сиёсати дарозмуддати элитаи ҳуқумронӣ шуравӣ баҳри ташаккули давлати сермиллат; дуоми, сар задани бухрони иқтисодиву сиёсӣ ва фурӯпошии низоми коммунистӣ; сеюм, фаъолнокии ҷунбишҳои миллӣ, ки ба он як гурӯҳ зиёиёни кишварҳо, ҷунуи неруи пешбарандаи эътирозҳои миллатгароён, роҳбарӣ менамуданд; чорум, афзоиши мизони миллатгароӣ ва бегонаситезӣ, зиёд гардидани миллатгароӣ ва ғайра ба пошхӯрӣ ва аз байн рафтани давлати сермиллати бузург бо номи Иттиҳоди Шуравӣ оварда расонид.

3. ШАРОИТИ ТАЪРИХИИ ТАШКИЛЁБИИ ҶУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

Иттиҳоди Шуравӣ барҳам хӯрд ва ҷумхуриҳои он соҳибистиқлол гардиданд. Тоҷикистон то ташкил ёбии ҷумхурии соҳибистиқлол дорои заминаи мустақами иқтисодӣ, илмӣ ва фарҳангӣ буд. Вазъи моддӣ ва маънавии шаҳрвандон низ хеле хуб буд. Аҳолии ҷумхури босавод ва дар ҳамаи соҳаҳои илму фарҳанг олимони забардаст, духтурону муҳандисони соҳитаҷриба дошт. Захираҳои фаровони табиӣ, тараққиёти соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ, аз ҷумла пахтакорӣ, самтҳои муҳталифи саноат барои боз ҳам беҳтар намудани некуаҳволии халқ заминаи хуб ба шумор мерафтанд. Вале охири солҳои 80 – ибтидои солҳои

90-уми асри XX дар Тоҷикистон бухрони шадиди иқтисодӣ ва сиёсӣ бавучуд омада, вазъи иҷтимоию иқтисодиро тоқатфарсо намуд. Хусусияти хоси марҳалаи таърихӣ мазкур дар он буд, ки робитаҳои иқтисодии байни ҷумҳурияҳо вайрон ва гусаста гардиданд; норасоии захираҳои молиявӣ моддӣ баръало эҳсос мешуд; истеҳсолот дар корхонаҳои саноатӣ дар арафаи таваккуфи пурра қарор дошт; соҳаи кишоварзӣ низ ба бухрон печида буд.

Дар ибтидои солҳои 90-ум сатҳи истеҳсолот якбора паст гардид, таъсири манфӣи худро ба дараҷаи некуаҳолии шахрвандони ҷумҳурӣ расонид ва яке аз сабабҳои асосии коҳишҳои назарраси вазъи иҷтимоии мамлакат шуд. Соли 1990 даромади миллии 98,2% -ро ташкил дод, ки дар муқоиса бо нишондиҳандаҳои соли 1985 (102,2%) коҳиш ёфта буд. Чунин зухуротҳои манфӣ, мисли вайрон карда шудани интизоми меҳнат, афзунгардии шумораи коршиканиҳо, тез-тез ҷойивазкунии кадрҳо дида мешуд. Алаҳусус, вазъи деҳоти ҷумҳурӣ, ки қисми асосии аҳоли дар он ҷо ҳаёт ва фаъолияти меҳнатӣ мебарданд, басо мураккаб гардид, бо қор фаро гирифтани аксари мардум ғайриимкон шуда буд. Дар натиҷа вазъи иқтисодии мардум якбора ба пастӣ рафта, шумораи бекорон дар байни аҳоли ба таври назаррас афзоиш меёфт ва ба пайваста афзунгардии камбизоатии аксарияти мутлақи аҳоли таҳдид менамуд. Хусусан, дар ҷумҳурӣ маводи мавриди ниёзи мардум рӯз то рӯз кам шуда, бо сабаби аз қор мондани корхонаҳои хурду калони саноатӣ торафт нархи маҳсулоти хӯрокворӣ ва молҳои саноатӣ боло рафт. Дар мамлакат раванди ғайридавлатӣ гардондани сарвати халқ пурқувват гардид, дар амали гардидани он камбудихои чиддӣ роҳ дода шуданд. Роҳбарияти ҷумҳурӣ низ нисбати сарвати халқ безътиной зоҳир намуда, хусусан, молу мулкҳои объектҳои калони саноатиро ҳифз накард, дар натиҷа онҳоро ғорат намуданд. Гурӯҳҳои сиёҳкорон дастгоҳу мошинаҳоро мешикастанд ва оташ мезанданд.

Ҳаёти сиёсӣ ва маънавии ҷумҳурӣ низ хеле тезтунд гардид, коҳиш меёфт. Татбиқи пурраи худро наёфтаи ислоҳоти иқтисодӣ ба кутбгароии ҷомеа оварда расонид. Дар партави тадбирҳои аз боло демократикунонии ҷомеа, сиёсати бозсозӣ ва тафаккури нав, фаъолнокии сиёсии аҳоли рӯз то рӯз афзун мегардид. Аз як тараф, бухрони иқтисодӣ, аз тарафи дигар, ислоҳоти сиёсӣ боиси зухурёбии муносибати манфӣ ба низомии мавҷуда, дур шудан аз арзишҳои қаблӣ ва баъзан қомилан рад кардани музаффариятҳои

марҳалаи таърихии сотсиалистии халқи тоҷик гардид. Қувваҳои марказгурез пурқувват ва мубориза барои истиқлоли давлативу эҳёи анъанаҳои миллӣ афзун шуд. Майл ва тавачҷуҳ ба ниҳодҳои динӣ, тамоюл ба исломи сиёсӣ ва фарҳанги гузашта бо орзуҳо барои расидан ба истиқлоли миллӣ, эҳё ва таҳкими давлатдорӣ миллӣ, тақвияти нақши забони миллӣ ва мақоми забони давлатӣ гирифтани он, омезиш ёфт. Алалхусус, ба ташаккул ва фаъолияти иттиҳодияҳои нав, ҳаракатҳо ва ҳизбҳои сиёсӣ аз ҷониби Шӯрои Олии ҷумҳурӣ санаи 12 декабри соли 1990 қабул гардидани Қонун “Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҶШС Тоҷикистон” сабаб гардида, ба қонунигардонии фаъолияти ин зумра ташкилотҳоро замина гузошт. Азбаски ҳадафи онҳо ҳимояи манфиатҳои умумимиллӣ; гурӯҳҳои гуногуни аҳоли; мубориза барои арзишҳои, ки диққати аксарияти шахрвандони ҷумҳуриро ба худ ҷалб мекарданд, буд, дар ин росто, ҳизбҳо ва ҷунбишҳои нав зуд дар байни омма эътибор ва нуфуз пайдо карданд. Ҷамзамон Ҳизби Коммунист неру ва нуфузи пешинаи худро аз даст меод.

Мавриди қайд аст, ки баъзе аз иттиҳодияҳо ва ҳаракатҳои навташаккулёфта, ки дар оғози фаъолият манфиатҳои ҷамъиятиро ифода карда бошанд, бо мурури замон инъикоскунандаи манфиатҳои гурӯҳӣ, маҳаллӣ гардиданд. Сабаб пеш аз ҳама дар: яқум, вучуд надоштани иқтисодиёти ягонаи миллӣ, ки дар натиҷаи он сатҳи иқтисодии минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ ягона набуд; дуом, қавӣ набудани маънавиёти муттаҳидсозандаи миллат, буд.

Ташкил ёфтани гурӯҳҳо ва маҳфилҳои сиёсии сершумор дар пойтахт ва ноҳияҳои ҷумҳурӣ вазъияти ҷамъиятиро сиёсиро боз ҳам мураккаб, шадидан бадтар ва тарканда карданд.

Дар зинаи аввали ташаккули афкор ва ақидаҳои мухталифи сиёсӣ нақши муайянеро маҳфили “Рӯбарӯ” бозид ба буд, ки ҳадафаш то ҳадди имкон гузаронидани тағироти ҳос дар сатҳи шуури фардӣ ва мафкураи шахрвандон, фарҳанг, ҷаҳонбинӣ ва малакаи сиёсии ҷомеа буд. Вобаста ба омилҳои объективӣ субъективӣ моҳи январӣ соли 1990 маҳфил фаъолияти худро қатъ кард. Маҳз дар ҳамин давраи таърихӣ фаъолнокии созмонҳои “Растохез”, “Дирафши Ковиён”, “Ошкоро”, “Ҷамдилон”, “Эҳёи Хучанд”, “Бохтар”, “Сугдиён”, “Пайванд”, “Куруши Кабир”, “Зарафшон”, “Ҳисори Шодмон”, “Меҳри Хатлон” ва ғайра дида мешуд. Мутаассифона, созмону маҳфилҳо таҷрибаи кофии бур-

дани муборизаи сиёсиро надоштан. Неруҳои муҳолифин натавонистанд бесарусомонӣ ва нооромихоро дар кишвар пешгирӣ кунанд. Азбаски барои беҳбудии ҷомеа чизи созандае пешниҳод накарданд, тадричан мавқеи онҳо дар байни аҳоли тағйир ёфт.

Неруҳои муҳолифин бо амалҳои харобиовари худ тақсимои ҷомеа, афзунгардии муқовимати гурӯҳҳои мухталиф, алалхусус минтақавӣ, сиёсӣ ва мазҳабиро шиддат бахшиданд.

Ҳамзамон сатҳи фарҳанги сиёсии шахрвандон, ки дар шароити сохтори якҷаҳизбӣ ташаккул ёфта буд, дар зинаи паст қарор дошт. Бинобар ин, дар аввал, хусусан насли наврас, роҳҳои муборизаи сиёсиро дуруст нафаҳмида, ба қорҳои ношоам даст мезаданд.

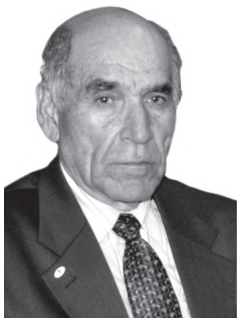
Муборизаи сиёсии байни ҳизбу созмонҳо ва шахсиятҳои алоҳида барои ҳокимияту мансаб ва доираи таъсир, ки дар ибтидои солҳои 90-ум асри ХХ оғоз ёфта буд, ба бесарусомониҳо ва хунрезии санаи 12-14-уми феврале соли 1990 дар шаҳри Душанбе оварда расонид. Баҳонаи сар задани он аз тарафи як гурӯҳи тундгароён овоза дар бораи гӯё роҳбарияти ҷумҳурӣ ба гурезаҳои армание, ки аз Боку омадаанд, хонаҳои навбунёди пойтахтро тақсим карда меода бошанд, гардид. Мавриди қайд аст, ки масъалаи манзил дар Тоҷикистони ибтидои солҳои 90-уми асри ХХ ба як мушкилии ҳалнашаванда табдил ёфта буд. Аз сабаби зиёд будани шумораи аҳолии Душанбе ва қанораҳои он, паст будани иқтидори сохтмони шахрдории пойтахт мардум даҳҳо сол барои гирифтани манзил дар навбат меистоданд. Дар айни ҳол мутахассисони так-лифгаргирдида бе навбат бо хонаҳо таъмин мегардиданд, ки ин ҳолат норозигии байни аҳолии шаҳро афзун мегардонид. Маҳз, пеш аз ҳама, муаммоҳои ҳалногардидаи соҳаи иҷтимоии кишвар ихтилофи шадидро дар ҷомеа зухур намуда, ба шурӯъ гардидани амалиёти зидди ҳукумати неруҳои муҳолифин дастаи шуд.

Сарварони ошӯбгар гирдиҳамоии бисёрҳазораро (зиёда аз 30 ҳазор) ташкил дода, иборат аз 17 нафар “Кумитаи халқӣ”-ро таъсис намуд. Онҳо талаб мекарданд, ки роҳбарони ҷумҳурӣ Қаҳҳор Маҳкамов, Ғоибназар Паллаев ва Иззатулло Ҳаёев ба истеъфо раванд. Дар рафти ин ошӯбҳо дзудӣ, ғоратгарӣ, оташ задани иморатҳо, гаравгонгирӣ, латукӯби шаҳрандон низ авҷ гирифтанд.

Ҳодисаҳои февралӣ на танҳо ноустувории режими мавҷуда, балки сукути пурраи ҳуди сохторро возеҳ наму-

данд. Гирдиҳамоиҳо, гарчанде ки барои гурӯҳҳои муҳолифон номуваффақ ба анҷом расиданд, дар асл, ҳуди баргузориҳои онҳо нишонҳои паст гардидани обрӯ ва шикасти минбаъдаи ҳукумат гардид. Исломигароён ва радикалҳои “Растохез” нуфузи худро густириш ва сафҳои худро тақвият дода, роҳбарони муҳолифин дар байни аҳолии ҷумҳурии мавқеи муайян пайдо карданд.

Баъд аз воқеаҳои нохуши моҳи феврالی соли 1990 вазъият дар ҷумҳурии хеле тезутунд гардид. Аз як тараф, байни собиқ Ҷизби ҳукмрони Коммунистӣ ва аз тарафи дигар, қувваҳои муттаҳидаи майлони рост: Ҷизби Демократии Тоҷикистон, Ҷунбиши мардумии “Растохез”, Ҷизби Наҳзати Исломи, Созмони “Лаъли Бадахшон” ва Қозийети ҷумҳурии торафт мубориза авҷ гирифта, раванди бо роҳи осоишта демократикунони мамлакат аз байн мерафт.

*Ходими давлатию
ҷамъиятӣ
Қаҳҳор Маҳкамов*

Зикр кардан лозим аст, ки интиҳоби аввалин ва охирини Президенти ҶШС Тоҷикистон, ки ханӯз дар даври Шӯравӣ тавассути парламент баргузор гардида буд, бештар хусусияти декларативӣ дошт, на ин ки интиҳобӣ. Қ.Маҳкамов¹, ки 30 ноябри соли 1990 Президент интиҳоб гардид, наметавонист шароити зудтағйирёбанда ва вазъи шиддатноки дар ҷумҳурии баамаломадаро ба эътидол орад. Зеро неруҳои сиёсии муҳолифин ба мақоми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шудани Қаҳҳор Маҳкамовро напазируфта, хусусан ноустувории авзои ИҶШС-ро истифода бурда, барои ноором кардани ҷомеа ва ба даст даровардани ҳокимият шадидан мубориза бурданд.

Бухрони сиёсӣ, хусусан бо ташкил ёфтани ду майдон – “Шаҳидон” ва “Озодӣ” дар пойтахти ҷумҳурии – шаҳри Душанбе тезутунд гардид. Ба воситаи баландгӯякҳо торафт шиорҳои зиддикоммунистӣ баланд садо медоданд, талаби ба истеъфо рафтани аввалин Президенти ҶШС Тоҷикистон Қаҳҳор Маҳкамов ҷиддӣ гузошта мешуд.

¹ Қаҳҳор Маҳкамов (тав. 16 апрели 1932 – март. 8 июни 2016; ходими сиёсӣ ва давлатии ИҶШС ва Ҷумҳурии Тоҷикистон – раиси Шӯрои Вазирони ҶШС Тоҷикистон (1982–1986 ва 1990–1991), Котиби якуми КМ Ҷизби Коммунистии Тоҷикистон (1985–1991), узви Бюрои КМ ҲКИШ (1990–1991), Раиси Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон (1990), Президенти ҶШС Тоҷикистон (1990–1991).

Бо мақсади рӯй надодани хунрезӣ Қаҳҳор Маҳкамов 31 августи соли 1991 ба истеъфо рафта, Қадриддин Аслонов вазифаи иҷроқунандаи Президентро ба уҳда гирифт ва фармонро оид ба манъ намудани фаъолияти Ҳизби Коммунистӣ интишор намуд.

Ҳамин тавр, гирдиҳамоиҳои пайдарпай, ки аз тарафи муҳолифин ташкил карда шуда буданд, дар ниҳоят боиси истеъфои Қ.Маҳкамов гардид.

Омӯзиши масъалаи шароити таърихӣ ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ба ҳулосае меорад, ки дар охириҳои солҳои 80-ум ва аввали 90-уми асри гузашта таҳти таъсири қувваҳои беруна омилҳои дохилӣ ба вучуд омаданд, ки: яқум, барои ташаққули андешаҳои зиддидавлатӣ мусоидат мекарданд; дуҷум, эҳсоси ифтихори миллӣ ва талаби адолати иҷтимоиро ба самти экстремизми сиёсӣ динӣ ва миллатгароӣ маҳалгарӣ равона менамуданд. Баъди соҳибистиклол гаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон ин омилҳо хеле пурқувват гардидаанд. Аз рӯзиҳои аввали соҳибистиклол гаштани ҷумҳурӣ гурӯҳҳои алоҳидаи шаҳрвандони сустиродаи кишварамон таҳти таъсири тамоилҳои тундгароӣ ва нерӯҳои бадхоҳи дохиливу хориҷӣ қарор гирифта, кишварамонро ба изтиробӣ низоъҳои дохиливу баъдан ба кашмакашиҳои мусаллаҳона кашиданд.

4. ЭЪЛОН ГАРДИДАНИ ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Ҳанӯз дар охири солҳои 80-уми асри ХХ кӯшишҳои дар доираи Иттиҳод васеъ намудани ҳуқуқҳои соҳибистиёрӣ ҷумҳуриҳои иттифокӣ карда шуданд. Натиҷаи чунин сиёсат он гардид, ки аллакай тобистони соли 1990 Ҷумҳурияҳои ИҶШС пайдарпай истиқлолияти худро эълон намуданд. Аз ҷумла санаи 24 августи соли 1990 дар Иҷлосияи дуҷуми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) Эълومияи истиқлолияти ҶШС Тоҷикистонро дар ҳайати ИҶШС қабул гардид. Дар моддаи аввали Эълумия омадааст, ки “Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати мустақили демократии ҳуқуқбунёд мебошад”.

Бояд қайд кард, ки Эълумия чун санади муҳим барои ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон саҳми арзанда гузошт, вале бо тағйир ёфтани вазъият дар собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ зарурат барои тақмили Эълумияи Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии

Тоҷикистон ба амал омад. Ҳодисаҳои моҳи августи соли 1991 (КФД) тақозо мекард, ки баҳри ба даст овардани истиқлоли комил ба Эълумияи соли 1990 тағйироту иловаҳо дохил карда шаванд. Дар ин бора Изҳороти Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон” (9 сентябри соли 1991) шаҳодат медиҳад. Дар асоси изҳороти мазкур Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор “Дар хусуси дохил кардани тағйироту иловаҳо ба Эълумияи истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон”-ро қабул намуд. (Муфассал нигаред ба кит: Маҷмуи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон-Душанбе, 2002.- Ҷ.1.-С.12-13).

Иҷлосияи ғайринавбатии Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) “Дар бораи эълон шудани Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон” қарор қабул намуда, рӯзи 9-уми сентябрро чун санаи Истиқлоли Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ кард ва онро рӯзи истироҳат эълон намуд.

Дар изҳороти Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст, “...бо дарназардошти ҳуқуқи халқҳо ба худмуайянкунӣ ва бо дарки масъулияти сарнавишти халқҳои сокини Тоҷикистон, пайравии ҳудро ба Эълумияи ҳуқуқи башар, дигар меъёрҳои эътирофшудаи ҳуқуқи байналмилалӣ ва Эълумияи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон, ки аз тарафи Анҷумани ғайринавбатии депутатҳои халқи Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ қабул гардидааст, тасдиқ намуда, баҳри таъсиси давлати демократии ҳуқуқбунёд, ки сатҳи сазовори зиндагиро таъмин намуда, химояи шараф ва эътибори ҳар як шаҳрвандро таъмин мекунад, кӯшиш намуда, мувофиқи Эълумияи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 24 августи соли 1990 қабул шуда буд, Шӯрои Олӣ Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро эълон мекунад”.

Ҳамин тавр, дар як шароити мураккаби таърихӣ, новобаста аз мушкилиҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, алалхусус рақобати мансабӣ ва ташкил ёфтани ҷамъияту созмонҳои мухталиф, халқи тоҷик соҳиби ҷумҳурии соҳибистиқлоли худ гардид. Ин воқеа дорои аҳаммияти оламшумули таърихӣ мебошад. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон қайд мекунад, ки “Орзуи ба даст овардани мустақилияти миллӣ амалӣ гашт, ва дар асл чунин осон ба даст омадани озодӣ ва истиқлолро касе ҳам та-саввур надошт. Ин истиқлол ҳадаи бебаҳои таърих буда, усту-

вору пойдор нигоҳ дошта тавонистани он масъулияти таърихии наслҳои имрӯза мебошад...

Истиқлол волотарин ва пурарзиштарин дастоварди давлату давлатдорӣ тоҷикон дар асри бистум аст, ки нахуст дар заминаи давлатҳои навтаъсиси Иттиҳоди Шӯравӣ арзи ҳастӣ намуда, ҳамчун шакли давлатдорӣ мутамаддину пешрафта сабзид, ба камол расид ва ташаккул ёфт.

Истиқлол шиносномаи ҳастии давлати комилҳуқуқ ва соҳибхитиёри тоҷикон дар ҷомеаи ҷаҳонист, ки низоми давлатдорӣ, сиёсати дохилию хориҷӣ, сиёсати иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии хешро мустақилона пеш мебарад.

Истиқлол рамзи соҳибдавлатӣ ва ватандорӣ миллати сарбаланду мутамадини тоҷик аст, ки номаи тақдирашро бо дасти хеш навишта, роҳу равиши хосса ва мақому мавқеи муносибро дар ҷомеаи ҷаҳонӣ пайдо карда, набзи давлату миллати моро бо набзи сайёра ҳамсадо месозад” (Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикистон: даҳ соли Истиқлолият, Ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ.—Душанбе, 2001.- Ҷ.3.— С.666-668.).

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ САРЧАШМАИ ХУДШИНОСИИ МИЛЛӢ

Имрӯз мардуми кишвар ба худшиносӣ ва барқарор кардани хотираи таърихии хеш беш аз пеш ниёз дорад. Мо бояд аз таърихи гузашта сабақ бигирем ва барои ваҳдати комили миллӣ корҳои бузургеро ба анҷом бирасонем. Дар ин роҳи пуршараф чопи осори гаронбаҳои академик Бобочон Ғафуров барои барафрӯхтани эҳсоси ватандӯстӣ ва ифтихори миллӣ мадад хоҳад расонд.

Эмомалӣ Раҳмон

РАМЗҲОИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН ПАРЧАМИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

бошад.

Парчами давлатии Тоҷикистон рамзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳоди вайроннашавандаи коргару деҳқон ва зиёиён, дӯстию бародарии ҳамаи миллатҳои сокини ҷумҳурӣ ме-

Парчами давлатии Тоҷикистон матои росткунчаест, ки аз се раҳи рангаи уфуқӣ иборат аст: раҳи боло ранги сурх дошта, паҳнои он бо раҳи поёни сабз баробар мебошад, раҳи сафеди мобайнӣ якуним баробари паҳнои ҳар яке аз раҳҳои ранга аст. Рӯйи раҳи сафед, дар мобайни парчам бо зарҳал рамзи тоҷи тансиқшуда ва болои он ҳафт ситора дар шакли нимдоира кашида шудааст. Мутобиқати бару дарозии умумии парчам 1:2 аст.

Тоҷ ва ситораҳои парчам дар шакли росткунча ҷой дода шудаанд, ки паҳлуи амудиаш 0,8 ва паҳлуи уфуқиаш 1,0-и паҳнои раҳи сафед аст. Ситораҳои панҷгӯша ба доираҳои қутрашон 0,15 ва ба қавси радиусаш 0,5-и паҳнои раҳи сафед кашида мешаванд.

Тоҷ, ки баландиаш баробари 0,55 паҳнои раҳи сафед аст, дар пояш ба қавси радиусаш 1,2 бари раҳи сафед қатъ мешавад. Чор унсури камоншакл, ки тоҷро зеб медиҳанд, дар мобайн бо як қисми доира оро меёбанд, ки қутри он баробари 0,2 бари раҳи сафед мебошад.

Дар Тоҷикистон санаи 24 ноябр чун Рӯзи Парчами давлатӣ таҷлил карда мешавад.

Дар табрикоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати бори аввал чашн гирифтани Рӯзи Парчами давлатӣ (соли 2009) омадааст: «Парчами имрӯзаи давлатӣ яке аз рамзҳои муҳимми истиқлолияти миллӣ ва давлатдорӣ муносири мо, таҷассумгари асосҳои таърихӣ ва рамзҳои давлатдорӣ гузаштаи тоҷикон, инчунин, ифодакунандаи мақсаду маром ва орзуву ормонҳои тамоми мардуми Тоҷикистон мебошад».

НИШОНИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

Нишони давлатии Тоҷикистон рамзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳоди вайроннашавандаи коргару деҳқон ва зиёён, дӯстию бародарии тамоми халқҳои сокини ҷумҳурӣ мебошад.

Нишони давлатии Тоҷикистон аз тасвири тоҷ ва ҳафт ситораи дар шакли нимдоира ҷойгиршуда, дар партави нурҳои офтоби аз паси кӯҳҳо бароянда иборат буда, атрофашро аз тарафи рост хӯшаҳои гандум ва аз тарафи чап шохаҳои пахтаи шукуфон ихота кардааст. Болои чанбар бо тасмаи сараҳа печонда, хошиябандӣ шуда, дар қисми поён рӯйи курсӣ китоби боз ҷойгир шудааст.

Нишони давлатии Тоҷикистон ранга буда, тоҷ, офтоб, кӯххо, хӯшаҳои гандум, китоб ва курсӣ ба ранги зарҳалӣ тасвир шуда, появу баргҳои ниҳолҳои пахтаи сабз, тасма аз рангҳои сурх, сафед ва сабз иборат буда, муқоваи китоб сурх мебошад.

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Санкт-Петербург, 1998. – С.51, 53.

СУРУДИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Шеърӣ Гулназар Келдӣ, оҳанги Сулаймон Юдаков. Нигаред ба форзати китоб.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. *Сабабҳои пошхӯрии ИҶШС дар чист?*
2. *Заминаҳои асосии ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон кадомҳоянд?*

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

Пошхӯрии ИҶШС ва оқибатҳои он.

–Ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ва аҳамияти таърихии он.

НАМУНАҶОИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)

1. Фронти халқӣ дар ҷумҳурияҳои Латвия, Литва ва Эстония кай ташкил ёфт?

A.	Соли 1985	C.	Соли 1987	E.	Соли 1989
B.	Соли 1986	D.	Соли 1988		

2. Раёйпурсии умумиттифоқӣ оид ба нигоҳ доштани ИҶШС кай гузаронида шуд?

A.	4 январи соли 1990	C.	10 май соли 1992	E.	6 ноябри соли 1994
B.	17 март соли 1991	D.	1 июли соли 1993		

3. Кай Кумитаи фавқулодаи давлатӣ ташкил ёфт?

A.	моҳи апрели соли 1988	C.	моҳи октябри соли 1990
B.	моҳи январи соли 1989	D.	моҳи августи соли 1991
E.	моҳи декабри соли 1992		

4. Кай ва дар кучо шартнома дар хусуси ташкил намудани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ба имзо расид?

A. 11 май соли 1989 дар ш. Москва	C. 8 декабри соли 1991 дар Беловежск
B. 1 феввали соли 1990 дар ш. Алмаато	D. 6 август соли 1992 дар ш. Душанбе
E. 15 ноябри соли 1994 дар ш. Тошканд	

5. Аввалин бесарусомониҳо дар ибтидои солҳои 90-уми асри XX кай рух доданд?

A. 12-14 феввали соли 1990	C. 27 июни соли 1991
B. 9 май соли 1990	D. 11 сентябри соли 1992
E. 6 ноябри соли 1993	

6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» кай қабул гардидааст?

A. соли 1993	C. соли 2002	E. соли 2013
B. соли 1997	D. соли 2003	

7. Мушкилоти ҳудудӣ ва муайян намудани сарҳад дар байни кадом ноҳияҳои Тоҷикистон ва Қирғизистон ба амал омад?

A. Исфара ва Боткент	C. Ашт ва Боткент
B. Қонибодом ва Боткент	D. Итаравишан ва Боткент
E. Спитамен ва Боткент	

8. Кай Қонун «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҚШС Тоҷикистон» қабул гардид?

A. 7 октябри соли 1989	C. 15 август соли 1991
B. 12 декабри соли 1990	D. 7 апрели соли 1992
E. 6 ноябри соли 1993	

9. Кадом сол ИҚШС пош хӯрд?

A. Соли 1989	C. Соли 1991	E. Соли 1993
B. Соли 1990	D. Соли 1992	

10. Аввалин Президенти ҷумҳурӣ ки буд?

A. Қ.Маҳкамов	C. Э.Раҳмон	E. Ҷ.Каримов
B. Р.Набиев	D. М.Икромов	

11. Кадом рӯз иди Парчами Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд карда мешавад?

A.	9 январ	C.	22 шол	E.	24 ноябр
B.	24 феврал	D.	9 сентябр		

12. Рамзҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон кадомҳоянд?

A.	Суруди Миллӣ	C.	Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон
B.	Нишон ва Парчам	D.	Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
E.	Парчам, Нишон ва Суруди Миллӣ		

13. Эълония дар бораи соҳибистиклоли ҷумҳурӣ қай қабул карда шуд?

A.	24 августи соли 1990	C.	19 ноябри соли 1992
B.	9 сентябри соли 1991	D.	6 ноябри соли 1994
E.	27 иони соли 1997		

14. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон кадом сол ташкил ёфт?

A.	Соли 1989	C.	Соли 1991	E.	Соли 1993
B.	Соли 1990	D.	Соли 1992		

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНҶИШӢ)

1.	E	3.	D	5.	A	7.	A	9.	C	11.	E	13.	A
2.	B	4.	C	6.	A	8.	B	10.	A	12.	E	14.	C

БОБИ 7.

ЧАНГИ ШАҲРВАНДӢ.

СУЛӢ ВА ВАҲДАТ ДАР САРЗАМИНИ ТОЧИКОН

1. САБАБҲОИ САРШАВИИ ЧАНГИ ШАҲРВАНДӢ. ДАВРАИ ЯКУМИ МУХОЛИФАТ

Воқеаҳои фоҷиавии аввали солҳои 90-уми ҷумҳурӣ ҳамчун саҳифаи сиёҳ ба таърихи халқи тоҷик дохил гардиданд. Ин ҳодисаҳо дар матбуоти даврӣ, китобу мақолаҳо бо номҳои “чанги бародаркуш”, “чанги шаҳрвандӣ”, “чанги худкушӣ” ва ғайра шарҳу тафсир ёфтаанд.

Омӯзиш ва таҳлили вазъи дар солҳои 1992-1997 доир Ҷумҳурии Тоҷикистон баамаломата водор месозанд, ки чанд омили асосии руҳ додани чанги шаҳрвандиро муайян намоем.

Якум, дар нимаи дуҷуми солҳои 80-ум ибтидои солҳои 90-ум асри гузашта, чи дар миқёси Иттифоқ ва чи Ҷумҳурии Тоҷикистон, мушкилиҳои иқтисодӣ ба монанди аз қор мондани баъзе корхонаҳо, ба фурӯш нарафтани маҳсулот, сари вақт нагирифтани маош, зиёд шудани миқдори бекорон ва ғайра баамал омада то рафт норозигиро дар мамлакат бештар мекарданд. Дуюм, аксари мардум дар деҳот истиқомат менамуданд, вале: бо ҷойи қор таъмин набуданд; ба маҳсулоти ниёзи мардум, пеш аз ҳама хӯрок, либос, пойафзор ва ғайра муҳтоҷӣ мекашиданд; хизматрасонии маишӣ, тиббӣ ба талабот ҷавобгӯ набуд. Сол аз сол фавти кӯдакон меафзуд. Сеюм, сохтори тоталитарии бюрократии коммунистӣ, садди роҳи рушди баробари минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ гардид. Хусусан ноҳияҳои кӯҳистон нисбати водихо аз ҷиҳати тараққиёти иқтисодӣ хеле қафо монданд, Ҳукумати Умумии Иттифоқӣ дар навбати худ дар соҳаҳои иқтисодиёту иҷтимоӣ, фарҳангу маънавиёт ба ҷумҳуриҳои иттифоқӣ нобаробар кумак мерасонд. Дар натиҷа нақшаҳои панҷсолаҳои охири тараққиёти хоҷагии халқи Тоҷикистон иҷро нагардиданд. Сохтмони объектҳои қалон, аз қабили Неругоҳи барқи обии “Роғун” ва ғайра нотамо монда, пас дар рафти чанги шаҳрвандӣ талаву тороч гардиданд. Ҷорум, бӯхрон дар Ҳизби Коммунистӣ, ки сабабаш, пеш аз ҳама, дар сохтори номенклатураи ҳизбӣ роҳ дода шудани хатоҳои ҷиддӣ, аз ҷумла, нодуруст ҷобачогузори кадрҳои роҳбарикунанда; ба вазифаҳои муҳими давлатӣ таъин шудани шахсони қамлаёқат,

хусусан, дар ин самт чой доштани зухуроти хешу таборчигӣ, маҳалгарой; фалаҷ гардидани кори идеологии ҳизб, паст рафтани сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии шахрвандон; риоя накардан ба тартиботи ҷамъиятӣ ва поймол кардани қонунҳо; суистеъмоли вазифа ва вайрон кардани қонуният дар маҳалҳо, рушди ришвахӯрӣ, дуздӣ ва ғайра буд, низ ба коҳишёбии мавқеи ҳизб дар ҷомеа ва шикасти минбаъдаи он оварда расонид. Омилҳои панҷум, ба амал омадани сохтори бисёрҳизбӣ дар ҷумҳуриё мебошад. Мавриди зикр аст, ки ҳизбу созмонҳои нав дар вазъияте ташкил ёфтанд, ки дар ҷомеа тезутундшавии ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ ва сиёсӣ ба амал омада буд. Бештари онҳо натавонистанд сиёсати дурусти созандагиро пеш гиранд. Ҳарчанд барнома ва оинномаи ҳизбу ҳаракатҳо ҳадафҳои нек доштанд, вале дар ташаккули ҷомеаи демократӣ, мутаассифона, саҳми худро гузошта натавонистанд. Баръакс, як қисми онҳо роҳи ғайриконститутсиониро пеш гирифта, мехостанд бо тарзи зӯрӣ ҳокимиятро ба даст дароварда, давлати исломӣ барпо намоянд.

Иттиҳодияҳои ғайрирасмӣ ва ҳизбҳои сиёсии ташаккулёфта дар раванди амалӣ гардонидани мақсадашон – ба даст овардани ҳокимияти сиёсӣ, вазъро дар ҷумҳуриё шадидан бадтар ва тарканде мекарданд.

Дар ҷумҳуриё сол то сол як гурӯҳ зиёӣни тоҷик зери шиори “Барои фарҳанги аҷдодӣ!” баромад намуда, тамоюли эронпарастӣю миллатгароиро авҷи гирифта, пояҳои сохтори сиёсии ҷумҳуриё торафт суст мегардонданд.

Қайд кардан бамаврид аст, ки таассуб, маҳалгаройӣ, тангназариҳо дар шуури ин зумра зиёӣни миллӣ ва намояндагони динӣ чой дошта, ҳислатҳои манфии мазкур дар он солҳо ба ҳадди ифрот ва омилҳои харобкунандаи зехнии мардум табдил ёфтанд ва дар ташаккули андешаҳои зиддидавлатӣ мусоидат карда эҳсоси ифтихори миллӣ ва талаби адолати иҷтимоиро ба самти тундгароии сиёсӣю динӣ ва миллатгароӣю маҳалгаройӣ равона менамуданд. Баъди соҳибистиклол гаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон ин омилҳо хеле авҷ гирифтаанд. Аз рӯзҳои аввали соҳибистиклол гаштани ҷумҳуриамон гурӯҳҳои алоҳидаи сустиродаи кишварамон таҳти таъсири андешаҳои тундгароёнаи доираву нерӯҳои бадҳоқи дохилӣю хориҷӣ қарор гирифта, ҷумҳуриамонро ба изтиробии низоъҳои дохилӣю баъдан ба кашмакашиҳои мусаллаҳона кашиданд.

Майдоннишиниҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вучуд ома-

да ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, идорӣ ва маънавиро фалаҷ намуда, ба фочиаи милли оварданд.

Ҳамин тариқ, дар охири солҳои 80-ум ибтидои солҳои 90-уми асри XX заминаҳои воқеаҳои фочиавӣ пухта расиданд. Натиҷаи ноҳамгунии иқтисодиву иҷтимоии минтақаҳои кишвар аз як тараф, омезиши омилҳои маҳалгароиву динӣ ва муборизаи шадид алайҳи идеологияи коммунистӣ, аз тарафи дигар, сабаби аланга задани ҷанги шаҳрвандӣ гардид.

Чӣ тавре, ки дар боло қайд карда шуд, Ҳанӯз дар ибтидои шурӯъ гардидани раванди соҳибистиклолии Тоҷикистон зери таъсири гурӯҳҳои манфиатҷӯ, ғаразнокӯ мансабталаб тазохуроту гирдиҳамоиҳои зиёд баргузор гардиданд. Аввалин чунин гирдиҳамоӣ моҳи феввали соли 1990 дар пойтахти кишвар ш. Душанбе гузашт, ки дар рафти он 26 нафар шаҳрванд ба ҳалокат расида, вазъи мамлакат рӯз ба рӯз тарканд мегардид. Ин ва воқеаҳои минбаъдаи дар қаламрави ҷумҳурӣ рухдода заминаи сар задани ҷанги шаҳрвандии солҳои 1992-1997 дар Тоҷикистон гардида, марҳалаи аввали муқовимати яроқнокро оғоз бахшиданд.

Маълум аст, ки Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистон дар шароити ниҳоят мураккаби таърихӣ ташкил ёфта, марҳалаи навини инкишофи худро оғоз намуд. Дар чунин давраи ҳасос қувваҳои гуногуни сиёсӣ роҳҳои ғайриконститутсиониро пеш гирифта, гирдиҳамоии дароз муддатро давом медоданду соҳибистиклолии ҷумҳуриро зери хавф мегузошанд.

Ҳамоно пас аз эълон гардидани истиклолияти ҷумҳурӣ гирдиҳамоии 14 – рӯза бо иштироки 10 ҳазор нафар шаҳрвандон дар ш. Душанбе баргузор гардид.

Санаи 21 сентябри соли 1991 Раиси Комитроияи ш. Душанбе Мақсад Икромов зери фишори нерӯҳои муҳолифин фармон дар хусуси чаппа кардани ҳайкали асосгузори Давлати Шӯравӣ–В.И. Ленинро дар назди гирдиҳамоии серодам кироат намуд. Чунин иқдоми кӯтоҳбинона вазъиятро дар пойтахт ва ҷумҳурӣ боз ҳам мураккаб гардонд.

Дар чунин вазъи мутташаничу ноустувори сиёсии баамаломанда санаи 23 сентябри соли 1991 иҷтисоии ғайринавбатии Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Қадриддин. Аслоновро аз вазифаи раиси Шӯрои Оли оғоз намуд ва ба ин вазифа Раҳмон Набиевро интихоб кард.

*Ходими давлатию
чамъиятӣ
Раҳмон Набиев*

Ҳарчанд ба вазифаи Раиси Шӯрои Олӣ Раҳмон Набиев¹ интихоб шуда, баҳри аз байн нарафтани ҷумҳурии соҳибистиклол роҳи мусолиҳаро пеш гирифта бошад ҳам, гирдиҳамоиҳои ғайриқонунӣ авзои мамлакатро торафт ноором мегардонанд. Вазъият чунон мураккаб гардид, ки Р.Набиев мачбур шуд дар арафаи интихоботи президентӣ ваколатҳои Раиси Шӯрои Олиро боздорад. Ва ниҳоят, 24 ноябри соли 1991 ба таври раӣпурсии умумихалқӣ Р.Набиев Президенти мамлакат интихоб шуд.

Зикр кардан бамаврид аст, ки дар рӯз аз рӯз муташанниҷ гардидани вазъи кишвар ва аз ҷониби нахустпрезиденти мамлакат самаранок бурда нашудани фаъолият, ташкил ёфтани гурӯҳҳо дар болосохт – Парлумон ва Ҳукумат низ нақши манфӣ мебозид. Ба гурӯҳи аввал ашхосе, ки адои вазифа доштанд, ба гурӯҳи дуюм онҳое, ки аз ҷониби неруҳои берунмарзӣ дастгирӣ ва истифода мешуданду тарзи зӯроварии ҳалли масъалаҳоро матраҳ менамуданд ва ба гурӯҳи сеюм нафароне, ки мавқеи бетаарафро ишғол карда, интизори ғолибияти яке аз гурӯҳҳои ба ҳам муҳолиф буданду ва бо ин роҳ мехостанд соҳиби мансаб гарданд, шомил шуданд.

Номзади муҳолифин Давлат Худоназаров, ки дар интихоби Раиси Ҷумҳур беш аз 30 дарсади овозҳоро ба даст оварда буд, бо ҳаммаслақонаш оид ба вайрон карда шудани тартиби интихобот изҳори ақида намуд ва натиҷаи онро напазируфт.

Хусусан, вақте ки 25 март соли 1992 дар ҷаласаи Раёсати Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти вазири умури дохила М. Навҷувонов муҳокима гардид, пешниҳод шуд, ки ӯ аз вазифа сабуқдӯш гардид, қувваҳои муҳолифин ба ин қарори ҷаласа эътироз карданд. Бо ин сабаб муҳолифин аз санаи 26 март

¹ Набиев Раҳмон 5 октябри соли 1930 дар деҳаи Шайхбурҳони ноҳияи Хучанд, дар оилаи деҳқон таваллуд шудааст. Соли 1949 Омӯзишгоҳи хочагии кишоварзии ш. Хучанд ва соли 1954 Донишқадаи ирригатсия ва механизатсияи кишоварзии ш. Тошкандро хатм намудааст. Сипас дар вазифаҳои гуногуни хизбӣ ва шӯравӣ кор кардааст. Солҳои 1973-82 Раҳмон Набиев Раиси Шӯрои Вазирони ҶШС Тоҷикистон ва аз соли 1982 то соли 1990 дар вазифаи Котиби якуми КМ ҲК Тоҷикистон кор карда, дар ободу зебо гардидани ҷумҳуриамон саҳм гузоштааст. Пас аз пош хӯрдани ИҶШС ва соҳибистиклол шудани Тоҷикистон Р. Набиев Раиси Шӯрои Олӣ ва 24 ноябри соли 1991 бо роҳи раӣпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб шуд.

то 17 майи соли 1992 дар майдони “Шаҳидон”-и назди бинои Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистони ш. Душанбе гирдиҳамоии 52 рӯзаро ташкил намуданд, ки он зери шиорҳои сиёсии зидди ҳукумат мегузашт. Иштирокчиёни тазоҳурот бо гирдиҳамоӣ маҳдуд нашуда, аъзоёни Ҳукумат ва Парлумонро гаравгон гирифтанд. Дар рафти гирдиҳамоӣ силоҳдорони муҳолифин аввал депутатҳои Шӯрои Олӣ, аъзоёни Ҳукуматро гаравгон гирифта, сипас студияи телевизион, вокзали роҳи оҳан, майдони ҳавоӣ ва дигар идораҳои давлатиро ба тасарруфи худ дароварданд.

Фармондеҳи Гвардияи Президенти ҷумҳурӣ, генерал Б.Раҳмонов низ бо лавозимоти калони оташфишонӣ ба тарафи муҳолифин гузашт. Ҳарчанд Вазорати корҳои дохилӣ бетарафӣ худро эълон карда бошад ҳам, амалан нерӯҳои муҳолифинро дастгирӣ мекард. Санаи 20-22 апрели соли 1992 Иҷтимоӣ сенздаҳуми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор гардид, ки дар он масъалаҳо оид ба ворид намудани иловаҳо ва тағиротҳо ба моддаҳои алоҳидаи Конституцияи ҷумҳурии Тоҷикистон, дар бораи вазъи сиёсӣ ва иҷтимоӣ иқтисодии мамлакат, инчунин, талабҳои иштироккунандагони гирдиҳамоӣ баррасӣ шуданд.

Азбаски, гурӯҳҳои ғайриконституциялии ба ҷумҳурии соҳибистиклол хатарнок истеъфои шахсони олимақоми кишварро тақозо мекарданд, санаи 22 апрел, пас аз гуфтушунидҳои тӯлонии байни роҳбарияти ҷумҳурӣ ва намояндагони муҳолифин, Раиси Шӯрои Олии ҷумҳурӣ С.Кенҷаев дар бораи истеъфои худ изҳорот дод. Вазифаи ӯ муваққатан ба дӯши муовинаш А. Искандаров вогузор карда шуд. Бегоҳии 24 апрели соли 1992 дар майдони “Озодӣ”-и Душанбешаҳр, тарафдорони Ҳукумати расмӣ гирдиҳамоии нав ороистанд. Шумораи иштирокчиёни ҳар ду майдон рӯз ба рӯз зиёд мегардид. Маркази шаҳрро хаймаҳои тарафҳои муқобил фаро гирифта буданд. Дар майдони “Шаҳидон” даромадгоҳи қасри Президент ва дар майдони “Озодӣ” бошад, даромадгоҳи вазорати корҳои хориҷӣ ва Шӯрои Олии ҷумҳурӣ ба минбари тарафҳои муқобил табдил гардиданд. Тарафҳои муқобил пайваستا якдигарро зери танқиди шадид мегиританд. Бадбахтона иштирокчиёни ҳар ду майдон бо роҳҳои гуногун мусаллаҳ мешуданд. Дар ҷунин вазъияти фавқулода мақомоти ҳифзи ҳуқуқи ҷумҳурӣ мисли нозирони беруна мавқеи ғайрифавқулодро пеша намуданд. Вазири корҳои дохилӣ М. Навҷувонов муносибати хеш-

ро нисбати вазъият иброз намуда, эълон кард, ки мақомоти ҳифзи ҳуқуқ мавқеи бетарафиро риоя мекунамд.

Ҳамин тавр, дар ду майдони пойтахти ҷумҳурӣ “Шаҳидон” ва “Озодӣ” рӯйдодҳо босуръат авҷ мегирифтанд, ки дар натиҷаи он: 1) шадидан вазъияти фавқулода ба вучуд меомад; 2) рӯз то рӯз вазъият фоҷиабор мегардид.

Хусусияти хоси марҳалаи якуми муҳолифати шадиди сиёсӣ солҳои 90-уми асри ХХ, ки аз воқеаҳои моҳи феврالی соли 1990 то охири моҳи апрели соли 1992-ро дар бар мегирифт, аввалан, пухта расидани заминаҳои сар задани ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ дар мамлакат: афзун гардидани бухрони сиёсӣ ву ғоявӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангиву ахлоқӣ; авҷ гирифтани гирдиҳамой, тазоҳуроту эътирозҳо, ки ҳам аз ҷониби нерӯҳои майлони рост, исломгароён, тундгароён ва ҳам аз ҷониби тарафдорони ҳокимияти конституционӣ ташкил карда мешуданд; таҳриқи пайвастаи шаҳрвандон аз ҷониби ҳизбу созмонҳо ва ҳаракатҳои сиёсӣ ву динӣ, зуҳурёбии миллатчигиву маҳалгарой ва дар асоси он торафт хароб гардидани фарҳанги сиёсӣ, умумӣ ва зехнии мардум мебошад.

Баъдан, сар задани муборизаи шадиди сиёсӣ ву ғоявӣ дар дохили сохторҳои идоракунии давлатӣ, суистеъмом аз вазифа, рақобати байни ҳизбу созмонҳо ва ҳаракатҳои сиёсӣ дар раванди ба дастории ҳокимияти сиёсӣ, ки бар асари он дар фурсати бисёр кӯтоҳ арқони давлатдорӣ ва сохтору мақомоти давлатӣ фалаҷ гардида, дар мамлакат беқонунӣ ва беҳокимиятӣ ҳуқумфармо гардид, низ хусусияти хоси давраи якуми муқовимат ба ҳисоб рафта метавонад.

Мутаассифона, бар асари фаъолияти нерӯҳои харобиоваранда, дасисабозон ва фитнаангезон дар марҳалаи аввали ташаккулёбии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон фазои Ватан рӯз то рӯз муташанниҷ шуда, аз маҷрои созандагиву бунёдкорӣ берун монд.

2. ОҒОЗИ АМАЛЁТИ ҶАНГӢ. ДАВРАИ ДУЮМИ МУҲОЛИФАТ

Ибтидои моҳи майи соли 1992 туфайли фаъолияти қувваҳои хиёнаткори дохиливу хориҷӣ гирдиҳамойҳо ба муноқишаҳои ҳунини фоҷиабор табдил ёфта, дар таърихи навтарини халқи тоҷик ҳамчун саҳифаҳои торик сабт гардиданд. Маҳз аз воқеаҳои моҳи май давраи вазнинтарини ҷанг шуруъ шуд.

Санаи 1 майи соли 1992 Президенти мамлакати Раҳмон Набиев бо мақсади боздоштани гирдиҳамоии муҳолифин, та- рафдоронашро, ки дар майдони “Озодӣ” гирд омада буданд, бо силоҳ таъмин кард ва фармон “Дар бораи таъсиси баталёни алоҳида дар ҳайати Бригадаи таъиноти махсус”-ро баровард. Дар натиҷа рӯзҳои аввали моҳи майи дар қисматҳои гуногуи пойтахт ва атрофи он задӯхурдҳо ба вуқӯъ пайваста, аввалин қурбониёни муқовимат мадди назар гардиданд. Санаи 5 майи соли 1992 дар ноҳияи Ленин ашхоси муссалаҳ ба сӯи нақлиёти мусофиркашоне, ки аз Кӯлоб ба ш. Душанбе ҳаракат мекард, оташ кушоданд, ки дар рафти он се нафар кушта ва чанд нафар захмӣ шуданд.

Ҳамин тариқ, 5 май оғози хунрезӣҳо ва ҷоҷаи мудҳиш ба- рои мардуми тоҷик – ҷанги бародаркуш, саросар қонуншиканӣ, тундгароиву терроризм, ифротгароиву ғоратгарӣ гадида, бар асари он садҳо ҳазор нафар шаҳрвандони ҷумҳурӣ аз ҳаёт, мақо- ни зист, хона, молу мулк маҳрум гардидаанд.

Воқеаҳои ибтидои моҳи май соли 1992 Президенти кишвар Р.Набиевро маҷбур сохтанд, ки ба ташкили “Ҳукумати мусолиҳаи Миллӣ” розӣ шавад. Дар санаи 7 май Протоколи Созишномаи байни Пре- зидент, Девони Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳизбҳои сиёсӣ ва ҳаракатҳои халқии мамлакат ба имзо расид. Дар таърихи 9 май Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон фармон “Дар бораи ташкили Ҳукумати мусолиҳаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон”-ро ба имзо расонид.

Дар асоси фармони мазкур ва ба хоҳири поён додан ба хунрезӣҳоро хусунатҳо, чанд нафар аз намояндагони майдони “Шаҳидон” ба узвияти Ҳукумат пазируфта шуда, афроде, ки дар ихтилофоти охир, аз ҷумла дар кашондани мардум ба гирдиҳамоии майдони “Озодӣ” даст доштанд, аз мақоми худ барканор карда шуданд. Аз ҷумла, Давлат Усмон – муовини раиси Ҷизби Наҳзати Ислонӣ дар Ҳукумати мусолиҳаи миллии ба мақоми муовини сар- вазир таъин шуда, Худойбердӣ Холиқназаров – вазири корҳои хориҷӣ, Зокир Вазиров – вазири маориф, Мирбобо Мирраҳим – раиси Кумитаи радио ва телевизион, генерал Баҳром Раҳмонов – вазири дифоъ таъин шуданд. Генерал Мамадаёз Навҷувонов ва- зифаи вазири корҳои дохилро нигоҳ дошт.

Бо вучуди ин гузаштҳо ва пирӯзии нерӯҳои муҳолифин: ба Ҳукумати нав шомил гардидани намояндагонашон; тақрибан се-

яки ҳукуматро ишғол намудани онҳо, гирдиҳамоӣ дар майдони “Шаҳидон” давом ёфт.

Дар натиҷаи воқеаҳои моҳи майи соли 1992 муҳолифин амалан табаддулоти давлатӣ карда, Президенти қонунӣ Раҳмон Набиевро гаравгон гирифтанд, ки туфайли он ӯ аз уҳдаи иҷро намудани вазифааш набаромад.

Мутаассифона, Ҳукумати мусолиҳаи миллии таъсисёфта на-тавонист ба хунрезиву хушунатҳои байни тазоҳургарон, ки дар ду майдони “Шаҳидон” ва “Озодӣ” баамал омада буд, пурра хотима диҳад ва ҷанги хунини шаҳрвандие, ки Тоҷикистон беист ба вартааш фуру мерафт, пешгирӣ кунад. Роҳи осоиштаи ҳалли муаммоҳо катъ гардид ва бо сабабҳои объективӣ субъективӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷанги шаҳрвандӣ кашида шуд. Иғвоҳои сиёсӣ ба он оварда расонданд, ки дар байни шаҳрвандон задухӯрдҳои шадиди ярқнок ба амал омада, одамони бегуноҳ кушта шудаанд. Ҳазорон шаҳрвандони ҷумҳурӣ ҷойи истиқомати худро тарк намуда, ба давлатҳои Афғонистон, Ўзбекистон, Туркманистон, Русия ва дигар кишварҳои хориҷӣ фирор карданд. Ҷанг ба ҷомеа аз ҷиҳати маънавӣ ва моддӣ зарари калон расонда, боиси талафоти хеле зиёди инсонӣ гардид.

Зикр кардан бамаврид аст, ки вилоятҳои Ленинобод ва Қўлоб ҳайати нави Ҳукуматро эътироф накарда, аз итоат ба он саркашӣ менамуданд. Муҳолифин дар навбати худ роҳҳои самти Қўлобро бастанд.

Бо мақсади дар даст нигоҳ доштани ҳокимияти сиёсӣ Иттиҳоди Ҳизби Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Наҳзати Исломии Тоҷикистон, созмони “Лаъли Бадахшон” ва Қозии ҷумҳурӣ 19 июни соли 1992 таҳти сарвари Шодмон Юсуфов “Ситоди начоти Ватан”-ро ташкил дод, ки он вазъиятро дар пойтахт боз ҳам муташанниҷ гардонд.

Дар муқобили амалҳои табаддулотгарон дар шаҳри Душанбе, вилоятҳои Қўлобу Қўрғонтеппа, водии Ҳисор ва вилояти Ленинобод баҳри мудофияи сохти конституционӣ ҳаракати мардумӣ таҳти унвони “Фронти халқии Тоҷикистон” таъсис дода шуд. Дар сарғаи ин ҳаракат Сангак Сафаров, Сафаралӣ Кенчаев, Рустам Абдурахимов, Файзулло Абдуллоев, Лангарӣ Лангариев, Файзалӣ Саидов ва дигар командирон меистоданд. Ҷабҳа намо-яндагии миллатҳои гуногуни ҷумҳурӣ – тоҷикон, ўзбекон, русҳо ва ғайраро дар бар мегирифт.

Моҳи июн задухӯрдҳои ошкорои мусалаҳонаи байни тарафҳои даргир оғоз ёфта, то охири сол асосан дар минтақаи Кӯрғонтеппа ба амал омаданд. Бо мақсади гирифтани пеши роҳи даргириҳои минбаъдаи ҷангӣ 26-27 июли соли 1992 беш аз 80 нафар сиёсатмадорони бонуфузи ҳукумати ва мухолифин, пешвоёни ғайрирасмӣ, рӯҳониён бо иштироки Президенти кишвар дар шаҳри Хоруғ ҷаласа баргузор карданд, ки дар он доир ба оташбас ва халғи силоҳҳо созиш ба даст оварда шуд. Аммо дере нагузашта дар водии Вахш задухӯрдҳои низомӣ авҷ гирифтанд. Замоне, ки Созишнома дар Хоруғ ба имзо мерасид, дар минтақаи Бохтар як задухӯрди шадиди гурӯҳҳои мухолиф – байни тарафдорони мухолифин ба амал омада буд. Дар натиҷа он шумораи қурбониёни ҷанг боз ҳам афзуд.

Охири моҳи август вазъият дар пойтахти мамлакат низ боз ҳам бадтар шуд. Дар санаи 31 августи соли 1992 як гурӯҳ ҷавонони шаҳри Душанбе дар майдони “Шаҳидон” ҷамъ омаданд. Дар рафти эътироз онҳо ба бинои ҳукумат ҳамла оварда, қабати аввалро ишғол карданд ва зиёда аз 30 нафар кормандони Дастгоҳи иҷроияи Президент ва Ҳукуматро дар муддати се рӯз гаравгон гирифтанд. Мухолифин мавқеи худро рӯз то рӯз мустақкам менамуд. Дар айни ҳол баъзе ниҳодҳои қудратӣ мақоми бетарафиро ишғол намуданд. Дар натиҷа Р.Набиев зери фишори гурӯҳи силоҳбадастон 6 сентябри соли 1992 аз вазифаи президентӣ даст кашид. Ҳокимияти сиёсӣ ва руқноҳои давлатдорӣ фалаҷ гардиданд.

Охири моҳи октябри соли 1992 Фронти халқӣ дар муҳорибаҳо ғолиб омада, тавонист ташаббуси стратегияи ҳарбию ба даст гирад. Дар таърихи 4 ноябри соли 1992 роҳи оҳан, ки ба воситаи он ш. Душанбе ва умуман марзҳои марказию ҷануби Тоҷикистон аз дигар ҷумҳуриҳо ва ноҳияҳои шимолии мамлакат хӯрокворӣ мегирифт, тарконда шуд. Ба ҷумҳурӣ, хусусан ба пойтахти он, торафт бесарусомониҳои иқтисодӣ ва гуруснагӣ таҳдид мекарданд. Ин ҳолат водор сохт, ки ҳукумати мухолифин таҳти сарвари Акбаршоҳ Искандаров ба ҷустуҷӯи роҳҳои гуфтушунид барои хотима додани ҷанг шурӯъ кунад. Бояд гуфт, ки мамлакатҳои ҷаҳон, хусусан ҷумҳуриҳои ҳамсоияи собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, аз вазъи ноороми Тоҷикистон хеле дар хавф монда, саҳми худро дар хотима додани ҷанг гузоштанд.

Моҳи сентябри соли 1992 роҳбарони ҷумҳуриҳои Қазоқистон – Нурсултон Назарбоев, Ўзбекистон – Ислам Каримов, Русия –

Барис Елтсин ва Қирғизистон – Аскар Акаев дар изҳороти якҷояи худ иброз намуданд, ки барои нигоҳдории соҳибистиклолӣ ва муътадил гардидани вазъ дар Тоҷикистон кумаки амалӣ хоҳанд расонд. Барномаи мушаххас оид ба хотима ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон 4 ноябри соли 1992 дар ҷаласаи роҳбарони ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ бо иштироки вазири қорҳои хориҷии Русия А.Козирев, ки дар шаҳри Алмаато барпо гардида буд, тасдиқ карда шуд. Аз ҷумла пешниҳод гардид, ки ҳарчи зудтар дар шаҳри бостонии Хучанд, ки нисбатан вазъи муътадил дошт, маҷлиси навбатии вакилони халқии Тоҷикистон даъват карда, масъалаи сулҳ баррасӣ шавад.

Ҳамин тариқ, марҳалаи дуюми ҷанги шаҳрвандӣ аз моҳи май то декабри соли 1992 идома ёфт. Хусусиятҳои хоси ин марҳалаи муқовимати ҳарбӣ дар он буд, ки вазъият дар мамлакат вобаста ба падидаҳои номатлуби зухургардида ва воқеаҳои дар худ фарогирифтаи замон рӯз то рӯз бадтар мегардид. Мутаассифона, дар марҳалаи аввал ва ибтидои марҳалаи дуюми ҷанг сохторҳои қудратии кишвар мавқеи бетараф ва мунтазирро пеш гирифтанд, ки ин ҳолат аз тарафи неруви унсурҳои манфӣ ва ҳаробиоваранда ба фоидаи худ истифода карда шуд. Бояд таъкид кард, ки маҳз ба ин давраи ҷанги шаҳрвандӣ тибқи маълумоти сарчашмаҳои гуногун шумораи зиёди қурбониён – тақрибан 50 ҳазор нафар (умуман дар тамоми рафти ҷанг 60 ҳазор кушта шуданд) рост меояд. Мувофиқи маълумоти Комиссари Олии СММ оид ба гурезагон, 600 ҳазор нафар, яъне даҳяки аҳолии ҷумҳури мачбур шуданд, ки ҷойҳои истиқомати худро тарк кунанд. Қариб 80 ҳазор нафар шаҳрвандон дар қаламрави Афғонистони ҳамҷавор паноҳ ҷустанд.

3. ИҶЛОСИЯИ ТАЪРИХИИ ТАҚДИРСОЗ

Ибтидои солҳои 90-уми асри XX, дар шароити мураккаби баамалодаи таърихӣ, ки тақдири Ҷумҳурии навташқили соҳибистиклоли Тоҷикистон тоҷик ва миллати ҳал мегардид: яқум, зарурати таҳкими Ҳокимияти нави қонунӣ, ки мебоист онро тарафҳои муқобил эътироф намоянд, ба миён омад; дуум, баргuzор намудани Иҷлосияи XVI Шӯрои Олӣ (даъвати дувоздаҳум) ва аз вартаи бухрони сиёсӣ баровардани мамлакат вазифаи аввалиндараҷа гардид.

Кори Ичлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздахум) аз 16 ноябр то 2 декабри соли 1992 дар қасри фарҳанги Арбоби хоҷагии ба номи Саидхӯча Ёрунхӯчаеви Хучанди бостонӣ гузаронида шуд. Аз 230 нафар вакили халқ 193 нафар дар кори ичлосия иштирок намуданд.

Рӯзномаи Ичлосия 23 масъаларо дар бар гирифта буд. Аз ҷумла, мурочиати Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил; дар бораи тартиби ба ҷойи истиқомати муқимиашон баргаштани гурезаҳо; дар бораи Нишон ва Парчами давлатии Тоҷикистон; дар бораи авфи умумӣ; дар бораи аз муҳосираи иқтисодӣ раҳо додани минтақаҳои ҷудоғонаи ҷумҳурӣ; дар бораи ба эътидол овардани вазъияти ҷамъиятию сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайра буда, аз рӯйи онҳо қарорҳои дахлдор қабул гардиданд.

Дар санаи 19 ноябри соли 1992 Ичлосия Акбаршо Искандаровро аз вазифаи Раиси Шӯрои Олии озод карда, Эмомалӣ Раҳмонро бо овоздиҳии пинҳонӣ ба ин вазифа интихоб намуд. Ичлосия инчунин, Ҳукумати нави Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил дод.

Эмомалӣ Раҳмон дар давраи басо мушкил, ки дар ҷумҳурӣ ҷанги бародаркӯшӣ ба амал омада буд, тавонист тамоми қувваҳои пешқадами сулҳпарварро дар гирду атофи худ муттаҳид намояд. Ё ҳамчун сиёсатмадори варзидаву кордон дар назди вакилон суҳанронӣ намуда, қасам ёд кард, ки тамоми қувваи худро ва агар лозим шавад ҷони худро фидо менамояд, то ки дар Тоҷикистон сулҳ ва оромӣ пурра пойдор гардад.

Ин симои барҷастаи сиёсӣ тавонист нақши таърихӣ ҳешро дар рафъи хатари аз байн рафтани давлати навбунёди миллии тоҷикон гузарад.

Дар Ичлосияи XVI вакилони мардумӣ барои тақдири минбаъдаи Тоҷикистон, ба охир расидани ҷанги бародаркӯш, ба даст даровардани сулҳ ва ҳамдигарфаҳмӣ, барпо намудани Ҳукумати конституцсионӣ кӯшишҳои зиёд намуданд.

Дар таърихи 25 ноябри соли 1992 роҳбари Фронти халқӣ Сангак Сафаров ва намояндаи муҳолифин Ҷумъа Бӯйдоқов дар Ичлосия суҳанронӣ карданд. Эмомалӣ Раҳмон роҳбарони гурӯҳҳои силохдорро даъват намуд, ки ба ҷанги бародаркӯш хотима дода, ватанро аз вартаи ҳалокат раҳо созанд.

Дар ибтидои моҳи декабри соли 1992 бо дастгирии аҳоли қисмҳои мусаллаҳи ҳукумати қонунӣ аз минтақаи ғарб ва ҷануб ба муқобилати калон ба ш. Душанбе ворид шуданд. Дастаҳои мусаллаҳи муҳолифин қарор карданд, ки ба задухӯрди ҳарбӣ ба тарафи сарҳади Афғонистон ва аз шарқ ба мавзёҳои Қаротегину Бадахшон ақибнишинӣ намоянд. Ҳамин вақт гурӯҳи калони гурезаҳо, яъне онҳое, ки аслашон зодаи Қаротегину Помир буданд, бо оилаҳоиашон аз водии Вахшу Ҳисор ва Душанбе ба минтақаҳои кӯхистон рафтанд.

Пас аз ба охир расидани Иҷлосия, Ҳукумати нави Тоҷикистон қори худро дар шаҳри Душанбе оғоз кард. Дар санаи 12 декабри соли 1992 Ҳукумати Тоҷикистон ба шаҳрвандон муроҷиат намуда, нақшаи асосии сохтмони ҷомеаи демократиро муайян кард.

Баҳри пойдорӣ сулҳ ва татбиқи қарорҳои таърихии Иҷлосияи XVI Ҳукумати навинтиҳобшудаи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон тадбирҳои зеринро андешид: барпо намудани артиши миллӣ; барҳам додани дастаҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ; аз ҷумҳуриҳои ИДМ хоҳиш намуд, ки ба минтақаҳои ҷангӣ қувваҳои таъмини амниятро ворид намояд; аз ҳукумати Русия хоҳиш кард, ки баҳри мудолиаи яқпорчагии Тоҷикистон сарбозони Дивизияи 201-ум ва қисмҳои сарҳадбон муваққатан дар ҷумҳури мононда шаванд.

Қайд кардан зарур аст, ки Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) вазифаи таърихии худро бомуваффақият анҷом дода: яқум, самтҳои асосии рушд ва пешрафти минбаъдаи ҷомеаи демократии мамлакатро дар ояндаи наздик муайян намуд; дуҷум масъалаҳои мубрам ва афзалиятнокро роҷеъ ба вазъияти баамаломата дар кишвар, созишқорӣ ва мусолиҳаи ҷонибҳои муҳолиф, роҳҳои раҳой аз бӯҳрони иқтисодӣ, иҷтимоиву фарҳангиро баррасиву муҳокима намуда, оид ба ҳар яке он қарорҳои дахлдор қабул кард; сеҷум, сарвари давлат – Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Президиуми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Шӯрои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистонро интиҳоб намуд; чорум, дар давраи басо ҳассос, мураккаб ва душвори таърихӣ тақдиру ояндаи Ватанро муайян карда, миллати тоҷикро аз ҳалокат нигоҳ дошт, омилҳои таҳкими ҳокимият ва ҳифзи истиқлоли давлатиро ташаккул дод; панҷум, барномаи амалии сохтмони ҷомеаи навинро таҳия намуда, пояҳои сиёсӣ ва ҳуқуқии онро тақвият бахшид.

Ҳамин тариқ, Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои аҳаммияти таърихӣ мебошад. Вай барои таҳкими ҳокимияти давлатӣ, ташаккули истиқлолияти мамлакат, Ваҳдати миллӣ заминаи мустақкам гузошта, дар кишвар ба раванди бунёдкорӣ оғоз бахшид ва симои сиёсии Тоҷикистонро дар арсаи байналмиллалӣ муаррифӣ намуд.

Орзуи халқи тоҷик дар бобати барпо намудани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон чомаи амал пӯшид ва аз соли 1992 Тоҷикистон ба узвияти Созмони Миллалӣ Муттаҳид қабул гардида, беш аз 206 мамлакати ҷаҳон истиқлолияти онро эътироф карданд.

Аз баргузории Иҷлосияи таърихӣ тақдирсози XVI-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) даҳсолаҳо сипарӣ гардидаанд. Дар тӯли ин солҳо муваффақиятҳои назаррас дар сиёсати дохиливу берунмарзии кишвар, ташаккул ва рушди иқтисодиёти миллӣ, ҳаёти иҷтимоиву фарҳангии мамлакат ба даст оварда шудаанд. Дар ин самт хидмати Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон басо бузург аст. Зери роҳбарӣ ва назорати ӯ қонуну қарорҳои аз ҷониби Иҷлосия қабулгардида пайваста, зина ба зина пай дар пай амалӣ гардида, дар асоси онҳо самтҳои асосии марҳалаи рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи муосир ба тариқи мушаххас баён шудааст. Мақсад ва вазифаи самти якуми марҳалаи муосири инкишофи мамлакат – амалӣ гардидани ҳифзи соҳибистиклолӣ ва таҳкими давлатдорӣ миллӣ; самти дуюм ҳамачониба баланд бардоштани маърифати сиёсӣ, ҳуқуқӣ, худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллии шаҳрвандон, алалхусус насли наврас; самти сеюм таври огоҳона муттаҳид намудани мардуми кишвар зери шиори «Тоҷикистони соҳибхитӣ - Ватани ягонаи мо»; самти чорум рушду тақомули фарҳанги сулҳ ва ризоияти миллӣ; самти панҷум фароҳам овардани имкониятҳои васеъ ба ҷавонон ва тарбияи онҳо; самти шашум - ҳифзи ҳувияти миллӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ мебошад.

4. БА ИТМОМ РАСИДАНИ ҶАНГ. ДАВРАИ СЕЮМИ МУҲОЛИФАТ

Мутаассифона, пас аз анҷоми Иҷлосияи таърихӣ тақдирсоз даргириҳо аз нав авҷ гирифтанд ва сабаби шуруъ ёфтани марҳалаи

сеюми чанги шахрвандӣ гардиданд. Он аз ибтидои соли 1993 бо амалёти чангӣ дар минтақаи Раштанзамин ва ноҳияи Тавилдара ибтидо ёфта, то 27 июни соли 1997 идома дошт.

Дар санаи 30 марти соли 1993 дар шароити пурасрор фармондеҳи сахроии ҷумҳурӣ – сарвари Фронти Халқӣ С. Сафаров ва роҳбари бригадаи таъиноти махсуси Вазорати қорҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон Ф. Саидов – кушта шуданд. Вазъ инчунин, дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон, ки онро марзбонони рус муҳофизат менамуданд, хеле ноором буд. Моҳи апрел гурӯҳҳои низомии муҳолифин аз қаламрави Афғонистон ба минтақаҳои чанубии мамлакат ҳамла оварданд. Ҳангоми яке аз ҳамлаҳои муҳолифин, ки ба постгоҳи 12-уми марзии Русия буд, сарбозони рус кушта шуданд. Ҳолат дар сарҳад бар асари иғвоҳо ва ҳамлаҳои пайдарпаи қувваҳои муттаҳидаи муҳолифини тоҷик, қумандонони сахроии афғон ва қисмҳои дивизияи 55-уми пиёдагарди вазорати дифои ҶИА бадтар мегардид. Танҳо дар минтақаи Шӯрообод 13 июли соли 1993 муҳолифин зиёда аз 70 сарбозро талаф доданд. Дар постгоҳи “Ванҷ” – 100, дар минтақаи Калот (Рӯшон) зиёда аз 30 нафар, дар Барчид (Шуғнон) 20 нафар чанговарон ҳалок гардиданд. Чунин воқеаҳои фоҷиавӣ дар мавзёҳои Чиргатол, Тавилдара, Даштиҷум, Язгулом ва Ҳоит рӯй дода, аз ҳар ду тараф шумораи ҳалокшудагон торафт меафзуд. Шароити мураккаби баамаломадаро ба инобат гирифта санаи 21 июл Русия изҳор намуд, ки ба Тоҷикистон дар бозгардондани ҳамла аз қаламрави Афғонистон расман кумак хоҳад расонид. Ҳамзамон, дабири кулли ССМ Бутрос Ғолӣ аз истифодаи воҳидҳои ССМ барои ҳалли мусолимадомези низоъ хабар дод.

Қайд кардан лозим аст, ки дар баъзе ноҳияҳои кӯхистони Қаротегин ва Бадахшон дастаҳои мусаллаҳи муҳолифин фармонфармой мекарданд. Масалан, 6 ноябри соли 1993 дар Фарм, баъд дар Ҳоит, Чиргатолу Тавилдара ҳокимияти муҳолифин барпо гардид. Дар ин минтақаҳо байни қувваҳои ҳукуматӣ ва дастаҳои муҳолифин борҳо задӯхурд ба амал омада, аз ду тараф сарбозон қурбон мегардиданд.

Тибқи қадамҳои устувор ва воқеӣ дар самти муътадилгардонии вазъияти кишвар моҳи сентябр 20 000 гурезаҳои тоҷик аз марзи Афғонистон ба Тоҷикистон боз гардида шуданд. Аммо 15 нафари онҳо дар шаҳри Қӯрғонтеппа (ш.Бохтар) аз тарафи неруҳои ифротӣ кушта шуданд, ки ин ҳолат низоъро боз ҳам афзуд ва

ҳолатро тезутунд гардонид. Мураккабии вазъи дохилии киш- вар аз ибтидои соли 1994 низ боқӣ монда буд.

Пайи моҳҳои январ-апрели соли 1994 дар минтақаҳои мухта- лиф ва ҳаммарзи Тоҷикистон бо Афғонистон даргириҳо байни неруҳои ҳукумати ва воҳидҳои ҳарбии муҳолифин давом дошт. Маҳз дар ҳамин давра қад-қади сарҳади ин ду кишвари ҳамҷавор аз тарафи муҳолифин фронтҳои Шаҳритӯс-Кубодиён (“ Ҳазрати Алӣ”), Панҷ, Кӯлоб ва Бадахшон, ки дар ҳайати онҳо беш аз 10 ҳазор муҳолифини тоҷик ва мучоҳидони афғон мечангиданд, ташкил дода шуда буданд. Дар гурӯҳи ноҳияҳои Фарм бошад, шумораи ҷангиёни муҳолифин аз тобистони соли 1993 то апрели соли 1994 беш аз се маротиба афзуда, ба 3 000 нафар расид. Ҷангиён бо силоҳҳои оташфишон, миномётҳо ва системаҳои сай- ёраи зиддиҳавоӣ мусаллаҳ буданд. Охири моҳи июл ва ибтидои моҳи августи соли 1994 дар ҷумҳурӣ муқовимати ҳарбӣ - сиёсӣ боз ҳам шиддат гирифт. Фаъолнокии гурӯҳҳои яроқнокӣ муҳолифин афзун гардида буд. Дар ноҳияи Тавилдара ин гуна гурӯҳҳои 20- 30 нафара амал мекарданд. Санаҳои 29 ва 30 июл муқовимати яроқнок байни гурӯҳҳои мазкур ва неруҳои ҳукумати сурат ги- рифт, ки дар натиҷа ба пойгоҳи ҷангиёни муҳолифин зарбаи сахт зада шуд. Миёнаи моҳи сентябри соли 1994 сарбозони ҳукумати дар минтақаи Тавилдара алайҳи гурӯҳҳои яроқнок амалиёти ҷангиро давом доданд.

Роҳбарияти ҷумҳурӣ мекӯшид, ки фишангҳои амалии муъта- дилгардонии вазъи ҳарбӣ-сиёсии мамлакатро самаранок истифода намояд. Сарфи назар аз қадамҳои устувор дар ин ҷода миё- наи моҳи майи соли 1995 вазъият дар Тоҷикистон боз якбора бад шуд. Дар минтақаҳои ҳаммарзи ҷумҳурӣ бо Афғонистон неруҳои мусаллаҳи муҳолифин гирд омада буданд, ки вазъияти дохилии кишварро пайваستا муташанниҷ мекарданд. Тирамоҳи соли 1995 дар Бадахшон ва минтақаҳои Фарму Тавилдара боз даргириҳои мусаллаҳона шиддат гирифтанд.

Мутаассифона, сарфи назар аз амалигардии раванди музоки- роти байни тоҷикон, дар мамлакат задухӯрдҳои яроқнок то охи- ри соли 1996 идома ёфта буданд.

Хусусияти хосси марҳалаи сеюми ҷанги шаҳрвандӣ, пеш аз ҳама, дар: яқум, баргузор гардидани музокироти байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ, ки 1180 шабонарӯз (се солу се моҳ) идома ёфта, дар ин давра 21 маротиба гуфтушуниди пайдарҳами намояндаҳои

ҳукумати расмии ҷумҳурӣ ва роҳбарияти иттиҳодияи муҳолифин дар Русия, Эрон, Афғонистону Покистон Туркменистону Қирғизистон баргузор гардида, 40 санади муҳим ба имзо расид; дуҷум, ба имзо расидани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон мебошад.

Зикр кардан зарур аст, ки ҷанги ғочиаовари бародаркуш хеле тӯл кашида, боиси зарари калони моддӣ ва маънавӣ барои ҷумҳурии нав соҳибистиклолгардида шуд. Дар натиҷаи он аз тарсу харос ва барои ҳифзи ҳаёти худ, беш аз ним миллион нафар шаҳрвандони ҷумҳурӣ муҳоҷир гардиданд. Яке аз ҷиҳатҳои мудҳиши ҷанг дар он ифода меёфт, ки талафоти калони инсонӣ ба амал омад. Беш аз 150 ҳазор ба ҳалокат расида, 55 ҳазор кӯдак ятимӯ 25 ҳазор оила бе парастор монданд.

Аз тарафи қувваҳои сиёҳ шахсони бегуноҳ, аз ҷумла ходимони намоёни миллату давлат, илму фарҳанги ҷумҳурӣ кушта шуданд. Дар байни онҳо М.С Осимӣ, М.Н. Назаршоев, М.Назриев, М.Шералиев, М.Ғуломов, Ю.Исҳоқӣ, О.Латифӣ ва бисёр дигарон буданд.

Иқтисодиёти ҷумҳурӣ беш аз 10 миллиард доллари ИМА зарар дида, шумораи зиёди биноҳо, хонаҳои истиқоматӣ, мактабҳо, пулҳо сӯхта ва ё хароб шуданд. Ин ҳолат иқтисодиёти ҷумҳуриро якҷанд сол ба ақиб андохта, сатҳи зиндагии мардуми онро паст кард.

Бар асари муқовимати давомдори шаҳрвандии солҳои 1992-1997 Ҳукумати ҷумҳурӣ низ дар ҳолати мураккаб қарор дошт, зеро бо дар назардошти манфиатҳои умумимиллӣ меқӯшид: яқум, мамлакатро аз бӯҳрони босуръат афзоянда дифоъ кунад ва то ҳадди имкон ислоҳоти иқтисодиро амалӣ намоянд; дуҷум, барои ҳимояи истиқлолият, ки рамзи соҳибдавлатӣ ва ватандорӣ миллати тоҷик аст, якпорчагии сарзамин ва ваҳдат бо Иттиҳоди муҳолифини тоҷик, ки бар зидди мақомоти расмӣ муборизаи шадид мебурд, дурандешона ва хирадмандона роҳи мусолиҳаро пеша намуд.

Ҳамин тавр, ҷанги швҳрвандиро, ки дар Тоҷикистон ба амал омада буд, ба се давра ҷудо кардан мумкин аст. Давраи яқум-пухта расидани заминаҳои ҷанги шаҳрвандӣ. Ин давра аз воқеаҳои ғочиавии моҳи феввали соли 1990 сар шуда, то охири моҳи апрели соли 1992 идома ёфт. Давраи дуҷум бевосита оғози амалиётҳои ҷангӣ буд, ки аз воқеаҳои моҳи майи соли 1992 сар шуда, то де-

кабри ҳамон сол давом кардааст. Ин давраи вазнинтарини чанг ба ҳисоб рафта, аз ҳар ду тараф хунрезӣ ва шумораи зиёди одамон ҳалок гардидаанд. Давраи сеюм аз январӣ соли 1993 то 27 июни соли 1997 давом кардааст. Дар ин давра ақиб нишастани қувваҳои ҳарбии муҳолифин ба тарафи ноҳияҳои Фарму Тавилдара ва Помир ба итмом расида, Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллии дар Тоҷикистон ба имзо расид.

5. ГУФТУШУНИДИ БАЙНИ ТОЧИКОН. КОМИССИЯИ ОШТИИ МИЛЛӢ

Дар харитаи сиёсии ҷаҳон ҳамчун давлати соҳибхитӣ мондани Тоҷикистон бо тантанаи сулҳ ва таъмини ваҳдат дар байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ робитаи бевосита дошт. Аксари мардуми кишварамон манфиатдор буданд, ки дар ин сарзамин ҳарчи зудтар сулҳ тантана ёбад. Роҳбарони давлати соҳибистиклоли навбӯнеди Тоҷикистон низ ин тамоюлро ҳарчониба дастирӣ намуда, роҳҳои амалӣ гардидани раванди сулҳ ва оштии миллиро дарёфт намуданд. Танҳо ба шарофати Ваҳдати миллии ва ягонагӣ амнияти Тоҷикистонро таъмин кардан мумкин буд.

Хушбахтона, раванди сулҳсозӣ дар Тоҷикистон аз тарафи ҳамаи ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ, Русия ва мамлакатҳои ҷаҳон дастгирӣ ёфт.

Созмонҳои байналмиллалӣ ҷаҳон, пеш аз ҳама, Созмони Миллалӣ Мутаҳид саҳми худро дар муътадилгардонии вазъ дар Тоҷикистон гузошанд. Ин кор дар ду ҷабҳа ба амал меомад: аз як тараф, дар ташкили кумаки башардӯстона ба аҳолии ҷумҳурӣ ва фирориёни хориҷии он ва аз тарафи дигар, дар созмони намоёндагии мулкӣ ва низомӣ оид ба барқарорӣ сулҳ.

Дар истиқрори сулҳ дар кишвар инчунин, Созмони Амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА), Сомони Конфронси Исломи, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) саҳм гузошанд.

Бо мақсади таъмини сулҳ ва оштии миллии дар ҷумҳурӣ моҳи апрели соли 1994 гуфтушуниди байни тоҷикон оғоз ёфт. Гуфтушунидҳо байни ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди муҳолифин тоҷик борҳо дар Русия, Эрон, Туркманистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Афғонистон, дар шаҳрҳои Техрон, Машҳад, Исломобод, Алмаато, Ашқобод, Бишкек, Маскав барпо гардиданд. Дар гузаронидани музокирот ва ба

даст овардани сулҳ саҳми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон хеле калон аст.

Мавриди зикр аст, ки аз оғози сар задани муқовимати яроқнок баҳри чараён ёфтани музокироти байни Ҳукумати конституционии мамлакат ва неруҳои муҳолифин чандин маротиба кӯшиш ба харҷ бурда шуда бошад ҳам, вале он натиҷаи мусбат дода натавонист. Бинобар ин, тайи солҳои 1994 – 1997 8 даври музокироти байни тоҷикон бо иштироки кишварҳои қафил: Русия, Эрон, Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон, Покистон, Туркманистон, намояндагони СММ, ОБСЕ ва 3 мулоқоти сатҳи олии байни Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш. Раҳмонов ва сарвари иттиҳоди неруҳои муҳолифини тоҷик Сайид Абдуллоҳи Нурид баргузор гардиданд.

Даври якуми музокироти байни тоҷикон, ки аз 5 то 19 апрели соли 1994 дар пойтахти Федератсияи Русия – ш. Маскав баргузор шуда буд, туфайли амалиёти муҳолифин дар вазъияти басо мураккаби ҳарбӣ-сиёсӣ мегузашт. Дар тӯли ду ҳафта бо миёнаравии СММ ва Русия ҷонибҳо оид ба масъалаҳои таърихнопазир: амали гардонидани раванди оташбас; таъсиси Комиссияи муштарак оид ба гурезахову муҳоҷирон гуфтушунид кардаанд. Мутаасифона, санадҳои муҳим дар бораи қатъи задӯхурдҳои яроқнок, бартараф намудани низоъ ва ба эътидол овардани вазъияти ҳарбӣ-сиёсӣ то ба имзо нарасиданд. Дар натиҷаи ҳалли худро наёфтани масъалаҳои рӯзномаи музокироти аввалин ҳаёти гурезагони тоҷик дар муҳоҷират зери хатар монда буд. Бинобар он, роҳбарияти Тоҷикистон барои харчи зудтар бозгардонидани шаҳрвандон аз марзи Афғонистон кӯшиш ба харҷ дод. Сарфи назар аз кӯшишҳои Ҳукумати ҷумҳурӣ дар самти муътадилсозии вазъи дохилии кишвар дар даври аввали музокироти байни тоҷикон задухӯрдҳои низомӣ хотима наёфтанд.

Ба даври дуюми музокироти байни тоҷикон, ки таҳти сарпарастии СММ ва бо иштироки нозирон аз Афғонистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Эрон, Покистон, Федератсияи Русия ва САҲА баргузор гардида буд, вохӯриҳои аз 18 то 28 июн ва аз 12 то 17 сентябри соли 1994 дар Техрон гузашта, шомил мебошад. Дар чараёни машваратҳо ва музокироти мунтазам санаи 17 сентябри соли 1994 дар Техрон Созишнома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва дигар амалҳои душманона дар марзҳои сарҳадии Тоҷикистону Афғонистон ва дохили кишвар дар давраи гуфтушунидҳо ба имзо

расид. Хусусияти хосси даври мазкур дар он аст, ки нимаи аввали моҳи июл 844 гурезаи тоҷик тавонистанд аз Афғонистон ба Тоҷикистон баргарданд. Аммо пас аз даҳ рӯзи ба имзо расидани Созишномаи оташбаси муваққатӣ вазъият дар марзҳои назди сарҳади туфайли фаъолияти низомии неруҳои муҳолифин боз нороом гардид.

Даври сеюм се марҳалаи гуфтушунидҳо ва як қатор вохуриҳои машваратиро дар бар гирифт. Марҳалаи аввали гуфтушунидҳо 20 октябр то 11 ноябри соли 1994 дар Исломобод шурӯъ гардид, рӯзномаи машваратҳои он бештар ба масъалаҳои низомӣ бахшида шуда буд. Ҷонибҳои Протоколро ба ташкили Комиссияи муштарак барои назорат намудан ба рафти иҷрои Созишномаи оташбас ба имзо расониданд. Дар музокирот инчунин, доир ба масъалаи табодули асирони ҳарбӣ ва маҳбусон мувоҳида рафта, барои ҳалли амалии он чораҳои иловагӣ андешида шуда буданд. Мутаассифона, қарорҳои қабулшуда оид ба амалӣ гардидани оташбаси муваққатӣ, нигоҳ доштани амалҳои душманона дар марзҳои ҳамҷавори Тоҷикистону Афғонистон ва дохили кишвар аз ҷониби неруҳои муҳолифин пайваста вайрон карда шуда, задухӯрдҳои мусаллаҳона дар сарҳад давом ёфта, талафоти инсонӣ мадди назар буданд, ки он раванди гуфтушунидро хеле мушкил мекард.

Пас аз танаффуси тақрибан нимсола, аз 20 октябр то 11 ноябри соли 1994 дар Маскав машваратҳои навбатии ҷонибҳои баргузор шуданд, ки дар фазои хеле мураккаб мегузаштанд. Дар мулоқот ҷонибҳои ба мувофиқа расиданд, ки муҳлати амалкунандаи Созишномаро то 26 майи соли 1995 дароз кунанд.

Қайд қардан зарур аст, ки дар бахшидани такони қавӣ ба тамоми раванди гуфтушунидҳо вохуриҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Раҳмонов бо сарвари ИНМТ Саид Абдуллоҳи Нурӣ нақши арзанда бозидаанд. Яке аз чунин вохӯриҳои санаҳои 17-19 майи соли 1995 дар Кобул баргузор гардид. Дар ин вохӯрии таърихӣ Изҳороти муштарак аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Э.Раҳмонов ва раиси ИНМТ Тоҷикистон А.Нурӣ оид ба омодагии ҷонибҳои дар ҳалли масъалаҳои муҳимтарин: хотима додан ба муноқишаи тӯлонии байни тоҷикон; ба даст овардани ризояти миллий; баргардонидани ҳамаи гурезагон ба манзили доимӣ ва ба эътидол овардани вазъии сиёсии Тоҷикистон қабул шуд.

Даври навбатии чоруми музокироти байни тоҷикон оид ба мусолиҳаи миллӣ аз 22 май то 1 июни соли 1995 дар ш.Алмаато бо иштироки нозирон аз Афғонистон, Эрон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Федератсияи Русия, Ўзбекистон, СММ, Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо ва Созмони Конфронси Исломӣ баргузор гардид. Азбаски дар гуфтушунидхо масоили мубрам ва ҳалталаби сиёсӣ баррасӣ нагардида буданд, Президенти ҷумҳурӣ Э. Раҳмонов ва роҳбари ИНМТ А.Нурӣ 19 июли соли 1995 бори дигар дар Техрон мулоқот карданд. Дар рафти вохӯрӣ тасмим гирифта шуд, ки Маҷлиси машваратии халқҳои Тоҷикистон бо иштироки баробари намояндагони ҳар ду ҷониб дар мамлакат созмон гардад. Инчунин, масъалаи бозгашти муҳолифин ба Тоҷикистон низ баррасӣ карда шуд.

Мавриди зикр аст, ки бидуни қадамҳои устувор дар ҷодаи сулҳсозӣ тирамоҳи соли 1995 муҳолифин амалиёти ҷангиро дар минтақаҳои дохилии Тоҷикистон шиддат бахшиданд. Илова бар ин, дар ин давра вазъи шадид дар сарҳад низ боқӣ монда буд. Тирандозӣ ва раҳна шудани сарҳад тақрибан ҳар рӯз рух меод. Аз аввали сол сарҳадбонон беш аз 90 маротиба мавриди тирандозӣ қарор гирифтанд, 20 маротиба бо муҳолифин ворида даргирии мустақим шуданд, 150 кӯшиши убури ғайриқонунии марзро дар ҳар ду самт боз доштанд.

Дар ҷунин вазъияти мураккаби ҳарбӣ–сиёсӣ 30 ноябри соли 1995 дар Ашқобод даври панҷуми музокироти байни тоҷикон шурӯъ гардид, ки он дар се марҳала сурат гирифта буд. Азбаски оғози музокирот ба даргириҳои ҷангӣ печида буд, нахустин маҷлиси кории он танҳо 7 декабри соли 1995 баргузор шуд.

Хусусияти хосси марҳалаи якуми даври панҷуми музокирот аз он иборат буд, ки: якум, дар ҷараёни гуфтушунид асосан масъалаҳои дуҷумдараҷа, ба мисли муайянқунии марз барои вохуриву мулоқотҳои навбатӣ ва раҳиҳои намояндагони муҳолифин, ки барои фаъолияти ғайриқонуниашон аз ҷониби Ҳукумат дастгир гардида, диққат дода мешуданд; дуҷум, қарордодҳои музокирот оид ба оташбас мунтазам вайрон карда шуда, амалиёти яроқнок бурда мешуданд (ҷангҳо то охири соли 1996 идома ёфтанд); сеҷум, аз тарафи муҳолифин ҷунин шаклҳои фишор, ба монанди таҳрибкорӣ, амалҳои террористӣ, гаравгонгирӣ, айбдорқуниҳои марзбонони Русия ва ғайра васеъ истифода мешуданд.

Марҳалаи дуюми даври панҷуми музокирот 10 ва 11 декабри соли 1996 дар Хусдеҳ, ки дар шимоли Афғонистон ҷойгир аст, бо мулоқоти Президенти ҷумҳурӣ Э.Раҳмонов ва роҳбари ИНМТ А.Нурӣ баргузор гардид. Сарфи назар аз созишномаи Хосдеҳ, 14 декабри соли 1996 ҷангҳо байни неруҳои ҳукумати ва муҳолифин дар минтақаи 160 км дуртар аз Душанбе шурӯъ шуданд. Вазъи ҳарбӣ-сиёсӣ мураккаб боқӣ монда буд.

Даври шашуми музокирот аз 13 то 19 декабри соли 1996 дар Маскав баргузор гардида, дар сатҳи боло давом ёфт. Дар рафти вохуриҳо ҳуҷҷатҳои муҳим оид ба давраи гузариш аз ҷанг ба сулҳ ва механизми ба даст овардани ризояти миллӣ дар Тоҷикистон муайян карда шуданд. Инчунин, ҷонибҳо масъалаи зарурати татбиқи амалии раванди афви умумӣ нисбати ашхосе, ки дар муқовиматҳои ҳарбӣ-сиёсӣ иштирок кардаанд, баррасӣ намуданд. Ҷонибҳо тасмим гирифтанд, ки барои давраи гузариш Комиссияи Оштии Миллӣ созон диҳанд.

Зикр кардан бамаврид аст, ки дар ибтидои соли 1997 вазъи кишвар ҳанӯз ноустувор боқӣ монда буд. Ба зудӣ рафъ намудани душманӣ ва нобоварии солҳои низоҳои мусаллаҳона хеле мушкил буд. Ашхосе то ҳанӯз тарафдори идомаи амалиёти ҷангӣ буданд. Дар ҷунин шароит бо ташаббуси Ҳукумати ҷумҳурӣ, СММ ва кишварҳои нозир аз 5 то 19 январӣ соли 1997 дар Техрон, даври шашуми музокироти байни тоҷикон баргузор гардид, ки марҳалаи дуюми он дар сатҳи боло 18 – 21 феврал дар шаҳри Машҳад гузашт. Дар давраи шашуми музокирот ҷонибҳо асосан масъалаҳои марбут ба сохтор ва ҳайати Комиссияи Оштии Миллӣ, вазифаҳо ва салоҳиятҳои мушаххаси онро муҳокима карданд.

Баҳри ҳалли масъалаи мазкур 4 июли соли 1997 Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон фармон баровард, ки тибқи он Комиссияи Оштии Миллӣ таъсис дода шуд. Он расман 7 июни соли 1997 дар ш. Маскав ба фаъолият шурӯъ намуд. Ҳайати Комиссияи Оштии Миллӣ (КОМ) аз 26 нафар иборат ва аз ҳар ду тараф 13–нафарӣ муайян гардида буд. Онро раиси Иттиҳоди неруҳои муҳолифини тоҷик С.А.Нурӣ роҳбарӣ мекард. Ба ҳайати КОМ мансабдорони Ҳукуमत, зиёиён инчунин, намояндагони муҳолифини тоҷик дохил шуда буданд. Дар ҷаҳорҷӯбаи фаъолияти он чор зеркомиссия: сиёсӣ, ҳарбӣ, ҳуқуқӣ ва оид ба гурезагон амал мекарданд.

Бо мақсади ба амал баровардани робита байни Комиссияи Оштии Миллӣ бо Ҳукумат, гурӯҳи ҳамкорӣ низ таъсис ёфта буд, ки ба он намояндаи Созмони Миллалӣ Муттаҳид роҳбарӣ мекард.

Вазифаҳои асосии Комиссия тавассути татбиқи созишномаҳои дар музокиротӣ байни тоҷикон ба имзо расида: ба даст овардани мусолиҳаи миллӣ; бахри таҳкими ризоияти миллӣ фароҳам овардани фазои бозғамӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ; ташкили муколамаи васеъ байни нерӯҳои гуногуни сиёсии кишвар; ба ватан бозгардонидани гурезаҳо ва шомил намудани онҳо ба ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсӣ ва иқтисодии мамлакат; таҳияи пешниҳодҳо оид ба ворид намудани тағирот ба қонунҳо дар бораи фаъолияти ҳизбҳо, ҳаракатҳо ва воситаҳои ахбори омма ва ғайра буданд.

Пас аз гузаронидани интихобот ба Парлумони ҷумҳурӣ ва иҷро гардидани талаботи Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон соли 1999 Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз 31 март соли 2000 фармон баровард, ки мувофиқи он фаъолияти Комиссияи Оштии Миллӣ ва ҳамаи мақомотҳои он аз 1 апрели соли 2000 қатъ карда шавад. (Доир ба фаъолияти Комиссияи Оштии Миллӣ муфассал нигаред ба кит.: Сайид Абдуллоҳи Нурӣ “Оштинома” (Душанбе, 2001) ва Иброҳим Усмонов “Миростроительство в Таджикистане” (Душанбе, 2006)).

Ҳамин тариқ, Комиссияи Оштии Миллӣ амалан фаъолияти худро аз соли 1997 то соли 2000-ум давом дода, саҳми арзандаро барои ба кишвари сулҳ табдил додани Тоҷикистон гузоштааст.

Даври ҳафтуми музокирот аз 26 феврал то 8 март дар шаҳри Москва ва 16 - 18 майи соли 1997 дар сатҳи боло дар шаҳри Бишкек; даври ҳаштум аз ду марҳала иборат буда, аз 8 то 18 апрел ва аз 21 то 29 майи ҳамон сол дар шаҳри Техрон баргузор гардиданд. Маҳз сермахсул ва пурнатиҷа будани музокиротҳои мазкурро имкон доданд, ки санаҳои 24-27 июни соли 1997 дар шаҳри Москва даври хотимавии музокиротӣ байни тоҷикон барпо гардад.

Ҳамин тавр, гуфтушуниди байни тоҷикон 40 моҳ дар шароити басо мураккабу даргирона баргузор гардида, бо ба имзо расидани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон, ки зери он Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон, роҳбари Иттиҳодияи Нерӯҳои Мухолифини тоҷик С.А.Нурӣ ва Намояндаи махсуси Дабири кулли СММ Г.Д.Меррем имзо

гузоштанд, хотима ёфт. Он дар натиҷаи чидду ҷаҳди қувваҳои пешқадам дар дохили ҷумҳурӣ ва берун аз он амалӣ гардида, ба ҷанг хотима бахшид ва заминаи устувори барқароршавии сулҳу ваҳдат дар сарзамини куҳанбунёди тоҷикон гардид.

Ба шарофати ба имзо расидани Созишнома: яқум, ба муноқишаҳои миллӣ муқовимати мусаллаҳона анҷом бахшида шуд; дуҷум, пойдевори мустақкам баҳри пуққувват гардидани сулҳу ваҳдат дар кишвар гузошта ва дар ин замина ҳаёти сиёсиву иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангии мамлакат ба эътидол оварда шуд.

Ваҳдати миллӣ ҳамчун омили муқтаҳидсозандаи мардуми тоҷик хизмат намуда, дар ташаккул ва тақомули минбаъдаи ҷомеаи шаҳрвандӣ, ободиву созандагӣ ва рушди Ватани маҳбуб заминаи мусоид муҳайё кард, қомебии бузургтарин ва сарнавиштсоз барои нигоҳдории истиқлолияти давлатӣ гардид.

6. АҲДНОМАИ РИЗОЯТИ ҶОМЕА ДАР ТОҶИКИСТОН

Бо мақсади ҳарчи зудтар ба эътидол овардани вазъияти мураккаби дохили кишвар, расидан ба ваҳдату ягонагӣ дар ҷомеа ва амалӣ гардидани сулҳи тоҷикон қариб 30 созмони ҷамъиятию сиёсии ҷумҳурӣ 9 март соли 1996 Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистонро имзо намудаанд. Моҳияти ин ҳуҷҷат дар нутқи барномавии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба тариқи зайл муайян гаштааст:

“Таъмини сулҳу субот дар мамлакат. Ба даст овардани созгории миллӣ ва иттиҳоди ҳамаи ҳизбҳои сиёсӣ барои ҳалли проблемаҳои муҳимтарин дар ҷаҳорҷӯбаи Аҳднома.

Таҳкими Истиқлоли давлатии ҷумҳурӣ. Таҳкими сохторҳои демократии давлат ва ҷомеа бо мақсади эҳтироми ҳуқуқи инсон дар ҷумҳурӣ.

Маъвои умумии худ эътироф кардани Тоҷикистон, муборизаи муштарак ба муқобили қашшоқии молиқу маънавӣ, барои ваҳдат ва субот.

Фароҳам сохтани шароит барои рушди ҳамаҷониба ва озодонаи шахсият новобаста ба фарқи наҷодиқу миллӣ, динӣ, забонӣ ва маҷкӯҳои сиёсӣ.

Дар чаҳорчӯбаи Аҳдномаи ризояти ҷомеа давлат ва Ҳукумат уҳдадор мешаванд, қонунҳое таҳия ва қабул кунанд, ки ба демократикунонии ҳаёти ҷомеа ва ҳифзи ҳуқуқи башар ва озодии вай мусоидат намояд...

Дар навбати худ ҳизбҳои сиёсӣ ва дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ уҳдадор мешаванд, ки дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ Ҳукуматро дастгирӣ карда, ба устувор шудани соҳибхитиярии давлатӣ, ризояти милли мусоидат менамоянд, аз ҳама шаклҳои мочароҷуӣ ва фишори зӯрварона даст мекашанд”.

На танҳо шаҳрвандони ҷумҳурӣ, балки давлатҳои гуногуни дунё Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистонро пазируфта, ба ҳулоса омаданд, ки татбиқи он оромиро дар кишвар таъмин хоҳад кард.

Зикр кардан бомаврид аст, ки муқарраротҳои амалии санади таърихӣ мазкурро як қатор ҳаракату ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба ҳайси ҳадафҳои асосии худ қарор дода, дар мустақкам намудани пойдевори ваҳдату ягонагӣ ва таъмини сулҳу субот дар мамлакат саҳми назарраси худро гузоштанд.

Яке аз чунин ташкилотҳо, ки моҳи апрели соли 1996 таъсис ёфта буд, Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Шӯро дар фаъолияти худ ба самтҳои зерин диққат медиҳад: таъмини ҳуқуқи озодихоӣ инсон; волоияти Конститутсия ва қонун дар мамлакат; дастгирии ташаббусҳои шаҳрвандӣ ва ниҳодҳои демократӣ дар ҷомеа; мусоидат ба рушди демократия; гуногунии андешаҳо ва плюрализми сиёсӣ. Шӯрои ҷамъиятӣ банди муҳими сохтори сиёсии ҷомеаи навини тоҷикон мебошад. Ӯ дар атрофи худ ҳизбҳои сиёсӣ, ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ, иттифоқҳои эҷодиву касбӣ ва дигар иттиҳодияҳои бонуфузи ҷамъиятиро муттаҳид менамояд.

Шӯро мунтазам чаласаҳои худро гузаронида, самтҳои нави фаъолиятро дарёфт мекунад ва баҳри сулҳу оромӣ дар ҷумҳурӣ қорҳои босубот мебарад.

Дар арафаи воқеаи таърихӣ ва тақдирсоз – ба имзо расидани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти милли дар Тоҷикистон 18 июли соли 1997 бо ташаббуси роҳбарони ҳизбу созмонҳои ҷамъиятӣ, ходимони намоёни давлатӣ, илму фарҳанг, собиқадорони ҷангу меҳнат ва дастгирии бевоситаву ҳаматарафаи Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Раҳмон

“Ҳаракати ҷамъиятии ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон” ташкил гардид, ки он низ дар мустаҳкам ва қавитар намудани пояҳои истиқлолияти давлатии ҷумҳурӣ, ба музаффариятҳои назаррасии сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ноил гардидани кишвар, дар ҷаҳони муосир ҷойгоҳи худро пайдо намудани он саҳмгузори кардааст.

Рӯзи 18 июли соли 1997 қариб 600 вакил аз тамоми ҷумҳурӣ дар Театри давлатии опера ва балети ба номи С. Айни ҷамъ омада “Ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон”-ро таъсис доданд. Вакилон яқдилона Пешвои миллат, Президенти ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмонро Раиси “Ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон” интихоб карданд. Дар Оинномаи ин ҳаракат чунин қайд шудааст: “Ҳадафи асосии Ҳаракат муттаҳид сохтани саъю кӯшишҳои табақаҳои мухталифи иҷтимоӣ ва неруҳои Тоҷикистон дар мавриди барқарор намудани сулҳу суботи доимӣ, боварии тарафайну ризоияти шаҳравандӣ, аз бухрон раҳо додани ҷомеа, таҳкими якпорчагии давлат ва интегратсия бо Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, устуворӣ ва вусъат бахшидани демократия, комёб шудан ба риояи ҳуқуқи инсон ва шаҳраванд мебошад”.

Бояд гуфт, ки “Ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон” дар рушди ҷумҳурӣ, хусусан, дар баланд шудани сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии шаҳравандонамон саҳми босазо мегузорад.

Дар ҷумҳурӣ созмонҳои гуногун амал мекунанд, ки онҳо бо ҳамдастии “Ҳаракати Ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон” фаъолияти самараноки қори тарбиявӣ мебаранд. Яке аз ин созмонҳо Ҳазинаи миллии “Шоҳроҳи Абрешим–Шоҳроҳи Ваҳдат” мебошад. Хусусан, маъракаи якуми “Корвони сулҳу ваҳдат дар шоҳроҳи Ваҳдат” (5 – 15 июли соли 1999), ки аз ағбаи Кулма тавассути Шоҳроҳи нави бузурги абрешим гузашт ва дар он намоёндагони қариб ҳамаи шаҳру ноҳияҳо ҷумҳурӣ ширкат намуданд, хеле самаранок буд.

Маъракаи дуюми “Корвони сулҳу ваҳдат дар шоҳроҳи Ваҳдат” аз 23 то 27 июни соли 2000 давом кардааст. Ин сафари корвон дар ду самт–якум аз Кулма ва Исфара оғоз ёфта, ба воқеаи Хучанд – Истаравшан – Айни – Варзоб ва дуюм, аз Мурғоб – Хоруғ – Қалъаихумб – Кӯлоб – Ваҳдат гузашта, ба Душанбе расидааст.

Ба фаъолияти корвони сулҳу ваҳдат Президенти ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон баҳои мусбат дода, чунин қайд кардааст: “Хуш-

бахтона, мо дар кишвари худ барои сулҳи пойдор ва ҳаёти осоиштаи ҷомеа заминаи бозғатимод гузошта тавонистем, вале агар мо хоҳем, ки мамлакати мо ҳамвора тараққӣ карда, ба сафи давлатҳои пешқадами дунё ворид гардад, наслҳои ояндамон зиндагии сазовор дошта бошанд ва аз падару модарони худ ба некӣ ёд кунанд, бояд ҳаргиз ба ҳалалдор шудани сулҳу субот роҳ надихем ва бақову пойдории давлати миллиро пайваста таъмин намоем. Ин, пеш аз ҳама, аз дилу нияти нек, аз муҳаббатҳои талоши ҷиддӣ ва меҳнати фидокоронаи тамоми шаҳрвандони Тоҷикистони азизамон вобаста аст”.

Маълум аст, ки сулҳу субот барои Тоҷикистони соҳибистиқлол хеле гарон ва ба роҳи мушкилу тӯлонӣ ба даст омад. Зеро асосан ваҳдати миллий ва ризояти ҷомеа буд, ки он кафолати пойдории истиқлолият, рушду нумӯи минбаъдаи мамлакатро меод ва ниёз ба: яқум, дахлнопазирӣ аз ҳама гуна ихтилофи назар, гуногунандешии сиёсӣ, манфиатҳои хизбӣ, гурӯҳӣ ва ғайра; дуом, якпорчагии сарзамин, якдилӣву ҳамдигарфаҳмӣ, муттаҳидии аҳли ҷомеаро дошт. Дар ин кори муқадас собиқ нерӯҳои муҳолифини тоҷик низ саҳми муносиб гузоштаанд. Дар санаи, 3 августи соли 1999 роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифини тоҷик С.А. Нурӣ расман парокандашавии дастаҳои низомии худро эълон намуд.

Ҳамин тарик, ба имзо расидани Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон, ки яке аз санадҳои муҳими сиёсӣ буд, дар роҳи пойдор гардидани сулҳу ваҳдат ва ташкили истиқлолият дар Тоҷикистон қадами устувор гардид.

7. МУСТАҲҚАМ НАМУДАНИ ЯГОНАГӢ ВА ВАҲДАТ ДАР ҶУМҲУРӢ

Ба имзо расидани Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллий дар Тоҷикистон дорои аҳамияти байналмиллалӣ буда, пеш аз ҳама, барои таъмини соҳибистиқлолии ҷумҳуриамон, пурқувват гардидани ваҳдати миллий ва ба минтақаи сулҳ табдил ёфтани Осиёи Марказӣ таъсири мусбат расонд. Акнун дар рӯзнама амалан ҳал намудани масъалаҳои ҳаётан муҳими иқтисодию иҷтимоӣ, сиёсии ҷумҳурӣ меистод ва барои харчи зудтар бартараф кардани сохтори фалачгаштаи идораҳои давлатӣ, пеш аз ҳама, ҳарбӣ кӯшиш карда мешуд.

Яке аз омилҳои, ки пояи сулҳу ваҳдатро мустаҳкам мегардо-

нанд, ба ватан баргардонидани гурезаҳо ва муҳочирони иҷборӣ буд. Аз ин лиҳоз, бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон як силсила тадбирҳо андшида шуданд, ки онҳо барои таъмини сулҳ ва бозгашти ҳамватанон мусоидат намуданд. Дар ин бобат алалхусус қабули Қонун “Дар бораи гурезагон”, ки мувофиқи он кӯчонидани гурезагон ва аъзои оилаи онҳо ба ҷойи доимии истиқомат таъмин гардида, интиқоли молу мулки онҳоро ройгон фароҳам оварда, ба онҳо барои барқарор кардани манзилҳои харобшуда ва хариди чорво қарзҳои имиёзнок дода мешуданд, шаҳодат медиҳад.

Масъалаи бозгашти гурезаҳо ва муҳочирони иҷборӣ кори осон набуд. Дар паҳлуи омили бадбинӣ ва қасд як силсила омилҳои дигар, аз ҷумла сӯхта шудани даҳҳо ҳазор хонаҳои истиқоматӣ, ғорат шудани техника ва молу мулк, хароб гардидани замини қорӣ, набудани пул иҷрои ин корро душвор менамуд. Кумакҳое, ки ҳукумат мекард ё созмонҳои башардӯсти байналмиллалӣ мерасониданд, барои ҳалли мушкилот кофӣ набуданд. Гузашта аз он ханӯз роҳбарияти муҳолифин ба бозгашти гурезаҳо ризоят надошт.

Бинобар он дар ин самт чораҳои мушахас, ба монанди вохуриҳои намояндагони мақомоти низомии кишвар бо гурӯҳҳои мусаллаҳи муҳолифин; таҳияи барномаҳо ва мақолаҳои махсус дар васоити ахбори оммавӣ (аз ҷумла барномаи “Ҳоки Ватан”-и Радиои тоҷик) ва ғайра, ки барои бозгашти фирориён хизмати босазо карданд, андешида мешуданд. Барои самаранок амалӣ гардидани чорабиниҳои мазкур қабул ва ворид намудани иловаҳо ба қонунҳои “Матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма”, “Дар бораи озодии вичдон” ва ғайра нақши арзанда бозиданд.

Масъалаи сулҳу ягонагӣ дар сарзамини тоҷикон ва василаҳои ба вучуд овардани ваҳдати табақаҳои мухталифи ҷомеаи мо ба омилҳои ҳам вобаста аст, ки ба амали Ҳукумат ва ҷамаи мақомҳои идорӣ вобастаанд. Дар ин асос метавон аз қорҳои ёдо-вар шуд, ки Президенти Тоҷикистон ва Маҷлиси Олии ҷумҳурӣ анҷом медоданд ва медиҳанд.

Қонуни афв имкон дод, ки садҳо нафар одамони, ҷиноятшон ба ғаъолияти иҷтимоӣ сиёсиашон иртиботдошта, бахшида шаванд. Дар ҳамин ҷаҳорҷӯб фармонҳои президентро дар масъалаи ҷамъи силоҳ ёдоварӣ қардан лозим аст, ки ин раванд дар асл аз аввали соли 1993 шурӯъ шуда буд. Дар асари ин амал ҳазорҳо

силоҳ, аз ҷумла техникаи ҳарбӣ аз дасти мардум гирифта шуд. Ҳукумат барои исботи он ки давраи нав шурӯъ мешавад, яъне муқовиматнишондиҳии мусаллаҳ ба охир мерасад, моҳи март соли 1993 пешниҳоди роҳбарияти Фронти халкиро дар бораи ба анҷом расидани вазифаи ин созмон ва пароканда шудани он эълон кард.

Дар мамлакат инчунин, тадбирҳои ба сохтори ҳукумати дохил кардани намояндагони муҳолифин, ба ҷумҳурӣ баргардонидани қувваҳои мусаллаҳи онҳо, таъмини фаъолияти озоди ҳамаи ҳизбҳо ва ҷараёнҳои сиёсӣ, ки фаъолиятшон ба қонунҳои ҷумҳурӣ муҳолифат намекунад, андешида шуданд. Ин тадбирҳои роҳи сулҳро пойдор намуда, ваҳдати миллиро мустаҳкам карда истодаанд.

Ба Тоҷикистон имкони татбиқи сиёсати байналмиллалӣ сулҳ ҳам фароҳам омад. Сафарҳои расмӣ сардори давлати Тоҷикистон ба Туркия, Эрон, Покистон, Чин ба як қатор мамлакатҳои ИДМ, иштирокӣ дар нишастҳои байналмилалӣ ва суҳанронихояш дар иҷлосияи СММ дар солҳои 1993, 1994 ва 1995, эътироф шудани давлати тоҷикон аз тарафи қариб тамоми мамлакатҳои ҷаҳон яке аз намунаҳои ба вуҷуд омадани пояи сулҳ ваҳдат дар мамлакат мебошад.

Ҳамин тавр, бояд дарк намоем, ки нигоҳ доштани сулҳ, Ваҳдати миллӣ вазифаи конститусионӣ мақомоти ҳокимият ва тамоми мардуми Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

8. ДАВРАҲО ВА САБАҚҲОИ ТАЪРИХИИ СУЛҲИ ТОҶИКОН

Сарфи назар аз мушкилот ва мураккабии шароити таърихӣ солҳои 90-уми қарни XX, дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон сулҳ ва ваҳдати комили миллӣ пойдор гардид.

Табиати сулҳҷӯёна ва хислати миллии тоҷикон, ки ҳамеша дар гузашта боиси аз даст додани манфиатҳои ҳаёти шуда буд, ин дафъа барои дарки манфиатҳои умумимиллӣ мусоидат кард. Ин як навъ дурандешӣ ва хирадмандиро ифода намуд.

Зикр кардан бамаврид аст, ки раванди сулҳсозӣ дар Тоҷикистон дар ду давра амалӣ гардидааст. Давраи якум, аз 4–19 апрели соли 1994 оғоз ёфта, то 19–23 декабри соли 1996 давом кардааст. Бо ташаббуси Ҳукумат сарварии Эмомалӣ Раҳмон ва аз тарафи як гурӯҳ ватандӯстони муҳолифини тоҷик С.А.Нӯри, О.

Латифӣ, А. Сатторзода ва дигарон гуфтушунид ба амал омад. Дар давраи мазкур панҷ вохӯрӣ барпо гардида буд. Гуфтушунидҳо дар шаҳрҳои Маскав, Техрон, Исломобод, Кобул, Алмаато, Ашқобод, Хусдеҳ гузашта, бо ташкилѐбии Комиссияи Оштии Миллӣ ба итмом расиданд.

Давраи дуюм аз 5–19 январи соли 1997, яъне оғози гуфтушунид дар Техрон то 26–27 июни соли 1997 давом карда, бо ба имзо расидани Созишномаи умумии истикрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон дар ш. Маскав поён ёфт. Дар ин давра чор вохӯрӣ дар шаҳрҳои Техрон, Машҳад, Бишкек ва Маскав бомуваффақият гузаронида шуданд.

Имрӯз зарурати баррасӣ, дарки амиқ ва омӯзиши ҳамаҷонибаи сабабҳо ва дастовардҳои сулҳи тоҷикон боқӣ монда, мубрамии худро гум накардааст. Он иборат аз муқаррароти зерин мебошад.

- туфайли сулҳ хатари барҳам хӯрдани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон аз байн рафт;
- оштии миллӣ нишон дод, ки халқи тоҷик тамаддуни ғанӣ ва фарҳанги қадима дошта, мардуми сулҳдӯст буд ва мемонад;
- сулҳ ягонагии тоҷикону тоҷикистониҳоро таъмин карда, ин сарзаминро ҳамчун муқаддасот нигоҳ дошта тавонист;
- ҳаёт исбот намуд, ки ҳизбу созмонҳо ва дигар ҷабҳаҳои сиёсӣ, сарфи назар аз ақида ва роҳҳои гуногуни созандагиашон, метавонанд аҳл шуда, барои миллат ва Ватани худ хизмати босазо намоянд;
- барои хотимаи ҷанг ва тантанаи сулҳ неруҳои муҳолифини мамлакат низ роҳи осоиштаи ҳалли масъалаҳои баҳсталабро пеша намуда, таъя ба созмонҳои байналмилалӣ карда, роҳи одилонаи ҳалли мушкилоти давраи ҷангро интиҳоб намуданд;
- бояд ғавран пеши роҳи ҳолатҳои ҷиддие, ки мамлакатро ба вартаи ҷанг тела медиҳанд, гирифта шавад. Фориғболӣ, беъътиной, қасдгирӣ ва бо роҳи зӯрӣ ҳал кардани масъалаҳо, хусусан мушкилоти сиёсӣ дар асри XXI–қарни прогресси техники ҳавф в хатари калон дорад;
- сулҳи тоҷикон бори дигар нишон дод, ки ҷавононро аз истеъмол ва тичорати маводи муҳаддир нигоҳ доштан зарур аст. Истифодаи нашъа ва паҳн кардани он на танҳо ба саломатии шаҳрвандон зарар мерасонад, авзои ҷомеаро низ ноором гардонид, ҷангу ҷидолро ба амал меорад;
- дар рафти ҷанги шаҳрвандӣ шаклу усулҳои корие (мулоқоти Сардори давлат бо роҳбари муҳолифин, Комиссияи Оштии Миллӣ) созмон дода шуданд ва санадҳои қабул гардиданд, ки ба

- ҳарчи зудтар хотима ёфтани муқовимат мусоидат намуданд;
- таҳлили таърихи ҷанг ва сабақи сулҳи тоҷикон бори дигар нишон дод, ки хусусан, ба масъалаи тарбияи насли наврас аҳамияти аввалиндараҷа додан зарур аст. Пеш аз ҳама, ҷавонон бояд дар рӯҳияи ваҳдат, дӯстии халқҳо ва ватандӯстӣ тарбия карда шаванд.

Сулҳи тоҷикон дорои хусусиятҳои хос мебошад. Он дар шароите амалӣ гардид, ки дар ҷумҳурӣ мазмуни демократия такмил ёфта, сохтори бисёрҳизбӣ ва плюрализми ғоявӣ дар партави Конститутсияи нав рушд ёфт. Туфайли ҳамкорихо, хусусан бо Русия, Эрон инчунин, бо дигар мамлакатҳо ва созмонҳои байналмилалӣ кӯшишу талоши тоҷикон дар роҳи барқароршавии сулҳ ба муваффақиятҳои беназир ноил гардид.

Дар баҳамоварии миллати тоҷик ва таъмини сулҳу субот дар мамлакат, кишвару созмонҳо саҳми халқунанда ва назарраси худро гузоштанд.

Қувваҳои дастаҷамъии сулҳҷӯён дар баста шудани Созишнома оид ба нерӯҳои посдори сулҳи кишварҳои ИДМ барои таҳкими марзи Тоҷикистону Афғонистон; ҳалли низои байни тоҷикон ва бозгашти муҳоҷирон ба ҷумҳурӣ; ба эътидол овардани вазъ дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон ва вазъи умумии кишвар; фароҳам овардани шароит барои муколамаи самаранокӣ тарафҳо дар бораи роҳҳои ҳалли низоъ ва бозгашти беҳатари гурезаҳо ба ҷойҳои истиқомати муқимӣ; расонидан ва тақсимои кумакҳои фавқулода ва дигар ёриҳои башардӯстона; хифзи инфрасохтори иншооти хоҷагии халқ ва дигар иншооти ҳаётан муҳим ва ғайра нақши арзанда доштанд.

Дар Симпозиуми байналмилалӣ “Таҷрибаи таърихии сулҳи Тоҷикистон”, ки 26–27 апрели соли 2001 дар Душанбе барпо гардид, қайд шуд, ки сулҳи тоҷикон барои мардуми ҷаҳон ибрат мебошад ва сабақи таърихӣ дорад.

Бесабаб нест, ки созмонҳои байналмилалӣ, доираҳои илмӣ ва сиёсии кишварҳои ҷаҳон таҷрибаи таърихии сулҳи тоҷиконро меомӯзанд ва онро ҳамчун падидаи нодир ва арзишманд дар таърихи сулҳофарии байналмилалӣ доништаанд, зеро; яқум, дар давраи ҷаҳонишавӣ раванди хатарноки муқобилгузории тамаддунҳо авҷ гирифта истодааст, ки инсониятро ба гирдоби таҳлуққа тела медихад. Ин ҳолат сиёсатмадорони дурбин ва донишмандону нерӯҳои инсонпарварро ба ташвиш овардааст; дуюм, воқеаҳои,

ки бо номи “инкилобҳои рангин ё худ махмалӣ” машхур гаштаанд, ба мардум ва ҳукуматҳои он давлатҳо ба ивази демократия мушкилоти сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва гуманитариро ба вучуд овардаанд. Мутаассифона, механизмҳо ва василаҳои амалисозии ин инкилобҳо ба воқеаҳои Тоҷикистони мо хеле монанд ҳастанд.

Аз ин рӯ, дарки воқеии сулҳи тоҷикон барои кишварҳои, ки солҳои охир даргир ва оғуштаи ҷанги шаҳрвандии харобиовар ҳастанд, басо зарур аст.

Ҳамин тариқ, омӯзиши таҷрибаи таърихиву байналмилалии сулҳе, ки дар сарзамини кӯҳанбунёди тоҷикон амалӣ гардидааст, барои нигоҳдории сулҳу субот на танҳо дар Тоҷикистон, балки берун аз он низ аҳаммияти бузурги амалиро дорост.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАҒӢ

СОЗИШНОМАИ УМУМИИ ИСТИҚРОРИ СУЛҲ ВА РИЗОЯТИ МИЛЛӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Бо мақсади дарёфти сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон ва барҳам додани оқибати ҷанги шаҳрвандӣ аз 5 апрели соли 1994 сар карда, то ҳамин рӯз зери сарпарастии СММ Музокироти байни тоҷикон оид ба оштии миллӣ давом кард. Ҳангоми ҳашт даври ин музокирот байни ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҶТ) ва Иттиҳоди неруҳои мухолифини тоҷик (ИНМТ), ки минбаъд «Тарафайн» номида мешаванд, шаш мулоқоти Президенти ҶТ ва Роҳбари ИНМТ, ҳамчунин, се машварати Тарафайн, ки дар Алмаато, Ашқобод, Бишкек, Исломобод, Кобул, Машҳад баргузор шуданд, протокол ва дигар санадҳои, ки дар маҷмӯъ, Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон (Созишномаи умумӣ)-ро ба миён меоранд, мувофиқа ва имзо шуданд.

СУҲАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР ҶАЛАСАИ ТОҶИКИСТОН, (9 АПРЕЛИ СОЛИ 1996) ЯКУМИ ШӢРОИ ҶАМЪИЯТИИ ҶУМҲУРИИ

Имрӯз аз он рӯзе, ки мову шумо «Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон»-ро имзо намудем, расо як моҳ гузашт. Ин ҳуччати до-рои аҳаммияти бағоят бузурги таърихӣ, ки дар ҳаёти ҷамъиятию

сиёсии кишварамон нақши муҳимеро доро мебошад, дар байни мардуми ҷумҳурӣ ва дар арсаи байналмилалӣ ҳам баҳои хеле баландеро соҳиб гашт. Роҳбарону сиёсатмадорони давлатҳои гуногуни ҷаҳон ба «Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон» баҳои баланд дода, онро ҳамчун як иқдоми ҷиддитарин дар роҳи ба даст овардани сулҳу оромии на танҳо Тоҷикистон, балки умуман минтақаи мо номбар мекунанд ...

Ризояти ҷомеа мароми мост. – С.10.

ПАЁМИ

ПРЕЗИДЕНТИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН Ш. ДУШАНБЕ, 23 ЯНВАРИ СОЛИ 2015 ОИД БА ҶАНГИ ШАҲРВАНДӢ

Омӯхтани сабаб ва омилҳои сар задани ҷанги шаҳрвандӣ дар кишварамон яке аз вазифаҳои муҳимтарини олимони ҷомеашинос мебошад, зеро доир ба ин масъала андешаву таҳқиқоти муътамади олимони бояд нақши ҳалкунанда дошта бошад, то ин ки ходисаҳои дахшатноку фочиабори гузашта барои наслҳои ояндаи халқамон дарси хушёрӣ ва ибрат гарданд.

Бо дарназардошти вазъи ҳассосу печидани ҷаҳони муосир олимону донишмандони мамлакат бояд ба масъалаҳои тавсеаи мафкураи миллӣ, таҳкими давлатдорӣ ва рушди иҷтимоӣ сиёсии ҷомеа, иттиҳоди нерӯҳои созандаи кишвар ва ҳифзи манфиатҳои стратегии Тоҷикистон, мубориза бар зидди терроризм ва экстремизм, хурофотпарастиву ифротгароӣ, инчунин, таҳқиқи масоили демократикунории ҳаёти иҷтимоӣ сиёсии Тоҷикистон эътибори аввалиндарача диҳанд.

"Ҷумҳурият", 7 март соли 2015.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. *Чаро дар Тоҷикистони соҳибистиқлол ҷанги шаҳрвандӣ рӯй дод?*
2. *Кай Комиссияи Оштии Миллӣ ташиқил ёфт, вазифа ва вазирати он аз чӣ иборат буд?*
3. *Рафти мустақам гардидани сулҳ ва ваҳдатро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз воситаҳои ахбори умум самаранок истифода намоед.*

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

- Сабабҳои ба амал омадани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистони соҳибистиқлол.
- Зарари ҷанги шаҳрвандӣ ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маънавияи халқи тоҷик.
- Мақоми қорвони сулҳ ва ваҳдат дар тарбияи шаҳрвандонамон.
- Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон (9-уми марти соли 1996) ва аҳаммияти он.
- Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (апрели соли 1996) ва фаъолияти он.
- Таҷрибаи таърихӣ сулҳи Тоҷикистон.
- Сабабҳои таърихӣ сулҳи тоҷикон.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)**1. Бесарусомониҳои соли 1990 кадом моҳ рӯй доданд?**

A. <i>Моҳи январ</i>	C. <i>Моҳи май</i>	E. <i>Моҳи ноябр</i>
B. <i>Моҳи феврал</i>	D. <i>Моҳи сентябр</i>	

2. Бухрони сиёсӣ ба ташкил ёфтани ҷӣ гуна майдонҳо дар пойтахти ҷумҳури сабаб гардид?

A. <i>Ҳисори Шодмон ва Меҳри Хатлон</i>	C. <i>Эҳёи Хучанд ва Зарафион</i>
B. <i>Бохтар ва Сугд</i>	D. <i>Шаҳидон ва Озодӣ</i>
E. <i>Пайванд ва Рӯбарӯ</i>	

3. Кай задухӯрдҳои ҷанги шаҳрвандӣ оғоз ёфтанд?

A. <i>Моҳи майи соли 1992</i>	C. <i>Моҳи сентябри соли 1994</i>
B. <i>Моҳи декабри соли 1993</i>	D. <i>Моҳи июли соли 1995</i>
E. <i>Моҳи ноябри соли 1996</i>	

4. Соли 1993 теъдоди гурезаҳо ба ҷанд ҳазор нафар расида буд?

A. <i>60 ҳазор</i>	C. <i>800 ҳазор</i>	E. <i>1 млн. 500</i>
B. <i>195 ҳазор</i>	D. <i>1 млн.</i>	

5. Барои ҳифзи яқпорчагии Тоҷикистон сарбозони кадом дивизияи Русия хизмат кардаанд?

A. <i>Дивизияи 20</i>	C. <i>Дивизияи 201</i>	E. <i>Дивизияи 95</i>
B. <i>Дивизияи 61</i>	D. <i>Дивизияи 16</i>	

6. Кай «Ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон» таъсис ёфт?

A. 9 сентябри соли 1991	C. 20 марти соли 1998	E. 8 марти соли 2000.
B. 18 июли соли 1997	D. 1 декабри соли 1999	

9. Кай ва дар кучо "Созишномаи умумии сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон" имзо шуд?

A. 1 июни соли 1992 дар ш. Душанбе
B. 9 марти соли 1996 дар ш. Техрон
C. 27 июни соли 1997 дар ш. Москва
D. 8 сентябри соли 1998 дар ш. Хучанд
E. 3 августи соли 1999 дар ш. Душанбе

10. Кай роҳбари Иттиҳоди неруҳои муҳолифони тоҷик С.А.Нурӣ расман парокандашавии дастаҳои низомии худро эълон намуд?

A. 9 марти соли 1996	C. 3 августи соли 1999
B. 18 июли соли 1997	D. 15 июли соли 1999
E. 10 майи соли 2000	

11. Кай симпозиуми байналмилалии «Таҷрибаи таърихӣ сулҳи Тоҷикистон» шуда гузашт?

A. 26-27 июни соли 1997	C. 26-27 апрели соли 2001
B. 26-27 майи соли 1999	D. 26-27 сентябри соли 2003
E. 26-27 декабри соли 2005	

12. Кай Комиссияи Оштии Миллӣ таъсис дода шуд?

A. 21 январи соли 1993	C. 17 сентябри соли 1995
B. 19 апрели соли 1994	D. 23 декабри соли 1996
E. 27 июни соли 1997	

13. Кай "Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистон" ба имзо расид?

A. 9 марти соли 1996	C. 26-27 апрели соли 2001
B. 27 июни соли 1997	D. 18 июли соли 1997
E. 15 июли соли 1999	

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1. B	3. A	5. C	7. D	9. C	11. C	13. A
2. D	4. C	6. B	8. C	10. C	12. D	14. C

БОБИ 8. ИСЛОҲОТИ СИЁСӢ, ИҚТИСОДӢ ВА ИҚТИМОӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

1. ЗАРУРАТИ ГУЗАРОНИДАНИ ИСЛОҲОТИ СИЁСӢ ДАР МАМЛАКАТ

Ба даст омадани соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон таълаб мекард, ки дар мамлакат, пеш аз ҳама, ислоҳоти сиёсӣ гузаронида, ҷиҳати ҳуқуқи он таъмин карда шавад. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки бе ислоҳоти сиёсӣ давлати соҳибистиклол пойдор шуда наметавонад ва ҷунин ҷумҳуриро ҷомеаи ҷаҳонӣ эътироф намекунад.

Бояд гуфт, ки аз рӯзҳои аввали дар ҳаритаи ҷаҳон пайдо шудани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ислоҳоти сиёсӣ оғоз ёфт, вале, мутаассифона, ҷанги шаҳрвандӣ то як андоза ба раванди ислоҳоти сиёсӣ ҳалал расонд ва монеа шуд.

Ба кишвари сулҳ табиӣ ёфтани Тоҷикистон заминаҳои хуби гузаронидани ислоҳот, аз ҷумла ислоҳоти сиёсиро фароҳам овард. Пеш аз ҳама, он тағйироти куллии сиёсиро, ки ҳанӯз дар рафти бозсозӣ ва дар раванди демократикунонии ҷомеаи соҳибистиклоли Тоҷикистон ба амал омада буданд, қонунӣ гардонидан лозим буд. Аз тарафи дигар таҷрибаи муфиди давлатҳои ҷаҳонро ба ҳисоб гирифта, ислоҳоти сиёсиро бо хусусиятҳои хоси Тоҷикистон бояд ба амал мебаровардем.

Баъд аз соҳибистиклол гаштани Тоҷикистон дар ҷумҳурӣ тадбирҳои мушаххас ҷиҳати ба расмият даровардани қонуну қоидаҳои ҷадид андешида шуданд. Фавран қонунҳои «Дар бораи тағйир додани номи Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон» (31 августи соли 1991), «Дар бораи интихоботи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (10 сентябри соли 1991) ва ғайра қабул гардиданд.

Дар мамлакат зарурати қабули Конститутсияи нав ба миён омад. Ин зарурат аз он бармеомад, ки шароити таърихӣ тағйир ёфта, ҷумҳурии соҳибистиклол ташкил ёфта буд. Дар мазмун ва равандҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа дигаргуниҳои кулӣ ба амал омаданд. Сохтори сиёсӣ низ тақозо мекард, ки дар асоси қоидаҳои нав коргузори ба роҳ монда шавад.

Яке аз тадбирҳои чиддӣ дар барпо кардани ҷомеаи нав таҳия ва ба муҳокимаи умумихалқӣ пешниҳод кардани лоиҳаи Конститутсияи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон буд. Бо ин мақсад ва дар асоси қарори Иҷлосияи XVII Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти сарвари Эмомалӣ Раҳмон ҳайати нави комиссияи конститусионӣ таъсис дода шуд. 10 феввали соли 1992 гурӯҳи корӣ бо сарвари Н. Хувайдуллоев барои тартиб додани лоиҳаи Конститутсия таъсис дода шуд. Моҳи апрели соли 1992 лоиҳаи Конститутсия барои муҳокима дар матбуоти даврӣ ҷоп гардид. Мутаассифона, ҷанги шаҳрвандӣ барои қабули ин Конститутсия имкон надод. Баъди барқарорсозии Ҳукумати конститусионӣ соли 1994 гурӯҳи кории дигар лоиҳаи нави Конститутсияро барои муҳокимаи умумихалқӣ омода сохт. Конститутсия аз ҷониби шаҳрвандон пазируфта шуда, рӯзи 6 ноябри соли 1994 дар райъпурсии умумихалқӣ 87% иштироккунандагон ин санади таърихиро дастгирӣ намуда, Президенти кишварро интихоб карданд.

Дар Паёми Пешвои миллат, сарвари давлат Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» (ш. Душанбе, 21.12.2021) қайд гардидааст, ки дар асоси қабул гардидани ин санади сарнавиштсоз дар мамлакат ислоҳоти конститусионӣ оғоз ёфта, шохаҳои алоҳидаи ҳокимияти давлатӣ – парламенти касбии дупалатагӣ, Қувваҳои мусаллаҳ, дигар сохторҳои низомӣ, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, сохторҳои ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ таъсис дода шуданд. Дар заминаи Конститутсия минбаъд Нишони давлатӣ ва Суруди Миллӣ ҳамчун рамзҳои давлатдорӣ тасдиқ гардиданд. Инсон ва ҳуқуқи озодиҳои ӯ арзиши олии эътироф шуда, халқ чун баёнғари соҳибхитӣ ва сарчашмаи ягонаи ҳокимияти давлатӣ эълон гардид. Шаклҳои гуногуни моликият асоси иқтисодии ҷумҳурӣ эътироф гардида, фаъолияти озоди иқтисодӣ, соҳибкорӣ, баробарҳуқуқӣ ва ҳифзи ҳуқуқи соҳибмулкӣ кафолат дода шуд.

Зикр кардан бамаврид аст, ки баробари рушду тараққиёти ҷомеа зарурат пеш омад, ки ба Конститутсия тағйиру иловаҳои дахлдор ворид карда шаванд. Бо ин мақсад солҳои 1999, 2003 ва 2016 аз тариқи райъпурсии умумихалқӣ ба Конститутсия тағйиру иловаҳо ворид карда шуданд.

Аз чумла дар асоси тағйироти соли 1999 дар мамлакат парламенти касбии иборат аз ду палата – Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намоёндагон таъсис дода шуд.

Дар муқаддимаи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд шудааст, ки «Мо, халқи Тоҷикистон, қисми чудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳон буда, худро дар назди наслҳои гузашта, ҳозира ва оянда масъул ва вазифадор дониста, таъмини соҳибхитияри давлати худ ва рушду камолати онро дарк намуда, озодӣ ва ҳуқуқи шахсро муқаддас шумурда, баробарҳуқуқӣ ва дӯстии тамоми миллату халқиятҳоро эътироф карда, бунёди ҷомеаи адолатпарварро вазифаи худ қарор дода, ҳамин конститутсияро қабул ва эълон менамоем».

Ҳар сол 6 ноябр ҳамчун Рӯзи Конститутсия дар ҷумҳурӣ қашн гирифта мешавад. Халқи Тоҷикистон дар асоси ин ҳуҷҷати муқаддас зиндагӣ ва фаъолият карда, Ҷумҳурии соҳибистиклолро пурқувват мегардонад.

Дар моддаи якуми Конститутсия омадааст, ки «Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхитияр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад». Мувофиқи Конститутсия ҳокимият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба халқ тааллуқ дорад. Тибқи моддаи 9-и Конститутсия ва моддаи 3-уми Эълומияи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳокимияти давлатӣ дар мамлакат тавассути мақомоти қонунгузор, иҷроия ва судӣ амалӣ мегардад. Аз номи халқ Маҷлиси Олӣ ва Президент сухан гуфта метавонанд. Сохти давлатии ҷумҳурӣ унитарӣ мебошад. Тоҷикистон аз воҳидҳои маъмурии зерин иборат аст: Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо, шаҳракҳо ва дехот.

Мувофиқи Конститутсия Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муҳлати 7 сол интихоб шуда, дар айни ҳол Сарвари давлат ва ҳокимияти иҷроия (Ҳукумат) мебошад. Аз чумла Президент ҳуқуқ дорад фармонҳои худро ба Маҷлиси Олӣ (органи олиқи қонунбарор) барои тасдиқ қардан пешниҳод намуда, Сарвазир ва дигар аъзои Ҳукуматро таъин намояд. То ҳол дар Тоҷикистон се нафар – Қаҳҳор Маҳкамов (дар Шӯрои Олӣ), Раҳмон Набиев ва Эмомалӣ Раҳмон аз тариқи раъйпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб шудаанд.

Ҳамин тавр, Тоҷикистон дар солҳои соҳибистиклолӣ соҳиби Конститутсия, Парчам, Нишон ва Суруди миллӣ гардид. Пояҳо ва рукнуҳои асосии давлатдорӣ–Артиши миллӣ ва Қувваҳои

сарҳадӣ таъсис дода шуда, устувор гардиданд. Тоҷикистон ба узвияти созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ пазируфта шуда, бо аксари мамлакатҳои пешрафтаи дунё робитаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ барқарор намуд. Асосҳои сохтори конститутсионӣ ва идоракунии давлат танзим гардида, пули миллӣ ба муомилот бароварда шуд, шиносномаи миллӣ эътироф гардид.

2. МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Мақоми олии намояндагӣ қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси Олӣ буда, ба муддати панҷ сол интихоб мегардад. Маҷлиси Олӣ қонун қабул мекунад, буҷети давлатиро мавриди баррасӣ қарор медиҳад, сиёсати дохилӣ, берунӣ ва муҳлати раёйпурсиро муайян мекунад. Ҳоло Маҷлиси Олӣ аз ду палата: Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон иборат аст. Қарор доир ба таъсиси Парламенти дупалатагӣ дар раёйпурсии моҳи сентябри соли 1999 қабул шудааст. Бори аввал интихоботҳо ба он моҳҳои феврал ва марти соли 2000 баргузор шуда буданд.

Тибқи моддаи 56 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси миллӣ чунин салоҳият дорад:

- таъсис ва барҳам додани воҳидҳои марзӣ маъмурӣ ва тағйири онҳо;
- интихоб ва бозхонди раис, муовинон ва судяҳои Суди конститутсионӣ, Суди Олӣ ва Суди Олии иқтисодӣ бо пешниҳоди Президент;
- ҳалли масъалаи бекор кардани дахлнопазирии раис, муовинон ва судяҳои Суди конститутсионӣ, Суди Олӣ ва Суди Олии иқтисодӣ;
- ризоят барои тағйин ва озод намудани Прокурори генералӣ ва муовинони ӯ;
- амалӣ намудани ваколатҳои дигаре, ки Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳо муайян кардаанд.

Аз рӯзҳои аввали таъсисёбиаш Маҷлиси миллии Маҷлиси Олӣ ба яке аз рукнуҳои бозғайимоди мақоми қонунгузории мамлакатамон табдил ёфта, танҳо дар байни солҳои 2000 – 2022-ум чандин қонунҳои муҳимро қабул намудааст. Аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тибби халқӣ», «Дар бораи истифодаи энергияи атомӣ», «Дар бораи ворид намудани тағйири иловаҳо ба Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон»,

«Дар бораи вазъи ҳуқуқии узви Маҷлиси миллӣ ва вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон»,

«Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси хочагии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи интиҳоботи Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва ғайра.

Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 33 нафар узв дорад.

Вазифаи Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро (даъвати шашум) Рустами Эмомалӣ ба уҳда дорад¹.

Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати шашум аз 63 вакил иборат буда, доимоамалкунанда ва касбӣ мебошад. Муҳлати ваколатҳои вакилон ва аъзоёни Парламент 5 сол аст. Ҳар як шахрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба синни 25-сола расидааст ва дорои маълумоти олии мебошад, метавонад вакили Маҷлиси намояндагон интиҳоб шавад.

Мувофиқи моддаи 57-уми Конститутсияи Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Рустами Эмомалӣ салоҳияти Маҷлиси намояндагон аз:

¹ 19 декабри соли 1987 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таваллуд шудааст, миллаташ тоҷик, маълумоташ олий.

Соли 2008 Донишгоҳи миллии Тоҷикистонро бо ихтисоси иқтисодиёти ҳаҷон, соли 2011 Академияи хизмати давлатии назди Президенти Федератсияи Россияро бо ихтисоси идоракунии давлатӣ ва маҳаллӣ ва соли 2014 Академияи Вазорати қорҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистонро бо ихтисоси ҳуқуқшинос хатм кардааст.

Солҳои 2006-2009 дар Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳайси сармутахассиси шӯбаи ҳамкорӣ бо Созмони умумиҷаҳонии савдо фаъолият намудааст. Аз моҳи апрели соли 2009 дар Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳайси иҷрокунандаи вазифаи Сардори Раёсати дастгирии соҳибкорӣ қор карда, моҳи июни соли 2009 сардори ин Раёсат таъйин гардидааст. Солҳои 2011-2012 дар вазифаи сардори Раёсати ташкили мубориза бар зидди ҳуқуқвайронкуниҳои гумрукии Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият намудааст. Аз соли 2012 то соли 2013 ба ҳайси муовини сардори Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қор кардааст. Солҳои 2013-2015 сардори Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон буд.

Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 16 март соли 2015 директори Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин гардида то 12 январи соли 2017 дар ин вазифа фаъолият кардааст.

Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 январи соли 2017 иҷрокунандаи вазифа ва аз 4 апрели соли 2017 Раиси шаҳри Душанбе таъйин гардид.

- таъсиси Комиссияи Марказии интиҳобот ва раъйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, интиҳоб ва бозхонди раис, муовин ва аъзои он бо пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- ба муҳокимаи халқ пешниҳод намудани лоиҳаи қонунҳо, дигар масъалаҳои муҳими давлатию ҷамъиятӣ;
- тасдиқи барномаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ;
- ризоят ба додугирифти қарзи давлатӣ;
- тасдиқ ё бекор кардани шартномаҳои байналмилалӣ;
- таъйини раъйпурсӣ;
- таъсиси судҳо;
- тасдиқи рамзҳои давлатӣ;
- тасдиқи мукофотҳои давлатӣ;
- тасдиқи фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи таъйин ва озод намудани раиси Бонки милли ва муовинони ӯ;
- муқаррар намудани рутбаҳои ҳарбӣ, дипломатӣ, рутбаҳо ва унвонҳои махсус;
- муайян намудани маоши Президент;
- амалӣ намудани ваколатҳои дигаре, ки Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санаду қонунҳо муайян кардаанд.

*Раиси Маҷлиси на-
мояндагони Маҷлиси
Олии Ҷумҳурии
Тоҷикистон
Зокирзода
Маҳмадтоир Зоир*

Маҷлиси намояндагон аз 9 кумита иборат мебошад.

Кумитаҳо. Кумита оид ба қонунгузорӣ ва ҳуқуқи инсон; Кумита оид ба тартиботи ҳуқуқӣ, мудофия ва амният; Кумита оид ба иқтисод ва молия; Кумита оид ба масъалаҳои аграрӣ, захираҳои об ва замин; Кумита оид ба қорҳои байналмилалӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва иттилоот; Кумита оид ба илм, маориф, фарҳанг ва сиёсати ҷавонон; Кумита оид ба масъалаҳои иҷтимоӣ, оила ва ҳифзи саломатӣ; Кумита оид ба сохтори давлатӣ ва худидорақунии маҳаллӣ; Кумита оид ба энергетика, саноат, сохтмон ва коммуникатсия.

Маҷлиси намояндагон аз рӯи масъалаҳои дар салоҳияташ буда қарор қабул мекунад. Қарори Маҷлиси намояндагон, агар тартиби дигари қабули қарорро Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян накарда бошад, бо тарафдорӣ аксари шумораи умумии вакилон қабул мегардад.

Аз 27 март соли 2000-ум то моҳи март соли 2010-ум ва-

зифаи Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Сайдулло Хайруллоев ба уҳда дошт. Аз 16 марти соли 2010 то 2020 Шукурҷон Зухуров ба вазифаи Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати чорум ба уҳда дошт. 17 марти соли 2020 Маҳмадтоҳир Зоир Зокирзода¹ дар чаласаи якуми иҷлосияи якуми Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати шашум Раиси Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб гардид.

Тоҷикистон тибқи моддаи сеюми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон рамзҳои зерин – Нишон, Парчам ва Суруди миллиро қабул намуд, ки хусусиятҳои хоси ҷумҳурии соҳибихтиёрро баён мекунанд. Муаллифи матни "Суруди милли" шоир Гулназар Келдӣ мебошад.

Мувофиқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонуну санадҳои қабулгардида дар мамлакат кӯшиши гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ идома ёфт ва сохтори пештара барҳам хӯрда, сохтори нави сиёсии ҷамъият ба амал омад. Аз ҷумла сохтори ҳокимияти иҷроия тағйир ёфта, тарзи идоракунии президентӣ ҷорӣ гардида, ислоҳоти ҳокимияти қонунбарор ва судӣ гузаронида шуд.

¹ Зокирзода Маҳмадтоир Зоир 5 июли соли 1956 дар ноҳияи Рашт таваллуд шудааст. Маълумоташ оӣ, соли 1985 Донишкадаи кишоварзӣ Селиноградро аз рӯйи ихтисоси муҳандис-заминсоз хатм кардааст. Фаъолияти меҳнатиашро соли 1985 ба сифати муҳандис – заминсози Институти лоиҳакашии «Тоҷикгипрозем» оғоз намуда, минбаъд дар мансабҳои муҳандиси пешбар, сардори гурӯҳи назоратии шӯбаи техникӣ, сармуҳандиси Институти лоиҳакашии «Тоҷикгипрозем», сармутахассиси шӯбаи комплекси агросаноатӣ ва хӯроквории Мудирияти қорҳои Девони Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шӯбаи кишоварзӣ, шӯбаи комплекси агросаноатии Мудирияти қорҳои шурои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон, сармутахассиси шӯбаи комплекси агросаноатии Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, шӯбаи кишоварзӣ ва истифодаи замини Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, директори генералии Агентии миллии кайҳонӣ, геодезӣ ва харитасозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Тоҷиккоинот», раиси Кумитаи ҳолатҳои фавқулодда ва мудофиаи граждании назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, директори Агентии заминсозӣ, геодезӣ ва харитасозии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қор кардааст.

Аз соли 2010 то 2015 дар вазифаи Раиси Кумитаи давлатии заминсозӣ ва геодезии Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият намудааст.

Соҳҳои 2015-2016 дар вазифаи Вазири кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон қор кардааст.

Аз соли 2016 то соли 2020 ба ҳайси муовини Сарвазирӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият намудааст.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз Сарвазир, муовини якум ва муовинони ӯ, вазирон, раисони кумитаҳои давлатӣ иборат аст. Дар айни замон Раиси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Сарвазирӣ ҷумҳурӣ Қоҳир Расулзода мебошанд.

Дар давраи соҳибистиқлолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Раисони Шӯрои Олӣ инҳо буданд: Қадриддин Аслонов (солҳои 1990–1991), Раҳмон Набиев (сентябри соли 1991 – декабри соли 1991), Сафаралӣ Кенчаев (солҳои 1991–1992), Акбаршоҳ Искандаров (ав- густӣ 1992 – ноябри соли 1992), Эмомалӣ Раҳмон (ноябри соли 1992 – апрели соли 1995), Сафаралӣ Рачабов (апрели соли 1995 марти соли 2000).

Ҳамин тавр ислоҳоти сиёсӣ дар Ҷумҳурии соҳибистиқлолии Тоҷикистон дар асоси Конститутсия, қонунҳои парламент ва фармонҳои Сардори давлат сурат мегирад.

Тағйироте, ки дар ҷомеа рӯй медиҳанд, сари вақт ба ҳисоб гирифта шуда, ба Конститутсия тағйир иловаҳо дохил карда мешаванд. Дар ин бора натиҷаи раёйпурсиҳои умумихалқие, ки 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 гузаронида шуда буданд, шаҳодат медиҳанд.

Дар айни замон, мо иштирокчиҳои раванди татбиқи ислоҳоти сиёсӣ дар кишвар мебошем, ки мунтазам сохтори ҷомеаи шаҳрвандӣ такмил ёфта, торафт низоми миллии давлатдорӣ поягузори мешавад.

Дар Тоҷикистон имрӯз адлу адолат, озодию истиқлол, баробарҳуқуқии тамоми афроди башар риоя гардида, шаҳрвандон, сарфи назар аз маҳалу миллаташон, ба сохтори сиёсии давлатдорӣ шомил мебошанд ва ин тамоюл пояҳои ваҳдати ягонагиро дар ҷумҳурӣ мустаҳкам хоҳад кард.

3. СОҲТОРИ БИСЁРҲИЗБӢ ДАР ҶУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

Яке аз самтҳои татбиқи ислоҳоти сиёсӣ ба вучуд омадани сохтори бисёрҳизбӣ дар ҷумҳурӣ мебошад. Дар моддаи дуюми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳизбҳои сиёсӣ» (аз 13 ноябри соли 1998) чунин қайд шудааст: «Зери мафҳуми ҳизби сиёсӣ чунин иттиҳодияи ҷамъиятӣ фаҳмида мешавад, ки вазифаи асосиаш иштирок дар ҳаёти сиёсии ҷомеа ба воситаи ташаққул додани иродаи сиёсии шаҳрвандон ва инчунин, ба амал баровар-

дани ҳокимият ба воситаи намояндагони худ мебошад. Мақсад ва вазифаҳои ҳизби сиёсӣ дар Оиннома ва Барномаи он, ки барои маълумоти умум интишор мешаванд, инъикос меёбанд».

Аз тарафи Анҷумани сеюми вакилони халқии ИҶШС (март соли 1990) бекор карда шудани моддаи 6-уми Конститутсияи ИҶШС дар Тоҷикистон заминаи воқеии сохтори бисёрҳизбиро ба вуҷуд овард. Амалан ин сохтор дар солҳои 90-ум ташаккул ёфт. Шаҳрвандони Тоҷикистон дар асоси моддаи 28-уми Конститутсия ҳуқуқи ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муттаҳид шуданро пайдо карданд.

Баъди он ки Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таърихи 12 декабри соли 1990 Қонун «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҶШС Тоҷикистон»-ро тасдиқ кард, амалан бақайдгирии ҳаракатҳо, ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ оғоз ёфт.

Дар як муддати кӯтоҳ ба Вазорати адлия 208 ариза омад. Баъди тафтишоти Вазорати адлия ба 143 ҳизбу созмон иҷозати фаъолият кардан дода шуд. Акнун дар қатори Ҳизби Коммунистӣ Ҳизби Демократии Тоҷикистон (10 августи соли 1990), Ҳизби Халқии Тоҷикистон (10 декабри соли 1994), Ҳизби Сотсиалистии Тоҷикистон (15 августи соли 1996) Ҳизби Сотсиал-Демократии Тоҷикистон (18 март соли 1998), Ҳизби Ислоҳоти Иқтисодии Тоҷикистон (28 октябри соли 2005), Ҳизби Аграрии Тоҷикистон (15 ноябри соли 2005) ва ғайра ташкил ёфта, амал мекарданд. Ҳизби Халқии Тоҷикистон соли 1998 ба Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон табдил дода шуда, дар Анҷумани ҳизб (10 март соли 1998) Эмомалӣ Раҳмон раис интихоб шуд. Дар Тоҷикистон сол то сол миқдори ҳизбу созмонҳо ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ зиёд шуда истодаанд. Ҳоло дар мамлакат 7 ҳизби сиёсӣ ва беш аз се ҳазор ҳизбу созмонҳои гуногуни ҷамъиятӣ амал мекунанд.

Ба ғайр аз ҳизбҳои ҳаракати мардумии «Растохез», ҷамъияти «Лаъли Бадахшон» низ ба расмият даромада буданд. Мутобиқи қарори Иҷлосияи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 октябри соли 1991 «Дар бораи бекор кардани баъзе санадҳои Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаи ҳизбҳои дорои характери динӣ» дар таърихи 26 октябри соли 1991 Анҷумани муассисони Ҳизби Наҳзати Исломии Тоҷикистон баргузор гардида, фаъолияти ҳизб то моҳи сентябри соли 2015 давом ёфт.

Таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳад, ки агар ҳизбу созмонҳои муҳолиф тибқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо нияти нек амал кунанд, метавонанд ба пешрафти ҷумҳурӣ ёри расонанд. Ҳар як ҳизб, созмон ба барнома ва оинномаи худ така карда, меҳодад ба халқи худ хизмат намояд. Кадом ҳизб, созмон баҳри ваҳдат ва рушди кишвари мо бештар хизмат мекунад, инро таърих исбот хоҳад кард.

Хушбахтона, баъди ба итмом расидани ҷанги шаҳрвандӣ ва пойдор гардидани сулҳ дар Тоҷикистон, фаъолияти созандагии ҳизбу созмонҳо хеле афзуд. Хусусан, баъди аз тарафи 30 ҳизбу иттиҳодия ҷамъиятӣ ба имзо расидани «Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон» (9 март соли 1996) дар ҷумҳурӣ заминаи хуби бунёди ҷомеаи озоду демократӣ ба амал омад. Ташкилҳои Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (апрели соли 1996) низ дар мустақкам намудани ҳамоҳангсозии фаъолияти ҳизбу созмонҳо нақши мусбат мебозад.

Ҳизбу ҳаракатҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, хусусан, дар гузаронидани маърақаҳои сиёсӣ фаълоне иштирок менамоянд. Масалан, онҳо дар муҳокимаи тағйиру иловаҳо ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок карда, таклифҳои муфид пешниҳод намудаанд, дар вақти интихоби Президенти ҷумҳурӣ ва вакилон ба парлумони мамлакат низ хизмати арзанда кардаанд.

Дар таърихи давлатдорӣ тоҷикон бо иштироки ҳамаи ҳизбу созмонҳо бори аввал интихоботи парлумони касбӣ гузаронида шуда натиҷаи он хурсандовар аст. Ҳангоми интихоботи вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати панҷум) дар ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявӣ 16 узви Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, 3 узви Ҳизби Аграрии Тоҷикистон, 2 узви Ҳизби Ислоҳоти Иқтисодии Тоҷикистон, 1 узви Ҳизби Сотсиалистии Тоҷикистон соҳиби мандати вакилӣ гаштанд. Падидаи нав дар ҳаёти сиёсӣ ҷамъиятии ҷумҳурӣ дар парлумони мамлакат ташкил ёфтани фраксияҳои ҳизбӣ мебошад.

1 март соли 2020-ум дар мамлакат интихобот ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати шашум) барпо гардид, ки дар натиҷа 7 ҳизби сиёсӣ мандати вакилиро ба даст дароварданд.

Бояд қайд кард, ки яке аз сернуфустарин, фаълотарин неруи сиёсии мамлакат Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон

(с.1994) буда, қариб 250 ҳазор нафар узв дорад. Раиси ҳизб Пеш-вои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон мебошад.

Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон манфиати кулли аҳолии мамлакатро ифода мекунад. Аз барномаи ҳизб чунин хулоса бармеояд, ки он ҷонибдори давлати қавии иҷтимоӣ буда, ба сохтмони мактабҳо, табобатхонаҳо, неругоҳҳо, роҳсозии табобати ройғони шаҳрвандон, кумаки амалӣ расондан ба пирону барҷомондагон, ятимон ва ғайра сахм мегузорад.

Ҳизб ҷонибдори барпо ва рушди давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, ягона ва дунявӣ буда, тарафдори озодандешӣ, озодии сухану матбуот ва сохтори бисёрҳизбӣ дар мамлакат мебошад. Ҳизб ба ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ диққати махсус дода, шаклҳои гуногуни моликият, ҳаракати соҳибкориро низ дастгирӣ менамояд.

Ҳамин тавр, танҳо дар замони соҳибистиклолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ташкили сохтори бисёрҳизбӣ имкон ба вучуд омада, мавҷудияти он нишокаи муҳимми ҷомеаи демократӣ буда, амалан хатари тоталитаризмро аз байн мебарад.

4. ИСЛОҲОТИ ИҚТИСОДӢ ВА ХУСУСИЯТҲОИ ОН

Пас аз ба даст овардани истиклоли давлати Тоҷикистон фавран ба гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ шурӯъ намуд. Аммо он дар шароити мураккаби таърихӣ амалӣ гардида, дорои хусусиятҳои хос буд. Дар роҳи татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон душвориву мушкilotи зерин вучуд доштанд:

- аввалан, бо пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ робитаҳои иқтисодию иҷтимоӣ ва техникӣ қанда шуда, ба иҷрои нақшаҳои хоҷагии халқ таъсири манфӣ расонид.
- дар рафти ҷанги шаҳрвандӣ ҳаёти иқтисодии ҷумҳурӣ хароб гардида, хусусан корхонаҳои саноатӣ, сохтмон аз қор монданд ва муассисаю хоҷагиҳои калонтарини ҷумҳурӣ вайрон карда шуданд. Бар асари ҷанги шаҳрвандӣ, хусусан, Комплекси истеҳсолии ҷануби Тоҷикистон, зарари қалони моддӣ дид. Як қисми корхонаҳои шаҳрҳои Душанбе, Кӯрғонтеппаро сӯзонда, дастгоҳҳо шикаста, сарваташонро ғорат карданд;
- кӯч бастанӣ муҳандисон, техникҳо, механизаторони таҷрибанокӣ ҷумҳурӣ ба дигар кишварҳои дуру наздик ва бо сабаби паст

гардидани маош дар соҳаи иқтисодиёт солҳои 1991 – 2000-ум ба 2,6 маротиба кам шудани қувваи асосии қорӣ оварда расонд;
– дар ибтидои солҳои 90-ум бухрони иқтисодӣ авҷ гирифта, нақшаҳои воридот ва содироти мол вайрон гардиданд, дар Тоҷикистон хавфу хатари нарасидани маводи ниёзи мардум хис карда мешуд.

Вазъияти мураккаби баамаломата объективона тақозо мекард, ки дар Тоҷикистон ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида шавад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри татбиқи гардидани ислоҳоти иқтисодӣ яқчанд қарору қонунҳо қабул кард. Масалан, Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 январи соли 1992-ум «Дар бораи андозии арзиши иловашуда», «Дар бораи боҷи давлатӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 март соли 1992 «Дар бораи пардохти истифодаи замин» ва ҳоказо. Ғайр аз ин қонун дар бораи моликият, кооперативҳо, соҳибкорон низ баромад, ки барои гузаштан ба иқтисодӣ бозоргонӣ саҳми босазо гузошанд.

Ба имзо расидани "Созишнома"-и умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон (27.06.1997) имкон дод, ки ҷумҳурӣ бевосита ба барқароркунии ҳаёти хоҷагӣ ва гузарондани ислоҳоти иқтисодӣ шурӯъ намояд. Маълум аст, ки иқтисодиёт дар асоси рушди муносибатҳои бозоргонии танзимшаванда амал намуда, асоси онро қори озод, қафолати ҳуқуқи иҷтимоӣ, эҳтироми моликият, тамоюл ба манфиати ҷамъият, соҳибқории озоду рақобати одилона ташкил медиҳад.

Аз ин лиҳоз, Ҳукумати мамлакат ҳамонро пас аз ба даст овардани сулҳ ва салоҳ бидуни имкониятҳои ниҳоят маҳдуди молиявӣ иқтисодӣ, ба андешидани тамоми тадбирҳои зарурӣ барои рафъи мушкилоти мавҷуда шурӯъ намуда, неруву имкониятҳои худро ба ҳалли масъалаҳои барқарорсозии иқтисоди фалаҷгаштаи кишвар сафарбар сохта, пастравии иқтисоди миллиро боздошт. Гузариш ба иқтисоди бозорӣ ва ташаккул додани муносибатҳои нави иқтисодиро вазифаи асосӣ эълон карда, ба ин васила заминаҳои рушди иқтисодиву иҷтимоии кишварро фароҳам овард. Бо ин мақсад ислоҳоти фароғири иқтисодӣ дар тамоми соҳаҳо оғоз гардида, чиҳати барқарор ва мукамал гардонидани низоми идоракунии давлат, дигаргунсозиҳои сохторӣ, таъмини гуногуншаклии моликият, фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳибқориву сармоягузорӣ, ташаккул додани низоми миллии бучету андоз ва пуливу қарзӣ, рушди соҳаҳои воқеии иқтисод ва инкишофи баҳши иҷтимоӣ тадбирҳои самарабахш андешида шуданд. Дар натиҷа,

соли 2000-ум мамлакат ба марҳалаи рушд ворид гардид. Яке аз хусусияти хоси марҳалаи мазкури амалӣ гардидани ислоҳоти иқтисодӣ муаян шудани ҳадафҳои стратегии миллӣ: туфайли сохтмони неругоҳҳои калон ва бунёди силсилаи неругоҳҳои хурди барқӣ таъмин кардани истиқлоли энергетикӣ, дар асоси татбиқи кардани нақшаҳои сохтмони нақбу пулҳо, роҳҳои оҳану мошингарду ҳозиразамон, инчунин, инфрасохтори нақлиёти ҳавоиву алоқа раҳӣ ёфтани аз бунбасти коммуникатсионӣ ва табдил додани Тоҷикистон ба кишвари транзитӣ, таъмини амнияти озуқаворӣ ва дастрасии аҳоли ба ғизои хушсифат, саноатикунонии босурати кишвар ва васеъ намудани шӯғли пурмаҳсул мебошад, ки туфайли татбиқи тадриҷани онҳо дар ду даҳсолаи охир суръати миёнаи солони рушди иқтисодии кишвар дар сатҳи 7,5 дарсад таъмин гардида, маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ аз 1, 8 миллиард сомони соли 2000-ум то 95 миллиард сомони соли 2021 ва даромади буҷети давлатӣ аз 252 миллион сомони соли 2000-ум то 28 миллиард сомони соли 2021 афзоиш дода шуд. Ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ қариб 53 баробар ва буҷети давлатӣ 111 баробар зиёд гардид. Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳар сари аҳоли дар ин давра аз 289 сомони то 9 ҳазор сомони расида, беш аз 30 баробар зиёд гардид.

Баҳри пурқувват намудани неруи пешбарандаи рушди бо-суботи иқтисодӣ, воситаи асосии таъмин кардани ҳадафҳои миллӣ ва дар ин замина муҳайё намудани шароити ҷиҳати зиндагии арзандаи шаҳрвандон Ҳукумати мамлакат «Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2030»-ро муайян намудааст. Мувофиқи он Ҳукумати мамлакат дар ҳалли пурраи мушкилоти мавҷуда ва таъмини рушди устувору сифатноки иқтисоди миллӣ роҷеъ ба баланд бардоштани гуногунсамтӣ рақобатнокии иқтисоди миллӣ, густариши раванди рақамикунонии иқтисод, татбиқи «иқтисоди сабз», саноатикунонии босуръат, истифодаи технологияҳои инноватсионӣ ва рушди неруи инсонӣ нақшаҳои мушаххас андешидааст.

Қайд кардан зарур аст, ки дар рафти амалӣ гардонидани ислоҳоти иқтисодӣ хусусиятҳои хоси ҷумҳурӣ ба назар гирифта шуданд. Ин хусусиятҳо аз омилҳои зерин иборат мебошанд: дар Тоҷикистон нисбат ба дигар ҷумҳуриҳои шӯравӣ даромади миллӣ ба суръати баланди афзоиши аҳоли мувофиқ набуд; дар ҷумҳурии кӯҳсорӣ мо роҳҳои оҳан маҳдуд ва нақлиёти автомобилгард низ

талаботро қонё гардонида наметавонист; набудани роҳҳои дурусти нақлиёт, мавҷудияти кӯҳҳои баланд ба Тоҷикистон имкон намедоданд, ки бо давлатҳои хориҷӣ тиҷорати муътадил ба роҳ монанд; сарватҳои зерзаминии ҷумҳурӣ, аз ҷумла нафт, газ, ангиштсанг ва ғайра дар ҷуқуриҳои дастнорас ҷойгир шуда, барои истифодаи он техникаи махсус лозим буд.

Сарфи назар аз мушкилот, дар роҳи пешрафти ҳаёти иқтисодии ҷумҳурӣ имконият ва афзалиятҳо вучуд доранд. Масалан, дар Тоҷикистон захираи хеле зиёди истеҳсоли барқ вучуд дошта, барои обшор намудани заминҳои бекорхобидаю лалмӣ низ имконият ҳаст. Истифодаи оқилонаи захираҳои обӣ ва рӯзҳои офтобӣ низ метавонад ба пешрафти иқтисодиёти мамлакат таъсири мусбат расонад. Захираҳои калони табиӣ имкон медиҳанд, ки дар Тоҷикистон саноати сабуку вазнин тараққӣ карда, кишоварзӣ на танҳо талаботи аҳолиро бо хӯрокворӣ таъмин намояд, балки маҳсулотро ба кишварҳои хориҷӣ низ содир намояд.

Ҳамин тавр, дар давраи соҳибистиклолӣ барои гузариш аз иқтисоди маъмуриву банакшагирӣ ба низоми нави муносибатҳои иқтисодӣ (иқтисоди бозоргонӣ) дар мамлакат ислоҳоти фарогир амалӣ карда шуд.

5. БАРНОМАИ ТАРАҚҚИЁТИ ИҚТИСОДИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Дар ибтидои солҳои 90-ум Барномаи тараққиёти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб дода шуда буд.

Бояд тазаққур дод, ки марҳалаи аввали амалӣ шудани Барнома дар ҷумҳурии мо назар ба шароити ҷумҳуриҳои дигар андаке мураккабтар аст ва хусусиятҳои хосси худро дорад. Дар Тоҷикистон ба ҳар як сари аҳоли нисбат ба собиқ ҷумҳурии даврони Шӯравӣ ду маротиба камтар даромади миллиӣ ба даст омадааст. Ин сабабҳои худро дорад. Яке аз сабабҳои асосиаш дараҷаи баланди афзоиши аҳоли аст ва табиист, ки дар ин сурат истеъмолкунандагон зиёдтар мегардад. Ҳамчунин, он ҷиҳат аст, ки базаи ниғаҳдошти иқтисодиёти ҷумҳуриамон асосан дар ашёи хом асос ёфта буд. Ба ин боз шароити вазнини кӯҳистон, шабакаи маҳдуди роҳи оҳан ва дигар омилҳо зам мешаванд, ки онҳо то андозае ба амалӣ гардидани ислоҳоти иқтисодӣ монеъ мегарданд.

Бо вучуди ин ҷумҳурии мо дар роҳи пешрафти иқтисодиёти

худ як катор имконияту афзалият дорад. Масалан, иқлими ниҳоят мувофику муфид барои зироаткорӣ, захираҳои истифоданашудаи замини обӣ ва ғайра. Фақат имкониятҳои истехсоли барқ дар Тоҷикистон метавонад иқтисодиёти онро хеле тараққӣ диҳад.

Дар Тоҷикистон қувваи қорӣ зиёд аст. Дар деҳот на ҳама сокинон ба қор қалб шудаанд ва тамоюли афзоиши аҳолии онро бештар мегардонад. Бинобар ин, фаро расидани давраи осоиштагӣ Барномаи тараққиёти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон тақмил дода шуда, самтҳои асосии стратегияи иқтисодии мамлакат барои ибтидои асри XXI муайян гардидаанд ва дар асоси рушди муносибатҳои бозоргонии танзимшаванда амал мекунад. Ҳангоми тартиб додани барнома таҷрибаи байналмилалӣ истифода гардида, хусусиятҳои хоси рушди иқтисодиёти ҷумҳурӣ ба назар гирифта шудаанд.

Натиҷаи татбиқи Барнома, рафти ислоҳоти иқтисодӣ мунтазам дар ҷаласаҳои ҳукумат, дар Паёмҳои Пешвои миллат, Президенти мамлакат ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил гардида, барои беҳбудии он тағйирот дохил карда мешаванд.

Ҳокимият барои рушди озодона ва ҳамоҳангии ҳамаи шаклҳои моликият тамоми шароити иқтисодӣ ва ҳуқуқиро кафолат медиҳад. Ҳуқуқи молу мулк ва ворисӣ, баробарии ҳамаи навъу шаклҳои моликият мувофиқи Конститутсия ва қонунҳои дигар эътироф ва ҳифз карда мешавад.

Дар ҷумҳурӣ шаклҳои гуногуни моликият – шахсӣ, коллективӣ ва давлатӣ вучуд доранд. Ҷумҳурии Тоҷикистон тавонист пули миллии худро қорӣ намуда, хусусигардонии амвол ва бозори пулиро ташкил диҳад. Дар Тоҷикистон аз соли 1991 то соли 2005 8,5 ҳазор амволи давлатӣ шахсӣ қунонида шуданд. Қоидаҳои нави гумрукӣ ва ҳавасмандии моддии шаҳрвандон ба истехсоли маҳсулот амалӣ мегарданд. Дар раванди хусусигардонии моликияти давлатӣ ва амалисозии лоиҳаҳои инфиродии таҷдиди сохтори субъектҳои инҳисори табиӣ ва корхонаҳои азими давлатӣ то 90 дарсади дороиҳои давлатӣ ба бахши хусусӣ дода шуданд. Ҳоло саҳми он дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ беш аз 70 дарсад дар таъмини аҳолии бо қорӣ қорӣ 68% ва даромадҳои анозӣ ба бучети давлат 80 %-ро ташкил медиҳад.

Яке аз роҳҳои татбиқи ислоҳоти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди соҳибкории хурд ва миёна мебошад. Хусусан, Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 8 апрели соли

1996 ва 20 феввали 1998 «Дар бораи аз тарафи давлат дастгирӣ ёфтани соҳибкории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои инкишоф ва татбиқи барномаи иқтисодии мамлакат таъсири мусбат расонд. Азбаски дастгирии соҳибкорӣ ва дар навбати аввал соҳибкории истеҳсолӣ яке аз самтҳои асосии фаъолияти сохтору мақомоти давлатӣ мебошад, бинобар ин, аз ҳисоби бучети ҷумҳуриявӣ барои дастгирии соҳибкории хурду миёна қарзҳои имтиёзнок ҷудо карда мешаванд. Аз ин сабаб, соҳибкорӣ шакли фаъолияти пурсамару ташаббускоронаи шахрвандони алоҳида, гурӯҳҳо ё корхонаҳои истеҳсолу фурӯши молҳо ва хизматрасонӣ гардидааст. Бо мақсади мадади амалӣ ба соҳибкорон дар ҷумҳурӣ торафт ҳар гуна маҳфилҳои омӯхтани таҷрибаи пешқадам, давлат намудани мутахассисони ҷуртаҷрибаи кишварҳои хориҷӣ ва ғайра гузаронида мешаванд. Ҳоло дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд мактабҳои таҷрибаи пешқадам барои соҳибкорон амал мекунанд, ки онҳо натиҷаи дилхоҳ медиҳанд.

Дар даврони соҳибистиклолӣ дар кишвар сиёсати мустақилонаи пулиро қарзӣ татбиқ гардида, низоми бонкӣ ташаккул ёфт ва соли 2000-ум пули милли ба муомилот бароварда шуд.

Бо амалӣ гардидани тадбирҳо ва ислохот дар соҳаи бонкӣ ташкилотҳои қарзӣ молиявии шаклҳои гуногун таъсис дода шуданд, ки ҳоло ба мардум ва соҳаҳои мухталифи иқтисоди милли хизматрасониҳои бонкиро пешниҳод менамоянд.

Танҳо дар даҳ соли охир (солҳои 2011 – 2020) ба иқтисоди милли беш аз 100 миллиард сомонӣ, аз ҷумла ба соҳибкории истеҳсолӣ 45,8 миллиард сомонӣ қарз дода шудааст.

Баҳри амалӣ гардидани ислоҳоти иқтисодӣ, мақоми бонкҳо низ афзуда, сохтори онҳо такмил меёбад. Ҳоло дар баробари Бонки миллии Тоҷикистон, «Амонатбонк» боз чандин бонкҳои саҳомӣ ташкил гардида, барои пешрафти ҳаёти иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии ҷумҳурӣ кумаки амалии худро мерасонанд. Бонкҳои саҳомии «Агроинвестбонк», «Ориёнбонк», «Тоҷикпромбонк» ва

«Тоҷиксодиротбонк» хусусан, ба хоҷагиҳои соҳибкории хурд ва калон кумаки пулии худро расонда, барои истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ, кишоварзӣ ва ба савдо баровардани онҳо хизмат мекунанд. Даромиҳои низоми бонкӣ аз 311 млн. сомонии соли 2000-ум ба беш аз 26 млрд. сомонӣ дар соли 2020 расонида шуданд. Соли 1921 аз ҷониби ташкилотҳои қарзӣ ба соҳаҳои гуногуни иқтисоди мамлакат уариб 10 млрд. сомонӣ қарз дода шуд, ки нисбат ба

соли 2019-ум 4,6% зиёд буд. Пасандозҳои бонкии ҷумҳурӣ соли 2020-ум 17,2% афзуда, 11,5 млрд. сомони ро ташкил доданд.

Дар роҳи татбиқи барномаи иқтисодӣ гузаронидани ислоҳоти пулӣ, хусусан, ҷорӣ намудани пули миллий (соли 1995), асбори миллий – сомонӣ (соли 2000) таъсири мусбат расонд.

Баҳри рушди устувори соҳаҳои мухталифи иқтисодиёти мамлакат 70 лоиҳаи давлатии сармоягузорӣ ба маблағи умумии 40 миллиард сомонӣ тадбиқ шуда истодааст. Барои беҳтар намудани ҳифзи иҷтимоии аҳоли, бунёди инфрасохтори соҳаҳои маориф ва энергетикӣ, рушди деҳот ва сохтмон танҳо соли 2020-ум 29 созишномаи сармоягузорӣ ба маблағи 10 миллиард сомонӣ ба имзо расонида шуд.

Аз соли 2013 то 2022 аз ҷониби Ҳукумати ҷумҳурӣ ба ширкатҳои ватаниву хориҷӣ 17 созишнома оид ба сармоягузори мустақим ба имзо расонида шуда, дар доираи онҳо 15 корхонаи нави истеҳсоли ба маблағи умумии зиёда аз 10 млрд. сомонӣ бунёд гардида, 7 ҳазор шаҳрвандони мамлакат бо ҷойи кор таъмин гардиданд.

Тайи солҳои 2014-2020 ҳаҷми умумии даромади буҷети давлатӣ аз 14,6 млрд. сомонии соли 2014 то 23,6 млрд. сомонӣ афзоиш ёфт.

Тараққӣ додани соҳаи сайёҳӣ дар Тоҷикистон яке аз сарчашмаҳои назарраси пешрафти иқтисоди ҷумҳурӣ аст. Бинобар ин, сайёҳӣ яке аз самтҳои афзалиятнок муайян гардида, солҳои 2019-2021 «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон карда шуд. Мавриди қайд аст, ки соли 2018 бори нахуст дар замони соҳибистиклоли шумораи сайёҳон қариб ба 1 млн. 200 ҳаз. нафар расида, нисбат ба соли 2017-ум 2,6 баробар зиёд гардид. Тайи солҳои 2018-2020-ум дар кишвар 145 ширкати нав иҷозатномаи фаъолият гирифта, дар маҷмӯъ, 224 ширкат ба бозори сайёҳӣ ворид гардид. Шумораи меҳмонхонаҳо ва дигар инфрасохтори хизматрасонӣ зиёд гардид.

Қайд кардан ба маврид аст, ки туфайли амалӣ гардидани Барномаи тараққиёти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ислоҳоти пайдарҳамаи иқтисодӣ, ки муносибатҳои оқилонаи бозаргониро таъмин карда менамояд, вазъи иқтисодии ҷумҳурӣ беҳтар гардида истодааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон бо технологияи нав, дастгоҳҳои ҳозиразамон, дониш, таҷрибаи мутахассисон ва соҳибкорони хориҷӣ иқтисодиёташро тараққӣ медихад.

Таъсиси системаи мустақими робитаҳои тичоратию иқтисодӣ ва кооперативӣ ба ташкил кардани хонаҳои савдо, муассисаҳои муштарақ, ширкатҳои саҳомӣ, фирмаҳо ва ассотсиатсияҳо мусоидат карда истодааст.

Имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон бо технологияи нав, дастгоҳҳои хозиразамон, дониш, таҷрибаи мутахассисон ва соҳибкорони хориҷӣ иқтисодиёташро тараққӣ медиҳад.

Нақбҳои мошингарди «Истиқлол», «Шаҳристон», «Хатлон», «Озодӣ» пайи ҳам сохта, ба истифода дода шудаанд, ки онҳо ба рои рушд ва болоравии иқтисоди ҷумҳурӣ саҳм мегузоранд.

Ҳамин тавр, дар чоряки аввали асри ХХI самтҳои асосии стратегияи иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардида, Барномаи тараққиёти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон зина ба зина амалӣ мегардад. Ҳадафи олии давлат таъмин намудани рушди устувори иқтисодии кишвар тавассути баланд бадостани самаранокии истифодаи захираву имкониятҳои мавҷуда, дарёфти манбаҳои нави рушд ва ғайра мебошад.

6. СИЁСАТИ ИҚТИСОДИИ ХОРИҶИИ ҶУМҲУРӢ

Ҷанги шаҳрвандӣ ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон зарари калон расонид. Бинобар ин, бе сармоягузориҳои хориҷӣ барқарор намудани он ва аз ҷиҳати тараққиёт ба мамлакатҳои пешқадами ҷаҳон расидани кишвар амри маҳол буд. Хусусан, ба рои истехсол ва харидани техникаи хозиразамон, технологияи пешқадам маблағи калон лозим буд. Дар ҳалли ин масъала таҳия ва амалӣ гардидани барномаи тадбирҳои аз буҳрон раҳонидани иқтисоди мамлакат нақши арзанда бозидааст. Дар партави он тадбирҳо роҷеъ ба ҷоннок намудани фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, таъсиси системаи мустақими робитаҳои тичоративу иқтисодӣ ва кооперативӣ ҷуста шуданд. Дар натиҷа ҷорабиниҳои мушахасс дар ин самт хонаҳои савдо, муассисаҳои муштарақ, ширкатҳои саҳомӣ, фирмаҳо ва ассотсиатсияҳо ташкил ёфта истодаанд. Соҳибкорони хориҷӣ технологияҳои нав, дастгоҳҳои хозиразамон, дониш ва таҷрибаи муфиди истехсолиро ба мамлакат овардаанд. Ҳоло дар ҷумҳурӣ муассисаҳои зиёди муштарақ, аз ҷумла бо ширкатҳои Аврупои Ғарбӣ ба қайд гирифта шудаанд. Бо ёрии созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ низ корҳои муфид ба сомон расонда мешаванд.

Дар қисмати сиёсати бозаргонии хориҷӣ ва ҳалли амалии он аллакай таҷрибаи муфид ба даст омадааст. Дар ин чода ба ҳалли масъалаҳои зерин диққат дода мешавад: а) барои ворид кардани арзи хориҷӣ аз нигоҳи фарҳанги баланди хоҷагидорӣ ташкил намудани содироти ашёи хом; б) дар якҷоягӣ бо сармоягузори хориҷӣ оқилона истифода кардани сарватҳои табиӣи ҷумҳурӣ; в) аз нигоҳи илмӣ пеш бурдани сиёсати тиҷорати хориҷӣ ва барои фурӯштани маҳсулоти ҷумҳурӣ пайдо намудани бозори мувофиқ дар он кишварҳо; г) мунтазам беҳтар намудани сифати маҳсулоти истеҳсолшаванда, то ки дар бозори дохилӣ ва хориҷӣ ба фурӯш рафта, маблағҳои зиёд барои пешрафти иқтисодиёти ҷумҳурӣ ворид гардад.

Барои амалӣ гаштани стратегияи сиёсати бозаргонии хориҷӣ чандин қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ», «Дар бораи сармоягузориҳои хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ҳамчунин, як қатор қарорҳои Ҳукумат ва Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бароварда шудаанд, ки онҳо ба рушди иқтисодиёти мамлакат мусоидат менамоянд.

Дар чоряки аввали асри ХХ Тоҷикистон чун давлати пешбарандаи сиёсати «дарҳои боз» бо тамоми кишварҳои муносибатҳои дӯстона ва ҳамкориҳои мутақобилан судмандро роҳандозӣ ва густариш намуд. Тибқи чунин сиёсат дар самти амалӣ гардидани Барномаи стратегияи иқтисодиёти бозаргонии хориҷӣ аллакай қорҳои судманд гузаронида шуда, натиҷаи дилхоҳ медиҳанд. Имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон қариб бо 150 кишвари дунё робитаи сиёсӣ дипломатӣ ва тиҷоратӣ иқтисодӣ дорад.

Ҳамкориҳои судманд бо созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ–Созмони Милали Муттаҳид, Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо, Созмони Конфронси Исломӣ, Иттиҳоди Давлатҳои Мустиқил, Иттиҳоди Иқтисодии Авруосиё, Созмони Ҳамкориҳои Шанхай ва дигарҳо дар сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавқеи муҳимро ишғол менамоянд. Дар давраи солҳои 2006–2012 дар раванди ҳамгироии ҷумҳурӣ бо давлатҳои минтақа ва ҷаҳон ба рушди соҳаи тиҷорат ва хизматрасонӣ заминаи воқеӣ гузошта шуд, ки ҳиссаи ин соҳаҳо дар сохтори маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ мунтазам меафзояд.

Нақши бонкҳои хориҷӣ низ дар самаранок амалӣ гардидани сиёсати иқтисодии хориҷии кишвар ва рушди иқтисоди мамла-

кат назаррас мебошад. Баъди хотима ёфтани чанги шаҳрвандӣ ва барқарор гардидани сулҳу ваҳдат дар ҷумҳурӣ бонкҳои хориҷӣ низ кумаки худро дар татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ-иҷтимоӣ мерасонанд. Масалан, соли 2005 танҳо Бонки рушд ба Тоҷикистон барои тараққиёти иқтисодиёт 20 миллион доллар ҷудо намуд.

Дар бист соли охир вобастагии иқтисоди кишвар ба маҳсулоти воридотӣ, аз ҷумла ангишт, масолеҳи сохтмон, бахусус, семент ва бисёр навъҳои маводи ғизоӣ бартараф гардида, барои содироти маҳсулоти саноатии ватанӣ замина фароҳам оварда шуд. Ҳоло содироти асосии захираҳои табиӣ Ҷумҳурии Тоҷикистонро алюминий, пахта ва маҳсулоти коркарди он, тамоку, пиллаи хом ташқил медиҳанд..

Ҳоло агар мамлакатҳои хориҷии дур дар соҳаи содироти мол афзалият дошта бошанд, давлатҳои ИДМ дар соҳаи воридоти мол бартарӣ доранд. Ба ҳар ҳол мамлакатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил барои Ҷумҳурии Тоҷикистон як ҳавзаи муҳими иқтисодӣ ба ҳисоб рафта, дар пешбурди соҳаи тиҷорати хориҷӣ нақши фаъол мебозанд.

Ҳамин тавр, сиёсати иқтисодии хориҷии Тоҷикистон, пеш аз ҳама, ба амалӣ гардидани ислоҳоти соҳаҳои мухталифи иқтисодиёти кишвар равона карда шуда, сарчашмаи муҳими рушди устувори мамлакат мебошад.

7. ВАЗЪИ САНОАТИ ҶУМҲУРӢ

Чанги шаҳрвандӣ, инчунин, ба соҳаи саноати ҷумҳурӣ зарари калон расонид. Бар асари он ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ се баробар коҳиш ёфт. Муваффақиятҳои, ки Тоҷикистон таи солҳои 60–нимаи аввали 80-ум дар соҳаи саноат ба даст оварда буд, кошта шуданд. Бинобар ин, ба кишвари мо лозим омад, ки дар соҳаи саноат, пеш аз ҳама, корҳои зеринро ба сомон расонад: аз нав барқарор намудани заводу фабрикаҳои азқорбаромада; ба қор андохтани корхонаҳои, ки бо сабаби набудани ашёи хом ва кӯч бастанӣ мутахассисон ба дигар шаҳру кишварҳои истеҳсоли маҳсулотро қатъ гардониданд буданд. Дар мағозаю бозорҳои ҷумҳурӣ дар ибтидои солҳои 90-ум маводди ниёзи мардум хусусан хӯрокворӣ, маҳсулоти саноати сабук, сӯзишворӣ, масолеҳи бинокорӣ ва ғайра намерасиданд. Бинобар ин, ба Тоҷикистон лозим омад, ки ин масолеҳро аз кишварҳои хориҷии дуру наздик ворид намояд.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки ҳамон вақт соҳиб-истиклолии давлат таъмин мегардад, ки агар дар дохили кишвар истеҳсолоти молҳои саноатӣ ба роҳ монда шавад. Тавре маълум аст, Ҷумҳурии Тоҷикистон сарват ва захираҳои табиӣ зиёд дорад. Бинобар ин, метавонад саноати сабук ва вазнинро тараққӣ диҳад. Аз ин лиҳоз, дар марҳалаи нави инкишофи мамлакат давра ба давра **СТРАТЕГИЯИ МИЛЛИИ РУШДИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН** муайян шуда, Барномаҳои тараққиёти иқтисодӣ ҷумҳурӣ таҳия ва амалӣ мегарданд, ки дар онҳо ба рушди соҳаи саноат диққати махсус дода шудааст. Дар сиёсати иқтисодии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди соҳаи саноат ба сифати яке аз омилҳои пешбарандаи иқтисоди миллӣ, таъминкунандаи аҳоли бо шугли доимӣ, сарчашмаи муҳимми даромади буҷети давлат ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ эътироф шуда, саноатикунонии босуръат ҳамчун ҳадафи стратегӣ эълон гардидааст. Соҳаи саноат комилан тағйир ёфта, таваҷҷуҳи асосӣ ба тақвияти истеҳсолот ва содироти маҳсулоти тайёр бо роҳи ворид намудани технологияҳои нав, истифодаи ҳарчи бештари манбаъҳои ашёи хоми маҳаллӣ, коркарди пурраи он ва истифодаи васеи захираҳои корӣ равона карда шуд. Туфайли ин сиёсат тайи солҳои 2017-2021 дар дохили кишвар ба маблағи умумии беш аз 44 млрд. сомонӣ маҳсулоти ивазкунандаи воридот истеҳсол карда шуда, дар натиҷаи он вобастагии бозори истеъмолӣ аз маҳсулоти воридотӣ коҳиш ёфт. Муҳим он аст, ки дар ин давра вобастагии иқтисоди кишвар ба маҳсулоти воридотӣ, аз ҷумла ангишт, масолеҳи сохтмон, баҳусус, семент ва бисёр навҳои маводи ғизоӣ бартараф гардида, барои содироти маҳсулоти саноатии ватанӣ замина фароҳам оварда шуд. Агар истеҳсоли семент соли 1992-юм 446 ҳазор тоннаро ташкил дода бошад, пас дар соли 2020 ба 4,2 миллион тонна расонида шуд, ки қариб 10 баробар зиёд мебошад. Истеҳсоли ангишт беш аз 9 баробар зиёд гардида, аз 214 ҳазор тоннаи соли 1992 ба 2 миллион тонна дар соли 2020 расидааст.

Ба шарофати ҷалби сармояи дохиливу хориҷӣ садҳо корхонаи хурду бузурги истеҳсолӣ бунёд карда шуд. Дар натиҷа, соли 2020 истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар муқоиса бо нишондиҳандаи соли 1997-ум 7 баробар афзоиш ёфта, соҳаҳои саноати сабук, филизат, хӯрокворӣ, истихроҷу коркарди маъдан, саноати кимиё ва масолеҳи сохтмон ба пешравиҳои назаррас ноил шудаанд.

Дар асоси сиёсати иқтисодии мамлакат нисбат ба рушди соҳаи саноат ду самти инкишофи он давлатӣ ва ғайридавлатӣ муайян гардидааст. Ҳоло дар ҷумҳурӣ 18680 корхонаи хусусиву муштарак амал мекунанд. Аз ҷумла, дар сектори давлатӣ – 289, ҷамъияти саҳомӣ 83, корхонаҳои хусусӣ – 23 мавҷуданд. Танҳо дар сектори ғайридавлатӣ 759 корхонаи хурду калон фаъолият мебаранд. Тайи солҳои 2009-2016 дар Тоҷикистон беш аз 1804 корхонаи нави саноатӣ бо 50 ҳазор ҷойи корӣ, аз ҷумла, корхонаҳои коркарди маъдан ва дигар навъҳои ашёи хоми саноатӣ бунёд карда шуданд. Дар бист соли охир беш аз 2000 корхонаи истеҳсоли бунёд гардида, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ нисбат ба солҳои аввали соҳибистиклоли қариб чор маротиба афзуда аст; барои рушди соҳа беш аз 35 миллиард сомонӣ сармояи мустақими хориҷӣ ҷалб гардид: дар Кодекси андоз дар таҳрири нав, ки амали он аз 1 январи соли 2022 оғоз гардид, бо мақсади саноатикунонии босурати мамлакат сабукиҳои зиёд пешбинӣ карда шуданд.

Бояд қайд кард, ки сол то сол истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар сектори ғайридавлатӣ зиёд мегардад. Агар соли 1999 саноати сектори ғайридавлатӣ 22,8 дарсадро ташкил дода бошад, пас соли 2014 ба 41,8 дарсад расид. Агар дар давраи аввали истиқлол дар ҷумҳурӣ 900 корхонаи саноатӣ вучуд дошта бошад, пас шумораи онҳо соли 2021 ба 2360 адад расидааст. Танҳо соли 2021-ум 256 корхонаҳои нав бо 2500 ҷойи корӣ ба фаъолият шурӯъ намуданд. Ҳамин тавр, суръати истеҳсоли маҳсулот дар сектори ғайридавлатӣ баландтар буда, ҳиссаи сектори ҷамъиятӣ сол аз сол паст мегардад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаҳои зерини саноат: электротенергетика, сӯзишворӣ, филизоти ранга, саноати сабук, хӯрокворӣ, масолеҳи бинокорӣ, кимиёю нафт, мошинсозӣ ва коркарди филизот, саноати ҷангал, коркарди ҷӯбу тахта, зарфҳои шишагин ва чинӣ, орду ярма, хӯроки омехтаи чорво ва дигар соҳаҳо рушд меёбанд.

Таҷриба нишон дод, ки дар тамоми ноҳияҳои Тоҷикистон, дар он ҷое, ки қувваҳои корӣ бисёранд, рушд додани корхонаҳои хурд тақозои замон мебошад, ки ҳалли ин масъала боиси баробар шудани вазъи ноҳияҳо, баланд шудани музди миёнаи моҳонаи меҳнаткашон ва муҳиммаш барҳам додани бекорӣ мегардад.

Ҳамин тариқ, дар 30 соли Истиқлоли давлатӣ соҳаи саноат эҳё ва рушд ёфта, дар амалӣ гардидани ҳадафи стратегии мам-

лакат оид ба суръатнок намудани раванди саноатикунонӣ нақши арзанда мебозад. Маҳз татбиқи ҳадафи зикршуда ва ҳадафҳои дигари стратегӣ, амалӣ гардонидани афзалиятҳои пешбинигардида имкон дод, ки дар бист соли охир суръати миёнаи солонаи рушди иқтисодии кишвар дар сатҳи 7,5 дарсад таъмин гардида, даромади бучети давлатӣ аз 252 миллион сомони соли 2000-ум то 27,6 миллиард сомонӣ дар соли 2021 афзоиш дода шавад. Ҳоло бештари корхонаҳо дар шаҳрҳои Душанбе, Хучанд, Турсунзода, Кӯрғонтеппа, Истаравшан, Кӯлоб, Конибодом, Ёвон, Исфара, Панҷакент, Норақ, Ҳисор, Мастҷоҳ ва ғайра амал мекунанд.

Ҳамкорӣ бо кишварҳои хориҷӣ. Бо кумак ва дастгирии чунин давлатҳои тараққикарда, мисли Русия, Британия, Чопон, Кореяи Чанубӣ, Иттиҳоди Давлатҳои Муствақил (ИДМ) Тоҷикистон дар ду самт саноати худро рушд медиҳад. Аз як тараф, заводу фабрикаҳои бо техникаи нави ва технологияи пешқадам таъмин гардида, аз тарафи дигар, корхонаҳои нав, неругоҳҳои барқи бузург бунёд мешаванд. Масалан, бо кумаку дастгирии Куриёи Чанубӣ комбинати шоҳибобии шаҳри Хучанд бо дастгоҳҳои нав таҷҳизонида шуда, маҳсулоти абрешимии баландсифатро истеҳсол мекунад. Бо шарофати фаъолияти корхонаҳои муштараки Тоҷикистону Британия оид ба истеҳсоли тиллои Зарафшону Дарвоз, Тоҷикистону Амрико – «Оби Зулол», Тоҷикистону Кипр – «Тоҷиказот» ва ғайра сол то сол даромаднокии ҷумҳурӣ меафзояд. Ба қор даромадани чандин корхонаҳои муштараки саноатӣ, аз ҷумла «Абрешим» бо Италия, «Кабоол–Тоҷиктекстайл» бо Корея, «ВТ-Силк» бо Ветнам ва ғайра, ки маҳсулоти ба талаботи бозор ҷавобгӯ истеҳсол мекунанд, ба сатҳи зиндагии шаҳрвандонамон таъсири мусбат расонд. То имрӯз дар минтақаҳои озоди иқтисодии кишвар 61 ширкати ватанию хориҷӣ ҳамчун субъект ба қайд гирифта шудаанд.

Барои рушди саноати калон Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сармоягузориҳои хориҷӣ муҳтоҷ аст. Дар бист соли охир ба иқтисодиёти Тоҷикистон 150 миллиард сармояи хориҷӣ, аз ҷумла 59 миллиард сомонӣ сармояи муствақим ҷалб гардид. Танҳо барои рушди соҳаи саноати кишвар беш аз 35 миллиард сомонӣ сармояи муствақими хориҷӣ ҷалб шуд. Дар натиҷаи пеш гирифтани сиёсати дурусти иқтисодии хориҷӣ Тоҷикистон имкон пайдо мекунад, ки саноат, алалхусус корҳои сохтмониро ривоч диҳад. Федератсияи Русия барои корхонаҳои калон, аз ҷумла сохтмони неругоҳҳои барқи оби "Роғун," "Сангтӯда", корхонаи алюминий дар водии Вахш

ва ди- гар объектҳои саноати кимиё, металлургия, мошинсозӣ маблағҳои калон ҷудо кард. Танҳо дар тӯли солҳои 2006–2012 бо ҷалби сар- мояи дохилию хориҷӣ 430 корхона бунёд карда шуд. Як гурӯҳ сармоягузори хориҷӣ сармояи худро ба рушди саноати ҷумҳури гузошта, дар истехсоли тиллои Панҷакент, маҳсулоти абрешимии Хучанд ва ғайра ширкат меварзанд.

Воҳӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Президенти Федератсияи Русия Владимир Путин

Дар навбати худ Тоҷикистон барои пешрафти саноати филизоти ранга, кимиё (алюминий, сурб, рух, симоб) ва бофандагии Русия кумаки амалӣ мерасонад. Тоҷикистон аз Русия, барои комплекси агросаноатии худ мошинаҳо, трансформаторҳои пуриқтидор ва таҷҳизоти технологӣ мегирад.

Дар Паёми навбатии худ Эмомалӣ Раҳмон 23 апрели соли 2014 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин қайд намуд: «Дар муносибатҳои мо бо Ҷумҳурии Ислонд Эрон, чун бо Афғонистон, омили марбут ба умумиятҳои таърихии мардумони мо мавқеи муҳим дорад. Ҳамкориҳои гуногунпаҳлуи Тоҷикистону Эрон сол то сол амиқтару ғанитар мегарданд...

Дар навбати худ Тоҷикистон барои пешрафти саноати филизоти ранга, кимиё (алюминий, сурб, рух, симоб) ва бофандагии Русия кумаки амалӣ мерасонад. Тоҷикистон аз Русия барои комплекси агросаноатии худ мошинаҳо, трансформаторҳои пуриқтидор ва таҷҳизоти технологӣ мегирад.

Ҷумҳурии Ислонд Эрон низ саҳми амалии худро дар ба охир расонидани нақби Анзоб гузошта, дар дигар объектҳои саноатии Тоҷикистон кумаки иқтисодию техникии худро мерасонид.

Ёри амалии давлати Ҷумҳурии мардуми Чин дар барпо кардани корхонаҳои саноатӣ, неругоҳҳои барқӣ, хусусан, барои сохтмони шоҳроҳҳои мошингарди Тоҷикистон, сол то сол афзоиш меёбад.

Дар эҳё ва рушди саноат, сохтмонҳои Тоҷикистони соҳибистиклол хазинаҳои гуногуни хориҷӣ низ саҳм доранд.

Чунончи, Бунёди Оғохони IV дар сохтани корхонаҳои хурд ва роҳҳои мошингард, хусусан, дар шароити ноҳияҳои кӯҳистон, ҳиссагузор аст.

Ҳамин тавр, барои рушди устувори иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамкорӣ бо кишварҳои хориҷӣ басо муфид буда, дар таъмини соҳаи саноат бо техникаи нав ва технологияи пешқадам, ташкили корхонаҳои муштарак, неругоҳҳои барқӣ, роҳу пулу нақбҳо ва ғайра саҳми арзанда дорад. Туфайли ҷалби сармояи дохиливу хориҷӣ садҳо корхонаи хурду бузурги истеҳсоли бунёд карда шуд.

Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ. Бо шарофати ба кор даромадани корхонаҳои куҳна ва нави саноатӣ сол то сол таъмини шаҳрвандон бо маводи саноатӣ беҳтар шуда, сатҳи зиндагии онҳо баланд мегардад. Ҳоло корхонаҳои саноатӣ маҳсулоти зеринро истеҳсол мекунанд: маснуоти бофандагӣ, пойафзор, пластмасса ва маснуоти он, маснуот аз санг, гач, маҳсулоти рустанӣ, молҳои гуногуни озуқаворӣ, саноати сабук ва ғайра. Сол то сол миқдори истеҳсоли маҳсулоти ватанӣ бештар ва сифаташ беҳтар мегардад. Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар давоми солҳои 1997–2010 ҳар сол ба ҳисоби миёна ба андозаи 9% афзоиш ёфта, ҳамзамон бо ин, дар соҳаи саноат беш аз 90 ҳазор ҷойи корӣ таъсис ва барқарор карда шуд. Дар 20 соли охир 2000 корхонаи нави истеҳсоли ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатиро нисбат ба солҳои аввали соҳибистиклолӣ қариб 4 баробар афзоиш доданд. Хушбахтона, рӯз то рӯз бо оғози корҳои сохтмонӣ ва ба кор даромадану ва-сеъ шудани истеҳсолоти корхонаҳои саноатӣ дар ҷумҳурӣ ҷойҳои нави корӣ пайдо мешаванд. Бо боварии комил гуфтан мумкин аст, ки тоҷикписарони дар муҳочират буда метавонанд ба Ватан баргашта, саҳми худро баҳри тараққиёти минбаъдаи Ҷумҳурии Тоҷикистони азиз гузоранд.

Тоҷикистони соҳибистиклол нақшаи содироти молро иҷро намуда, соли 1991 ба миқдори 67,9 миллион доллар ва соли 2004-ум ба 914,9 миллион доллар расонд. Хусусан, гурӯҳҳои зерини молҳо: маҳсулоти рустанӣ, маъданӣ, бофандагӣ ва маснуоти бофандагӣ, филизоти арзонбаҳо бештар бароварда шуданд.

Азбаски ҳанӯз саноати ҷумҳурӣ талаботи аҳолиро бо маҳсулоти гуногуни баландсифат таъмин карда наметавонад, бинобар ин, воридоти молҳои саноати сабук ва ҳӯрокворӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёд гардидааст. Агар ҳаҷми умумии воридот дар

соли 1991-ум 63,2 миллион долларро ташкил дода бошад, пас соли 2013 ба 4 млрд. 150 млн 700 ҳазор доллар расид. Қобили зикр аст, ки танҳо дар панҷ соли охир дар кишвар ба маблағи умумии 44 миллиард сомони маҳсулоти ивазкунандаи воридот истеҳсол шудааст.

Татбиқи фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 8 апрели соли 1996 «Дар бораи аз тарафи давлат дастгирӣ намудани фаъолияти соҳибкории хурд» ва аз 20 февralи соли 1998 «Дар бораи дидани чораҳо аз тарафи давлат оид ба тақвият додани соҳибкории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», истеҳсоли маҳсулотро зиёд ва рақобатро дар бозори матлубот пурзӯр карда, шаклҳои хизматрасониро беҳтар гардонид, ҷойҳои нави кориро муҳайё намуд. Масалан, соли 2000-ум дар Тоҷикистон 14,8 ҳазор нафар шахрванд дар 1342 корхонаи хурд фаъолият мекарданд. Як қисми онҳо, яъне 38,5 дарсади корхонаҳо дар соҳаи тичорат ва таъминот фаъолият мекарданд. Соли 2013 ҳамагӣ дар иқтисодиёти ҷумҳурӣ 2307,3 ҳазор нафар машғули кор буданд. Ҳоло барои расидан ба ҳадафи чоруми стратегӣ, ки ба ташкили садҳо ҳазор ҷойи нави корӣ ва кам кардани муҳочирати корӣ мусоидат намуда, иқтидори содиротии кишварро баланд мебардорад, ҳамаи тадбирҳои заруриро амалӣ шуда истодааст.

Маълум аст, ки бе ҳалли масъалаи кадрҳои баландихтисос саноат ҳама тарафа рушд ёфта наметавонад. Бинобар ин, бо вучуди мушкилот дар солҳои соҳибистиклолӣ тайёр намудани муҳандисон, техникҳо ва коргарон қатъ нагардидааст. Агар соли 1991 дар саноат 215,4 ҳазор корманд кор кунад, пас соли 2013 онҳо 55,4 ҳазорро ташкил медоданд. Сабабҳои кам шудани кормандон тасодуфӣ набуда, омилҳои объективӣ ва субъективӣ худро дорад. Дар натиҷаи ҷанги шахрвандӣ як қисми кормандон ба кишварҳои хориҷӣ кӯч баста, бо сабаби вайрон шудану аз кор мондани заводу фабрикаҳо ихтисоси худро тағйир доданд. Қисми дигари кормандони ҷавон барои кор ба Федератсияи Русия ва дигар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ҳичрат намуданд.

Ба шарофати соҳибистиклолгардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон торафт саноати маҳаллӣ, хусусан, хунарҳои халқӣ рушд меёбанд. Дар намоишгоҳҳои ҷумҳурӣ ва байналмилалӣ шахрвандонамон маҳсулоти истеҳсолкардашон – сӯзанӣ, бозичаҳои аз гил сохташуда, қулоҳҳои тоҷикӣ, ҷуробҳои пашмин, матоъҳои атлас, кандакорӣ ва ғайраро пешниҳод намуда, ба гирифтани ҷои заҳро мушарраф мегарданд.

Истехсоли барқ. Дар ҷумҳурӣ қорҳои мушаххас доир ба яке аз ҳадафҳои муҳими стратегияи миллий – истиқлолияти энергетикӣ амалӣ мегарданд. Хусусан, баъд аз соли 1997 даҳҳо неругоҳи хурди барқӣ ва хатти нури барқи Боткенти Қирғизистон ва Қонибодом сохта шуданд. Қорҳои сохтмон дар иншооти муҳими гидроэнергетикӣ ва хатҳои интиқоли барқ вусъат ёфта истодаанд. Дар доираи барномаи давлатии қабулшуда дар мамлакат то охири соли 2013-ум 310 неругоҳи барқи обии хурд бо иқтидори 29 ҳазор киловатт сохта шуд.

Соли 2014 агрегати якуми навбати аввали Маркази барқи гармидиҳии «Душанбе-2» бо иқтидори 220 мегаватт ба қор дароварда шуда, сохтмони навбати дуюми он оғоз гардид. Қорҳои лоихакаи неругоҳҳои барқи обии «Шӯроб», «Нуробод-1», «Нуробод-2», «Айнӣ», «Фондарё», «Санобод», ва «Себзор» идома дошта, сохтмони хатҳои интиқоли барқ ва бунёди барқарорсозии зеристгоҳҳои барқии ба нақша гирифташуда, мадди назари Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд.

Имрӯз дар доираи имкониятҳои мавҷуда таъмини истиқлолияти энергетикӣ кишвар ҳамчун ҳадафи стратегӣ дар маркази диққати Роҳбари давлат қарор дошта, дар буҷети мамлакат барои соли 2016 барои рушди соҳаи мазкур беш аз 4 миллиард сомонӣ пешбинӣ гардид. Мувофиқи «Барномаи дарозмуддати бунёди силсилаи неругоҳҳои хурди барқӣ дар давраи солҳои 2009–2020» дар ноҳияҳои дурдасти мамлакат 305 неругоҳи хурд ва 2432 таҷҳизоти барқидиҳандаи офтобӣ мавриди истифода қарор дорад.

Умуман, бо мақсади расидан ба истиқлолияти энергетикӣ ва истифодаи самарабахши нури барқ дар даврони соҳибистиқлолӣ 287 неругоҳи хурду бузург, 1,5 ҳазор километр хатҳои интиқоли барқи баландшиддат, 50 зеристгоҳи баландшиддати барқӣ бунёд гардида, 75 дарсади инфрасохтори энергетикӣ кишвар азнавсозӣ гардид. Беш аз 2000 мегаватт иқтидорҳои энергетикӣ иловагӣ бунёд шуд. Дар натиҷа соли 2011 системаи ягонаи энергетикӣ ба вучуд оварда шуд. Азбаски мавҷудияти иқтидорҳои фаровони энергетикӣ мамлакат аз ҷумлаи омилҳои калидии рушди соҳаи саноати кишвар бахисоб меравад, барои рушди он 34 лоихаи сармоягузори давлатӣ ба маблағи умумии 57,2 миллиард сомонӣ татбиқ карда шуд. Ҳоло дар ин самт боз 17 лоихаи давлатии сармоягузори ба маблағи 16,4 миллиард сомонӣ амалӣ гардида истодааст.

Иншооти бузурги гидроэнергетикӣ, аз ҷумла неругоҳҳои барқи обии «Сангтӯда – 1» ва «Сангтӯда – 2», ду агрегати неругоҳи «Роғун», марказҳои барқу гармидихии шаҳри Душанбе, садҳои неругоҳи барқи обии хурд, хатти интиқоли барқи 500 – киловольти «Ҷануб – Шимол», дигар хатҳои интиқоли барқи баландшидат ва зеристгоҳҳои барқии пуриктидор сохта, ба истифода дода шуда, татбиқи лоиҳаи минтақавии интиқоли нури барқи "CASA – 1000" ва сохтмони неругоҳи барқи обии «Роғун» бомаром идома дорад. Таҷдиди неругоҳҳои барқи обии «Норак», «Сарбанд» ва «Қайроққум» ба маблағи умумии қариб 12 миллиард сомонӣ (беш аз як миллиард доллар) идома дорад, ки баъди анҷом ёфтани корҳои иқтидор ва муҳлати истифодаи онҳо хеле зиёд мегардад.

Қайд кардан зарур аст, ки баъди пурра ба кор даровардани нерӯгоҳи барқи обии «Роғун» иқтидори энергетикӣи Тоҷикистон ба зиёда аз 9781 мегаватт мерасад, яъне 60 дарсад меафзояд ва мо ба истиқлоли комили энергетикӣ ноил мегардем. Имрӯз дар Тоҷикистон 98 дарсад нури барқ аз манбаъҳои барқароршавандаи энергия истеҳсол мегардад. Бинобар он, дар арзёбии дастрасӣ ба қувваи барқ дар таҳлилҳои Форуми ҷаҳонии иқтисодӣ чойи дуҷумро ишғол намуда, аз рӯи дарсади истеҳсоли «энергияи сабз» шашум кишвари пешсафи сайёра мебошад ва баъди пурра ба истифода додани неругоҳи барқи обии «Роғун» боз ду зина боло рафта, мақоми чорумро ишғол менамояд. Тоҷикистон дар беҳдошти вазъии экологии минтақа ва сайёра вообаста ба ҳаҷми партови газҳои гулхонавӣ низ яке аз ҷойҳои баландтаринро ишғол мекунад.

Ҳамин тариқ, дар замони соҳибистиклолӣ иқтидори энергетикӣи мамлакат тадриҷан зиёд гардида, аз 4044 мегаватти соли 1991-ум ба 6131 мегаватт дар соли 2020 расонида шуд. Дар натиҷаи корҳои амалигардида низоми ягонаи энергетикӣи мамлакат ташаққул ёфта, маҳдудияти таъмини аҳоли бо барқ дар фаслҳои тирамоҳу зимистон бартараф гардид, ки ин низ аз дастовардҳои назарраси даврони соҳибистиклолӣ мебошад.

Бунёди роҳҳо ва сохтмон. Муваффақ шудани давлатамон ба яке аз ҳадафҳои стратегии худ – раҳой ёфтани аз бунбасти коммуникатсионӣ дастоварди бузурги даврони истиқлол мебошад.

Бо ин мақсад Ҳукумати мамлакат корҳои зиёдеро ба анҷом расонида, даҳҳо лоиҳаи сармоягузорино татбиқ намуд, ки дар доираи онҳо дар кишвар беш аз 2200 километр роҳи байналмила-

лии автомобилгард, 220 километр роҳи оҳан, 237 пул ва 5 нақби мошингузар бунёд гардида, ҳоло корҳо дар дигар лоиҳаҳои сармоягузори давлатӣ доир ба бунёди роҳҳо идома доранд. Соли 2021 дар соҳаи нақлиёт тибқи 13 лоиҳаи сармоягузори давлатӣ ба маблағи умумии зиёда аз 11 млрд. сомонӣ идома дорад, ки ба рои ба кишвари дорои шароити муносири транзитӣ табдил ёфтани Тоҷикистон мусоидат мекунад. Бо ин мақсад худи ҳамин сол сохтмону тачдиди роҳҳои нақлиётии Обигарм – Нуробод, Хулбук – Темурмалик – Кангурт, Данғара – Леваканд – Бохтар, қитъаҳои Қалъаихумб – Ванчи шохроҳи Душанбе – Бохтар, Бекобод – Бобоҷон Ғафуров – Конибодом, сохтмони пул аз болои дарёи Панҷ дар мавзеи Кокули ноҳияи Фархор ва рӯди Ғунд дар шаҳри Хоруғ шуруъ шуданд.

Имрӯзо дар соҳаи нақлиёт зиёда аз 60 лоиҳаи сармоягузори давлатӣ ба маблағи умумии беш аз 20,5 миллиард сомонӣ татбиқ шуда истодааст. Лоиҳаҳои дар соҳаи роҳу нақлиёт амалигардида имкон фароҳам оварданд, ки мавзеи Тоҷикистон дар радабандии ҷаҳонии сифати роҳҳо дар зарфи ду соли охир бист зина боло рафта, тибқи арзёбии Форуми ҷаҳонии иқтисодӣ дар байни 141 давлат зинаи панҷоҳумро ишғол намояд.

Инчунин, дар доираи омодагиҳо ба ҷашни 30-солагии истиқлоли давлатӣ дар се соли охир бо саҳми соҳибкорону шахсони саховатпеша бунёд ва таъмиру тачдиди беш аз 4,5 ҳазор километр роҳҳои маҳаллӣ ва дохили шаҳру ноҳияҳо анҷом дода шуда, корҳо дар ин самт минбаъд низ идома дода мешаванд.

Ҳукумати мамлакат чихати васеъ намудани ҷуғрофияи ҳамлу нақли молу маҳсулот, баланд бардоштани сифати хизматрасониҳои нақлиётӣ ва аз бунбасти коммуникатсионӣ

Сохтмони Неругоҳи барқи оби "Роғун"

пурра раҳо намудану ба кишвари транзитӣ табдил додани Тоҷикистон дар солҳои минбаъда 1500 километр роҳҳои мошингарди сатҳи байналмилалӣ бунёд менамояд.

Зикр кардан бамавридаст, ки маҳз дар даврони соҳибистиқлолӣ ба шарофати бунёди роҳҳо ва нақбу пулҳо Тоҷикистони сепорча ба

каламрави воҳид табдил ёфт, яъне робитаи заминии байни ҳамаи минтақаҳои он дар чор фасли сол таъмин гардид.

Маълум аст, ки сохтмон яке аз соҳаҳои муҳимми иқтисоди кишвар буда, инъикоскунандаи инкишофи соҳа ва сатҳи зиндагии шаҳрвандон мебошад. Бинобар ин, танҳо аҳоли 2021 дар ҷумҳурӣ дар ҳаҷми 12,2 миллиард сомонӣ қорҳои сохтмону васлгарӣ иҷро гардид, ки нисбат ба соли 2020-ум 20 дарсад зиёд буд. Дар натиҷа ба маблағи беш аз 3,5 миллиард сомонӣ фондҳои асосӣ ба қор андохта, 1,2 миллион метри мураббаъ манзилҳои истиқоматӣ ва иншооти дигар ба истифода дода шуд.

Ҳамин тавр, ба шарофати ғамхории Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қорнамоии меҳнатии шаҳрвандонамон дар соҳаи саноат низ муваффақиятҳои назаррас ба даст оварда шудаанд. Дар натиҷаи амалӣ намудани тадбирҳои судманд аз соли 1997 на танҳо таназзули иқтисодӣ боздошта шуд, балки барои рушди мунтазам ва устувори он заминаи бозғамӣ фароҳам омада, афзоиши тадриҷии нишондиҳандаҳои иқтисодӣ таъмин гардид. Дар сиёсати иқтисодии Ҳукумати Тоҷикистон рушди соҳаи саноат ба ҳайси яке аз омилҳои пешбарандаи иқтисоди миллӣ, таъминкунандаи аҳоли бо шугли доимӣ, сарчашмаи муҳимми даромади бучети давлат ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ эътироф шуда, саноатикунони босуръат ҳамчун ҳадафи навбатӣ эълон гардид. Ҳоло барои расидан ба ҳадафи қоруми стратегӣ, ки ба ташкили садҳо ҳазор қои нави қорӣ ва қам қардани муқочирати меҳнатӣ мусоидат намуда, иқтидори содиқоти кишварро баланд мебардорад, ҳамаи тадбирҳои заруриро амалӣ қарда мешавад.

8. ҚИШОВАРЗӢ ДАР ҚУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛ

Дар ҳалли масъалаҳои аграрӣ Қумҳурии Тоҷикистон сол то сол тадбирҳои судманд меандешад. Аз қумла Фармони Президенти Қумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар қорай қудо қардани 50 ва 25 ҳазор гектар замин қорой қочағҳои ёрирасони шаҳрвандон ба афзун гардидаи маҳсулот дар қочағҳои деҳқонон қумак расонид. Қунин тадбир натиҷаҳои дилқоҳ дод. Қумҳурӣ қоло аз кишварҳои қоричӣ қариб қалла намеқарад ва бозори доқилии мамлақатро бо сабзавоту мевай қуд таъмин менемайд.

Ба истеҳсолоти соҳаи кишоварзӣ ва рушди он қабули қонунҳои Қумҳурии Тоҷикистон «Дар қорай қочағҳои деҳқонӣ (фермерӣ)», «Дар қорай ислоқоти замин», «Дар қорай шаҳсиқу-

нонии моликияти давлатӣ ва аз нав ташкил кардани хоҷагиҳо» таъсири мусбат расонданд. Хусусан, баъд аз соли 1995, вақте масъалаҳои шахсикунонӣ ва аз нав ташкил намудани хоҷагиҳо дар асоси қонунҳои ҷумҳурӣ ба амал омад, сифат ва миқдори маҳсулоти кишоварзӣ зиёд гардид. Имрӯз дар деҳот ассотсиатсияи ичорагирон, ҷамъиятҳои саҳомӣ, хоҷагиҳои ичоравӣ, хоҷагиҳои деҳқонӣ, корхонаҳои коллективии коркарди маҳсулот ва дигар навъҳои хоҷагидорӣ сол то сол зиёд шуда истодаанд.

Дар ҷумҳурӣ сохтори муайяни истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ ташаккул ёфтааст. Имрӯз беш аз 54,3 ҳазор хоҷагиҳои деҳқонӣ, аз ҷумла 890 ассотсиатсияи хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ), 819 хоҷагиҳои деҳқонии коллективӣ амал менамоянд.

Ба туфайли фаъолияти ҷунин сохтор дар мамлакат аллакай соли 1996 ба қафомонии истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ хотима дода шуд ва хусусан, аз ибтидои асри XXI ҳамасола ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот меафзояд. Агар соли 2000 афзоиши маҳсулот нисбати соли 1999-ум – 3,8 дарсадро ташкил дода бошад, пас соли 2001-ум – 11, 2002-ум – 15, 2004 ба 11,3 дарсад расид. Маҳсулоти умумии кишоварзӣ дар соли 2013-ум 16756,6 млн. сомони ро ташкил дод. Ҷунин афзоиши маҳсулот бозорҳои ҷумҳуриро бо маҳсулоти кишоварзӣ ғанӣ гардонда, сатҳи зиндагии шаҳрвандонамонро боз ҳам баланд мегардонад.

Табиати Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои хусусиятҳои хос ва ба рои рушди кишоварзӣ мусоид мебошад. Дар ҷумҳурӣ гурӯҳҳои истифодабарандагони замин гуногун буда, навъҳои зерини замин вучуд дорад: киштзор, чарогоҳҳо, дарахтони бисёрсола ва ҷойҳои алафдарав. Соли 2004 дар Тоҷикистон фонди умумии замин 14254,4 ҳазор гектарро ташкил дод, вале ҳанӯз ҳам истифодаи он нокифоя мебошад.

Бо мақсади таъмини рушди кишоварзӣ ва амнияти озуқаворӣ дар бучет сол то сол маблағгузорӣ зиёд мегардад. Натиҷаи ҷунин тадбирҳо буд, ки соли 2009 бори аввал дар таърихи Ҷумҳурии Тоҷикистон 1 миллиону 300 ҳазор тонна ғалладона ҷамъоварӣ карда шуд.

Тибқи Барномаи тараққиёти иқтисодии ҷумҳурӣ ва "Консепсияи аграрии Ҷумҳурии Тоҷикистон" (26 декабри соли 2008) то соли 2015 ба рушди соҳаҳои пахтакорӣ, чорводорӣ, парандапарварӣ, боғдорию сабзавоткорӣ, рустанипарварӣ ва занбӯри асал бештар диққат дода шудааст.

Яке аз соҳаҳои муҳимми кишоварзии ҷумҳурӣ пахтакорӣ мебошад. Ҳоло Тоҷикистон ба бозорҳои ҷаҳонӣ ашёи хоми пахтаро ба фурӯш бароварда, аз ҳисоби он бучети мамлакатро ғанӣ мегардонад. Ҷумҳурӣ тасмим гирифтааст, ки сол то сол истеҳсоли пахтаро бештар намояд.

Баҳри татбиқи нақшаҳои кишоварзӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон чораҳои мушаххас меандешад. Аз ҷумла, хоҷагиҳо соҳиби техника ва технологияи пешқадами зироаткорӣ гардида, талаботи онҳо рӯз то рӯз бо нуриҳои минералӣ, дорувориҳо ва кадрҳои баландхатмос қонеъ мегардад. Солҳои охир баҳри баланд бардоштани ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ ба ҳавасмандии моддӣ ва маънавӣ таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда мешавад.

Табиати ҷумҳурӣ барои рушди чорводорӣ хеле мувофиқ аст. Вобаста ба шароити кӯҳистон навъҳои хоси чорво таракқӣ дода мешавад. Масалан, барои ВМКБ, аз ҷумла, дар ноҳияи Мурғоб кутоспарварӣ хеле ғоидаовар аст. Ҳоло дар ҷумҳурӣ гӯсфанди хисорӣ ва дигар навъҳои чорвои гӯшту пашмдиханда эҳё ва рушд меёбанд. Дар натиҷа соли 2020 воридоти гӯшт ба мамлакат аз 10700 тоннаи соли 2014 то 180 тонна коҳиш ёфт.

Имтиёзҳои барои рушди соҳаҳои чорводорӣ, парандапарварӣ ва моҳипарварӣ пешниҳодшуда ба рушди соҳаҳои зикршуда тақони ҷиддӣ бахшиданд.

Соли 2020 шумораи корхонаҳои парандапарварӣ ба 181 расида, истеҳсоли гӯшти парранда афзуда, 1 млрд. дона тухм тавлид гардид.

Дар давраи соҳибистиклолӣ азнавсозии инфрасохтори обрасонӣ, қорам намудани заминҳои нав, беҳтар гардидани ҳолати мелиоративии заминҳо, таъминоти соҳаи кишоварзӣ бо техникаи зарурӣ, тухмиҳои аълосифат ва дастраси субъектҳои хоҷагидор бо маблағгузориҳои 22 лоиҳаи сармоягузориҳои давлатӣ дар ҳаҷми беш аз 5,4 млрд. сомонӣ татбиқ шудааст.

Ҳамин тақиб, бо мақсади ҳифзи амнияти озуқавории кишвар ва афзун намудани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти худӣ майдони кишти асосӣ ва такрорӣ зироатҳои кишоварзӣ дар масоҳати даҳҳо ҳазор гектар афзоиш дода шуд. Дар соҳаи кишоварзӣ ҷиҳати истифодаи самаранокии обу замин ва ҳифзи амнияти озуқаворӣ мамлакат бори аввал дар таърихи давлати соҳибхитиямон ислоҳоти кулӣ гузаронида шуда, истифодаи замин ба соҳиби аслии он – деҳқон вогузор гардид, ки яке аз дастовардҳои муҳимтарини марҳалаи нави таърихи мамлакат мебошад.

9. МАСЪАЛАҲОИ ИҶТИМОӢ ДАР ҶУМҲУРӢ

Дар нимаи аввали солҳои 90-уми асри бист бар асари бухрони иқтисодӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ сатҳи иҷтимоии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар дараҷаи пасттарин қарор дошт. Аз ҷаҳони бозмондани корхонаҳои истеҳсоли, таназзули бошиддати иқтисодиёт, сатҳи баланди бекорӣ, таварруми бесобиқа, ба кам шудани ҳаҷми даромади бучети давлат ва афзоиши босуръати сатҳи камбизоатӣ оварда расонид. Аз ин сабаб ҳамонро пас аз ба даст овардани сулҳу салоҳ ва ваҳдати миллии барои ҳалли мушкилоти бахши иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ сиёсати мушаххаси баланд бардоштани сатҳи зиндагии шаҳрвандон амал намуд. Баҳри татбиқи сиёсати иҷтимоӣ ба ҳалли масъалаҳои зерин диққат дода шуд: а) пайдарҳам баланд бардоштани сатҳи зиндагии эҳтиҷмандон нафақахӯрон, оилаҳои нопурра, серфарзанд, камбизоат, бехтар намудани вазъи моддии иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ; б) бо ҷойҳои кор таъмин намудани шаҳрвандон, хусусан ҷавонон ва занон; в) мунтазам баланд бардоштани музди меҳнат. Барои ҳалли ин масъалаҳо аллакай чандин қорҳо ба сомон расонда шудаанд. Дар натиҷаи таъмин гардидани суботи макроиқтисодӣ даромади пулии аҳоли аз 1 миллиард сомони соли 2000-ум ба 65,4 миллиард сомони дар соли 2020 афзуда, сатҳи камбизоатии аҳоли аз 83 дарсади соли 1999 то 26,3 дарсади дар соли 2019 коҳиш дода шуд.

Дар ин давра шумораи аҳолии кишвар аз 5,5 миллион нафар то 9,8 миллион нафар, яъне беш аз 1,7 баробар зиёд шуда, сатҳи сифати зиндагии мардум куллан бехтар гардид. ва дарозумрии миёнаи шаҳрвандон ба 75,1 сол расид.

Дар даврони сохибистиклолӣ ба 1,4 миллион оила барои бунёи манзили истиқоматӣ 138 ҳазор гектар замин ҷудо карда шуд. Беш аз 8 миллиону 800 ҳазор нафар шаҳрвандони кишвар имконият пайдо карданд, ки шароити истиқоматии худро бехтар намоянд.

Доир ба бахши ҷимояи иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ кумакхарҷӣ, яъне таъйини ҷубронпулӣ ба камбизоатон, мунтазам баланд бардоштани ҳаҷми нафақа ва ба маъҷубон, ветеранҳои ҷангу меҳнат расонидани ёрии доимии моддӣ амал мекунад. Хусусан, аз тарафи давлат ва сарпарастон ғамхорӣ ба хонаҳои кӯдакони бепарастор, пирони бекас ва сари вақт расонидани ёрии моддию маънавӣ аз ҳар ҷиҳат натиҷаи дилхоҳ медиҳад. Танҳо дар солҳои 2008–2012 ба оилаҳои камбизоат ба андозаи 178,8 млн. сомони ҷубронпулӣ барои истифодаи қувваи барқ, гази табиӣ ва кумакпулӣ ба мактабба-

чагон расонда шуд буд, ки ин иқдом дар баланд бардоштани сатҳи зиндагии онҳо нақши назаррас бозид. Дар давраи муосир низоми пардохти кумакпулиҳо ба оилаҳои камбизоат, ки кӯдаконашон дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ таҳсил менамоянд, амалӣ гардида, ба зиёда аз 753 ҳазор нафар хонандагон аз оилаҳои камбизоат кумакпулӣ пардохт шуда истодааст.

Мавриди зикр аст, ки тайи солҳои 2011 -2021 усули унвонӣ ва мақсадноки расонидани кумакҳо роҳандозӣ гардид, ки дар натиҷа шумораи гирандагони чунин кумакпулии иҷтимоӣ 248 ҳазор оиларо ташкил дод.

Ҳукумати мамлакат ба ҳифзи иҷтимоии табақаҳои ниёзманди аҳоли, хусусан, маъюбону ятимон таваччуҳи доимӣ ва хосса зоҳир менамояд. Танҳо тайи солҳои 2016 – 2021 нафақаи маъюбон, ки шумораи умумиашон дар кишвар беш аз 157 ҳазор нафарро ташкил медиҳад, вобаста ба категорияҳои онҳо аз 1,4 то 2 баробар зиёд карда шуд. Дар ин давра афзоиши андозаи нафақаи ятимони кулл ва бепарасторон, ки қариб 85 ҳазор нафар буданд, 1,9 баробарро ташкил кард.

Дар даврони соҳибистиклолӣ шумораи муассисаҳои ҳифзи иҷтимоии аҳоли 4,5 баробар зиёд гардида, соли 2021 ба 113 муассиса, аз ҷумла 7 хона – интернат барои пиронсолон ва маъюбон расонида шуд. Маблағгузорӣ ба сари як нафар бошандаи хона – интернатҳои пиронсолон ва маъюбон дар ин давра 757 баробар афзоиш ёфта, соли 2021 ба 26 ҳазор сомонӣ расид.

Дар баланд бардоштани сатҳи зиндагӣ ва таълиму тарбияи насли наврас сиёсати демографии ҷумҳурӣ мусоидат мекунад. Хусусан, ба низом даровардани таваллуди кӯдакон дар шаҳру деҳот на танҳо ба саломатии модарон, балки ба беҳтар гардидани сифати таълиму тарбияи кӯдакон низ мадад мерасонад.

Маълум аст, ки дар масъалаи шуғли аҳоли дар Тоҷикистон ҳанӯз ҳам мушкилот вучуд доранд. Дар рафти аз иқтисодиёти банақшагирӣ ба иқтисодиёти бозаргонӣ гузаштан ва дар давраи гузариш аз кор мондани заводу фабрика ва хоҷагиҳои давлатии кишоварзӣ шумораи хеле зиёди аҳоли бекор монда, ба Русия ва дигар ҷумҳуриҳои ИДМ рафтанд. Аз рӯи маълумоти нашргардида беш аз 1 миллион нафар шаҳрванди ҷумҳурӣ дар он кишварҳо кор карда, ба оилаҳои худ кумаки моддӣ расонида, устувории вазъият ва оромиро дар Тоҷикистон таъмин мекунанд.

Дар баробари ба танзим даровардани муҳочирати корӣ ва дигар масоили вобаста ба он, ки имрӯз ба як раванди ҷаҳонӣ табдил ёфтааст, Ҳукумати мамлакат ба хотири паст кардани шиддати муҳочирати меҳнатӣ тамоми чораҳоро меандешад.

Дар натиҷаи татбиқи барномаҳои гуногун танҳо тайи солҳои 2014-2021 зиёда аз 3,3 млн. ҷойи кори доимӣ ва мавсимӣ таъсис дода шуда, шумораи шаҳрвандоне, ки ба муҳочирати меҳнатӣ меваранд, аз 1 миллиону 100 ҳазор дар соли 2012 то 400 ҳазор нафар дар соли 2019, яъне 64 дарсад кам гардид.

Дар давраи соҳибистиклолӣ барои баланд бардоштани музди кор, нафақа, стипендия, кумакҳо ба маъҷубону собиқадорони ҷангу меҳнат ва табақаҳои аҳолии камбизоат, додани замин барои рушди кишоварзӣ, соҳибкорӣ, соҳтмони неругоҳҳои хурду миёнаи барқӣ, мусоидат намудан дар таъсиси ҷойҳои нави корӣ, ташкили курсҳои кӯтоҳмуддати касбомӯзӣ ва дигар чорабиниҳо амалӣ гардиданд.

Ҳамин тавр, рушди дар даҳсолаи дуҷуми даврони истиқлолият рушди босуботи иҷтимоии мамлакат оғоз гардид. Азбаски ҳифзи иҷтимоии аҳоли аз ҷумлаи самтҳои муҳимтарини сиёсати иқтисодии давлат мебошад, ҷорӣ намудани низоми нави таъйину пардохти кумакҳои унвонии иҷтимоӣ ба оилаҳо ва шаҳрвандони камбизоат яке аз дастовардҳои даврони истиқлол дар ин самт гардид. Дар натиҷаи самаранок истифода бурдани бучети давлатӣ ва сармоягузори хориҷӣ истеҳсолот дар мамлакат ривож ёфта, ба шарофати ёрии башардӯстонаи созмонҳои байналмилалӣ зиндагии мардуми Тоҷикистони соҳибистиклол зина ба зина беҳтар мегардад. Самтҳои дигари афзалиятноки сиёсати иҷтимоии кишвар татбиқи Консепсияи музди меҳнат, аз байн бурдани номутаносибии маоши гурӯҳҳои алоҳидаи кормандон, афзоиши мунтазами музди миёнаи меҳнат, ислоҳоти пураи низоми нафақа, дастгирии давлатии оилаҳои камбизоат ва шаҳрвандони эҳтиҷманд, зиёд намудани кумакпулиҳо ва таъмини суроғавии онҳо, ғамхорӣ нисбат ба ятимон, маъҷубон, нафақахӯрон, пиронсолони бесаробон ва дастгирии ҳамаҷонибаи иҷтимоии онҳо мебошанд.

10. ВАЗЪИ ТАНДУРУСТӢ ДАР МАМЛАКАТ

Маълум аст, ки тандурустӣ яке аз самтҳои муҳимми сиёсати иҷтимоии давлат буда, дар даврони Шӯравӣ ба дараҷаи баланди

худ расида буд, вале чанги шаҳрвандӣ ва тағйир ёфтани сохтори давлатӣ ба ислоҳоти соҳаи тандурустӣ низ таъсири худро расонд. Дар давраи гузариш, сарфи назар аз душвориҳои иқтисодӣ, техникӣ, кӯч бастанӣ мутахассисони пуртаҷриба, камбудҳои соҳаи тандурустӣ торафт паси сар шуда, барои рушди он то имрӯз тамоми тадбирҳои зарурӣ амалӣ карда шуда истодаанд.

Истироҳатгоҳи Хоҷаобигарм

Тибқи барномаҳои мушаххаси давлатӣ ва стратегияҳои миллий, аз ҷумла Стратегияи миллии солимии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010–2020 бунёди муассисаҳои нави тандурустӣ, таъмири таҷдиди муассисаҳои мавҷуда ва бо таҷҳизоти муосири тиббӣ таъмин намудани онҳо, баланд бардоштани сатҳу сифати хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли, табиғи ташвиқи доимии тарзи ҳаёти солим, инчунин, тарбияи кадрҳои муосир идома дорад.

Дар ҷумҳурӣ барои тандурустии шаҳрвандон дар самтҳои зерин тадбирҳо андешида мешаванд: таъмири табобатхонаҳои мавҷуда; бо техникаи навтарин ҷиҳозонидани муассисаҳои тиббӣ; аз кишварҳои хориҷ ворид кардани беҳтарин дорувориҳо ва дар дохили мамлакат ба роҳ мондани истеҳсоли онҳо; тайёр кардани мутахассисони баландихтисоси барои соҳа ва ташкили такмили савияи дониши онҳо дар ҷумҳурӣ ва берун аз он; эҳё, рушд ва самаранок истифода бурдани тибби халқӣ; аз ҷиҳати моддӣ ва маънавӣ ҳавасманд кардани кормандони соҳаи тиб ва ғайра.

Бо дарназардошти он, ки тандурустӣ яке аз соҳаҳои муҳимтарини иҷтимоӣ мебошад, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиклол маблағгузори соҳаро ҳамасола зиёд карда, то 2,1 млрд сомонӣ расонидааст. Дар ин беш зиёда аз 2550 муассисаи нави тиббӣ бунёд гардида бо таҷҳизоти муосири тиббӣ таъмин шуд. Маҳз ба шарофати чорабиниҳои мушшахаси андешидашуда ва маблағгузори мақсаднок ба соҳаи тандурустӣ сол то сол шумораи муассиса ва кормандони тиббӣ зиёд гардидаанд. Масалан, агар соли 1990 дар Тоҷикистон 5860 муассисаи тиббӣ бо 52 ҳазору 800 нафар корманд фаъолият дошта бошад, пас алҳол шумораи муассисаи тиббӣ ба 4700 ва кормандон ба 78 ҳазору

800 нафар расидааст. Дар соли 2020 аз ҳисоби маблағҳои бучаҳои барои муассисаҳои тиббӣ дар ҳаҷми 1 млрд. сомонӣ таҷҳизоти зарурӣ, доруворӣ ва маводи муҳофизатӣ харидорӣ карда шуд.

Дигар самти афзалиятноки соҳаи тандурустӣ ба талаботи замони муосир мутобиқ гардонидани шароити муассисаҳои тиббӣ мебошад. Бо ин мақсад, агар дар соли 2020-ум 108 иншооти нави тандурустӣ бунёд ва 283 иншоот ва таъмири асосӣ бароварда шуда бошад, дар доираи омодагӣ барои таҷлили 30 – солагии Истиқлоли давлатӣ дар шаҳру ноҳияҳои кишвар қариб 2000 иншооти тандурустӣ сохта, ба истифода дода шуд. Ҳоло сатҳу сифати ташҳису табобати беморон нисбат ба солҳои пеш хеле беҳтар гардида, барои ташҳису табобат ба кишварҳои хориҷӣ рафтани шаҳрвандон ба маротиб коҳиш ёфтааст.

Пайдо ва паҳн шудани бемории сироятии коронавирус барои низомии тандурустии кишвар имтиҳони ҷиддие буд, ки табибон онро паси сар карданд ва имрӯз низ дар ҷабҳаи пеши мубориза бо ин бемории хатарноки сироятӣ қарор доранд. Дар кишвар барои табобати пурра ва саривактӣ шахсони гирифтори бемории сироятии "КОВИД-19" беш аз 30 беморхона бо 7000 кат ва 5400 нафар табибону кормандони тиббӣ сафарбар гардиданд. Илова бар ин, дар 92 муассисаи тиббӣ 16000 кат омода карда шуд. Аз ҷумла, ба соҳаи тандурустӣ барои хариди доруворӣ ва таҷҳизоти тиббӣ, бунёди беморхонаҳои муваққатӣ ва дастгирии кормандони тиб аз бучети давлат 1 млрд. 600 млн. сомонӣ маблағҳои иловагӣ равона карда шуданд.

Зикр кардан бамаврид аст, ки баланд шудани сатҳу сифати зиндагии мардуми кишвар ва беҳшавии сифати хизматрасонии тиббӣ боиси тадриҷан кам шудани ғавти модару кӯдак, зиёд шудани дарозумрӣ ва афзоиши табиӣ аҳолии мамлакат гардидааст. Аз ин ҳисоб афзоиши табиӣ аҳоли мунтазам дар сатҳи 2,1 дарсад таъмин гардида, соли 2021 ба 2,4 дарсад расидааст. Соли 2021 дарозумрии миёнаи шаҳрвандон ба 75,1 сол расид. Ҳол он ки соли 1991 умри миёнаи сокинони кишвар 70,1 солро ташкил мекард. Дар бист соли охир нишондиҳандаи ғавти умумӣ 40%, ғавти модарон хангоми таваллуд 73% ва кӯдакони то 5-сола 85% кам гардид. Дар натиҷаи тадбирҳои барои рушди соҳаи тандурустӣ ва ҳифзи саломатии аҳоли амалигардида соли 2020 нисбат ба соли 1991 ғавти кӯдакон 3 баробар ва ғавти модарон 4 баробар коҳиш ёфт.

Ҳукумати кишвар ба масъалаи ҳифзи саломатӣ ва нигоҳубини ятимону маъюбон ва пиронсолону бепарасторон низ мунтазам ғамхорӣ зоҳир намуда, барои беҳтар сохтани шароити иҷтимоии онҳо тадбирҳои саривақтиро амалӣ менамояд.

Дар марҳалаи муосир тӯфайли кумаки амалии созмонҳои байналмилалӣ ва давлатҳои тараққикардаи ҷаҳон базаи моддию техникаи табобатхонаҳо ва хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли торафт беҳтар мегардад. Солҳои охир хидмати тиббии оилавӣ ташкил ёфтааст, ки ҳоло дар соҳа бештар аз 500 духтур ба ҳайси табиби оилавӣ кор меkunанд. Самараи кори онҳо мусбат буда, бо дастгирии идораҳои тиббии ҷумҳурӣ ва кумаки моддии созмонҳои байналмилалӣ ин шакли хизмати тиббӣ торафт инкишоф меёбад.

Чӣ тавре маълум аст, дар баланд гардидани сифати хизматрасонии тиббӣ ва дастрас гардидани он масъалаи тайёр намудани кадрҳои баландихтисоси соҳавӣ басо муҳим аст. Маҳз барои ҳамин дар давраи соҳибистиклолӣ 33 ҳазор нафар ҷавонон муассисаҳои таҳсилоти олии тиббӣ ва беш аз 158 ҳазор нафар коллеҷҳои тиббиро хатм карда, сафи табибон ва корманди миёнаи тиббро афзун гардониданд. Агар соли 1990 дар Тоҷикистон 2860 муассисаи тиббӣ бо 52800 нафар корманд фаъолият дошт, пас соли 2021 шумораи муассисаи тиббӣ ба 4700 ва корманди он 78800 мебошад.

Имрӯз дар ҷумҳурӣ дар қатори табибони ботаҷриба як зумра олимон, духтурони соҳаи саломатии мардум ба камол расидаанд, ки номҳои онҳо дар арсаи байналмилалӣ маълум ва машҳуранд. Дар ин соҳа саҳми Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абуалӣ ибни Сино ва Донишкадаи тақмили ихтисоси баъдидипломии кормандони тиббии Тоҷикистон калон аст. Дар Донишгоҳ устодон, докторони илми тиб, профессорон: Н.У. Усмонов, У. Ю. Сирочиддинова, Ш.Ф. Раҷабалиев, Ф.А. Абдурахмонов, Н.Х. Ҳомидов, К.М. Қурбонов, М.Қ. Рафиев, Ҷ.Р. Сангинов ва дигарон ба донишҷӯён дарс гуфта, ҳамзамон, дар табобатхонаҳо ба беморон шифо мебахшанд.

Ҳамин тавр, дар давраи соҳибистиклолӣ ҳифзи саломатии аҳоли, ки гавари пешрафту муваффақиятҳои ҷомеа мебошад, чун яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидааст. Тайи сӣ соли охир ҷиҳати беҳтар намудан ва тақмили сохтори тандурустӣ, самаранокии фаъолияти солимии сокинони кишвар ва ба роҳ мондани фаъолияти самарабахши ҳифзи иҷтимоии аҳоли, усулҳои муосири

ташхису табобат роҳандозӣ мегарданд ва неруи зехнии соҳаву инфрасохтори муассисаҳои тиббӣ пайдо мекунанд. Вобаста ба зиёд гардидани ҳаҷми маблағгузори соҳа, садҳо муассисаҳои нави тиббӣ бунёд ва бо таҷҳизоти муосири тиббӣ, нақлиёти санитарӣ ва дигар лавозимоти тиббӣ таъмин карда шудаанд.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАҒӢ

КОНСТИТУТСИЯИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БОБИ ЯКУМ. АСОСҶОИ СОҶТОРИ КОНСТИТУТСИОНӢ

Моддаи 1. Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад.

Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ буда, барои ҳар як инсон шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам меорад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Тоҷикистон ҳаммаъноянд ...

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – С. 8.

ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН «ДАР БОРАИ ИТТИҶОДИЯҶОИ ҶАМЪИЯТӢ», 23 МАӢИ СОЛИ 1998 БОБИ 1. ҚОИДАҶОИ УМУМӢ

Моддаи 1. Ҳадафи Қонун.

Ин Қонун муносибатҳои ҷамъиятӣ ва муносибатҳои ба онҳо вобастаро, ки аз амалигардонии ҳуқуқи конститутсионии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муттаҳидшавӣ, инчунин, аз таъсис, фаъолият, азнавташкилкунӣ ва барҳамдиҳии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба миён меоянд, танзим менамоянд...

Ниг...: Зикриёев. Ф.Б. Таърихи ҳизбҳои сиёсӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2010 – С. 82.

ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР БОРАИ ҶИЗБҶОИ СИЁСӢ (13 НОЯБРИ СОЛИ 1998) БОБИ 1. ҚОИДАҶОИ УМУМӢ

Моддаи 1. Ҳуқуқи шаҳрвандон барои муттаҳид шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ.

Ҳуқуқи шаҳрвандон барои муттаҳид шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ ба тариқи зайл ба амал бароварда мешавад:

- таъсис кардани хизбҳои сиёсӣ мувофиқи эътиқоди худ;
- ихтиёран дохил шудан ба хизбҳои сиёсӣ бо шартҳои эътирофнамудани оинномаҳои онҳо аз ҷониби дохилшавандагон;
- иштирок кардан ба фаъолияти хизбҳои сиёсӣ мувофиқи мақсадҳои муайянкардаи барномаҳои онҳо ва тибқи шаклҳои муқарраркардаи оинномаҳои онҳо;
- озодона баромадан аз хизбҳои сиёсӣ.

Хизбҳои сиёсӣи Тоҷикистон. Маълумотнома. – С. 3.

ФАРМОНИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

«Дар бораи тадбирҳои тақвият додани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони муассисаю ташкилотҳои бучетӣ, андозаи нафақаҳо ва стипендия», 6 сентябри соли 2010.

Аз 1 октябри соли 2010 нафақаҳои меҳнати нафақахӯрон ба андозаи 15 дарсади нафақаи ҳадди ақали муқарраргардида зиёд карда шавад...

– андозаи амалкунандаи стипендияҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хонандагони мактабҳои таҳсилоти умумӣ, муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ ба маблағи 150 сомонӣ, барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ба маблағи 200 сомонӣ, барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ба маблағи 250 сомонӣ ва аспирантҳо ба маблағи 300 сомонӣ дар як моҳ муқаррар карда шавад...

"Ҷумҳурият". – 2010. – 7 сентябр.

ПАЁМИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ, ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН, Ш. ДУШАНБЕ, 20 ЯНВАРИ СОЛИ 2016 ДАР САҶАИ ҲАЁТИ ИҶТИМОӢ

...Аз ҷумла, музди меҳнати кормандони мақомоти ҳокимият ва идоракунии давлатӣ, кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хизматчиёни ҳарбӣ 15 фоиз, кормандони муассисаҳои маориф, ба шумули муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ, миёнаи умумӣ ва олий, дигар муассисаҳои соҳаи маориф, илм, фарҳанг, варзиш ва тандурустӣ 20 фоиз, муассисаҳои соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ, аз ҷумла хона-интернатҳо барои пиронсолону маъҷубон, шӯъбаҳои кӯмаки иҷтимоӣ дар хона ва истироҳатгоҳу осоишгоҳҳо барои

собикадорони чангу меҳнат ва шахсони ба онҳо баробаркардашуда 25 фоиз зиёд карда мешавад.

Ҳадди ақал ва ҳадди ниҳоии нафақа аз рӯи синну сол ва нафақаи заминавӣ, инчунин нафақаи меҳнати шахрвандон ба ҳисоби миёна то 20 фоиз баланд бардошта мешавад.

Дар баробари ин, стипендияи донишҷӯён ва дигар намудҳои стипендия 30 фоиз, инчунин музди меҳнати ҳадди ақал 60 фоиз зиёд шуда, андозаи он аз 250 сомонӣ то ба 400 сомонӣ баробар мегардад.

Қисми суғуртавии нафақаҳои суғуртавӣ низ бозҳисоби (индексатсия) карда мешавад. Барои маблағгузории чорабиниҳои зикршуда аз буҷети давлат дар як сол 1 миллиарду 323 миллион сомонӣ равона мегардад.

Аз ин лиҳоз, ба Ҳукумати мамлакат супориш дода мешавад, ки дар ин самт тадбирҳои мушаххас андешад».

**ПАЁМИ ПРЕЗИДЕНТИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН,
Ш. ДУШАНБЕ, 23 ЯНВАРИ СОЛИ 2015
ТАНДУРУСТӢ ДАР МАМЛАКАТ**

Ҳукумати мамлакат дар сиёсати иҷтимоии худ навсозиҳои соҳаи тандурустиро идома дода, маблағгузории соҳаро дар соли 2015 нисбат ба соли гузашта 10 дарсад зиёд пешбинӣ намудааст.

Соли 2014 шароити инфрасохтори соҳаи тандурустӣ хеле беҳтар гардида, кумакҳои аввалияи тиббию санитарӣ тавсеа ёфтанд.

Дар ин давра як қатор муассисаҳои соҳаи тандурустӣ бунёд ва таъмиру азнавсозӣ гардиданд.

Ҳамчунин, барои пешгирӣ ва паст намудани шиддати бемориҳои сироятӣ, таъмини шахрвандон бо маводди босифати доруворӣ, ҳифзи саломатии модару кӯдак ва омода намудани мутахассисон як қатор тадбирҳои муассир амалӣ карда шуданд.

Дар даврони истиқлол барои рушди соҳаи тандурустӣ илова ба маблағҳои аз буҷет ҷудошуда 107 лоиҳаи сармоягузории давлатӣ ба маблағи умумии қариб 3 миллиард сомонӣ татбиқ гардидааст.

Ҳоло дар соҳаи тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии кишвар илова ба маблағҳои буҷетӣ татбиқи 38 лоиҳа ба маблағи 570 миллион сомонӣ идома дорад.

Чораҳои зикршуда, аз ҷумла ворид намудани таҷҳизоти му-

осир ва технологияҳои замонавӣ боиси беҳтар шудани сифати ташхис, муоина ва табобати беморон гардиданд. Натиҷаи ҳамин аст, ки имрӯз ба кишварҳои хориҷӣ барои табобат рафтани шаҳрвандони мо хеле кам шудааст.

Бо вучуди ин, бояд гуфт, ки таъмини муассисаҳои тандурустӣ бо кадрҳои баландхатмос, сатҳи дониши касбии хатмкунандагон муассисаҳои тахсилоти оливу миёнаи тиббӣ, аз ҷумла, доир ба истифодаи таҷҳизоти ҳозиразамони тиббӣ ва ташхису табобати як қатор бемориҳо беҳбудиро тақозо мекунад.

Ҷаъолияти муассисаҳои ҳифзи иҷтимоӣ вобаста ба дастгирии маъёубон ва дигар гурӯҳҳои осебпазир ба ислоҳоти ҷиддӣ ниёз дорад ва масъулони соҳа вазифадоранд, ки дар асоси таҳлили ҳаматарафа доир ба рафъи камбудию мушкилоти ҷойдошта тадбирҳои зарурӣ андешанд.

Умуман, Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ аҳолиро зарур аст, ки якҷоя бо мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ чараҳои татбиқи санадҳои барномавии соҳаро зерин назорати катъӣ қарор дода, барои боз ҳам беҳтар кардани хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли ҷорачӯӣ намояд.

Ҷамҷунин, тақвият бахшидани имкониятҳои соҳа, баланд бардоштани сатҳи касбии мутахассисони соҳаи тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ аҳоли, тақмили ихтисос ва бозомӯзии кадрҳо аз ҷумлаи масъалаҳосанд, ки бояд тахти назорати доимии Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ аҳоли қарор дода шаванд.

"Ҷумҳурият", 7 март соли 2015.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. Сохтори бисёрҳизбӣ кай дар Тоҷикистон ба амал омад?
2. Кадом шаклҳои молият дар Тоҷикистони соҳибистиқлол вучуд доранд?
3. Мақоми кадом давлатҳо ва ташкилотҳои байналмилалӣ дар татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ Тоҷикистон беитар мебошад?
4. Рамзҳои давлатии Тоҷикистони соҳибистиқлолро номбар кунед.

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

- Зарурат ва моҳияти ислоҳоти сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Маҷлиси Олӣ – парламони Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Аз таърихи ташаккули сохтори бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон.
- Сиёсати "дарҳои боз".
- Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон.
- Муносибатҳои миллӣ дар Тоҷикистони соҳибистиқлол.
- Хусусиятҳои хосси ислоҳоти иқтисодӣ дар Тоҷикистон.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чанд маротиба Конститутсия қабул карда шудааст ва охири он кадом сол буд?

A.	3 маротиба, соли 1937	C.	6 маротиба, соли 1961
B.	2 маротиба, соли 1956	D.	4 маротиба, соли 1985
E.	5 маротиба, соли 1994		

2. Кай ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйирот дохил карда шуд, ки мувофиқи он Президенти кишвар ба муҳлати 7 сол интихоб мешавад?

A.	Соли 1994	C.	Соли 1999	E.	Соли 2003
B.	Соли 1997	D.	Соли 2000		

3. Рамзҳои давлатии Тоҷикистон – Парчам, Нишон ва Суруди миллӣ дар кадом моддаи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон баён ёфтаанд?

A.	Дар моддаи 1	C.	Дар моддаи 5	E.	Дар моддаи 12
B.	Дар моддаи 3	D.	Дар моддаи 9		

4. Аз номи тамоми халқи Тоҷикистон кихо ҳуқуқи сухан гуфтан доранд?

A.	Роҳбарони ҳизбҳои сиёсӣ
B.	Сарвазири Ҷумҳури
C.	Президент, Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон
D.	Фраксияҳои парлумони Ҷумҳурии Тоҷикистон
E.	5 маротиба, соли 1994

5. Чанд нафар шахрвандон бо роҳи раёпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб шуданд ва кихоянд?

A.	Як нафар: Қаҳҳор Маҳкамов
B.	Ду нафар: Раҳмон Набиев, Эмомалӣ Раҳмон
C.	Се нафар: Қаҳҳор Маҳкамов, Раҳмон Набиев, Эмомалӣ Раҳмон
D.	Як нафар: Эмомалӣ Раҳмон
E.	Чор нафар: Қаҳҳор Маҳкамов, Раҳмон Набиев, Эмомалӣ Раҳмон ва Сафаралӣ Раҷабов

6. Кадом сол Эмомалӣ Раҳмон Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб гардид?

A.	<i>Моҳи сентябри соли 1991</i>	C.	<i>Моҳи декабри соли 1993</i>
B.	<i>Моҳи ноябри соли 199</i>	D.	<i>Моҳи ноябри соли 1992</i>
E.	<i>Моҳи июни соли 1997</i>		

7. Кай Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид?

A.	<i>15 декабри соли 2006</i>	C.	<i>12 майи соли 2007</i>
B.	<i>5 марти соли 2007</i>	D.	<i>8 июни соли 2007</i>
E.	<i>13 ноябри соли 1998</i>		

8. Кай сохтори бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон ба амал омад?

A.	<i>Солҳои 20-ум</i>	C.	<i>Солҳои 70-ум</i>
B.	<i>Солҳои 50-ум</i>	D.	<i>Дар ибтидои асри XXI</i>
E.	<i>Охири солҳои 80-ум ва аввали солҳои 90-уми асри XX</i>		

9. Дар Тоҷикистони соҳибистиклол чанд ҳизбу созмонҳои ҷамъиятӣ вучуд доранд?

A.	<i>20 ҳизбу созмони ҷамъиятӣ</i>	C.	<i>500 ҳизбу созмони ҷамъиятӣ</i>
B.	<i>100 ҳизбу созмони ҷамъиятӣ</i>	D.	<i>Беи аз 3000 ҳизбу созмони ҷамъиятӣ</i>
E.	<i>1000 ҳизбу созмонҳои ҷамъиятӣ</i>		

10. Барои ташкил намудани фазои ягонаи иқтисодӣ дар Осиёи Марказӣ кадом созмон бештар саҳм гузошта истодааст?

A.	<i>Созмони Милали Муттаҳид (СММ)</i>
B.	<i>Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА)</i>
C.	<i>Созмони Конфронси Исломи (ТКИ)</i>
D.	<i>Созмони Ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ (СҲОМ)</i>
E.	<i>Фонди Байналмилали Асър (ФБА)</i>

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНҶИШӢ)

1.	<i>E</i>	3.	<i>B</i>	5.	<i>B</i>	7.	<i>D</i>	9.	<i>D</i>
2.	<i>C</i>	4.	<i>C</i>	6.	<i>D</i>	8.	<i>E</i>	10.	<i>D</i>

БОБИ 9. САТҲИ ФАРҲАНГИ УМУМӢ ВА СИЁСИИ ШАҲРВАНДОН

1. ФАРҲАНГ ВА МАҚОМИ ОН ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Фарҳанг – ҳастии миллат. Бо ташкилҳои Тоҷикистони соҳибистиклол, сарфи назар аз мушкилиҳои давраи гузариш, дар ҷумҳурӣ консепсияи давлатӣ оид ба рушди фарҳанг таҳия шуда, назария ва амалияи он ба тариқи мушаххас муайян гардидааст.

Бинои амфитеатр дар Душанбе

Моҳияти консепсияи фарҳанг – баланд бардоштани сатҳи ҳувиати миллии ва ифтихори давлатдории соқинони ҷумҳурӣ, пас доштани муқаддасоти миллии халқи тоҷик, эҳёи арзишҳои ғановатманди бостониву милливу фарҳангӣ, ҳифзи мероси ҷовидонаи гузаштагон ва истифодаи онҳо барои пойдории давлату миллат мебошад. Тибқи консепсияи мазкур ҳадафи стратегияи фарҳанг, ки табиғу тарғиб ва дар ҳаёт татбиқ намудани супоришу фармонҳои Президенти мамлакат, ҳуҷҷатҳои Маҷлиси Олӣ, Ҳукумат доир ба пешрафти ҳаёти иқтисодӣ дар асоси прогресси илмию техникӣ ва мунтазам баланд бардоштани сатҳи маънавият, фарҳанги умумиву сиёсии аҳоли ва ғайра иборат мебошад, муайян гардидааст.

Азбаски гиромидошти фарҳанг гавари дар оянда пойдор будани миллати тоҷик мебошад, дар ҷумҳурӣ тамоми шароит барои рушди соҳа дар пояи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муҳайё гаштааст. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» (1997) вазифаҳои стратегияи соҳаро дар шароити соҳибистиклолӣ равшан муайян намуда, тибқи он Барномаҳои давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ барои солҳои 2006–2015, рушди фарҳанги миллии барои солҳои 2008–2015, рушди ҳунарҳои бадеии халқӣ барои солҳои 2009–2015, компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ барои солҳои 2013–2020 ва ғайра таҳия ва қабул гардидаанд.

Дар Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба 1100-солагии Давлати Сомониён, 100-солагии зодрӯзи Қаҳрамони Тоҷикистон, академик Б.Ф.Ғафуров, «Дар бораи соли тамаддуни ориёӣ» ва ғайра зарурат ва роҳҳои баланд бардоштани маънавияти фарҳанг, савияи маданияти шаҳрвандон баён ёфтаанд. Дар ин бора афзудани маблағгузорӣ ва азнавсозии қори идораҳои фарҳангӣ, бунёди инфрасохтор, таъмири биноҳои муассисаҳои фарҳангӣ ва ғайра низ шаҳодат медиҳанд. Маҳз тариқи маблағгузори соҳа бинои нави Китобхонаи миллии барои 10 миллион нусха китоб, Осорхонаи миллии, Кохи Наврӯз, Наврӯзгоҳ, театри шаҳри Хоруғ ва 40 қасри фарҳанг дар маркази шаҳру ноҳияҳои мамлакат бунёд гардида, ба фаъолият оғоз карданд.

Дар солҳои соҳибистиклоли Тоҷикистон бо кишварҳои зиёди хориҷӣ, аз ҷумла Федератсияи Русия, Ҷумҳурии Мардумии Чин, Ҳиндустон, Сурия, Туркменистон, Озарбойҷон, Қазоқистон, Қирғизистон, Беларус ва бисёри дигарон санадҳои ҳамкорӣ дар соҳаи фарҳанг ба имзо расонида, дар асоси онҳо чорабиниҳои гуногунро амалӣ намуд. Аз ҷумла, рӯзҳои фарҳанги Тоҷикистон дар Қазоқистон, Русия, Чин, Озарбойҷон, Беларус, Ҳиндустон, Фаронса, Туркменистон ва ғайра баргузор гардид. Ҳамчунин, дар Тоҷикистон рӯзҳои фарҳанги Русия, Беларус, Чин, Эрон, Қазоқистон ва ғайра гузаронида шуд. Дар зарфи сӣ соли гузашта санъаткорону ҳунармандони Тоҷикистон ба даҳҳо кишвари дунё сафарҳои ҳунари анҷом дода, санъату ҳунари миллии тоҷиконро ба таври арзанда муаррифӣ карданд. Дар солҳои соҳибистиклоли барои тарғибу ташкили фарҳангу таърихи бисёрҳазорсолаи миллати тоҷик дар дохил ва хориҷи кишвар, муаррифӣ ва тарғиби фарҳанги тоҷикон, ҳифзи ёдгориҳои сершумори таърихӣ қорҳои зиёд карда шуд. Барои татбиқи босамари ин ҳадафҳо дар ҷумҳурии тайи сӣ соли охир барои нигоҳдорӣ ва муаррифии мероси фарҳанги моддӣ ва ғайримоддӣ ҳалқи тоҷик як силсила тадбирҳои мушаххас андешида шуданд. Дар натиҷа «Шашмақом», «Саразм», «Боғи миллии Тоҷикистон», «Наврӯз» ва «Чакан» ба Феҳристи мероси ҷаҳонӣ ва Феҳристи мероси фарҳанги ғайримоддӣ ЮНЕСКО ворид карда шуд.

Зикр бояд кард, ки ҳадаф аз ташаббусҳои Тоҷикистон дар бахши фарҳанг ва маориф дар ҳамкорӣ бо ниҳоди СММ оид ба фарҳанг, илм ва маориф (ЮНЕСКО) таҳкими раванди муқолама доир ба ҳифзи мероси фарҳангӣ, муаррифии таърихи қадимаи

точикон ва фарҳанги бостониву ғании миллатамон мебошад. Соли 2021 дар баробари номбандии муштараки “Роҳи Абрешим: долони Зарафшон – Қароқум” нух мавзеи мероси таърихиву фарҳангии Тоҷикистон ба рӯйхати муқаддамотии ЮНЕСКО ворид гардид. Ҳамчунин, пешниҳоди Тоҷикистон оид ба ворид намудани 2500-солагии шаҳраки қадимаи “Тахти Сангин” ба рӯйхати ҷашнвораҳои ЮНЕСКО барои солҳои 2022-2023 пазируфта шуд. Охири соли 2021 аз ҷониби ЮНЕСКО боз як намунаи мероси фарҳанги миллӣ – “Фалак” ба Феҳристи мероси фарҳанги ғайримоддии башарият ворид карда шуд.

Сарфи назар аз мушкилоти иқтисодию техникӣ, дар солҳои истиқлоли давлатӣ мунтазам ташкил намудани мулоқотҳои ҳамасолаи Сарвари давлат бо зиёиёни мамлакат, нашри китобҳои таърихӣ, намунаҳои бехтарини назму насри ходимони адабиёт, ҷашнҳои муҳташам, баргузор намудани симпозиуму семинарҳо, фестивалу озмунҳои ҷумҳуриявӣю байналмиллалӣ, баргузориҳои намоишгоҳҳои байналмиллалӣ китоб, асарҳои рассомони ҷумҳурӣ ва нигораҳои мамлакат дар кишварҳои хориҷӣ ба ҳукми анъана даромадаанд. Масалан, моҳи октябри соли 2021 аввалин бор дар минтақаи Аврупо намоиши нигораҳои Тоҷикистон таҳти унвони “Тоҷикистон–кишвари рӯдҳои тиллоӣ” дар осорхонаи Гимейи Фаронса баргузор гардид. Дар давоми се моҳ таъриху тамаддуни ғании миллати тоҷик мавзӯҳои таърихӣ сарзамини мо дар асрҳои гуногун, осори фарҳангиву ҳунармандии қадима ва санъати нотакрори халқи тоҷик ба мардуми Аврупо муаррифӣ гардид.

Дар солҳои соҳибистиклолӣ ҷиҳати баланд бардоштани ҳисси миллӣ ва ҳудогоҳиву худшиносии мардум, инчунин, барои тарбияи насли наврас истифода кардани мероси бузурги ахлоқиву маънавӣ ва арзишҳои ҷовидонаи фарҳангии гузаштагон ҷашну ҷорабиниҳои муҳим баргузор гардиданд. Дар байни онҳо ҷашни 1100 – солагии давлатдории Сомониён, 2700-солагии китоби «Авасто», Соли бузургдошти тамаддуни ориёӣ, 1150 – солагии устод Рӯдакӣ, Соли бузургдошти Имоми Аъзам, 1000 – солагии Носири Хусрави Қубодиёнӣ 800 – солагии Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ, 700 – солагии Мирсайид Алии Ҳамадонӣ, 700 – солагии Камоли Хучандӣ, 2700 – солагии шаҳри Кӯлоб, 2500 – солагии шаҳри Истаравшан, 3000 – солагии маданияти Ҳисор, 5500 – солагии Саразми бостонӣ ва даҳҳо ҳамоиши дигар боҳашамат гузаронида шудунд. Дар ин раванд, мо мероси мусиқии «Шашмақом»

ва «Фалак», чашнҳои Наврӯз, Меҳргон, Тиргон ва Садаро дубора эҳё кардем. Бо саъю талош ва заҳмату кӯшиши беш аз шашсолаи мо ва дастгирии дигар кишварҳои ҳавзаи тамаддуни Наврӯз ин ойини воқеан мардумии мо, ки таърихи беш аз 6000 – сола дорад, ҷаҳонӣ гардид ва мо имрӯз ифтихор мекунем, ки ҷашни бостонии мардуми мо – Наврӯз мақоми байналмилалиро соҳиб гардидааст.

Дар тӯли сӣ соли соҳибхитиёри барои таъмин намудани пешрафти забони тоҷикӣ ҳамчун нишонаи возеҳи ҳастии миллати тоҷик ва асоси маънавияту худшиносии тоҷикон қорҳои назаррас анҷом дода шуданд. Қабул гардидани Қонун «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва эълон шудани Рӯзи забони давлатӣ қадами муҳим дар роҳи эҳтирому бузургдошти забони тоҷикӣ ва боз ҳам тавсеа бахшидани вазифаҳои ҷамъиятии он гардид.

Яке аз омилҳои асосии пойдорӣ ва густариши забони адабии тоҷикӣ ва фарҳанги миллӣ эҳтироми мардуми соҳибмаърифати мо ба китобу китобҳои мебошад. Ба маротиб зиёд гардидани чопи китобҳои нав, бознашри асарҳои мондагори нависандагону шоирони классики муосири тоҷик, аз ҷумла силсилаи «Ахтарони адаб», инчунин, осори адибони номвари ҷаҳонӣ ба забони тоҷикӣ, на танҳо ба рушди забондониву суҳанронии оммаи васеъ, балки ба густариши ҳудогоҳии миллӣ, тавсеаи ҷаҳони маънавий, боз ҳам боло рафтани сатҳи маърифатнокии шаҳрвандон, махсусан, насли наврасу ҷавон ва арҷгузори ба таърих, забон ва фарҳанги миллӣ ҳамаҷониба мусоидат менамояд. Яке аз иқдоми назаррас бо супориши Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бознашр кардан ва ба ҳар як оилаи кишвар дастрас намудани шохасари «Тоҷикон»-и академик Бобочон Ғафуров мебошад.

Ҳамин тақриқ, фарҳанг ҳамчун омили асосии тарбияи маънавию ахлоқии ҷомеа ва муаррифгари таърих ҳамеша таваччуи Ҳукумати мамлакат қарор дорад; вобаста ба таъриху фарҳанг ва тамаддуни миллати куҳанбунёди тоҷик дар дохили кишвар ва дар арсаи байналмиллалӣ иқдоми зиёде амалӣ гардида истодаанд; ҳифзи мероси фарҳанги модиву ғайри модии бостонии халқи тоҷик, ки гувоҳи зиндаи таърихи 6000-сола мебошад, вазифаи муҳимтарини мо – ворисони ин мероси бузург мебошад; эҳёи арзишҳои миллӣ ва ҳифзу тарғиби ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ барои баланд бардоштани руҳияи ватандӯстиву меҳанпарастӣ ва

худогохиву хештансшиносии мардум, хусусан наврасрну чавонон бисёр муҳим мебошад; ба шарофати соҳибхитиёрӣ арзишҳои бостонӣ ва расму оинҳои неки миллӣ, амсоли “Шашмақом”, “Фалак”, Наврӯз, Тиргон, Меҳргон ва Сада эҳё гардида, онҳо ба хоҳири баланд бардоштани худогохиву худшиносии шаҳрвандон ва муаррифии шоистаи халқи куҳанбунёд дар арсаи ҷаҳон таблиғ карда мешаванд.

Озмунҳои гуногун, махсусан, озмунҳои ҷумҳуриявӣ “Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст”, наشري силсилакитоби “Ахтарони адаб” иборат аз 50 ҷилд, ба ҳар як оилаи кишвар ба таври роӣгон додани шохасари “Тоҷикон”-и Б.Ғафуров, таҷлили Рӯзи китоб, бунёди дахҳо театр, қасрҳои фарҳанг, китобхонаҳо, боғҳои фарҳангиву фароғатӣ дар шаҳру ноҳияҳои мамлакат ва сафарҳои ҳунарии аҳли фарҳанг ба дахҳо кишвари дунё аз муҳимтарин дастовардҳои даврони истиқлолияти давлатӣ дар соҳаи фарҳанги миллӣ ба шумор мераванд.

Фарҳанг ба тақвият бахшидани ҳуввияти миллӣ, ҳисси ифтихор аз таъриху тамаддуни бостонии халқамон, боз ҳам баланд бардоштани сатҳи саводнокиву маърифатнокии шаҳрвандон, қабл аз ҳама, наврасону чавонон, тақвияти завқи зебоипарастии онҳо ва пайдо кардани истеъдодҳои нодир аз байни наслҳои ояндасоз мебошад. Имрӯзҳо дар кишварамон тамоми шароит барои нигоҳ доштани мероси фарҳангӣ ва ғани гардонидани он фароҳам оварда мешавад.

2. ИСЛОҲОТИ МАОРИФ

Маориф дар ҳама давру замонҳо нишони тамаддун ва таъриху фарҳанг буда, омилҳои муҳимтарини начоти миллат ва таҳкими давлат аст. Аз ин рӯ, дар марҳалаи нави таърихӣ рушди соҳаи маориф ҳадафи стратегии сиёсати давлати Тоҷикистон гардидааст. Самти асоситарини он нигоҳ доштани фазои ягонаи таълим, таъмини хатмии ҳуқуқҳои конституционии шаҳрвандон ба таҳсил ва ба ҳамаи гурӯҳҳои аҳоли дастрас гардонидани таҳсилоти мебошад.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (27.12.1993), Қонун «Дар бораи маълумоти олии касбӣ ва таҳсилоти касбии баъд аз муассисаи олии таълимӣ» (соли 2003), «Консепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (3 майи соли 2002), «Консепсияи гузариш ба низоми нави таҳсилоти миёнаи умумӣ

дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (3 майи соли 2010) ва ғайра роҳҳои татбиқи амалии ислоҳоти маориф ба тариқи мушаххас баён ёфта, дар ҷузъҳои таркибии мазмуну мундариҷаи ин санадҳо мақом, мақсад ва вазифаҳои соҳа, пеш аз ҳама, ба танзим даровардани тамоюлотҳои рушди ин соҳаи аҳамияти стратегидошта дар шароити муносибатҳои нави ҷамъиятӣ, ташаккул ва дарки худшиносии таърихӣ, азхуд намудани муқаррароти суннатию башарӣ ва дар ҳамин замина ҳосил намудани фаросати олии ворисӣ ба хувиёт ва анъанаҳои миллӣ, арзишҳои ахлоқию фарҳангӣ, идоракунии демократӣ, фаъолу пажӯҳанда будан барои ба даст овардани комёбиҳои илм, техника, фарҳанг ва ғайра тарҳрезӣ гардидаанд.

Зери партави санадҳои расмӣ мазкур як қатор чорабиниҳои муҳим андешида шуданд. Аз ҷумла, эълон гардидани "Соли маориф ва фарҳанги техникӣ" (2010), ки ҳадафи он, пеш аз ҳама, дар ниҳоди ҷавонон парваридани тафаккури техникӣву технологӣ ва ба мамлақати пешрафтаи дунё табдил додани Тоҷикистон буд. Ҷиҳати амалӣ гардидани ин иқдом «Нақшаи тадбирҳои таҷлили Соли маориф ва фарҳанги техникӣ» тарҳрезӣ карда шуда, тадбирҳои мисли амалӣ гардидани «Барномаи рушди илмҳои табиатшиносӣ, риёзӣю техникӣ барои солҳои 2010–2020», «Барномаи давлатии таъмини муассисаҳои таълимию илмӣи ҷумҳурӣ бо кабинетҳои фанӣ, озмоишгоҳҳои мучаҳҳази таълимӣ ва илмӣю таҳқиқотӣ» ва ғайра андешида шуданд. Бо мақсади боз ҳам беҳтар намудани сифати таълим солҳои 2020-2040 "Солҳои омӯзиш ва рушди фанҳои риёзӣ, дақиқ ва табиӣ дар соҳаи илму маориф" эълон гардиданд, ки ҷиҳати татбиқи ташаббуси мазкур аз ҷониби Ҳукумати кишвар нақшаи чорабиниҳо барои солҳои 2020-2025 қабул карда шуд.

Дар ин раванд Ҳукумати кишвар ҷиҳати рушди маориф сол то сол аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои бучети давлатӣ маблағгузорию соҳаро зиёд карда, базаи моддию техникаи онро пуққувват менамояд. Мақтабҳои пайваста бо китобҳои нави дарсӣ ва дигар васоити таълимӣ, бо компютерҳои таъмин мешаванд. Дар низоми маорифи кишвар стандартҳои нави давлатӣ барои ҳар як зинаи таҳсилот қабул гардида, барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣю электронӣ ба теъдоди қариб 30 миллион нусха нашр карда шуданд, ки арзиши умумии онҳо ба 147 миллион сомонӣ баробар аст. Дар 30 соли Истиқлоли давлатӣ туфайли маблағгузорию 3240 муассисаи нави таълимӣ бо компютеру мебелҳои замонавӣ таҷҳизонида шуда, барои 1 млн. 400 ҳаз. хонанда сохта, ба истифода

да дода шуд. Танҳо соли хониши 2021–2022 дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ 39 муассисаи таълимии нав бунёд гардида, теъдоди шумораи онҳо ба 144 расонида шуд. Шумораи шогирдони муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ зиёда аз 120 ҳаз. нафарро ташкил кард. Дар сӣ соли соҳибистиклолӣ шумораи хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар ба 2 млн. 200 ҳаз. расидааст, ки он нисбат ба соли 1991-ум 1,6 баробар зиёд мебошад. Ҳамзамон бо ин, дар кишвар 78 муассисаи таҳсилоти миёнаи касбӣ бо фарогирии 87 000 нафар донишҷӯ фаъолият дошта, вобаста ба талаботи бозори меҳнат аз рӯйи садҳо ихтисос мутахассис тайёр мекунанд.

Дар замони соҳибистиклолӣ дар кишвар сохтори нави мактабҳо ба вучуд омадаанд. Таърихи бист соли охир 173 муассисаи таълимии типии нав – литсей, гимназия, мактаби президентӣ, мактаби байналмиллалӣ ва муассисаҳои таълимӣ барои хонандагони болаёқат, инчунин, 196 муассисаи таҳсилоти томактабӣ ва умумии хусусӣ бунёд гардида, ба истифода дода шуданд. Дар ин муассисаҳо 150 ҳаз. нафар хонада ба таҳсил фаро гирифта шанд. Имрӯз дар мамлакат 75 гимназия ва 75 литсей, 9 мактаби президентӣ, 6 литсей барои хонандагони болаёқат ва 63 муассисаи таълимии хусусӣ фаъолият дорад.

Бо вучуди ин, ханӯз ҳам дар роҳи ислоҳоти маориф камбудихоии ҷиддӣ вучуд доранд. Хусусан, ҳодисаҳои аз мактаб берун мондани бачагон, бо сабаби кам будани маош аз кор рафтани бехтарин омӯзгорон ташвишовар мебошад. Мутаассифона, сатҳи дониши мактаббачагон паст мебошад. Чунин вазъият ба мактабҳои олии таъсир расонда, мутахассисони тайёршуда на ҳама вақт бо техникаи нав ва технологияи пешқадами қарни XXI кор карда метавонанд. Дар мактабҳои миёна инчунин омӯзгорони баландихтисос намерасанд ва ҳиссаи муаллимони камтаҷриба хеле зиёд аст.

Маълум аст, ки дар бехтар гардидани сатҳу сифати таълим ҳалли дурусти масъалаи бо кадрҳои баландихтисоси омӯзгорӣ таъмин намудани соҳаи маориф нақши муҳим мебозад, зеро муносибатҳои бозорӣ талаб мекунанд, ки на танҳо ба миқдор, балки ба сифати тайёр кардани мутахассисони ҷавон диққат дода, мунтазам савияи ихтисоси онҳоро баланд бардошта шавад. Масъалаи мазкур тавассути татбиқи ислоҳоти соҳаи маориф ҳалли худро ёфта истодааст. Ба шарофати амалигардии ислоҳоти соҳа таърихи 30 соли истиқлолият дар ҷумҳурии мактабҳои олии

зиёд ташкил шуда, ҳар сол садҳо ҷавонони лаёқатманд соҳиби касби омӯзгор мешаванд. Дар ин самт квотаи президентӣ, ки мувофиқи он духтарон ва ҷавонони ноҳияҳои дурдасти ҷумҳурӣ ба мактабҳои олии дохил шуда, баъди хатми таҳсил бо роҳхат ба зодгоҳи худ фиристода мешаванд, нақши арзанда мебозад.

Дар даврони Иситиқлоли давлатӣ барои муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ зиёда аз 315 ҳаз. мутахасси равияи омӯзгорӣ, аз ҷумла 115 ҳаз. нафар дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ тайёр карда шудааст. Ҳоло дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ 129 ҳаз. нафар омӯзгор дарс мегӯянд. Таъминнокии муассисаҳои таълимии кишвар бо кадрҳои омӯзгорӣ, дар маҷмӯъ, 98,7 дарсадро ташкил медиҳад.

Дар зинаи таҳсилоти олии касбӣ 28 муассиса бунёд гардида, шумораи онҳо ба 41 расонида шуд. Соли хониши 2021-2022 шумораи донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ 245 ҳаз. нафарро ташкил кард, ки нисбат ба соли 1991-ум 3,5 баробар зиёд мебошад. Бо мақсади тайёр кардани мутахассисони сатҳи баланд дар донишқадаҳои олии ҷумҳурӣ омӯзиши бисёрзинагӣ ба роҳ монда шудааст, ки ба хатмкунандагони он унвони бакалавр ва магистр дода мешавад. Дар мактабҳои олии низ роҳҳои хавасманд намудани донишомӯзии ҷавонон беҳтар мегардад. Тибқи Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми феврالی соли 1998 Стипендияи Президентӣ таъсис ёфта, ҳар сол садҳо донишҷӯён ба гирифтани он ва дигар стипендияҳо ноил мегарданд.

Мутаасифона, дар мактабҳои таҳсилоти олии камбудихоӣ чиддӣ ҳанӯз дида мешаванд. Масалан, ҳанӯз ҳам дар мактабҳои олии ҳолатҳои такроран дар курс мондани донишҷӯён, гирифтани баҳоҳои ғайриқаноатбахш, ба ҷойҳои кории таъйиншуда нарафтани хатмкардагон ҷой доранд.

Яке аз ибтикороти муҳимми Ҳукумати мамлакат дар самти рушди соҳаи маориф таҳсили ҷавонон дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишварҳои хориҷӣ мебошад. Дар ин самт ба омӯзиши забонҳои хориҷӣ ва дар навбати аввал, русиву англисӣ дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот эътибори чиддӣ дода мешавад. Туфайли ин дар ибтидои солҳои 20-уми асри XXI беш аз 40 ҳазор нафар ҷавонони боистеъдоди Тоҷикистон, ки донандагони забонҳои хориҷӣ мебошанд, дар 33 давлати пешрафтаи ҷаҳон ва беш аз 100 ҳазор нафар, ки ҳамчунин, донандаи забонҳои хориҷӣ мебошанд, дар дохили кишвар таҳсил карда истодаанд.

Алхол дар мамлакати бо мақсади рушди ихтисосҳои техникӣ филиалҳои Донишгоҳи давлатии Москва ба номи Ломоносов, Донишкадаи хӯла ва пӯлоди Москва, Донишкадаи энергетикӣ Москва фаъолият доранд.

Ҳамин тарик, дар Тоҷикистони соҳибистиклол барои рушди соҳаи мориф, ки омили муҳимтарини начоти миллат ва таҳкими давлат аст, чораҳои мушаххас андешида мешавад: ба мақсади ҳалли масъалаҳои таълиму тарбияи насли наврас, ҷиҳати таъмин намудани рушди соҳа ва беҳтар гардонидани таъминоти иҷтимоии аҳли маориф пайваста маблағҳо ҷудо карда мешаванд: таъмин бо китобҳои дарсӣ асбобҳои аёнии таълимӣ низ батадриҷ ҳалли худро меёбанд; тибқи талаботи замони муосир дар тамоми зинаҳои таҳсилоти кишвар стандартҳои нави таълимӣ давлатӣ ҷорӣ карда шудаанд:

Дар мамлакат пайваста ба рушди соҳаи маориф ва таълиму тарбияи насли наврас аҳаммияти аввалиндараҷа дода мешавад.

3. ИЛМ, АДАБИЁТ ВА САНЪАТ

Дар асри нав бе пешрафти илм дар ҳаёти иқтисодӣ фарҳангӣ ва иҷтимоӣ шаҳрвандонамон ба муваффақият ноил шудан ғайриимкон мебошад. Аз ин лиҳоз масъалаи рушди соҳаи илм ҳамеша дар меҳвари сиёсати давлату Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад. Ҳукумат дар сӣ соли Истиклолият баҳри амалӣ гардидани ҳадафҳои стратегӣ кишвар чораҳои мушаххасро роҷеъ ба инкишофи илми ватанӣ ҷуста, аз як тараф, ба омӯзиши илмҳои риёзӣ ва табиӣ ва табиӣ техникаи наврасону ҷавонро ҷалб намуда, мақсади аз байни онҳо ба воя расонидани истеъодҳои нодирро амалӣ мегардонад, аз тарафи дигар, бо дастгириву ҳавастмандкунии ҳамачониба ба олимону муҳаққиқон, устодону омӯзгорон барои корҳои эҷодӣ илмӣ шароити хуб фароҳам меорад. Дар айни ҳол, барои вусъат бахшидани илмҳои ҷомеашиносӣ тадбирҳои зарурӣ роҳандозӣ карда шуда, олимону мутахассисони соҳаи водор карда мешаванд, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ бо мақсади ҳифзи арзишҳои миллӣ, таърихӣ фарҳанг ва забону адабиёти миллати куҳанбунёди тоҷикон рисолати шаҳрвандиву миллии худро дар роҳи ба ҷаҳониён ҳар ҷи бештар муаррифӣ кардани таърих, тамаддун ва фарҳанги халқи тоҷик ба таври шоиста иҷро намоянд.

Дар замони соҳибистиклолӣ баҳри рушди устувори илми ватанӣ, хусусан, илмҳои табиӣ, дақиқ ва риёзӣ ниҳоди асосии пешбарандаи он – Академияи илмҳо ба мақоми баланди милли сазовор гардонид шуд. Ба пажӯҳишгоҳҳои Академия барои таҷҳизонидани лабораторияҳо, ташкили экспедитсияҳо, омодаасозӣ ва нашри асарҳои илмӣ маблағҳои калон таъсис дода мешавад. Дар муассисаи ҷиҳати омода кардани кадрҳои баландихтисоси илмӣ Комиссияи олии аттестатсионӣ таъсис дода шудааст.

Маълум аст, ки яқум, дар асри пешрафти босуръати илм ва техникаву технологияҳо давлатро бо низоми асримиёнагӣ ва хурофоту тафаккури ақибмонда обод кардан ғайриимкон аст. Зеро ояндаро бидуни технологияҳои пешрафтаи коммуникатсиониву рақамӣ тасаввур кардан аз имкон берун мебошад; дуюм, пешрафти илм, бе ташаккули тафаккури илмиву техникаи муосир, тавсеаи ҷаҳонбинии илмӣ дар байни наврасону ҷавонон ва ихтироъкориву навоарӣ ғайри имкон аст; сеюм, давлатро танҳо кадрҳои пешрафтаву донишманд, соҳибмаърифату баландихтисос ва навоару ихтироъкор метавонанд соҳибӣ кунанд ва тараққиёти онро таъмин наоянд. Муҳим он аст, ки ҳалли масъалаи мазкур ба рушди ояндаи Тоҷикистон ва табдил ёфтани он ба кишвари саноативу аграрӣ ҳамаҷониба мусоидат хоҳад кард. Аз ин рӯ, дар пажӯҳишгоҳҳои муассисаи илмӣ мазкур дар баробари пайваста таҳким бахшидани пояҳои моддиву техникаӣ ва озмоишгоҳӣ, инчунин, диққати махсус ба тайёр кардани кадрҳои баландихтисос дода мешавад. Ин аст, ки сол аз сол шумораи нафароне ки дар зинаи аспирантураи Академияи миллии илмҳо таҳсил менаоянд, афзун мегардад. Масалан, агар соли 1991-ум 149 ҷавон дар аспирантура таҳсил намуда бошад, соли 2020 шумораи онҳо ба 1200 расид, ки ин 8 баробар зиёд аст. Дар ин замина шумораи аъзои Академияи миллии илмҳо низ ду баробар афзудааст.

Ҳарчанд дар пажӯҳишгоҳҳои Академияи миллии илмҳо ва мактабҳои олии ҷумҳурӣ бештар аз 7 ҳазор корманди илмӣ кор мекунанд, бо сабаби камии маош як қисми олимони аз кор рафтаанд, баъзе мавзӯҳо таҳқиқ нашуда монданд. Сарфи назар аз мушкилот, олимони Пажӯҳишгоҳи зилзиласанҷии Академияи илмҳои Тоҷикистон ва мутахассисони Қазоқистон чанд таҳқиқотро оид ба пешгӯии заминчунбӣ бомуваффақият идома медиханд. Хусусан, докторони илм, профессорон: М.И.Илолов, А.А.Раҳмонов, Т.Н.Назаров, С.А.Одинаев, М.Диноршоев,

Ф.Раҳимов, М.Маҳмудов, У.Мирсаидов, Н.Рачабов М.Имомов, О.Аминҷонов, К. Олимов, М.Б. Каримов ва дигарон саҳми арзандаи худро дар пешрафти илм, тайёр намудани олимони ҷавон мегузоранд. Хушбахтона, солҳои охир як гурӯҳ олимони ҷавон узви вобастаи Академияҳои илмҳои ҷумҳурии интиҳоб шуда, барои беҳтарин таҳқиқот ба мукофоти ба номи Исмоили Сомонӣ ва дигар ҷоизаҳо ноил гардидаанд. Чунин иқдомҳои нек аллакай натиҷаҳои дилхоҳ дода истодаанд. Олимони ҷумҳурии бо натиҷаи таҳқиқоти худ дар конфернсу симпозиумҳои байналмилалӣ суҳанронӣ карда, намуда, соҳиби мукофот ва дигар тухфаҳои арзанда мегарданд. Дар даҳсолаҳои охир олимони донишкадаҳои оид ба таҳқиқоти илмӣ фанҳои ҷомеашиносӣ қомебиҳо ба даст даровардаанд. Аз ҷумла, нашриётҳои гуногуни ҷумҳурии доир ба таърих, адабиёт ва фалсафаи халқи тоҷик, фаъолияти ҳизбу созмонҳои китобҳои гуногунҳаҷм ҷоп карданд.

Қайд кардан зарур аст, ки бо дарназардошти он ки рушди тафаккури техникӣ ва тавсеаи ҷаҳонбинии илмӣ аз ҷумлаи масъалаҳои муҳими рӯз мебошад, дар ҷумҳурии солҳои 2020 – 2040-ро «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» эълон карда шуд, ки ҳоло ҷорабиниҳои он амалӣ шуда истодаанд. Ҳамчунин, бо мақсади тақвият бахшидан ба рушди тафаккури техникӣ, тавсеаи ҷаҳонбинии илмӣ, ихтироъкориву навоарӣ ва дарёфти истеъдодҳои ҷавон соли 2021 шабакаи алоҳидаи телевизионии «Илм ва табиат» таъсис дода, озмуни ҷумҳуриявии «Илм – фуруғи маърифат» эълон карда шуда, бо мақсади ташвиқи омӯзгороне, ки шогирдони онҳо дар озмуни зикршуда ғолиб мешаванд, мукофоти пулӣ муқаррар гардид. Барои дастгирии омӯзгорони пешқадами фанҳои табиӣ, риёзӣ ва дақиқ низ мукофоти махсуси давлатӣ таъсис дода шуд.

Чӣ тавре маълум аст дар баланд бардоштани фарҳанги шаҳрвандон адабиёт мақоми муҳимро ишғол мекунад. Бинобар ин, шоирон ва нависандагон як силсила асарҳо офарида, дар ташаккули маънавиёти аҳолии кишвар саҳм мегузоранд. Дар солҳои соҳибистиклолӣ шоир ва нависандагони ботаҷриба: Муъмин Қаноат, Лоик Шералӣ, Ҷурун Қӯҳзод, Аскар Ҳаким, Меҳмон Бахтӣ, Гулназар Келдӣ, Бозор Собир, Гулруҳсор, Ҳақназар Ғоиб, Абдулҳамид Самадов, Сорбон, Раҳмат Назрӣ, Зулфия Атой, Салимшо Ҳалимшо, Камол Насрулло, Баҳманёр, Усмон Назирӣ,

Ҳадиса Курбонова, осори ҷавонони боистеъдод Фарзона, Сиёвуш, Рустами Ваҳҳоб, Олимхон Исмаилов, Ато Мирхоҷа, Латофат Кенчаева, Сафармуҳаммад Аюбӣ ва дигарон асарҳои эҷод карда, онҳоро дар ҷумҳурият ва берун аз он бо забонҳои гуногун нашр кардаанд.

Ҳодимони соҳаи санъат низ бо маҳорати эҷодиашон фарҳанги умумии шаҳрвандонро баланд мебардоранд. Ансамблҳои гуногуни касбӣ ва халқӣ пайваста барномаҳои худро нав намуда, таъби зебопарастии мардумро баланд ва барои ба даст овардани комёбиҳои назаррас дар ҳаёту фаъолияти меҳнатиашон илҳом мебахшанд.

Дар давраи соҳибистиклолии Тоҷикистон санъати классикӣ ва мардумии тоҷик боз ҳам рушд меёбад. Хусусан, дар натиҷаи амалӣ гаштани фармонҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурият Эмомалӣ Раҳмон оид ба ташкили ансамблҳои давлатии шашмақомсароён ва фалаксароён сатҳи фарҳанги эстетикӣ шаҳрвандон торафт баланд мегардад.

Ҳунармандони мумтози ҷумҳурият: Ҷӯрабек Муродов, Зафар Нозимов, Одина Ҳошим, Давлатманд Холов, Саидқул Билолов, Адҳам Холиқов, Сурайё Қосимова, Афзалшо Шодиев, Хосияти Зарафшонӣ, ва дигарон бо ҳунари волои худ дар дили муҳлисони сершуморашон маъво гирифтаанд.

Ба шарофати ғамхории Ҳукумати кишвар дар зарфи сӣ соли гузашта санъаткорону ҳунармандони Тоҷикистон ба даҳҳо давлати дунё сафарҳои ҳунари анҷом дода, санъату ҳунари миллии тоҷиконро ба таври арзанда муаррифӣ карданд.

Телевизион ва радиои Тоҷикистон низ дар гирд овардани дастаҳои ҳунарии мардумӣ хизмат карда, мунтазам доир ба сурӯд, рақс ва навозандаи беҳтарин озмунҳо мегузаронанд.

Ҳатмкунандагони Донишқадаи давлатии санъат ва фарҳанги Тоҷикистон ба номи Мирзо Турсунзода, Консерваторияи миллии Тоҷикистон баҳри пешрафти санъат ва умуман, фарҳанги халқӣ тоҷик низ хизмати беҳамто мекунанд.

Ҳамин тавр, дар сӣ соли соҳибистиклолӣ соҳаҳои муҳимми фарҳанги кишвар илм, адабиёт ва санъат тӯфайли ғамхории пайваста рушд ёфта, барои ба давлати тараққикардаи ҷаҳон табдил ёфтани Ҷумҳурии Тоҷикистон саҳмгузори менамоянд.

4. КОРҲОИ ТАРБИЯВИЮ ФАРҲАНГӢ ДАР БАЙНИ ШАҲРВАНДОН ВА ИНЪИКОСИ ОН ДАР АДАБИЁТИ ИЛМИЮ ОММАВИӢ

Дар солҳои соҳибистиклолӣ ба масъалаи баланд бардоштани сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон таваччуи махсус зоҳир карда мешавад. Зеро яке аз ҳадафҳои муҳими сиёсати иҷтимоии давлат ташаккули инсонии ҳамаҷониба инкишофёфта, тарғиби тарзи ҳаёти солим ва тарбияи насли наврас дар рӯҳияи худшиносӣ худогоҳии миллӣ, ватандӯстӣ ватанпарастӣ ва эҳтиром ба арзишҳои неку созандаи миллию умумибашарӣ мебошад. Аз ин рӯ, дар кишвар ба масъалаи амалӣ гардонидани корҳои тарбиявию фарҳангӣ дар байни шаҳрвандон диққати махсус дода шуда, олимону мутахассисон дар таҳқиқи проблемаи мазкур саҳми арзанда мегузоранд.

Доир ба масъала дар ҷумҳурӣ мунтазам адабиёти илмию оммавӣ чоп гардида, баҳри рафъи камбудии корҳои тарбиявию фарҳангӣ тақлифҳои мушаххас низ пешниҳод шудаанд.

Дар барои фаъолияти хизбҳо дар ҳаёти сиёсӣ чамъияти ҷумҳурии соҳибистиклол аз ҷониби муҳаққиқон: Б.Шокиров, А.Маҳмадқаримов, Д.Давлатзода, Б.Ризоев, А.Маҳмадазимов, Ф.Зикриёев ва дигарон асарҳои гуногунҷам нашр шудаанд. Хонандагон баъди мутолиаи онҳо бояд ба хусну қубхи ин асарҳо баҳо диҳанд.

Фаъолияти ташкилотҳои чамъиятии занон, ҷавонон низ то рафт афзуда, доир ба ин масъала китобҳои гуногунҷам навишта ва нашр гардидаанд. Аз нигоҳи таърихнигорӣ таърихи занони тоҷик ва созмонҳои ҷавонон дар таҳқиқоти Р.А.Набиева «Ҷомеа ва зан» (Душанбе, 2010), М. Зикриёева «Таърихнигории масъалаи занони Тоҷикистон» (Душанбе, 2001), рисолаи номзадии Ш.Ҳақимов «Ҷавонон дар оинаи таърих» (Душанбе, 2010), асарҳои В. Набиев "Президент Эмомалӣ Раҳмон ва ташаққули сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон" (Хучанд, 2013), Н. Бӯриев. "Сиёсати давлатии ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон" (Душанбе, 2015) ва ғайра таҳлил ва баррасӣ шудаанд.

Назария ва амалияи масъалаи занон ва ҷавонон, хусусан дар китобҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Мақоми зан дар ҷомеа» (Душанбе, 1997), «Ҷавонон – созандагони фардои ҷомеа» (Душанбе, 2008), суҳан-

ронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон оид ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» ("Ҷумҳурият".- 2010.- 16 декабр) ва ғайра ба тариқи мушаххас баён ёфтаанд.

Солҳои охир оид ба фаъолияти созмонҳои ҷавонон ва занон дар Ҷумҳурии Соҳибистиклоли Тоҷикистон рисолаҳои номзадӣ дифоъ гардидаанд. Дар рисолаҳои номзатии Ғ.Х. Икромов, Қ.Миралиев, В.Мирзоева, Н.Хӯҷасаидова, Ғ.Шоев ва дигарон, ки ба масъалаи занон ва ҷавонон бахшида шудаанд, дар баробари таҳлил ва ҷамъбасти муваффақиятҳо, душворӣ, камбудӣҳо объективона нишон дода шуда, баҳри ҳалли онҳо тақлифҳои муфид пешниҳод гардидаанд. Дар китобҳо ва мақолаҳои В.Набиев, Р.Асадуллоев, И.Раҳимов, Ф.Зикриёев, С.Ашӯров низ саҳми ҷавонон дар таҳкими пояҳои кишвари соҳибистиклол мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.¹

Таъсис ва фаъолияти марказҳои фарҳангӣ миллии халқҳои сокини Ҷумҳурии Тоҷикистон ва саҳми онҳо дар мустақкам гардидани ваҳдати ягонагӣ дар кишвар низ диққати муҳаққиқонро ба худ ҷалб намудааст. Фаъолияти Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (апрели соли 1996) ва «Ҳаракати Ваҳдати миллии ва эҳёи Тоҷикистон» (июли 1997) оид ба пешрабии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон дар китоби «Ризоияти ҷомеа мароми мост» (Душанбе, 2002) таҳлил ва арзёбӣ гардидааст.

5. БАЛАНД БАРДОШТАНИ САТҲИ ФАРҲАНГИ УМУМӢ ВА СИЁСИИ ШАҲРВАНДОН

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол ҳаёти ҷамъиятӣ дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкуравӣ рушд ёфта, дар баланд бардоштани фарҳанги сиёсии шаҳрвандони мамлакат ҳизбҳо ва созмону иттиҳодияҳои сершумори ҷамъиятӣ саҳми босазо мегузоранд.

Идораҳои давлатӣ, ҳизбу созмонҳо, ҷамъиятҳо ва ҳаракатҳои

¹ Набиев В., Икромов Ғ. Сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон. –Душанбе, 1999; Асадуллоев Р. Ҷавонон – ояндаи миллат // Саҳми олимони ҷавон дар инкишофи илм. –Душанбе, 1999. –С.64-67; Раҳимов И. Формирование государственной молодежной политики в Республике Таджикистан. –Душанбе, 2002; Зикриёев Ф. Фарҳанг ва корҳои тарбиявии насли наврас дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон// Фарҳанг ва санъати Тоҷикистони соҳибистиклол.- Душанбе, 2006. –С.100-114; Ашӯров С. Государственная молодежная политика Таджикистана: состояние и перспективы. –Душанбе, 2002.

Китобхонаи миллии Тоҷикистон

сершумор татбиқи нуктаҳои барномавии Конститутсияи мамлакат амал намуда, кори тарбиявии шаҳрвандонро дар самти ташаккули рӯҳияи ватанпарастӣ, ахлоқи хамида,

башардӯстӣ, меҳнатдӯстӣ, тарбияи ҷисмонӣ ва ғайра мебаранд.

Қайд кардан зарур аст, ки дар марҳалаи муосири таърихи мамлакат барои беҳтар намудани вазъи зиндагонии мардум, коҳиш ёфтани сатҳи камбизоатӣ, тарбияи насли солиму нақӯкор, худшиносу худогоҳ санадҳои ҳуқуқӣ қабул гардидаанд, ки ҳадафи асосии онҳо баланд бардоштани сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии мардуми кишвар мебошад. Чунончи, 8-уми июни соли 2007 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва чашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид, ки татбиқи он ба баланд гардидани фарҳанги умумӣ ва сатҳи некуахлоқии шаҳрвандон мусоидат намуд.

Тайи сӣ соли истиқлолият бо мақсади: баланд бардоштани ҳисси миллий ва худогоҳиву худшиносии шаҳрвандон; тарбияи ҳамаҷабҳаи насли наврас; истифодаи самараноки мероси бузурги ахлоқиву маънавий ва арзишҳои ҷовидонаи фарҳангии гузаштагонии миллат дар раванди ташаккул ва рушди фарҳанги умумию сиёсии аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дахҳо чашну чорабиниҳои гузаронида шуданд.

Саҳми муассисаҳои фарҳангӣ дар кори тарбиявӣ. Тайи солҳои истиқлолият дар кори тарбиявии шаҳрвандони ҷумҳурӣ мақоми идораҳои фарҳангӣ сол то сол меафзояд. Идораҳои фарҳангиву маърифатӣ: китобхонаҳо, клубҳо, қасрҳои фарҳанг, осорхонаҳо, боғҳои фарҳангӣ ва ғайраҳо дар байни шаҳрвандонамон корҳои пурмазмуни тарбиявӣ мебаранд. Дар ҷумҳурӣ 2593 муассисаи фарҳангӣ, аз ҷумла 1395 китобхонаи оммавӣ, 1058 муассисаи клубӣ, 52 осорхона, 40 боғи фарҳангӣ фароғатӣ, 21 театри халқӣ, 57 ансамбли тарона ва рақс дар сатҳҳои гуногун амал мекунанд.

Идораҳои фарҳангӣ муассисаҳои театрию консертӣ озмунҳои умумӣ - ҷумҳуриявӣ мутрибони эстрадӣ, шашмақомхонон, фалаксароёнро гузаронида, дар тарбияи зебопарастии

шаҳрванд саҳми босазо мегузоранд. Чашнгирии маъракаҳои

Осорхонаи миллии Тоҷикистон

Наврӯз, Сада, Меҳргон, Иди Модар, Артиши миллӣ, рӯзи Ваҳдати миллӣ, рӯзи Ғалаба, иди Истиқлолияти давлатӣ ва ғайра пурмазмун ва дар дараҷаи баланди фарҳангӣ гузаронида шуда, дар баланд гардидани сатҳи

фарҳанги умумиву сиёсӣ нақши назаррас мебозанд. Хусусан, Фестивал - озмуни театрҳои касбӣ ва студияҳои драмативӣ «Парасту», фестивал – озмуни ҷумҳуриявӣ телевизионӣ эҷодиёти халқ – «Андалеб» ва ғайра дар тарбияи шаҳрвандонамон саҳмгузори менамоянд. Аҳаммияти ин гуна чорабиниҳо пеш аз ҳама дар он аст, кидар рафти гузаронидани онҳо: намунаҳои беҳтарини хунароҳои мардумӣ, аз қабилӣ заргарӣ, оҳангарӣ дуредгарӣ, кулолию чармгарӣ, дӯзандагӣ, чакандӯзӣ, кандакорӣ пешниҳод карда мешаванд; суннатҳои мардумӣ эҳё ва сайқал ёфта, як зумра ҷавонони эҷодкор ба майдони санъат меоянд.

Ҷиҳати тарбияи ҳаматарафаи шаҳрвандон дар ҷумҳурӣ гузаронидани Ҳафтаи фарҳангии вилоятҳо (Суғд, Хатлон, Бадахшон), «Рӯзҳои фарҳанг» бахшида ба санаҳои муҳим анъана гардидааст. Мусбати он аст, ки чунин чорабиниҳо ба ваҳдату ҳамдигарфаҳмӣ, мустаҳкам гардидани дӯстии байни водию ноҳияҳо мусоидат мекунанд. Дар рафти баргузори ҳафтаҳо фаъолияти гурӯҳҳои тарғиботӣ аз ҳисоби шоиру нависандагон ва санъаткорони шинохта афзун гардида, фаъолияти самараноки тарбиявӣ бурда мешавад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил ва гузаронидани фестивалҳои байналмилалӣ фарҳангӣ низ ба наздикшавӣ ва мустаҳкам гардидани дӯстии байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ бо халқҳои ҷаҳон самараро хуб медиҳанд.

Хунарнамоии дастаҳои хунари дар байни кормандони муассисаҳои истеҳсолӣ, хоҷагиҳои деҳқонӣ, хонаҳои یتимону маъбӯбон, мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва қисмҳои Артиши миллӣ шаҳрвандонро дар рӯҳияи ватандӯстиву зебопарастӣ, ахлоқи ҳамидаву маънавиёт тарбия менамоянд.

*Муҷассасаи
Абуалӣ ибни Сино
дар ш. Душанбе*

Ба шарофати соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон нақши ёдгориҳои таърихӣ ва осорхонаҳо дар тарбияи шаҳрвандон сол то сол меафзояд. Хусусан, бо қабул намудан, татбиқ гардидани қонунҳо ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» (13 декабри соли 1997), «Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ» (3 марти соли 2006), «Барномаи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015» (3 марти соли 2007), «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» (3 июли соли 2012) ва ғайра сатҳи дониш, савияи худшиносӣ, ватандӯстию ватанпарварии шаҳрвандонамон то рафт баланд мегардад. Дар натиҷаи татбиқи ин қонуну қарорҳо дар Тоҷикистон осорхона-мамнӯъгоҳҳо ва навъҳои гуногуни осорхонаҳои замонавӣ бунёд ва ба истифода дода шудаанд.

6. АФЗУДАНИ КОРИ ТАРБИЯВӢ ДАР БАӢНИ ЧАВОНОН

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол шумораи умумии шаҳрвандони то 30-соларо беш аз 5 миллиону 800 нафар, яъне 70 дарсади аҳолиро ташкил медиҳад. Бинобар он, дар давраи муносири рушди мамлакат муваффақият дар соҳаи сиёсати дохилӣ ва хориҷии кишвар аз бисёр бобат бо ҳалли масъалаи насли наврас вобаста мебошад. Азбаски аз тарбия, касбомӯзӣ, бо қор таъмин кардани ҷавонон ва дуруст қобачо намудани кадрҳои лаёқатноки ҷавон ояндаи ҷумҳурии соҳибистиклол вобастагӣ дорад, масъалаи мазкур ҳамеша зери назорати махсуси давлату Ҳукумати ҷумҳурии соҳибистиклол мебошад. Ба ин масъала Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон пайваста диққати махсус дода, нақши созандагии ҷавононро борҳо қайд кардааст ва вазифаҳои насли наврасро дар шароити нави таърихӣ муайян намудааст: бояд ҳар як шаҳрванди ҷавони кишвар мазмуну моҳияти Истиклол, худшиносӣ, ифтихори миллӣ ва ваҳдату ягонагии миллатро дарк намояд.

Асарҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Бунёдкорони ояндаи Тоҷикистони соҳибистиклол» (Душанбе, 1997), «Ҷавонон–ояндаи миллат» (Душанбе, 1998),

«Чавонон – созандагони фардои ҷомеа» (Душанбе, 2009), барномаи стратегии сиёсати давлатии насли наврас мебошанд. Хусусан, вохӯриҳои ҳарсолаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо ҷавонони мамлакат боиси амалан ба пояи стратегии давлатӣ ва амнияти миллии кишвар гузошта шудани масъалаи ҷавонон гардид.

Таҷлили Рӯзи ҷавонони Тоҷикистон

7. МАҚОМИ ЗАН ДАР ҶОМЕАИ СОҲИБИСТИҚЛОЛ

Бо ташкилҳои Тоҷикистони соҳибистиқлол ва оғоз гардида-ни марҳалаи нави таърихӣ инкишофи мамлакат ниёз ба таҳияи концепсияи назариявӣ ва барномаи маҷмӯии ҳалли амалии масъалаи занон ба миён омад. Конститутсия ба сифати қонуни олий ба ташаққули заминаҳои ҳуқуқии масъала асос гузошт. Дар моддаи 17-уми Қонуни асосии мамлакат омадааст: «Занон ба мардон баробарҳуқуқанд». Маҳз дар асоси талаботи меъёрҳои Қонуни асосии Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои муҳиме, ки ҳадафи онҳо баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеаи навини демократӣ мебошад, қабул карда шуданд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз аз оғози Истиқлоли давлатӣ вобаста ба таҳкими мақому манзалат ва таъмини риояи ҳуқуқи конститусионии занон, ки 49,3 % аҳолии кишварро ташкил медиҳанд, тамоми тадбирҳои заруриро андешида, мутобиқи меъёрҳои ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ амалӣ мегардонад. Дар ин давра бо мақсади баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа, таъмин намудани баробарҳуқуқии мардону занон, тарбия, интиҳоб ва ҷобачогузории кадрҳои роҳбарикунанда, аз ҷумлаи занону духтарони лаёқатманд як силсила асноди зарурӣ ба монанди Фармони Президенти кишвар «Дар бораи тадбирҳои баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа», Қарори Ҳукумат аз соли 2010 «Стратегияи миллии фаъолгардонии нақши занон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011- 2020» ва ғайра қабул гардида, амалӣ мегарданд. Мақсад аз қабули ин санадҳо, пеш аз ҳама, арҷгузори ба ҳуқуқи озодиҳои занон, баланд бардоштани мақоми онҳо дар ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодию иҷтимоии мамлакат, фароҳам овардани шароити мусоид барои фаъолияти занону духтарон мебошад. Дар ин раванд аз ҷониби Ҳукумати мамлакат «Барномаи давлатии тарбия, интиҳоб ва ҷобачогузории кадрҳои роҳбарикунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби занону духтарони лаёқатманд барои солҳои 2007–2016» қабул гардида буд, ки амалӣ гаштани он ба афзоиши шумораи занону духтарон дар ҳамаи шохаҳои ҳокимият мусоидат намуд. Дар натиҷа солҳои охир теъдоди занони мутахассису соҳибтаҷриба дар зинаҳои гуногуни ҳокимият Мақоми олии қонунгузор, Ҳокимияти судиву иҷроия ва тамоми сохтору мақомоти давлатию ҷамъиятӣ торафт афзоиш ёфта, онҳо дар рушду пешрафти самтҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа саҳми худро мегузоранд. Ба ҳолати 1 январи соли 2021 аз шумораи умумии 19210 нафар хизматчиёни давлатӣ 4485 нафар ё 23,4% занон ташкил медиҳанд. Дар мақомоти идораҳои давлатӣ 35,2 ҳазор нафар ё 18% занон фаъолият доранд.

Нақши занон дар эъмори ҷомеаи демократӣ ва дунявӣ хеле бузург мебошад. Мувофиқи натиҷаҳои интиҳоботи соли 2020 ба Маҷлиси миллии Маҷлиси олий 8 нафар занон ё 25,8% ва Маҷлиси намояндагон 15 нафар ё 23,8% интиҳоб шуданд, ки нисбат ба интиҳоботи соли 2015 қариб 4% зиёд мебошад. Шумораи занон дар маҷлисҳои вакилони халқи шаҳри Душанбе ба 41,5, вилоятҳои Хатлон ва Суғд беш аз 33%, ВМКБ зиёда аз 34% ва шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ қариб 30% расидааст.

Дар даврони Истиклоли давлатӣ мақоми занон дар ҷомеа тақвият пайдо карда, фаъолияти онҳо, соҳаҳои мухталиф бама-ротиб вусъат ёфт. Аз ҷумла, сахми занон дар рушди соҳаҳои илму маориф, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии мамлакат торафт афзуда истодааст. Танҳо оли 2021 дар соҳаҳои калидии иҷтимоӣ, яъне ма-ориф беш аз 73 дарсад, илм 26,5, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли 68 ва фарҳанг 51 дарсад занон фаъолият мебуданд.

Масъалаи аз ҳисоби духтарон тайёр кардани кадрҳои баланд-ихтисос барои соҳаҳои гуногуни иқтисодии мамлакат туфайли таҳсили онҳо дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии мамлакат ҳалли худро меёбад. Бинобар он, дар солҳои соҳибистиклолӣ ба масъалаи мазкур диққати ҷиддӣ дода шуда, ҷораҳои мушах-хас андешида мешавад. Яке аз чунин ҷораҳои муҳим ҷорӣ гар-дидани Квотаи президентӣ мебошад. Маҳз туфайли он дар дав-раи соҳибистиклолӣ 11500 нафар духтарони ноҳияҳои дурдасти кӯҳистон муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишварро тибқи квотаи президентӣ хатм карданд. Дар ин давра инчунин, 222 ҳазор нафар духтарон муассисаҳои олии касбиро хатм намуда, дар соли хониши 2021-2022 боз 100 ҳазор нафар духтарон дар ин муассисаҳо таҳсил мекарданд. Аввали соҳаи 20-уми асри ХХI дар муассисаҳои олии касбии кишварҳои хориҷӣ 42 ҳазор нафар донишҷӯён таҳсил доштанд, ки беш аз 8 ҳазор нафарашонро дух-тарон ташкил медоданд.

Дар солҳои соҳибистиклолӣ занони Тоҷикистон дар рушди илму фарҳанг сахми худро мегузоранд. Дар мактабҳои олии ҷумҳурӣ садҳо занон сатҳи дониши толибилмонро баланд гардониданд, ҳамзамон, таҳқиқоти илмӣ худро анҷом медиҳанд ва сахми арзандашонро дар рушди соҳаи илму маориф мегузоранд. Дар байни онҳо олимаҳои Тоҷикистон – профессорон: М. Ёқубова, М. Додхоева, М. Раҳимова, О. Азизкулова, М. Зикриёева, Д. Қодирова, М. Қурбонова, Т. Низо-мова ва даҳҳо дигарон мебошанд.

Дар давраи муосир ташаббусҳои занон ҳамаҷониба дастгирӣ карда, шуда нақши онҳо дар баланд бардоштани сатҳи донишу маърифат ва мақоми иҷтимоии занону духтарон, ҳалли масъалаҳои ҳаёти онҳо, аз ҷумла бо роҳи омӯзонидани илму дониш, касбу ҳунар ва муҳайё кардани ҷойҳои корӣ ме-афзояд. Дар ин самт фаъолияти созмонҳои ғайридавлатии за-нон самаранок мебошад. Ҳоло дар ҷумҳурӣ зиёда аз 60 со-

змони ғайридавлатии занон чун «Занони маълумоти олимпор», «Олимаҳои Тоҷикистон», «Модар», «Мадад», «Симо», "Малика" ва ғайра амал мекунад, ки ҳамаи онҳо як марому мақсад доранд: занонро ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ иҷтимоӣ ва ҷамъиятӣ ҷалб намоянд. Инчунин, онҳо кӯшиш мекунад, ки ҳуқуқи занону духтаронро ҳимоя кунанд. Ин созмонҳо конфронсҳо ва симпозиумҳои байналмилалӣ гузаронида, хориҷӣро бо фаъолияти занони Тоҷикистон шинос менамоянд. Роҳбарони созмон ва иттиҳодияҳои занони Тоҷикистон ба монанди Б.Додхудоева, С.Раҷабова, М.Бобобекова ва дигарон дар ҷамъомадҳои бонуфузи байналмилалӣ дар давлатҳои хориҷӣ суҳбатҳои намуда, ҷаҳонӣро бо дастовардҳои занони тоҷик шинос мегардонанд, барои якпорчагӣ, мустақкам намудани сулҳу ваҳдат саҳм мегузоранд.

Имрӯз дар ҷумҳурии соҳае нест, ки занон дар он фаъолияти пурсамар надошта бошанд. Дар сӣ соли Истиқлоли давлатӣ саҳми онҳо дар рушди асоҳаи кишоварзӣ ва баҳши хусусӣ назаррас мебошад. Ҳоло шумораи роҳбарони хоҷагиҳои деҳқонӣ аз ҳисоби занон 35600 нафар ва занони соҳибкор 77400 нафарро ташкил медиҳанд. Ҷудо намудани қарз яке аз василаҳои беҳтар намудани шароити иқтисодии занон ва оилаҳо мебошад. Соли 2020 ба занони соҳибкор ба маблағи 2 млрд. 100 млн. сомонӣ қарз дода шуд. Агар дар оғози солҳои Истиқлолият шумораи занони соҳибкор 64 нафарро ташкил карда бошанд, имрӯз қорхонаҳои хурду миёна, ки роҳбарашон занону духтарон мебошанд, ба 2220 расидааст.

Ҳамин тариқ, давлат ва Ҳукумати мамлакат саҳми занонро дар ҳама давраҳои таърихи муосир – шурӯъ аз солҳои вазнину ҳассоси оғози соҳибистиқлолиӣ, барқарорсозии баъдичангӣ ва тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеаи навини тоҷикон, ҳамеша қадр менамояд. Ба шарофати чунин сиёсати пешгириффта, ҳоло зани тоҷик ҳамчун чеҳраи сиёсӣ, вакил, олим, омӯзгору табиб ва муҳандису адиб шинохта шуда, сафи занони олиму ихтироъкор, ҳунарманду эҷодкор ва хоҷагидору соҳибкор торафт меафзояд. Имрӯз дар кишвар соҳае нест, ки занону духтарони тоҷик дар он фаъолият надошта бошанд. Ба ин, пеш аз ҳама, баргараф намудани боқимондаҳои нобаробарии занон дар ҳама ҷабҳаҳои ҳаёти ҷамъиятиву сиёсӣ, иқтисодиву иҷтисоӣ ва фарҳангӣ му-

соидат менамояд. Имрӯз занони Тоҷикистон дар сафи пеши мубориза барои сулҳу хушбахтии инсоният қарор дошта, кӯшиш менамоянд, ки софдилона меҳнат кунанд ва дар бунёди ҷомеаи демократӣ, хушбахтии инсоният, ваҳдат ва сулҳи пойдор сахми худро гузоранд.

8. «СОЛИ ОИЛА» ВА МАҚОМИ ОН ДАР ТАРБИЯИ ШАҲРВАНДОН

Оила дар фарҳанги мардуми кӯҳанбунёди тоҷик ҳамчун ниҳоди муқаддас эътироф шудааст, зеро беҳтарин арзишҳои инсонӣ, аз қабилӣ муҳаббату садоқат, самимияту вафодорӣ ва ҳамдигарфаҳмиву таҳаммулгароӣ маҳз дар хонавода таҷаллул меёбанд. Ҳамин аст, ки дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оила чун узви асосии ҷомеа муайян гардидааст. Дар партави муқаррароти Қонуни асосии кишвар дар мамлакат дахҳо санадҳои меъёрию ҳуқуқии вобаста ба оила қабул мегарданд, ки баҳри рушду таҳкими он, пешгирии зӯрварӣ ва ҳифзи ҳуқуқҳои аъзои хонавода равона гардидаанд.

Бо амалӣ гардидани раванди сулҳу ваҳдат дар сарзамини Тоҷикистон Ҳукумати ҷумҳурӣ дар қатори дигар масъалаҳои ҳалталаби иқтисодиву иҷтимоӣ баҳри таҳким ва танзими оила тадбирҳои судманд андешида, дар феҳристи чунин тадбирҳо Консепсияи танзими оиларо қабул намуд. Консепсия мазкур барои боз ҳам солим гардонидани ахлоқи маънавияти ҷомеа ва ҳалли маҷмӯи масъалаҳои муҳими оилаву оиладорӣ ниғаронида шуда, моҳияташ аз муқарраротҳои зерин иборат аст: оила – муҳимтарин рӯкни ҷомеа мебошад; ҳолату сифат ва сохти ӯ ҷомеаву давлатро муайян менамояд; оила аз ҳар шаҳрванд муносибати бошӯурунаро тақозо менамояд.

Қайд кардан зарур аст ки Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон ба масъалаҳои маърифати оиладорӣ, баланд бардоштани масъулияти падару модарон дар таълиму тарбияи фарзанд, омода кардани фарзандон ба ҳаёти мустақилона ва пойдорӣ оила тавачҷуҳи хосса зоҳир намуда, таъкид мегарданд, ки бунёди оила аз падару модар ва ҳар шаҳрванд тақозо менамояд, ки дар шеваи тадбири он пурмасъулият ва дар муомилаву муносибат эҳтиёткор бошанд.

Бо мақсади баланд бардоштани мақоми оила дар ҷомеа Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон Фармони махсус «Дар бораи эълон намудани соли 2015 Соли оила» (таҳти №352, аз 3 феввали соли 2015) баровард. Туфайли амалӣ гардидани он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳким ва танзими муносибатҳои оилавӣ амал намуда, баҳри баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии аҳоли тадбирҳои мушаххас андешида мешаванд.

Дар асоси фармони мазкур ташкилотҳои сершумори ҷамъиятӣ, аз ҷумла хизмҳои сиёсӣ, хусусан, созмонҳои ҷавонон ва занон барномаҳои мушаххас оид ба мустақкам намудани оилаҳои навбунёд тартиб дода, дар доираи он ҷорабиниҳои самараноки гуногунро мегузаронанд. Аз ҷумла, Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар якҷоягӣ бо созмонҳои сершумори ҷамъиятӣ дар байни аҳоли суҳбату маърузаҳо ва лексияҳо, конфронсҳои илмӣ мегузаронанд.

Ҷиҳати амалӣ гардидани ҳуҷҷатҳои расмӣ роҷеъ ба баландбардории мақоми оила дар ҷомеа барномаҳои телевизион ва радио доир ба тарбияи фарзанд таҳия гардида, дар миқёси ҷумҳурӣ гузаронидани муоинаи тиббӣ, ба мустақкам гардидани ҳаёти оилавӣ ва таваллуди кӯдаки солим мусоидат намуд. Дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ҷорӣ намудани таълими фанни «Маърифати оиладорӣ» ва ғайра низ самараи мусбат медиҳанд.

Дар кори баланд бардоштани мақоми оила дар тарбияи насли наврас муассисаҳои фарҳангию маърифатӣ низ корҳои мушаххасро ба амал оварда истодаанд. Асарҳои дар саҳнаи театрҳо гузошташуда, нақшҳои офаридашуда на танҳо мақоми падар ва модарро дар ташкили оиладорӣ, балки дарси рӯзгордориро ҳам ба ҷавонон меомӯзонанд.

Маълум аст, ки дар фаъолияти оилаҳои ҷавон ханӯз камбудии ҷиддӣ дида мешаванд. Масалан, бо сабаби омилҳои гуногуни ҳаётӣ, аз ҷумла нисбат ба ҳамдигар дар вучудашон парваридани ҳисси бадбинӣ, нафрату надомат, вазъи душвори иқтисодӣ, омода набудани ҷавонон ба оиладорӣ, зӯрвариҳои хонаводагӣ, никоҳи хешутаборӣ ва тавлиди фарзанди заиф, муҳочирати корӣ, даҳолати шахсони сеюм ва ҳоказо парокандашавии оила ба амал меояд. Тибқи маълумоти идораи Сабти асноди ҳолатҳои шахрвандӣ (САҲШ), пошхӯрии оилаҳо агар дар

чамъбасти соли 2018 11013 адад, ки нисбат ба соли 2017 913 ҳолат зиёд ба қайд гирифта шуда бошад, дар семоҳаи соли 2019-ум 3191 ададро ташкил додааст, ки нисбат ба семоҳаи соли 2018-ум 148 адад зиёд буд.

Бояд тазаққур дод, ки бо мақсади ҳимояи ҳуқуқҳои оила ҳамчун асоси чамъият, танзими ҳуқуқи муносибатҳои вобаста ба пешгирии зӯрварӣ дар оила, ҷонибдорӣ сиёсати давлатӣ дар масъалаи пешгирии зӯрварӣ дар оила, ташаккул додани вазъи тоқатнопазирии ҷомеа нисбат ба чунин ҳолатҳо, ошкор, пешгирӣ ва бартарарфосии сабаб ва шароити ба зӯрварӣ дар оила мусоидаткунанда ва андешидани тадбирҳои дахлдор, ҳамчунин, мусоидат кардан ба баланд бардоштани масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи пешгирии зӯрварӣ дар оила” аз 19 март соли 2013 қабул карда шуд. Қонуни мазкур муносибатҳои чамъиятиро вобаста ба ҳолатҳои пешгирии зӯрварӣ дар хонавода танзим карда, вазифаҳои субъектҳои пешгирикунандаи зӯрварӣ дар оиларо дар масъалаҳои ошкор, пешгирӣ ва бартарарфосии сабаб ва шароити ба он мусоидаткунанда муайян менамояд.

Ҳамин тариқ, яқум, бо беҳтар гардидани вазъи иҷтимоию иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ вазъи оиладорӣ низ то рафт миқдоран ва сифатан хуб мегардад. Маълум аст, ки пешрафти ҷомеа ба ташкил ва тарбияи оилаҳои ҷавон ва фаъолияти онҳо робитаи зич дошта, он дар мустаҳкам намудани ҷомеаи соҳибистиклол таъсири муфид мерасонад. Дуюм, дар ҳифзи соҳибистиклолии давлат ва ҷомеаи шаҳрвандии муосир оила ҳамчун мактаби аввалини рӯзгор нақши назаррас дошта, дар ҳаёти инсонияту чамъият саҳми муҳим дорад ва ба одам эҳсосоти пурраи ҳаёти мебахшад.

9. ВАРЗИШ ВА ТАРЗИ ҲАЁТИ СОЛИМ

Ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон барои рушди тарбияи ҷисмонии шаҳрвандонамон заминаҳои хуб муҳайё намуд. Дар асарҳо, суҳанрониҳо, паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва суҳанрониҳо дар назди ҷавонон ба тариқи мушаххас, пеш аз ҳама, моҳияти концептуалии варзиш баррасӣ гардида, вазифаҳои идораҳои давлатӣ, созмонҳои чамъиятӣ баҳри

ба соҳа чалб намудани шаҳрвандони ҷумхурӣ муайян гардидаанд. Аз ҷумла, дар китоби Эмомалӣ Раҳмон «Варзиш–қосиди сулҳу дӯстӣ» (Душанбе, 2010) қайд шудааст, ки «...варзиш дар ҳама давру замонҳо барои инсоният аҳаммияти хосса дошт ва он яке аз омилҳои муҳимми ташаккули шахсияти солими ҷомеа аст. Варзиш қисми муҳимми фарҳанги умумибашарӣ ва қосиди сулҳу амонӣ буда, ба таҳкими саломатӣ, рушди ҳамҷонибаи қобилияти ҷисмонии инсон мусоидат мекунад, инчунин, пайвандгари муносибатҳои дӯстӣ, ҳамдилӣ ва ошноии мардумони гуногуни олам мебошад».

Яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати иҷтимоии Ҳукумати мамлакат фароҳам овардани шароит барои рушди соҳаи варзиш ба ҳисоб рафта, ба ҳалли масъалаҳои зерин равона карда шудааст: самаранок истифода бурдани таҷрибаи таърихӣ халқи тоҷик аз навъҳои варзиши даврҳои гузашта ва таблиғи он; ҷорӣ кардани навъҳои маъмули муосири варзиш, ки дорои аҳаммияти байналмилалӣ доранд; фароҳам овардани шароит ҷиҳати саломативу солимӣ бо машку тамрини ҷисмонӣ фароғирии аҳолии кишвар.

Барои амалӣ гардидани сиёсати давлат роҷеъ ба рушди соҳаи варзиш ва тақмили тарбияи ҷисмонии шаҳрвандон дар солҳои соҳибистиклолии кишвар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш» (15.05.1997), Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба «Концепсияи миллии рушди тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (31.12.2004) ва ғайра қабул карда шудаанд.

Бо мақсади татбиқи Барномаи варзиш дар мамлакат дар самтҳои зерин корҳо ҷараён доранд: мустаҳкам намудани базаи моддию техникаи варзиш; омода кардани устодони пуртаҷрибаи соҳаи тарбияи ҷисмонӣ; инкишоф додани шаклу усул ва намудҳои варзиш, ки дар миқёси байналмилалӣ қабул шудаанд; ба мусобиқаҳои варзишӣ чалб намудани наврасону ҷавонон, бахусус духтарон; пайваста гузаронидани мусобиқаҳои варзишии дар сатҳи ҷумхурӣ; баланд бардоштани мақоми воситаҳои ахбор дар таблиғу тарбияи варзишии шаҳрвандонамон ва ғайра.

Баҳри рушди минбаъдаи варзиш, устувор гардидани заминаи моддӣ ва техникаи соҳа ва оммавиғардонии он, омода сохтани

варзишгарони сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ аз миёни наврасону ҷавонон сохта шуданни иншооти нави варзишӣ мусоидат мекунад. Бинобар он дар сӣ соли Истиқлолият Ҳукумати ҷумҳурӣ ба ҳалли масъалаи мазкур диққати ҷиддӣ додааст. Дар натиҷа, бидуни шароитҳои мушкили иқтисодиву молиявӣ барои наврасону ҷавонон дар шаҳру ноҳияҳои кишвар иншооти варзишӣ сохта, ба истифода дода шудааст, ки пайваста шумораашон зиёд мегардад. Масалан, агар соли 1991 дар мамлакат ҳамагӣ қариб ҳазор иншооти варзиш фаъолият дошта бошад, пас соли 2020 шумораи онҳо ба 10 220 расонида шуд, нуҳ баробар зиёд гардидааст. Танҳо таи солҳои 2011-2020 дар кишвар қариб 3000 иншооти варзиш сохта шудааст. Аз шумораи умумии иншооти ба ифтихори 30-солагии Истиқлоли давлатӣ сохта шуда, 23 дарсад иншооти соҳаи варзиш ташкил медиҳад, ки ин натиҷаи таваҷҷуҳ давлату Ҳукумат, пеш аз ҳама ба наврасону ҷавонон мебошад. Дар соли 2020, яъне соли пандемия ва шароити мушкили иқтисодиву молиявӣ барои наврасону ҷавонон дар шаҳру ноҳияҳои кишвар 147 иншооти варзиш бо ҳарчи 1 млрд. 63 млн сомонӣ сохта, ба истифода дода шуд.

Қайд кардан зарур аст, ки дар соли 1992 ташкилҳои Кумитаи миллии Олимпии Тоҷикистон якҷоя бо Кумитаи ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷорӣ намудани навъҳои нави варзиш – теквандо, каратэ, барқарор кардан ва инкишоф додани камонварӣ, ҷавгонбозӣ дар болои сабза, теннис ва ғайра ба ривочу сифати варзиш ва шумораи иштирокчиён, хусусан дар мусобақаҳои байналмилалӣ, таъсири мусбат расонд. Дар натиҷа: яқум, сол то сол варзишгарони ҷумҳурӣ дар Бозиҳои олимпии байналмилалӣ фаъолона иштирок менамоянд. Аз ҷумла, варзишгарони мо дар Бозиҳои олимпии шаҳрҳои Атлан- та–1996, Сидней–2000, Афина–2004, Пекин–2008, Лондон–2012 ва ғайра иштирок намуда, ба комёбиҳои назаррас ноил гардиданд. Дуюм, дар даврони соҳибистиқлолӣ ба шарофати пирӯзиҳои варзишгарони тоҷик дар арсаи байналмилалӣ 5743 маротиба Парчами Тоҷикистони азизи мо афрохта шуда, 1797 маротиба Суруди миллии давлати тоҷикон садо додааст.

Халқи тоҷик бо чемпионҳои ҷаҳонии худ Саидмуъмин Раҳимов (самбо), Иброҳим Ҳасанов (заврақронӣ), Зебуннисо Рустамова (камонварӣ), Наргис Набиева (теквандо), Мавзуна Чо-

риева (бокс), Расул Боқиев (дзюдо) ва ғайра ифтихор дорад. Қайд кардан лозим аст, ки сол то сол шумораи варзишгарон аз ҳисоби занон афзуда истодааст.

Дар солҳои Истиқлоли давлатӣ баҳри ҳавастанд намудан ва ғаёл кардани иштироки варзишгарони ҷавони ҷумҳурӣ дар мусобиқаҳои байналмилалӣ тадбирҳои мушаххас андешида мешавад. Дар ин бора Фармони навбатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи Ҷоизаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ғолибон ва ҷоизадорони мусобиқаҳои байналмилалӣ варзишӣ» (2015) шаҳодат медиҳад. Туфайли татбиқи он тайи панҷ сол қариб 200 нафар варзишгарӣ ҷавон соҳиби Ҷоиза гардидаанд.

Таҷриба нишон медиҳад, ки аз ҳисоби варзишгарони пуртаҷриба ташкил намудани агитбригадаҳо, воҳӯрӣ бо устодони тарбияи ҷисмонӣ, чемпионҳои олимпӣ ва мунтазам гузаронидани мусобиқаҳои варзишӣ, Рӯзи дави миллӣ, теннисбозони наврас, «Ҳафтаи ҷавонон» ва ғайра аз аҳаммият ҳолӣ нест. Зеро ҷорабиниҳои мазкур дар ташвиқу тарғиби тарзи ҳаёти солим дар байни наврасону ҷавонон нақши муҳим мебозанд.

Дар баробари муваффақиятҳо дар соҳаи варзиш, баъзе камбудихо вучуд доранд. Ҳанӯз дар маҳалҳо базаи варзишии хуб нест, корҳои фаҳмондадихӣ, маҳсусан дар байни духтарон, суғ ба роҳ монда шуда, иштирокчиёни мусобиқаҳои гуногун аз ҷиҳати моддиву маънавӣ ҳавасманд карда намешаванд. Мутаассифона, як қисми ҷавонон нақшаҳои варзиширо дар тирпарронӣ, шиноварӣ ва алалхусус дар соҳаи варзиши ҳарбӣ-техникӣ, иҷро карда наметавонанд. Бо вучуди ин, номбаршуда, дар Тоҷикистони соҳибистиқлол рӯз то рӯз шароитҳои хубтар барои рушди соҳаҳои гуногуни варзиш муҳайё гардида, туфайли ҷорабиниҳои мушаххаси ташкилотҳои дахлдори кишвар дар ҷодаи рушди соҳа, шаҳрвандон ҳарчи бештар ба варзиш марок зоҳир мекунанд.

Ҳамин тавр, дар сӣ соли Истиқлоли давлатӣ барои рушди соҳаи ҷомеаи кишвар ва ҷалби наврасону ҷавонон ба варзиш иншооти варзишӣ, аз қабилӣ варзишгоҳҳо, майдонча ва толорҳои варзишӣ, ҳавзҳои шиноварӣ ва мачмаҳои варзишӣ сохта, таъмуру азнавсозӣ карда, ба истифода дода шудааст. Бо мақсади оммави-гардонии варзиш ва таблиғу ташвиқи тарзи ҳаёти солим иншоо-

ти варзишӣ дар ҳолати хуб нигоҳ дошта, самараноку мақсаднок истифода бурда мешаванд. Дар натиҷа, варзишгарони касбии дорои эҳсоси баланди ватандӯстию ватанпарастӣ ва ифтихори миллӣ тарбия ёфта, дар соҳаи варзиш ба комёбиҳои намоён ноил мешаванд.

10. КАДРШИНОСӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Сарфи назар аз душвориҳои давраи гузариш дар Тоҷикистони соҳибистиклол шаклу усулҳои баланд бардоштани мақоми шахс ва ҳавасмандии он пайдо гардидаанд. Аз ҷумла, кормандони соҳаи илму фарҳанг, пешқадамони соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ мунтазам бо унвонҳои фахрӣ, ордену медалҳо сарфароз мегарданд. Ба шарофати муайян шудани ҷоизаҳои ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абуалӣ ибни Сино, Исмоили Сомонӣ сафи эҷодкорон, хусусан аз ҳисоби ҷавонон, сол то сол меафзояд.

Хурсандибахш аст, ки чунин ҳавасмандӣ ба синну сол вобаста набуда, пеш аз ҳама, ба натиҷаи кори илмию эҷодӣ ва меҳнати пурсамари шахс вобаста аст. Бинобар ин, ҳар сол дар арафаи ҷашни Истиклоли давлатӣ бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон даҳҳо намоёндагони соҳаҳои гуногуни иқтисодии кишвар, бахусус илму фарҳанг, барои меҳнати пурсамар ва корҳои илмию эҷодиашон соҳиби унвонҳои «Арбоби илм ва техникаи Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Корманди шоистаи Тоҷикистон» ва ғайра мегарданд.

Таъсис дода шудани унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» шаҳодати тантанаи соҳибистиклолии ҷумҳурӣ буда, дорои аҳаммияти таърихӣ аст. Аз ҷиҳати маънавӣ ҳавасманд намудани шахрвандон яке аз омилҳои муҳимми пешрафти ҷомеа ва дар рӯи ватандӯстӣ тарбия ёфтани онҳо мебошад. Ин унвон то ҳол ба шахсоне дода шудааст, ки хизмати онҳо дар назди халқи тоҷик, таъсис ва пешрафти Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле бузург аст. Ба ин унвони олии Садриддин Айнӣ, Бобоҷон Ғафуров, Эмомалӣ Раҳмон, Мирзо Турсунзода, Нусратулло Махсум ва Шириншоҳ Шохтемур мушарраф гардидаанд.

ҚАҲРАМОНИ ТОЧИКИСТОН

САДРИДДИН АЙНӢ

Барои хизматҳои бузург ва фидокориҳои дар поягузори Истиқлолияти Тоҷикистон, рушди тамаддун ва худшиносии миллӣ бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 8-уми сентябри соли 1997 ба фарзанди бошарафи халқи тоҷик Садриддин Айнӣ унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шуд.

*Қаҳрамони
Тоҷикистон,
аввалин Президенти
Академияи илмҳои
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Садриддин Айнӣ*

Садриддин Саидмуродзода Айнӣ 15 апрели соли 1878 дар деҳаи Соктарейи тумани Ғиждувони аморати Бухоро, дар оилаи деҳқон таваллуд ёфта, 15 июли соли 1954 дар шаҳри Душанбе вафот кардааст. Ӯ асосгузори адабиёти давраи навини тоҷик, аввалин Президенти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон буд. Барои осори илмиаш Садриддин Айнӣ соҳиби унвони доктори илми филология, академик ва Ходими хизматнишондодаи илми Ҷумҳурии Тоҷикистон гардидааст.

С.Айнӣ дар назму дар наср асарҳои пурмазмунро офарид, ки дар шакли “Куллиёт” ва мунтахаботи шашҷилда ба забонҳои тоҷикӣ, ўзбекӣ ва русӣ чоп шудаанд. Ӯ як силсила асарҳои таърихӣ навиштааст. Аз ҷумла дар асарҳои “Таърихи амирони манғитияи Бухоро”, “Қаҳрамони халқи тоҷик Темурмалик”, “Исёни Муқаннаъ” ва чанде дигар таърихи халқамон ҳолисона инъикос ёфтааст. Инчунин, ба туфайли нашри очерку рисолаҳои бахшида ба Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Восифӣ, Саъдӣ, Бедил, хусусан бо ҷопи “Намунаи адабиёти тоҷик” ба ҷаҳониён исбот кард, ки халқи тоҷик аз замонҳои қадим арзи вучуд дошта, дорои таъриху фарҳанги ғани мебошад ва дар тамаддуни ҷаҳонӣ мақоми хоссае дорад.

Ҳамин тавр, дар шароити мураккаби солҳои 20–30-юми қарни XX С.Айнӣ дар пойдориву рушди забони тоҷикӣ, фарҳанги миллӣ дар ташкили Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳиссаи сазовор гузоштааст.

БОБОЧОН ҒАФУРОВ

Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон 8-уми сентябри соли 1997 барои хизматҳои бузург ва фидокориҳо дар поягузори Истиқлолияти Тоҷикистон, рушди тамаддун ва ҳудудиносии миллӣ ба фарзанди бошарафи халқи тоҷик Бобочон Ғафуров унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шуд.

*Қаҳрамони
Тоҷикистон, академик
Бобочон Ғафуров*

Академик Бобочон Ғафуров 31-уми декабри соли 1908 дар деҳаи Исфисори ноҳияи Хучанд, дар оилаи коргари роҳи оҳан таваллуд ёфта, 12 июли соли 1977 аз олам ҷашм пӯшидааст. Дар ташаккули Бобочон Ғафуров чун инсонӣ комилу хоксор, ватандӯст, башардӯст, олимӣ сатҳи ҷаҳонӣ, модари маърифатпарвари ӯ, шоираи ширинкалом Розия Озод нақши босазо гузоштааст.

Бобочон Ғафуров дар тӯли ҳаёти худ дар вазифаҳои гуногуни ҷамъиятӣ ва давлатӣ бомуваффақият кор кардааст. Ӯ солҳои 1946–1956 вазифаи котиби якуми Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистонро ба уҳда дошт.

Фаъолияти илмию эҷодии Бобочон Ғафуров дар шароите оғоз гардид, ки бо меҳнати шоёнаш дар тамаддуни ҷаҳонӣ аз давраҳои қадим маълум ва машҳур будани халқи тоҷик бояд дар афкори ҷамъиятӣ исбот карда мешуд. Бинобар он, академик Б. Ғафуров чун фарзанди фарзонаи миллат дар назди худ вазифа гузошт, ки дар асоси сарчашмаҳои инкорнашаванда мақоми халқи хешро дар тамаддуни ҷаҳонӣ аз ҷиҳати илмӣ асоснок намояд. Ҳанӯз дар солҳои 30-юм Б. Ғафуров ба омӯхтани таърихи халқи тоҷик шурӯъ намуда, соли 1941 дар мавзӯи “Таърихи фирқаи исмоилия аз ибтидои асри XIX то Ҷанги якуми ҷаҳон” рисолаи номзадӣ ва 25-уми феввали соли 1952 рисолаи докториро дар мавзӯи “Таърихи халқи тоҷик” бомуваффақият ҳимоя кардааст.

Яке аз хизматҳои бузурги Бобочон Ғафуров дар соҳаи илм аз он иборат аст, ки вай консепсияи методологӣ ва назариявии таърихро дар мисоли таърихи халқи тоҷик кор карда баромад.

Ў соҳиби қариб 400 асару мақола оид ба таърихи халқи тоҷик ва таърихи умумичаҳонӣ мебошад, ки дар нашрияҳои гуногуни дунё ҷошудаанд. Танҳо дар навиштани китоби ҷовидонии “Тоҷикон” беш аз сӣ соли умрашро бахшид ва асаре офарид, ки он яке аз китобҳои бехтарини аср шинохта шудааст. Асарҳои ӯ бо забонҳои гуногун дар Дехлӣ, Берлин, Рим, Техрон, Пекин, Афина, Кобул, Париж, Карочӣ, Варшава ва ғайра бо теъдоди зиёд ба таъ расидаанд.

Барои фаъолияти баланди илмӣ чандин донишгоҳ ва академияҳои хориҷӣ ба ӯ унвони доктори фахрӣ дода, узви академия интихоб кардаанд. Аз ҷумла, ӯ доктори фахрии Донишгоҳи Техрон (1973), Донишгоҳи Олигархи Ҳиндустон (1970) ва узви хориҷии Академияи илм ва санъати Босния ва Ҳерсеговина (с. 1973) интихоб гардидааст.

Фаъолияти илмӣ Б.Ғафуров гуногунҷанба буда, ӯ дар солҳои 60–70-ум доир ба таърихи қадим, таърихи асримиёнагии Шарқ, масъалаҳои ҳаракатҳои миллию озодихоҳии халқҳо ва сиёсати байналмилалӣ ИҶШС як силсила асарҳо таълиф намудааст.

Академик Бобочон Ғафуров дар вазифаи директори Институти шарқшиносии Академияи илмҳои ИҶШС (1956–1977) кор карда, ба омӯхтан ва интишори таърихи мамлакатҳои Шарқ диққати махсус додааст. Бо ташаббус ва зери таҳрири ӯ танҳо бо забонҳои англисӣ қариб 30 асар дар мавзӯҳои муҳими таърихи мамлакатҳои Шарқ нашр гардидаанд.

Академик Бобочон Ғафуров мактаби бузург ва эътирофшудаи шарқшиносонро асос гузошт. Ба туфайли фаъолияти илмию ҷамъиятии ӯ миёни ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ ва ҳусусан мамлакатҳои Шарқ, муносибатҳои муътадили тичоратӣ фарҳангӣ ба амал омаданд.

Академик Бобочон Ғафуров ягона олими тоҷик буд, ки ӯро дар миқёси ҷаҳон ва Шарқ хуб мешинохтанд ва эҳтиром мекарданд. Шоири машҳури Покистон Файз Аҳмад Файз соли 1978 қабри Б. Ғафуровро зиёрат карда, чунин гуфта буд: «Ин фарзанди бузурги тоҷик дар асл фарзанди бузургтарини Шарқ мебошад».

ҚАРОРИ МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ОИД БА САРФАРОЗ ГАРДОНИДАНИ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН – ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО УНВОНИ ОЛИИ «ҚАҲРАМОНИ ТОҶИКИСТОН»

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор мекунад: Эмомалӣ Раҳмон – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои қорнамоиҳои беназир дар роҳи истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ, демократикунони ҷомеа, таъмини тамомияти арзӣ, пойдории давлат ва хизмати содиқона ба халқ бо унвони олии “Қаҳрамони Тоҷикистон” сарфароз гардонида шавад.

*Раиси Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон С. Раҷабов.
ш. Душанбе, 11 декабри соли 1999, №923*

ЭМОМАЛӢ РАҲМОН

*Қаҳрамони Тоҷикистон,
Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон
Эмомалӣ Раҳмон*

Эмомалӣ Раҳмон 5 октябри соли 1952 дар ноҳияи Данғара, дар оилаи деҳқон таваллуд шудааст. Падар ва модар фарзандони худ, аз ҷумла Эмомалиро дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ, садоқат ба Ватан, инсондӯстӣ ва хоксорӣ тарбия кардаанд.

Фаъолияти меҳнатиро Эмомалӣ Раҳмон соли 1971 ба ҳайси устои барқи заводи рағғанкашии ш. Кӯрғонтеппа саркарда, сипас ба сафи қувваҳои мусаллаҳи баҳрӣ даъват шуда, хизматро дар Шарқи Дур ба итмом расонидааст. Баъди бозгашт ба совхозии ба номи Ленини ноҳияи Данғара ба кор даромада, соли 1982 шубҳаи ғоибонаи факултаи иқтисодии Донишгоҳи миллии Тоҷикистонро бомуваффақият хатм намуд.

Ҳамин тавр, фаъолияти меҳнатиро Эмомалӣ Раҳмон аз вазифаи коргар оғоз карда, раиси иттифоқи касабави совхозии ба номи Ленини ноҳияи Данғара сипас директори он шуда кор кард. Фаъолияти ҷамъиятию сиёсии Эмомалӣ Раҳмон бо пирӯзиаш дар интихобот ва вакили Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон интихоб шуданаш бештар гардид.

Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) ба вазифаи Сардори давлат Эмомалӣ Раҳмонро интихоб намуд.

Аз минбари ҳамон иҷлосияи таърихӣ ӯ савганд ёд карда буд, ки тамоми қувваи ҳудро баҳри хотима додани ҷанги шахрвандӣ, таъмини сулҳ, ваҳдат ва ба Ватан баргардонидани тамоми гурезаҳо дарег намедорад. Президент Эмомалӣ Раҳмон ба ваъдаи додааш вафо кард.

Тахти сарварии ӯ дар ҷумҳуриамон ислоҳоти сиёсӣ, иҷтимоию иқтисодӣ, фарҳангию маънавӣ татбиқ гардида, обрӯ ва нуфузи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ сол то сол баланд шуда истодааст.

Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон як силсила тадбирҳо андешида шуданд, ки онҳо ба рои таъмини сулҳ ва ваҳдат мусоидат мекунанд. Барномаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва умуман тафаккури нав оид ба сиёсати байналмилалӣ дар нутқҳои Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз минбари баланди Созмони Милали Муттаҳид ва дигар форумҳои байналмилалӣ баён ёфтаанд.

Мо бо камоли мамнуният қайд карда метавонем, ки Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун Сардори давлат ва сиёсатмадори варзида тавонист Тоҷикистони азизро дар миқёси байналмилалӣ муаррифӣ намуда, обрӯи онро боз ҳам баланд бардорад. Тоҷикистон чун ҷузъи ҷудонопазири ҷомеаи ҷаҳонӣ эътироф гардид.

Бояд гуфт, ки мушкilotи асосии қарни ХХI Тоҷикистон ва роҳҳои ҳалли онҳо хеле мушаххас дар китобҳои пурмуҳтавои ӯ: «Тоҷикистон: даҳ соли истиклолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ» ва «Тоҷикон дар оинаи таърих» равшан баён ёфтаанд. Хусусан, дар китобҳои «Тоҷикон дар оинаи таърих», дар фасли «Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ» масъалаҳои методологӣ ва назариявии таърихи халқи тоҷик таҳлил гардидаанд, ки дар худшиносии халқи хеш кумаки амалӣ хоҳанд расонд.

Дар санаи 9 декабри соли 2015 вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат» қонун қабул намуданд.

Хизматҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар миқёси байналмилалӣ низ қадршиносӣ ёфтаанд. Дар ин бора узви фахрӣ ва профессори ифтихории фалсафаи Академияи умумиҷаҳонии тиб интиҳоб шудани ӯ шаҳодат медиҳад. Эмомалӣ Раҳмон барои хизматҳои шоён дар роҳи таҳкими сулҳ ва саҳми арзанда дар пешрафти илм бо ситораи тиллоии Алберт Швейсер ва ғайра мукофотида шудааст.

Корпуси Байналмилалии сулҳ соли 2000-ум саҳми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро дар таъмини сулҳ ба назар гирифта, ўро бо Ҷоизаи байналмилалии Сулҳ мушарраф гардонд.

МИРЗО ТУРСУНЗОДА

Дар Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 7 майи соли 2001 омадааст: «Барои хизматҳои бузург ва матонат дар бунёди пояҳои Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, инкишофи адабиёт, фарҳанг ва тарғиби гоҳҳои сулҳ, дӯстии халқҳо ва густариши нуфузи байналмилалии Тоҷикистон ба фарзанди шарафманди халқи тоҷик Мирзо Турсунзода унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шавад».

*Қаҳрамони Тоҷикистон,
академик, Шоири
халқи Тоҷикистон
Мирзо Турсунзода*

Мирзо Турсунзода 2-юми майи соли 1911 дар деҳаи Қаратоғи водии Ҳисор таваллуд ёфта, 24 сентябри соли 1977 вафот кардааст. Ў пас аз хатми дорулмуаллимини Тошканд (с. 1930) дар вазифаҳои гуногун – рӯзноманигор, мутасаддии соҳаи адабиёту санъати ҷумҳурӣ кор карда, солҳои тӯлонӣ раиси Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон буд.

Фаъолияти эҷодӣ, илмӣ ва ҷамъиятии ӯ борҳо қадр шудааст. Соли 1961 Мирзо Турсунзода «Шоири халқи Тоҷикистон» ва соли 1967 ба унвони «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» мушарраф гардид. Аз рӯзҳои аввали ташкили Академияи илмҳои Тоҷикистон (с. 1951) узви ҳақиқии он буд.

Мирзо Турсунзода барои эҷодиёти пурмаҳсули худ бо ҷоизаҳои гуногун – Мукофоти давлатии ИҶШС (с. 1948), Мукофоти Ленинӣ (с. 1960), барандаи Мукофоти давлатии ҶШС Тоҷикистон ба номи Рӯдакӣ (с. 1963), Мукофоти байналмилалии Ҷавохирлаъл Неҳру (с. 1968) ва ғайра ноил гардидааст.

Академик Мирзо Турсунзода чун ходими ҷамъиятӣ на танҳо дар ҷумҳурӣ ва собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, инчунин, дар микёси байналмилалӣ низ машҳур гардида, муборизи ҳақиқии тантанаи сулҳ, ҳаёти осоишта ва дӯстии байни халқҳои ҷаҳон буд.

Мирзо Турсунзода мисли устодон С. Айнӣ ва Б. Ғафуров исбот намуд, ки тоҷикон қадимтарин халқи сарзамини Осиёи Миёна буда, дар тамаддуни ҷаҳонӣ саҳми арзанда доранд. Ӯ дар вақти сафарҳои сершумораш ба ҳайси раиси Кумитаи шӯравии яқдили мамлакатҳои Осиё ва Африқо бо ифтихор худро ҳамчун намоёндаи миллати тоҷик муаррифӣ менамуд. Ба тӯфайли ғаъолияти бевоситаи устодон Мирзо Турсунзода, Бобоҷон Ғафуров Тоҷикистонро, хусусан дар Осиёи Африқо, хеле хуб мешинохтагӣ шуданд.

Эҷодиёти Мирзо Турсунзода гуногунрангу пурмазмун буда, шеърӯи дoston, драма ва мақолаҳои публитсистии илмиаш мардумро дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ, ватандӯстӣ, фарҳанги баланди умумӣ ва сиёсӣ тарбия мекунад. Аз рӯйи асарҳои ӯ филмҳои бадеии “Ҳасани аробакаш”, “Бо амри дил”, “Субҳи Ганг” ба навор гирифта шудаанд.

Осори Мирзо Турсунзода дар «Куллийёт»-и чорчилдааш (солҳои 1971–1985) гирд оварда шуда, мавзӯҳои гуногунро дар бар мегиранд. Масалан, дар васфи занону духтарони тоҷик шеърҳои “Бӯйи гул ояд аз ӯ”, “Зан посбони оташ аст”, “Дарди ман боло гирифт” ва ғайраро навишта, симои зани озоди тоҷикро тараннум кардааст.

Роҳи пурбаракати тайкардаи Қаҳрамони Тоҷикистон Мирзо Турсунзода барои ҳар як шаҳрванди ҷумҳурӣ, хусусан насли наврас, ибратбахш мебошад. Онҳо имрӯз метавонанд мисли устод саҳми арзандаи худро дар пешрафти Тоҷикистони азизи худ гузоранд.

Соли 2011 шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон 100-солагии содрӯзи Мирзо Турсунзодаро бо тантанаи бузург ҷашн гирифтанд.

НУСРАТУЛЛО МАХСУМ **(Лутфуллоев Нусратулло)**

Дар Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 27-уми иони соли 2006 қайд шудааст: «Барои ғаъолияти бунёдкоронаи давлатдорӣ ва хизматҳои бузург дар поягузори Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фарзанди барӯманди халқи тоҷик Нусратулло Махсум (Лутфуллоев Нусратулло) унвони олиии «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шавад».

*Кахрамони Тоҷикистон
Нусратулло Махсум*

Нусратулло Махсум 1 июли соли 1881 дар деҳаи Чашмаи Қизилии ноҳияи ҳозираи Рашт (Ғарм)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар оилаи деҳқон таваллуд ёфтааст. Барои бехтар намудани ҳаёти иқтисодии хонаводагӣ ва шинос шудан бо вазъи иҷтимоию сиёсии дигар мавзёҳои Осиеи Миёна чун коргар дар яке аз корхонаҳои Хӯқанд аз соли 1895 то 1906 кор мекунад. Барои дар ҳаракати коргарӣ иштирок кардани аз кор ронда мешавад. Ў ба зодгоҳаш баргашта, то сарнагун шудани аморати Бухоро (с.1920) дар заминҳои сарватмандон ба деҳқонӣ

машғул мешавад.

Нусратулло Махсум хангоми мардикорӣ бо шахсиятҳои пешқадам ва инқилобгар шинос шуда, савияи умумии сиёсиашро баланд намуда, баҳри дигаргун гардидани ҳаёти ҷамъиятӣ ва барпо кардани давлатдорӣ халқи тоҷик тамоми ҳастии худро бахшид. Ў дар барпо ва мустаҳкам намудани Ҳокимияти Шӯравӣ дар Тоҷикистон саҳми арзанда гузоштааст.

Солҳои 20–30-юм Нусратулло Махсум дар вазифаҳои муҳимми давлатӣ – намоёндаи КИМ-и Ҷумҳурии Халқии Шӯравии Бухоро оид ба корҳои Бухорои Шарқӣ, узви Комиссияи Ҷаҳулодаи диктатории КИМ-и ҚХШБ оид ба корҳои Бухорои Шарқӣ, Раиси Комитроияи вилояти Ғарм кор кард. Ў аввалин Раиси Ҳукумати Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон буда, солҳои 1929–1933 сарвари КИМ-и ҚШС Тоҷикистонро ба уҳда дошт.

Нусратулло Махсум дар солҳои барои халқи тоҷик хеле мураккаб дар вазифаҳои муҳимми давлатӣ фаъолият карда, барои ташкили Ҷумҳурии Мухтор ва баъдан Ҷумҳурии Иттифоқии Тоҷикистон дар ҳаёти Иттиҳоди Шӯравӣ саҳми калон гузошт.

Ў чун фидоии миллат дар ҷодаи давлатдорӣ тоҷикон, тантанай Ваҳдати миллӣ, ба Ватан баргардонидани фирориёни тоҷик аз Афғонистон, ташкили муҳоҷирати деҳқонони кӯҳистон барои азхуд кардани заминҳои бекорхобидаи водиҳо, амалан озод намудани зани тоҷик ва ғайра саҳми арзанда гузоштааст.

Мутаассифона, душманон муваффақиятҳои халқи тоҷикро

дар роҳи эҳё ва таъсиси Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон, сохтмони ҷомеаи нав дида натавониста, сарварони давлат, аз ҷумла Нусратулло Махсумро ба ҷазои сиёсӣ гирифта карданд. Хушбахтона, ҳақиқат ғалаба кард ва номи неки бегуноҳ ҷазодидигон барқарор шуд. Ба шарофати соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон Нусратулло Махсум низ ба унвони баланди «Қаҳрамони Тоҷикистон» мушарраф гардид.

ШИРИНШОҲ ШОҲТЕМУР

Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 27-уми июни соли 2006 фарзанди бошарафи халқи тоҷик Шириншоҳ Шоҳтемур барои фаъолияти бунёдкорои давлатдорӣ ва хизматҳои бузургаи дар поягузори Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо унвони оли «Қаҳрамони Тоҷикистон» сарфароз гардид.

*Қаҳрамони Тоҷикистон
Шириншоҳ Шоҳтемур*

Шириншоҳ Шоҳтемур соли 1899 дар деҳаи Поршневи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, дар оилаи деҳқони камбағал таваллуд ёфтааст. Ӯ чун коргар солҳои 1914–1919 дар корхонаҳои Тошканд кор карда, бо шахсони пешқадами фарҳангӣ ва ҷамъиятӣ шинос шуда, савияи умумӣ ва сиёсии худро баланд бардоштааст. Фаъолияти давлатии ӯ соли 1920 дар ш. Хучанд ҳамчун корманди идораи тақсими озуқа оғоз ёфта, баъди як сол дар ҳайати Комиссияи ҳарбии сиёсӣ ба Бадахшон фиристода мешавад.

Солҳои 1921–1923 Шириншоҳ Шоҳтемур дар вазифаи Раиси Кумитаи инқилобӣ ва Раиси Комиссияи ҳарбии сиёсӣ кор кардааст. Солҳои 1923–1928 ӯ дар идораҳои баландмақоми Ҳизби Коммунистии Туркистон кор карда, аз соли 1929 то соли 1932 вазифаи котиби дуҷуми КМ Ҳизби Коммунисти Тоҷикистонро иҷро намудааст.

Шириншоҳ Шоҳтемур баъди хатми Университети Коммунистии заҳматкашони Шарқ солҳои 1933–1937 вазифаи Раиси КИМ-и ҶШС Тоҷикистонро иҷро мекард.

Омӯхтани сарчашмаҳо шаҳодат медиҳанд, ки Шириншоҳ Шохтемур шахси принципнок, ростқавл, меҳнатдӯст, ватанпарвар буда, баҳри ободии Тоҷикистони азиз хизмати босазо намуда, дар рушди ҳаёти хочагӣ, фарҳангӣ ва тарбиявӣ сокинони ҷумҳурӣ ҳиссагузор мебошад. Ӯ дар пурқувват намудани ташкилотҳои сиёсӣ чамбиятӣ, тайёр кардани кадрҳои болаёқати миллӣ саҳми калон гузоштааст.

Шириншоҳ Шохтемур ҳам соли 1937 бо ҳукми ноҳақ чун "душмани халқ" ба қатл расонда мешавад. Танҳо дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон хизматҳои Шириншоҳ Шохтемурро кадрдонӣ намуда, ӯро ба унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» муносиб донистанд.

11. ЧАШНИ НАВРӮЗ – ОМИЛИ МУҲИММИ ВАҲДАТУ ЯГОНАГӢ

Пас аз ба даст овардани Истиклолияти давлатӣ, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъриху фарҳанг ва ҷашну маросимҳои мардумӣ диққати ҷиддӣ дода, барои эҳёи арзишҳои миллӣ талош намуд. Дар қатори ҷашнҳои миллию мардумӣ таҷлили ҷашни Наврӯз миёни мардуми тоҷик ва тоҷикистониён мақоми хоссаро пайдо кард. Наврӯз хусусиятҳои деринаашро бо пазирии рӯҳияи замони нав созгор карда, имрӯз он мавриди эътирофи ҷаҳониён қарор гирифтааст.

Санаи 18-уми феврالی соли 2010 дар ҷаласаи 64-уми Ассамблеяи генералии Созмони Милали Муттаҳид, таҳти фасли 49, ки унвони «Фарҳанги ҷаҳон»-ро дорад, қатъномаи «Рӯзи ҷаҳонии Наврӯз» ба тасвиб расид, ки қабули он натиҷаи саъю кӯшиши Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон, Туркия, Озарбойҷон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркменистон буд. Дар қатънома гуфта мешавад, ки ҳамасола дар тамоми ҷаҳон 21-уми март ҳамчун Рӯзи байналмилалӣ Наврӯз таҷлил гардад. Дар партави қарори мазкур санаи 2 августи соли 2011 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид» қабул гардид, ки мувофиқи он дар кишвар ҳангоми ҷашнгирии Наврӯз ҷаҳор рӯз расман истироҳат эълон шудааст.

Тавре маълум аст, ҷашни Наврӯз яке аз қадимтарин ва густурдатарин ҷашнҳои гузаштагони мо буда, таърихи беш аз панҷазорсола дорад. Наврӯз ҷашни фарорасии баҳори нозанин,

зиндашавии табиат, оғози корҳои кишоварзӣ ва боғдорӣ, айёми баробаршавии шабу рӯз дар баҳор мебошад. Дар тӯли садсолаҳо Наврӯз ва ойину маросимҳои марбути он вобаста ба идеологияи давлатҳои ҳукмрон борҳо ба тағйиру дигаргуниҳо мувоҷеҳ шудааст ва мардуми тоҷику халқҳои дигари эронитабор дар ҳама давраи замони душвору пур аз ҷангу офатҳо аз таҷлили ин ҷашни зебои ниёғони худ даст нақашаанд. Тавре ки аз номи он бармеояд, Наврӯз «рӯзи нав» маънӣ дошта, дар аввали соли нави хуршедӣ ба истиқболи Соли нав барпо мешавад. Наврӯз ҷашнест тамоми олами табииро зинда менамояд ва деҳқонон дар ин моҳ ба кишт кардан оғоз мекунанд. Аз нигоҳи ҳисоби ситорашиносӣ Наврӯз рӯзест, ки офтоб ба бурҷи барра (ҳамал) ворид мешавад ва дар ҳамон дақиқаи сонияе, ки ворид шуд, Соли нав фаро мерасад. Мувофиқи сарчашмаҳои таърихӣ Наврӯзро дар аввали моҳи Фарвардинашт, ки бо солшумории имрӯзаи мо ба моҳи март рост меояд, ҷашн мегиранд.

Нисбат ба пайдоиши Наврӯз ақидаҳои мухталиф мавҷуданд, ки мувофиқи он: яқум, пайдоиши Наврӯз ба замони ҳазрати Одам ва Каюмарс; дуом, ба даврони Ҷамшед ва сеюм, ба асри зардуштиён рост меояд. Боз андешаҳои ҳам роҷанд, ки асрҳои мардумон онро гиромӣ медоранд ва чун бо баҳор тавҷам меояду сари сол аст, ҷашни баҳору ҷашни Соли нав низ қаламдод мешавад. Роҷеъ ба таърихи пайдоишу баргузориҳои ин ҷашни куҳанбунёд дар сарчашмаҳои таърихӣ адабӣ ва бадеӣ маълумоти зиёд зикр гаштааст, ки донишмандони тоҷику эронӣ ва хоричӣ дар асоси онҳо мақолаҳои рисолаҳои арзишманд таълиф намудаанд. Маълумоти мустақим ва пурмаъно дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ, «Наврӯзнама»-и Умари Хайём, «Осор-ул-боқия» ва «Ат-тафҳим»-и Абурайҳони Берунӣ, «Зайн-ул-ахбор»-и Абулсаиди Гардезӣ, «Ал-маҳосин-вал-азод»-и Кисравӣ ва чанде дигар метавон пайдо кард, ки ба иттифоқ Ҷамшеди Пешдодиро бунёдгузори ҷашни Наврӯз хондаанд. Аксари сарчашмаҳои таърихӣ ба он далелат мекунанд, ки Наврӯз дар давраи салтанати Пешдодиён, дар замони ҳукмронии Ҷамшед пайдо шудааст. Агар ба таърих назар афканем, мебинем, ки давраи салтанати Ҷамшед давраи адлу инсоф ва пайдоиши якҷанд ҷашнҳои суннатӣ ва оинҳои, ки аз замони Зардушт боқӣ монда буданд, ба пуррагӣ қайд мешуданд.

Инчунин, сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ки Наврӯз дар даврони қадим ба шаклҳои гуногун қайд карда ме-

шудааст. Рӯзҳои чашнгирии ид низ фарқ доштааст. Фарқи чашни Наврӯз аз дигар идҳо дар он махсуб меёбад, ки онро дар фасли баҳор чашн мегиранд ва оғози кишту кори баҳорист. Дар ин фасли сол табиат ба зиндашавӣ оғоз менамояд ва аз ҳама фасли зеботарин махсуб мешавад. Баргузории чашни Наврӯз дар замони Сосониён чанд рӯз (на кам аз шаш рӯз) тӯл мекашид. Он замон чашнгири ба ду давра тақсим мешуд - Наврӯзи кӯчак ё Наврӯзи омма, ки панҷ рӯз буд ва аз якум то панҷуми моҳи Фарвардин гиромидошт мешуд ва рӯзи шашуми Фарвардин (Хурдодрӯз) чашни Наврӯзи бузург ё Наврӯзи хосса барпо мегашт.

Дар марҳалаи нави таърихи Тоҷикистони соҳибистиклол волотарин суннатҳои Наврӯзро чун дар аҳди Куруши Кабиру Доро, Исмоили Сомонию Рӯдакӣ аз нав эҳё намуда, шукӯҳи тоза мebaхшад. Масалан, имрӯз низ ҳангоми чашнгирии Наврӯз мисли давраҳои куҳан дар рӯйи дастархони наврӯзӣ хӯрданиҳое гузошта мешаванд, ки бо ҳарфи «син» шуруъ мегарданд; сир, сипанд, сирко, санҷид, себ, суманак сабза. Аммо сарчашмаҳо гувоҳӣ медиҳанд, ки дар анъанаҳои Наврӯзӣ «хафтшин» маъмул буд: шамъ, шона, шахд, шакар, шир, шароб, шамшод. Имрӯз, дар чоряки аввали асри XXI дар доираи чашнгирии Наврӯз анъанаи суманакпазӣ низ нигоҳ дошта шудааст. Занону духтарони кишвари соҳибистиклол ба рушди анъанаҳои аҷдодӣ такони тоза бахшида, ҳангоми пухтани суманак дар гирди дег сурудхонӣ ва рақсу бозӣ мекунанд, дар баробари тоза кардани хонаю ҳавли дастархони идона ораста, дар рӯйи он нозу неъматӣ зиёд мегузоранд. Дар айёми наврӯзӣ духтаракон аз навдаҳои бед кокул мебофанд. Ҳамсояҳо ба хонаи ҳамдигар медароянд, барои дидорбинӣ ва беморбинӣ, дастгири намудани пиронсолон фарзандон ва хешу таборон ба назди онҳо мераванд. Дар ноҳияҳои Тоҷикистон дар иди Наврӯз бузқашӣ низ гузаронида мешавад, ки барои тамошои он аз ноҳияҳои гуногун мардум чамъ меоянд.

Дар чашни Наврӯз мардум либосҳои нави ранга мепӯшанд, вале як қисми онҳо ба либоси рангаш сафед аҳаммият медиҳанд, зеро дар гузашта ин рангро рамзи покӣ, сулҳу осоиштагӣ, осмони соф ва кушоиши қор мешумурданд.

Туфайли тайёри ва таҷлили Наврӯз дар мамлакат, пеш аз ҳама, дар самтҳои зерин: мустаҳкам намудани ваҳдат ва ягонагӣ; тараннуми сулҳу дӯстӣ бо халқҳои ҷаҳон; меҳрварзӣ, некию эҳсон намудан ба инсон; саҳми арзанда гузоштан дар ободии Ватани

азиз ва нигоҳ доштани сулҳ дар рӯйи замин кор бурда мешавад.

Ҳамин тавр, дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Наврӯз умри дубора дида, бо ҳама шукӯҳу тантана гузаронида мешавад. Ба муносибати пешвозгирии ҷашни Наврӯз ҳар сол дар мамлакат тадбирҳои зиёде андешида мешаванд: барои баланд бардоштани сатҳи некуаҳволии аҳолии иншооти иҷтимоӣ ва корхонаҳои истеҳсоли бунёд мегарданд; боғу тоқзорҳои нав ташкил карда мешаванд; ноҳияю шаҳрҳои кишвар ба гулзор табдил мегарданд; дар сатҳи ҷумҳуриявӣ мусобиқаҳои варзишӣ гузаронида мешаванд; шаклҳои қадимаи варзишии ниёгонамон эҳё гардонида мешаванд.

Бо шарофати Истиклоли давлатӣ миллати фарҳангдӯсту фарҳангпарвари тоҷик бехтарин арзишҳои тамаддуни башарии гузаштагонро мавриди истифода қарор дода, дар баробари он таърих, фарҳанг, забон ва маънавияти бисёрхазорсолаи худро ҳифз ва дифоъ намуд. Имрӯз ба он рушди бештар бахшида, ҳувияти миллии ва арзишҳои волои тамаддуни хешро пойдору муқаддас нигоҳ медорад ва бо тобишҳои нав ба оламиён муаррифӣ менамояд.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАҒӢ

ПАЁМИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН, Ш. ДУШАНБЕ, 23 ЯНВАРИ СОЛИ 2015

Ҳукумати мамлакат бо мақсади рушди босуботи соҳаи маориф ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати иҷтимоӣ тамоми тадбирҳои заруриро амалӣ менамояд.

Соли гузашта барои пешрафти соҳа беш аз дуҷоним миллиард сомонӣ чудо гардида, соли равон ба ин хотир чудо намудани се миллиард сомонӣ пешбинӣ шудааст.

Бо мақсади инкишофи зинаи аввали таҳсилот Ҳукумати мамлакат дар асоси супориши Паёми соли гузаштаи Президенти кишвар "Барномаи рушди муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014 – 2019"-ро қабул намуд ва ҳоло татбиқи он идома дорад.

"Ҷумҳурият", 24 январи соли 2015.

ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
«ДАР БОРАИ СИЁСАТИ ДАВЛАТИИ ҶАВОНОН»
(13 МАРТИ СОЛИ 1992)

Қонун тартиби ба амал баровардани сиёсати давлатии ҷавононро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намуда, муносибатҳои давлат, ташкилотҳои ҷавонон ва шаҳрвандони ҷавонро танзим мекунад, барои инкишофи қонунҳо ва амалиёти Маҷлиси Маҳаллии Вакилони халқ, ки бояд механизми татбиқи сиёсати давлатии ҷавононро таъмин намояд, асоси ҳуқуқӣ мебошад...

ПАЁМИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН Ш. ДУШАНБЕ,
23 ЯНВАРИ СОЛИ 2015
ФАРҲАНГ ДАР КИШВАР

Ҳукумати кишвар ба инкишофи бонизоми фарҳанг ва маҳсусан масъалаҳои боло бурдани фарҳанги ҷомеа, эҳтиром ба арзишҳои миллию фарҳангӣ, эҳёи анъанаву хунароҳои мардумӣ, рушди санъату мусиқӣ ва театр тавачҷуҳи хос зоҳир менамояд.

Ҳукумат дар муддати даҳ соли охир танҳо барои таъмиру таҷдиди ёдгориҳои таърихӣ қариб 3 миллиард сомонӣ равона карда, аксари осорхонаҳо, қасру марказҳои фарҳангӣ, қалъаву шаҳрҳои бостонӣ, мақбараҳои шахсиятҳои таърихию ирфонӣ ва дигар мероси моддиву маънавии халқамонро азнавсозӣ намуд.

Вале бояд гуфт, ки бо вучуди тадбирҳои то ба ҳол андешидашуда, ҳанӯз ҳам баъзе масъалаҳои халталаб, аз қабилу костагии фарҳанги гурӯҳҳои алоҳидаи ҷомеа ва гароиши онҳо ба мафкураи бегона мавҷуданд.

Таъминоти муассисаҳои фарҳангӣ бо таҷҳизоту технологияҳои муосир ва амсоли инҳо низ ҳалли саривақтии худро талаб менамоянд.

Дар ин росто кинои тоҷик ба рушди ҷиддӣ ниёз дошта, филмҳои ҳозиразамони мустанаду бадеӣ, ки гузаштаву имрӯзро воқеъбинона инъикос намоянд, масъалаҳои муҳимми ҳаёти ҷомеаро тасвир созанд ва ахлоқи ҳамидаву анъанаҳои неки халқамонро тарғиб кунанд, кам ба назар мерасанд.

Бинобар ин, Вазорати фарҳанг, Кумитаи телевизион ва радио ва иттифокҳои эҷодӣ вазифадор карда мешаванд, ки бо мақсади таблиғи ғояҳои миллий, тарбияи зебоипарастӣ ва ҳифзи меро-

си таърихию фарҳангӣ чиҳати таҳияи асарҳои нави сахнавӣ ва филмномаҳои таърихӣ чораҳои зарурӣ андешанд.

Дар баробари ин, Ҳукумати мамлакат вазифадор карда мешавад, ки барои инкишофи ин санъати муҳим иҷрои барномаи давлатии рушди кинои тоҷикро таҳлил карда, минбаъд ҳамасола барои эҷоду наворбардории филмҳои нав ва тайёр кардани мутахассисони соҳа маблағҳои махсус пешбинӣ намояд.

"Ҷумҳурият", 7 март соли 2015.

ФАРМОНИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН «ДАР БОРАИ ТАДБИРҲОИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ МАҚОМИ ЗАН ДАР ҶОМЕА», 3 ДЕКАБРИ СОЛИ 1999

Бо мақсади таъмини иштироки ғаёлонаи занон дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва идораи давлат, баланд бардоштани мақоми иҷтимоии зан ва солим гардонидани генофонди миллӣ, болоравии нақши зан дар таҳкими пояҳои ахлоқию маънавӣ ва сулҳу ваҳдат мутобиқи моддаҳои 64, 69 ва 70 Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон фармон медиҳам:

1. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои баланд бардоштани мақоми зан, татбиқи воқеии ҳуқуқи озолии конститутсионии онҳо, таъмини масъулияти воқеии волидайн дар тарбияи кӯдакон, бартарарфосии хурӯфот ва урфу одатҳои иртиҷоӣ, ташаккули оилаи солим тадбирҳои амалӣ андешида, то 1 майи соли 2000-ум барномаи давлатии «Мақоми зан дар ҷомеа»-ро таҳия намояд...

Ниг.: Зикриёев Ф.Б. Таърихи ҳизбҳои сиёсӣ ва ташиқлотҳои ҷамъиятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2010. – С. 88.

СУҲАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР ВОҲӢРӢ БО ОЛИМОН-ОМУӢЗГОРОН ВА ДОНИШӢӢӢНИ МУАССИСАҲОИ ТАӢСИЛОТИ ОЛИИ КАСБӢ ДАР ДОНИШГОӢИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН, 1 СЕНТЯБРИ СОЛИ 2010

"Соли маориф ва фарҳанги техникаӣ" эълон шудани соли 2010 ҳаргиз ба он маъно нест, ки мо дар муддати як сол ба тамоми ҳадафҳои мерасида бошем. Муҳим он аст, ки аз ин роҳ метавонем заминаи мусоидеро барои рушди донишҳои техникаӣ дар давраҳои баъдӣ муҳайё созем. Ин иқдом як қанонӣ чиддӣ дар роҳи расидан ба ҳадафҳои стратегияи кишвар мебошад...

Ҳадафу мароми Ҳукумат иборат аз он аст, ки илму дониш дар кишвари мо ба арзишҳои воло табдил ёфта, аз ҷониби олимон, бахусус олимони ҷавон кашфиёту ихтирооти нав ба вучуд оянд. Барои илмҳои бунёди пояҳои мустаҳкам гузоштан зарур аст, то ки дастовардҳои илми ватанӣ на танҳо дар хизмати мардуми тоҷик, балки башарият қарор гиранд.

"Ҷумҳурият", 2 сентябри соли 2010.

СУХАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ЗИМНИ МУЛОҚОТ БО ЗИЁИЁНИ МАМЛАКАТ, 19 МАРТИ СОЛИ 2015

Бояд таъкид намоям, ки мақсадҳои наҷиби мо дар як қатор стратегия ва барномаҳои давлатӣ ифода ёфта, ба ободӣ ва шуқофати Ватани махбубамон мусоидат карда истодаанд.

Вобаста ба ин ҳадафҳои созанда иштироки зиёиёни мамлакатро дар татбиқи чунин вазифаҳо муҳим мешуморем:

Якум, ислоҳоти бомароми маориф, беҳтар кардани сифати таълим, баланд бардоштани масъулияти устод-муаллим-омӯзгор. Зеро калиди ҳама гуна дастоварду пешравӣ ва истиқлолияти фикрӣ муаллим-омӯзгор ва ҳазинаи маънавию илмӣ ӯ ба шумор меравад. Аз ин рӯ, самаранок ба роҳ мондани корҳои таълиму тарбия аз ҷониби омӯзгор имкон фароҳам меорад, ки сатҳи мафкура ва донишу ҷаҳонбинии толибилмон боло равад ва онҳо ҳамқадами замон гарданд.

Дуюм, ба рушди бонизом ва воқеии илм таваҷҷуҳ зоҳир намуда, илмҳои бунёдиро ба иҷрои ҳадафҳои стратегии давлат ва халқ равона созанд, инчунин, ба хоҳири қорӣ кардани дастовардҳои илмӣ дар истеҳсолот, кашфи роҳу имкониятҳои нави рушди кишвар ва боз ҳам устувор намудани нерӯҳои зехнӣ саъю талоши бештар намоянд.

Сеюм, ҳадафҳои Консепсияи миллии тарбияро дар миёни тамоми қишрҳои ҷомеа ҳамаҷониба тарғиб намуда, тавассути се ниҳоди асосӣ-ҷомеа, мактаб ва оила ҳифзи арзишҳои миллий ва фарҳангиро таъмин гардонанд.

Чорум, бо мақсади ҳимояи манфиатҳои миллий ҷиҳати баланд бардоштани мақоми забони давлатӣ ва дар зехну шуури аҳли ҷомеа устувор намудани мафкураи миллий ва ғояҳои миллию ватандӯстона ғаълола иштирок кунанд.

Панҷум, ба хотири аз ҳама гуна равияҳои хурофотӣ ва бе-
гонаву ифротӣ ҳифз намудани шаҳрвандон тавассути воситаҳои
ахбори омма ва фаъолияти дастҷамъона корҳои ташвиқотию
тарғиботиро ба роҳ монда, ба таҳкими рукнҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ
ва тақвияти ҳифзи озодиҳои инсон бевосита саҳмгузори намоянд.
"Садои мардум", 20 март соли 2015.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. *Чаро мақоми фарҳанг дар Тоҷикистони соҳибистиклол меафзояд?*
2. *Мақсади ислоҳоти соҳаи маориф аз чӣ иборат аст?*
3. *Камбудии қори тарбиявии насли наврас аз чӣ иборатанд?*
4. *Сабабҳои афзун гардидани мақоми зан дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро номбар кунед.*

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

- Мақоми фарҳанг дар мустақам шудани истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Ислохот дар соҳаи мактаби таҳсилоти умумӣ.
- Илм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Моҳияти Қонун дар бораи забони тоҷикӣ ва рафти иҷрои он.
- Концепсияи нав оид ба масъалаи ҷавонон дар замони ҳозира.

НАМУНАҶОИ ТЕСТӢ (САНЦИШӢ)

1. Дар ибтидои солҳои бистуми асри 21 чанд нафар ҷавонони болаёқати Тоҷикистон дар муассисаҳои таълимии кишварҳои хориҷӣ таҳсил карданд?

A.	250 нафар	C.	500 нафар	E.	8000 нафар
B.	300 нафар	D.	7000 нафар		

2. Кай степендияи президентӣ таъсис ёфт?

A.	26 феввали соли 1998	C.	11 майи соли 2000
B.	2 январии соли 1999	D.	1 сентябри соли 2001
E.	15 ноябри соли 2002		

3. Кай 1100- солагии давлати Сомониён бо тантана ҷашн гирифта шуд?

A.	Моҳи декабри соли 1993	C.	Моҳи шони соли 1997
B.	Моҳи ноябри соли 1994	D.	Моҳи сентябри соли 1999
E.	Моҳи мартии соли 2004		

4. Кай 800-умин солгарди зодрузи Мавлоно Чалолиддини Балхӣ кайд гардид?

A.	<i>Соли 2000</i>	C.	<i>Соли 2004</i>	E.	<i>Соли 2007</i>
B.	<i>Соли 2002</i>	D.	<i>Соли 2006</i>		

5. Кай пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбе шаҳри фарҳанги исломӣ эълон гардид?

A.	<i>Соли 2006</i>	C.	<i>Соли 2008</i>	E.	<i>Соли 2010</i>
B.	<i>Соли 2007</i>	D.	<i>Соли 2009</i>		

6. Қаҳрамонони Тоҷикистони соҳибистиклол кихо мебошанд

A.	<i>Спитамен, Восеъ</i>	C.	<i>Муқаннаъ, Абумуслим</i>
B.	<i>Темурмалик, Маҳмуди Горобӣ</i>	D.	<i>Беҳзод, А. Ҷомӣ, А. Донии</i>
E.	<i>С.Айни, Б.Ғафуров, Э.Раҳмон, М.Турсунзода, Н.Махсум, Ш.Шоҳтемур</i>		

7. Дар айни ҳол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон унвонҳои фахрӣ барои хизматҳои шоиста ба пешниҳоди қадом мақомот ва бо фармони кӣ дода мешавад?

A.	<i>Бо қарори Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон</i>
B.	<i>Бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон</i>
C.	<i>Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон</i>
D.	<i>Бо қарори Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон</i>
E.	<i>Бо қарори Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.</i>

8. Кай бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷоида ба номи Исмоили Сомонӣ таъсис дода шуд?

A.	<i>20 марти соли 1998</i>	C.	<i>7 майи соли 2001</i>
B.	<i>Моҳи декабри соли 1999</i>	D.	<i>30 августи соли 2003</i>
E.	<i>Моҳи апрели соли 2004</i>		

9. 23 май чӣ гуна сана мебошад?

A.	<i>Рӯзи байналмилалӣ занон</i>	C.	<i>Ваҳдати миллӣ</i>
B.	<i>Артиши миллӣ</i>	D.	<i>Рӯзи ҷавонон Рӯзи ҷавонон</i>
E.	<i>Иди Ғалаба</i>		

11. Кумитаи миллии олимписи Тоҷикистон кадом сол таъсис ёфт?

A. <i>Соли 1988</i>	C. <i>Соли 1990</i>	E. <i>Соли 1993</i>
B. <i>Соли 1989</i>	D. <i>Соли 1992</i>	

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1. <i>E</i>	3. <i>C</i>	5. <i>E</i>	7. <i>C</i>	9. <i>D</i>	11. <i>B</i>
2. <i>B</i>	4. <i>E</i>	6. <i>E</i>	8. <i>A</i>	10. <i>C</i>	12. <i>D</i>

БОБИ 10. САҲМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ПЕШРАФТИ ҶАҲОНИ ИМРӯЗА

1. ИНЪИКОСИ СИЁСАТИ ХОРИҶИИ ТОҶИКИСТОНИ СОҲИБИСТИҚЛОЛ ДАР АДАБИЁТИ ИЛМӢ

Сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон гуногунҷабҳа буда, масъалаҳои зеринро дар бар мегирад: афзудани мақом ва саҳми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷаҳони имрӯза; робитаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои хориҷӣ; эҳё ва густариши робитаҳои Тоҷикистони соҳибистиқлол бо тоҷикони бурунмарзӣ.

Баъд аз соҳибистиқлол гардидани Тоҷикистон дар сиёсати байналмилалӣ он давраи нав сар шуд. Ҷумҳурии Тоҷикистонро бисёр давлатҳои ҷаҳон ба расмият шинохтанд ва бо он муносибатҳои дипломатии худро барқарор намуданд.

Фаъолияти хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асарҳо, паёмҳо ва суҳанронҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаҳои ҳукуматӣ, Маҷлиси Олӣ, ҳангоми ташрифҳои ӯ ба кишварҳои хориҷӣ ва аз минбарҳои баланди ҷаласаҳои СММ ва дигар созмону конфронсҳои байналмилалӣ баён ёфтаанд.

Дар китобу мақолаҳои олимони ҳодимони давлатӣ, рӯзноманигорони масъалаҳои зерин таҳлил ва ҷамъбаст шудаанд: саҳми Тоҷикистон дар таҳкими сулҳ дар ҷаҳон; ҳалли масъалаҳои экологӣ; таъмини беҳатарӣ; ҳифзи саломатии инсоният дар рӯйи замин; мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва нашъамандӣ; наҷоти башарият аз нарасидани маводди ғизоӣ, хусусан нон ва оби тоза; барҳам додани бесаводӣ.

Масъалаҳои мазкур инчунин, дар суҳанронӣ ва асарҳои ҷопшудаи собиқ вазири қорҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон Т.Н.Назаров ва Ҳамроҳон Зарифӣ, дар китобҳои З.Саидов «Политика открытых дверей» (Душанбе, 2003), «Внешняя политика Республики Таджикистан на современном этапе» (Душанбе, 2006) ва дигар асарҳо ҷамъбаст шудаанд.

Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали таш-килёбиаш дар асоси принсипҳои баробарҳуқуқӣ бо дарназардош-ти манфиатҳои милли баҳри рушди ҳаёти иқтисодӣ,

фархангӣ бо кишварҳои хориҷии дуру наздик ҳамкорӣ менамояд. Таърихнигории масъала нишон медиҳад, ки ин робитаҳо дар самтҳои ҳамкориҳои фархангӣ, иқтисодӣ, ҷири гуманитарӣ, тиббӣ, барқарор ва ба қор даровардани объектҳои ҳаётан муҳим, яъне корхонаҳои, ки маводди ниёзи мардумро истехсол мекунанд; хонаҳои истиқоматӣ, хатҳои оби ошомиданӣ; таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои инсон мутобиқи принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва ғайра сурат гирифтаанд.

Маълум аст, ки тоҷикон на танҳо дар сарзамини имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки аз замонҳои қадим то ба ҳол дар макони аҷдодии худ: Афғонистон, Эрон, Покистон, Чин, дар собиқ ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ, хусусан дар Ўзбекистон, Қирғизистон, Туркменистон ва кишварҳои дигар истиқомат мекунанд.¹

Дар асарҳои қормандони Пажӯҳишгоҳи забону адабиёт, шарқшиносӣ ва маркази мероси хаттии АМИТ, устодони донишгоҳҳо ва донишқадаҳои ҷумҳурӣ аз нигоҳи илмӣ таърихи тоҷикон, ки аз замонҳои қадим дар кишварҳои Осиё ва аз ҷумла дар Осиёи Марказӣ суқунат доранд, таҳлил ва баррасӣ шудаанд. Хусусан, дар асарҳои узви вобастаи Академияи илмҳои Тоҷикистон, доктори илми таърих Ҳ.Н. Назаров² «Мақоми тоҷикон дар таърихи Афғонистон» (Душанбе, 1998. -650с.),

«Нақши эронӣ – тоҷикон дар таърих ва фарханги ҷаҳон» (Душанбе, 2005); Д.С. Саидмуродов, Ю.С. Мальцев «Из истории востоковедения в Таджикистане (1917–1958гг.)» (Душанбе, 1990); Ҳ.Шарифов «Яъқуббеки Бадавлат (тоҷики арҷманде дар тахти Кошғар)» (М., 2001); Н.Амиршоҳӣ «Давлати Куртҳои Ҳирот (1245-1381)» (Душанбе, 1996); «Нақши давлатҳои Тоҷикон дар таърих // Давлатдорӣ тоҷикон дар асрҳои IX-XIV» (Душанбе, 1999) ва ғайра баён ёфтаанд.

Дар ҷумҳурии соҳибистиклоли мо мактаби илми муаррихони афғоншинос ташаккул ёфтааст, ки онро профессор Ҳ. Назаров сарварӣ мекард. Бо меҳнати ин фидоии илм китоб ва мақолаҳои зиёд оид ба таърихи тоҷикони Афғонистон ва Эрон ба таърих расидааст.

¹ Ниг.: Суханрони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи забон, ш.Душанбе, 22-юми июли соли 2008 // "Ҷумҳурият", 24 июли соли 2008.

² Муфассал ниг.: Искандаров Қ. Муҳаққиқе дар таърихи Хуросон. – Душанбе: Амри илм, 2001. -100 с.

Таҳқиқоти илмӣ нишон медиҳанд, ки ба шарофати соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон робитаҳо бо тоҷикони берунмарзӣ эҳё ва пайваста рушд меёбанд. Ин масъала солҳои охир дар асарҳо ва суҳанрониҳои Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон, хусусан дар китоби «Даҳ соли Истиклолият, Ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ» (Душанбе, 2001), дар асарҳои нашргардидаи Ҳ.Шарифов «Тоҷикони бурунмарзӣ (Таърихи пошхӯрӣ ва аҳволи хозира)» (Хучанд, 1996), дар китоби дарсии Р.А.Набиева, Ф.Зикриёев, М.Зикриёева «Тоҷикистон дар асри XX ва ибтидои асри XXI» (Душанбе, 2008), «Таърихи халқи тоҷик» (Душанбе, 2010) ва ғайра таҳлил ва ҷамъбаст гардидаанд.

2. АФЗУДАНИ МАҚОМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ҶАҶОНИ ИМРӯЗА

Баъд аз соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон дар сиёсати байналмилалӣ мамлакат давраи нав оғоз ёфт. Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар арсаи ҷаҳонӣ чун давлати соҳибхитӣро демократӣ ва ҳуқуқбунёду ягона ба таври расмӣ шинохтанд.

Бо мақсади бо давлатҳои ҷаҳон мустақкам намудани муносибатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳадафҳои асосии сиёсати хориҷашро дар дурнамои дарозмуддат ҷиҳати ҳифзи манфиатҳои олии кишвар муайян намуд, ки он: фароҳам овардани шароити мусоиди берунӣ барои рушди устувори иқтисодию иҷтимоӣ; таъмини амнияти миллӣ; тақвияти рукҳои давлатдорӣ; дифоъ аз ҳуқуқу озодиҳо, эътибор ва манфиатҳои шахрвандони кишвар; таҳкими мавқеи давлат дар арсаи байналмилалӣ мебошад. Дар ин замина вазифаи муҳимтарини сиёсати хориҷӣ аз тариқи густариш ва таҳкими муносибатҳои неки ҳамсоғӣ бо ҳамаи мамлакатҳои ҳамҷавор, эҷоди камарбанди эътимоду амният дар тамоми тӯли сарҳади кишвар муайян карда шудааст. Самтҳои асосии сиёсати хориҷии мамлакат аз рӯи маҳалли ҷуғрофӣ, мавқеи геополитикӣ ва манфиатҳои иқтисодӣ муайян гардида, ба панҷ ҳавзаи сиёсӣ дохил карда шудааст: 1) Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил аст, ки бо вучуди душвориҳои солҳои аввали ташаккулаш ба сӯи таҳкими равобити ҳамҷониба тамоюли ботинӣ дорад; 2) Осиёи Марказӣ аст, ки рушди ҳамкории минтақавӣ ва муттаҳидсозии имконоти иқтисодии кишварҳои қаламрави он ба манфиати қулли давлатҳо ва мардумони ин минтақа аст; 3) фазои зисту амали давлатҳои ҳамсоғии форсизабон аст, ки ба ягон иттиҳоди

мушгараки сиёсӣ ё иқтисодӣ нарасида бошанд ҳам, онҳоро на фақат ҳамбастагии таърихӣ ва динию фарҳангӣ, балки дурнамои воқеии рушди миллӣ ба ҳам қазб мекунад; 4) доираи нуфузи давлатҳои му- сулмоннишини Шарқ аст, ки онҳоро на фақат ягонагии дину оин ва суннатҳои рӯҳонӣ, балки имконият ва эҳтиёҷоти рушди миллӣ низ ба ҳам мепайвандад; 5) ҷомеаи байналмилалӣ, ки ҳамбастагии зоҳирию ботиниаш беш аз пеш қувват мегирад ва оқиставу пайваста ба сӯйи тамаддуни умумибашарӣ роҳ мепаймояд.

Аз лаҳзаҳои нахустини ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ Тоҷикистон ба манзури пешбурди робитаҳои созида бо кишварҳои олам ва ҳифзи манфиатҳои миллӣ дар арсаи байналмилалӣ дар созишҳои бонуфузи минтақавӣ фаъолона ширкат дорад ва аз ҳамкориҳои бисёрҷониба пуштибонӣ мекунад. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз соли 1992 узви Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ва дигар созишҳои байналмилалӣ гардида, дар роҳи ҳалли амалии масъалаҳои мубрами ҷаҳон саҳм мегузорад. Соли 2021 Тоҷикистон ба ҳайси кишвари раисикунанда дар Созмони Ҳамкориҳои Шанхай, Созмони Аҳдномаи Амнияти Дастҷамъӣ ва Бунёди байналмилалии Начоти Арал барои густариши бештари ҳамкориҳои минтақавӣ дар ҷаҳорҷӯби созишҳои зикршуда кӯшиш ба харҷ дод.

Тоҷикистон пас аз гузаштан аз марҳалаи аввали истиқлол, ки даврони душвори ба эътидол овардани вазъият ва таҳкими пояҳои давлатдорӣ буд, дарҳои худро барои кишварҳои олам боз кард ва бо эълони сиёсати «дарҳои кушода» ворида арсаи раво- бити байналмилалӣ шуд. Мизони асосии усули «дарҳои кушода», роҳандозӣ кардан ба пешбурди муносибатҳои дӯстона, ҳамсоғии нек, шарикӣ, ҳамкориҳои мутақобилаи судманд бо кишварҳои хоричӣ, созишҳои байналмиллаливу минтақавӣ ва ниҳодҳои байналмилла- лии молиявӣ мебошад. Дар ин росто, имрӯз Тоҷикистон бо 180 давлати дунё муносибатҳои дипломатӣ барқарор карда, узви комилҳуқуқ ва фаъоли СММ, Созмони Ҳамкориҳои Шанхай, Созмони Аҳдномаи Амнияти Дастҷамъӣ, Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо, Со- змони Ҳамкориҳои Исломи ва дигар сохторҳои бонуфузи глобалӣ ва минтақавӣ мебошад.

Тавре маълум аст, дар асри XXI мақоми тафаккури нави сиёсӣ торафт афзуда, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар татбиқи он фаъолона иш- тирок менамояд. Мавриди зикр аст, ки Консепсияи тафаккури нави сиёсӣ дар муқаррароти зерин асос ёфтааст: манъи истехсол ва исти- фодаи силоҳи ҳастай; масъалаҳои экологӣ; таъмини беҳатарӣ,

хифзи саломатии инсоният дар рӯи замин; мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва нашъамандӣ; наҷоти инсоният аз нарасидани маводи ғизоӣ, хусусан нон ва оби тоза; маҳви бесаводӣ. Барномаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва умуман, тафаккури нав оид ба сиёсати байналмилалӣ, махсусан, дар суҳанрониҳои Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз минбари баланди Созмони Миллали Муттаҳид ифода ёфтаанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳалли мушкилоти ҷаҳон ва минтақа, аз ҷумла дар масъалаҳои вобаста ба об ва тағйирёбии иқлим саҳми арҷманд мегузорад. Махсусан, силсилаи ташаббусҳои Тоҷикистон дар бобати ҳалли мушкилоти об дар ҷаҳон, ки дар сатҳи байналмиллалӣ ҳамчун «Раванди оби Душанбе» пазируфта шуд, кишварро дар арсаи ҷаҳонӣ ба таври хос муаррифӣ кардааст. Маҳз бо пешниҳоди Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон ҷаҳор ташаббуси бузург, аз ҷумла «Соли байналмиллалии оби тоза, 2003», «Даҳсолаи байналмиллалии амал «Об барои ҳаёт», 2005 – 2015», «Соли байналмиллалии ҳамкорӣ дар соҳаи об, 2013» ва «Даҳсолаи байналмиллалии амал «Об барои рушди устувор, барои солҳои 2018-2028», ки аҳаммияти глобалӣ доранд, дар сатҳи милливу минтақавӣ ва ҷаҳонӣ амалӣ шуда истодаанд.

Ҳамзамон, масъалаи тағйирёбии глобалии иқлим ва зарурати талошҳои минтақавӣ муштарак барои рафъи оқибатҳои он ҳамчун мушкилоти ҷиддии замони муосир мавриди таваҷҷуҳи хоси кишвар мебошад.

Тайи чанд даҳсолаи охир тақрибан сеяки ҳаҷми умумии пиряхҳои кишвар, ки беш аз 60 дарсад захираҳои оби Осиёи Марказӣ аз онҳо ташаккул меёбад, аз байн рафтааст. Дар ин замина Тоҷикистон ба мақсади эълон намудани соли 2025 ҳамчун «Соли байналмиллалии хифзи пиряхҳо», мушаххас намудани Рӯзи ҷаҳонии хифзи пиряхҳо ва таъсиси Бунёди байналмиллалии хифзи пиряхҳо якҷо бо шарикони байналмиллалии худ саъй карда истодааст.

Ҳамин тавр, имрӯз Тоҷикистон бо талошҳои муассири худ дар арсаи байналмилалӣ ҳамчун кишвари фаъолу ташаббускор шинохта шудааст. Обрӯю эътибори мамлакат чун субъекти ҳуқуқи байналмилалӣ рӯз то рӯз боло рафта, ҳамчун узви ҷудонопазири ҷомеаи байналмилалӣ эътироф гаштааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сиёсати хориҷӣ ба рушди минбаъдаи муносибатҳо бо кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, шарикони стратегӣ

– Федератсия Русия, Чин, Ўзбекистон ва дигар шарикони худ, аз кабили Иттиҳоди Аврупо, ИМА, кишварҳои Осие, Ховари Миёна ва давлатҳои дигар минтақаҳои олам пайваста аҳамияти хосса дода, сол то сол макоми худро дар ҷаҳон устувор мегардонад.

3. САҲМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ТАЪМИНИ СУЛҲ ДАР ҶАҲОН

Тоҷикистони сохибистиклол ба таҷрибаи таърихии сулҳофаринии худ таъя намуда, бо роҳи музокирот ва машваратҳо дар ҳалли низоъҳои байналмилалӣ фаъолона саҳм мегузорад. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даҳҳо созмонҳои минтақавию байналмилалӣ ва ниҳодҳои байналмилалии молиявӣ узвият дошта, ҳамроҳ бо дигар кишварҳо дар бартараф намудани мушкilotи глобалии сайёра нақши арзанда мебозад. Дар ин самт кишвар, пеш аз ҳама, ба густариши робитаҳои ҳамҷониба бо кишварҳои минтақаи Осиеи Марказӣ, ки шарикони стратегии мамлакат мебошанд, аҳамияти аввалиндараҷа дода, барои таъмин намудани амнияти минтақа ва оромиву суботи сиёсӣ дар кишварҳо тадбирҳои муштарак ва ҳамоҳангшударо дастгирӣ менамояд. Аз ҷумла, тадбирҳо роҷеъ ба муборизаи шадид бар муқобили яке аз хатарҳои асосӣ – фаъолияти равияҳои радикалӣ, ифротгаро ва хурофотӣ, ки барои имрӯзо ояндаи минтақаи Осиеи Марказӣ басо хатарнок мебошад. Аз ин лиҳоз, дар шароити нави таърихӣ пешгирӣ ва мубориза алайҳи хатари мазкур вазифаи афзалиятноки сиёсати дохиливу хориҷии мамлакат гардидааст.

Маълум аст, ки муомилоти ғайриқонунии маводди муҳаддир яке аз сарчашмаҳои асосии маблағгузории терроризми байналмилалӣ ба ҳисоб рафта, бо дигар ҷинойтҳои муташаккили фаромиллӣ, аз ҷумла тундгароӣ, савдои одамон ва хариду фурӯши силоҳ робитаи ногустанӣ дорад. Бинобар ин, Тоҷикистон дар сафи пеши муборизаи ҷомеаи байналмилалӣ бо терроризму тундгароӣ, ҷинойтқорнии муташаккили фаромиллӣ ва муомилоти ғайриқонунии маводи нашъаовар қарор дошта: яқум, ҷиҳати таъмини сулҳу суботи сартосарӣ бо шарикони худ ва созмонҳои байналмилаливу минтақавӣ пайваста иқдомоти зарурии муштаракро роҳандозӣ менамояд; дуоум, фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва дигар сохторҳои марбутаи кишварро дар самти пешгирӣ ва мубориза бар зидди гардиши ғайриқонунии маводди муҳаддир ба таври

чиддӣ тақвият бахшида, тамоми имкониятҳоро барои ошкор намудани гурӯҳҳои муташаккили ҷиноятпеша ва қочоқи маводи мухаддир сафарбар менамояд. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷонибдори рушди ҳамкориҳои созанда бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар асоси усули дӯстиву хусни ҳамҷаворӣ ва эҳтироми тарафайн; ҳукмфармоии сулҳу оромӣ ва суботи сиёсӣ дар минтақа мебошад. Мутаассифона, вазъият дар Афғонистони ҳамҷавори кишвар гирифтори бухрони амиқи сиёсӣ ва гуманитарӣ буда, ҳамоно печида ва мураккаб боқӣ мемонад. Ҳолати ба амалномада метавонад оқибатҳои чиддӣ дарозмуддатро ба бор оварда, ба вазъи минтақа таъсири фоҷиабор расонад. Зеро Тоҷикистон бо Афғонистон 1400 км хатти сарҳад дорад, ки 60 дарсади сарҳади умумии минтақаи Осиёи Марказиро бо ин кишвар ташкил медиҳад. Аз ин лиҳоз, тамоми мушкилоти дар ин минтақаи ҳамҷавор бавучуд меояд, аз ҷумла қочоқи рӯз ба рӯз афзояндаи маводи мухаддир мустақиман ва қабл аз ҳама, ба дӯши Тоҷикистон қарор мегирад. Бинобар ин, Тоҷикистон ҳамеша ҷонибдори ҳарчӣ зудтар барқарор гардидани сулҳу оромӣ ва суботи сиёсӣ дар қаламрави Афғонистон мебошад. Маҳз аз ин сабаб, Тоҷикистон зиёда аз 20 сол аз минбарҳои бонуфузи байналмилалӣ ва минтақавӣ диққати ҷомеаи ҷаҳониرو ба қазияи Афғонистон ҷалб менамояд. Дар ии раванд Ҳукумати мамлакат дар доираи имкон барои расонидани кумаки башардӯстона ба мардуми бародари Афғонистон чораҷӯӣ мекунад. Аз ҷумла, дар ҳамоҳангӣ бо созмонҳои марбутаи байналмилалӣ имкониятҳои васеи лочистикии худро дар ин ҷода пешниҳод кардааст.

Қобили қайд аст, ки Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиклол гаштанаш мунтазам барои нигоҳ доштани сулҳ дар ҷаҳони муосир фаъолона мубориза бурда, ҳуҷҷатҳои аз тарафи созмонҳои байналмилалӣ ва давлатҳои ҷаҳон оид ба таъмини сулҳу бехатарии мамлакатҳо қабулшударо эътироф ва дастгирӣ мекунад. Ҷунончи, Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Раванди Хелсинки ҳамроҳ шуда, санади хотимавии Ҷаласаи Амният ва Ҳамкориро имзо намудааст.

Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қатори 63 давлати ҷаҳон яке аз аввалинҳо шуда ба Конвенсияи байналмилалӣ мубориза бар зидди терроризм имзо гузоштааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун субъекти байналмилалӣ сиёсати сулҳпарваронаро пеш бурда, бар зидди озмоиши силоҳи ҳастай

баромад мекунад ва баҳри пойдории сулҳ дар ҷаҳон бо Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА), Созмони Конфронси Исломи (СКИ), Фонди Байналмилалии Асър (ФБА), Созмони Ҳамкории Шанхай ва ғайра ҳамкорӣ менамояд.

Тоҷикистони соҳибистиклол чун узви комилҳуқуқи Созмони Милали Муттаҳид ҷангҳои маҳаллиро маҳкум карда, дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон нақши назаррас мегузорад. Бо қарори ЮНЕСКО моҳи сентябри соли 2004 ба пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон – шаҳри Душанбе ҷоизаи «Шаҳри Сулҳ» супорида шуд.

Сарвари давлати Тоҷикистон аз минбарҳои баланди ҷаҳон суҳанронӣ намуда, мавқеи ҷумҳуриро дар масъалаҳои минтақавӣ, алалхусус, нисбати ҷалби таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ ба ҳалли мушкилоти Ҷумҳурии Исломии Афғонистон, муборизаи беамон ба муқобили терроризм ва экстремизми байналмилалӣ кушоду равшан маълум менамояд. Ҳамаи ин иқдомҳо обрӯю эътибори Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар арсаи байналмилалӣ рӯз то рӯз баланд намуда, нақши кишварро дар таъмин ва пойдории сулҳ афзун мегардонад. Имрӯз Тоҷикистон дар арсаи байналмилалӣ ба сифати кишвари сулҳдӯсту сулҳофар, пайрави арзишҳои демократӣ ва ҳамгирӣ шинохта шудааст.

Ҳамин тавр, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар чоряки аввали асри XXI дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон саҳми арзанда гузошта, дар ин самт пайваста: ҷонибдори рушди ҳамкорихоӣ созанда бо кишварҳои Осиёи Марказӣ дар асоси усули дӯстиву ҳамкорӣ, ҳусни ҳамҷаворӣ ва эҳтирому эътимоди тарафайн дар минтақа мебошад; дар шароити ниҳоят ҳассосу мураккаби минтақа ва ҷаҳон вазифаҳои бағоят мубрами амниятӣ, аз ҷумла, муборизаро бар зидди терроризму ифродгарӣ, қочоқи маводди муҳаддир, силоҳ ва дигар ҷинойтҳои муташаккили фаромиллӣ, инчунин, муҳочирати ғайрирасмӣ, ки вобаста ба ҳодисаҳои Афғонистони ҳамсоя торафт шиддат гирифта истодаанд, амалӣ мегардонад; аз минбарҳои бонуфузи байналмилалӣ ва минтақавӣ таваҷҷуҳи ҷомеаи ҷаҳониро ба масъалаҳои мубраму ҳалталаб, аз ҷумла қазияи Афғонистони ҳамҷавор ҷалб менамояд. Мамлакат на танҳо мақому нуфузи худро дар ҷаҳон боло бурда, арзишҳои воло ва мероси ғании мардуми шарифи тоҷикро ба аҳли олам муаррифӣ менамояд, балки дар ҳаллу фасли масоили минтақавию байналмилалӣ ва пешбурди рӯзномаи ҷаҳонӣ фаъолона иштирок карда, саҳми назаррас мегузорад.

4. РОБИТАҲОИ ИҚТИСОДӢ ВА ИҚТИМОИИ ЧУМҲУРӢ БО ДАВЛАТҲОИ ХОРИЧӢ

Чумхурии соҳибистиклоли Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали ташкилбаши дар асоси принципҳои баробарҳуқуқӣ, бо дарназардошти манфиатҳои миллӣ баҳри рушди ҳаёти иқтисодию иқтимоии мамлакат бо кишварҳои хориҷии дуру наздик ҳамкорӣ менамояд. Ҳоло зиёда аз 150 мамлақати хориҷӣ, аз ҷумла Русия, Эрон, Чин, Корея, Қазоқистон, Ўзбекистон, Нидерландия, Швейтсария, Туркия, Австрия, Литва, Британия, ИМА, Олмон, Нигерия, Ҷопон ва дигар давлатҳо бо Тоҷикистон ҳамкорҳои иқтисодӣ доранд. Солҳои охир робита ва ҳамкорӣ дар байни ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ беҳтар гардида, дар пешрафти ҳаёти иқтисодиву иқтимоӣ тағйироти мусбат дида мешавад. Барои ташкил намудани фазои ягонаи иқтисодии минтақа Созмони Ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ, ки ба он ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Ўзбекистон, Қирғизистон, Тоҷикистон ва Русия дохил шудаанд, фаъолияти хуб нишон медиҳад.

Дар ибтидои асри XXI Тоҷикистон стратегияи ҳамкориҳои иқтисодии берунмарзии худро таҳия намуд, ки мақсади асосии он: дар мадди аввал барқарор ва инкишоф додани иқтисодии содироти мамлакат аз нигоҳи беҳтаркунии таркиби он; ҳар чӣ бештар такмил додани соҳаи воридот; пурзӯр кардани рақобатнокии корхонаҳои мамлакат ва беҳтар намудани сифати маҳсулот дар бозори ҷаҳонӣ мебошад.

Дар натиҷаи беҳтар гардидани вазъи сиёсӣ иқтисодӣ нишондиҳандаҳои берунии иқтисодии мамлакат низ баланд ва устувор гардида, солҳои охир қисми зиёди даромад аз содирот барои таҷҳизонидани корхонаҳо бо технологияи нав ва беҳтаркунии сифати маҳсулот истифода мешаванд. Дар ҳаёти молҳои содиршавандаи Тоҷикистон ҷойи муҳимро алюминий, афзорҳои аз алюминий тайёршуда, филизоти нодир, нахи пахта, меваю сабзавот, нӯшокиҳо, тамоку, абрешим, пӯсти қароқӯлӣ, пашм, матоъҳои пахтагин, неруи барқ ишғол мекунанд. Масалан, алюминий бештар ба давлатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (Русия, Туркманистон), Нидерландия, Туркия; нахи пахта ба Русия, Беларусия, Белгия, Британияи Кабир, Корея; қувваи барқ ба Қирғизистон, Ўзбекистон, Қазоқистон ва Русия бароварда мешавад. Содироти асосии молҳои Тоҷикистонро концентрати маъдани филизоти ранга ташкил медиҳанд. Ба ҳиссаи онҳо 68,1 дарсади

молҳои содиротии мамлакат рост меояд. Дар ҷои дуюм маҳсулоти бофандагӣ (16,6 Ҷоиз) меистад, ки талабот ба он солҳои охир аз ҳисоби беҳтар шудани сифат зиёд шуда истодааст. Наҳи пахтаи Тоҷикистон аз замони Иттиҳоди Шӯравӣ харидори зиёд дошт ва ҳоло 31,4 %-и онро Латвия, 28,8 %-ро Швейтсария, 14,3 %-ро Россия, 12,4 %-ро Эрон ва 3,4 %-ро Украина харидорӣ мекунад. Ҷумҳурии Тоҷикистон кӯшиш ба харҷ медиҳад, ки молҳои содиротии худро тибқи талаботи бозори ҷаҳонӣ истеҳсол кунад ва пайвасти сифати онҳоро беҳтар намояд.

Мувофиқи барномаи сиёсати хориҷии Тоҷикистон робита ва ҳамкорӣ бо мамлакатҳои тараққиқардаи ҷаҳон дар назар дошта шудааст, вале, мутаассифона, дар айни ҳол бештари давлатҳои Аврупои Ғарбӣ меҳоханд ба Тоҷикистон моли тайёро оварда, аз ҷумҳури ашӯи хомро баранд. Ҳоло таркиби молҳои воридотии мамлакат тағйир ёфта, афзалияти асосӣ бештар ба вориди молҳои дараҷаи технологияи навтарин барои таҷҳизонидан ва азнавсозии соҳаҳои саноати мошинсозии металлкорунӣ, энергетика, соҳаи саноати сабуку хӯрокворӣ дода мешавад. Ҳиссаи молҳои ба Тоҷикистон воридшаванда ғайри мамлакатҳои ИДМ аз дигар давлатҳои дуру наздик низ меафзояд. Масалан, аз Олмон трансформатор, аккумулятор, либос, аз Британияи Кабир маҳсулоти нафт, насос, қисмҳои эҳтиётии автомобил, аз Эрон автомобили сабукрав, рағани офтобпараст, ҷой, либос, аз Полша қанд, аз Шветсия таҷҳизоти лабораторӣ ва ғайра ворид карда мешавад.

Маълум аст, ки назар ба дигар шаклҳои мухталифи робитаҳои иқтисодии берунмарзӣ дар мамлакат савдои берунӣ мавқеи асосӣ дорад. Айни замон тиҷорати берунӣ ба се нишондиҳандаи асосӣ: гардиши молу хизмат, таркиби мол ва тақсмоти ҷуғрофӣ таъя мекунад. Авҷ гирифтани фаъолияти савдои берунмарзии Тоҷикистон хусусан пас аз соли 1997 дар тамоми самтҳои асосӣ ба назар мерасад. Дар ин давра ҷумҳури имконият пайдо намуд, ки муносибатҳои тиҷоратии худро бо тамоми давлатҳои ҷаҳон вазеъ кунад. Алалхусус, узвият дар Созмони Умумиҷаҳонии Савдо (2. 03.2013) имкон медиҳад, ки давлатҳои хориҷӣ бо мо ҳамкориҳои муфиди иқтисодӣ баранд ва дар айни ҳол, кишвар ба раванди ҳамгирии ҷаҳонӣ пайваст гардад. Мавриди зикр аст, ки дар равобити тиҷорати берунии Тоҷикистон мавқеи асосиро давлатҳои ИДМ, пас давлатҳои Аврупо ва Осиё ишғол менамоанд.

Тоҷикистон пайвасти дар намоишу ярмаркаҳои байналмилалӣ

бо маҳсулоти саноатию кишоварзӣ ширкат меварзад. Аз соли 1994 то ин ҷониб, маҳсулоти саноатӣ ва кишоварзии Тоҷикистон дар Олмон, Чин, Кореяи Ҷанубӣ, Русия, ИМА бомуваффақият намоиш дода шуданд. Муҳим он аст, ки чунин чорабиниҳо дар бозори ҷаҳонӣ ба маҳсулоти саноат ва кишоварзии Тоҷикистон мароқи зиёд пайдо намудан, мусоидат менамоянд.

Аз моҳи январи соли 2003 сар карда, Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати “дарҳои боз”-ро пеш гирифт, ки дар натиҷаи он кишварҳои хориҷ дилпуруна сармояшонро дар сохтмонҳои калони саноатӣ, неругоҳҳои барқи обӣ, роҳҳо, пулҳо ва ғайра мегузоранд. Дар солҳои соҳибистиклолӣ қисми зиёди сармоя ба мамлакат аз давлатҳои Чин, Русия, Туркия, Эрон, Англия, ИМА, Швейтсария ворид мешаванд. Танзимкунандагони асосии муносибатҳои қарзӣ молиявӣ Ҳазинаи Ҷаҳонии АСЪОР ва дигар бонкҳои байналмилалӣ ба ҳисоб мераванд. Қисми зиёди андӯшти сармояҳои хориҷӣ дар ҷумҳурӣ ба соҳаҳои коркарду истихроҷи филизоти қиматбаҳо (24,2 дарсад), истеҳсоли маҳсулоти бофандагӣ (23,3 дарсад), металлургияи ранга (11,8 дарсад) равона карда шудаанд. Масалан, мутобиқи шартномаи байни Русия ва Тоҷикистон аз 16 октябри соли 2004 Федератсияи Русия барои сохтмони Неругоҳи барқи обии “Сангтӯда”, корхонаи алюминий ва ғайра сармояи калон ҷудо намуд, ки як қисми онҳо ба кор даромаданд. Русия тайи панҷ соли охир барои пешрафти иқтисодиёти Тоҷикистон 2 миллиард доллари амрикоӣ маблағ ҷудо карда буд.

Дар Тоҷикистон инчунин, бо кумаки сармоягузори хориҷӣ сохтмони нақби Анзоб, якчанд пулҳои муҳим дар дарёи Панҷ ба истифода дода шуданд. 25 майи соли 2004 кушода шудани роҳи нави мошингарди Кӯлоб-Қалаъаихумб-Хоруг-Мурғоб-Қулма дар инкишофи равобитаи иқтисодии Тоҷикистон бо давлати бузурги Чин саҳифаи нав ба шумор меравад. Ба воситаи ин роҳ Тоҷикистон имкон ёфт, ки ба шоҳроҳи байналмилалӣ Қароқорум баромада, муносибатҳои иқтисодии худро бо давлатҳои Покистон, Непал, Ҳиндустон ривҷ диҳад. Аҳамияти таърихӣ ин шоҳроҳ боз дар он зоҳир мегардад, ки Тоҷикистон барои ба укёнуси ҷаҳонӣ баромадан имконият пайдо мекунад.

Дар байни шаклҳои гуногуни муносибаҳои иқтисодии байналхалқӣ ҳамкориҳои молику қарзӣ ҷойи намоёнро мегиранд. Содирот ва воридоти сармоя нисбат ба савдои тиҷорат суръати зиёд дорад. Махсусан, сармоягузори дар соҳаҳои саноати

мошинсозӣ, хӯрокворӣ ва соҳаҳои саноати сабук самарҳои хело зиёд меоранд.

Дар шароити гузариш ба муносибатҳои бозоргонӣ яке аз фаъолияти асосиро барпо намудани корхонаҳои муштарак ташкил медиҳанд. Бунёди корхонаҳои муштарак шаклҳои самараноки ҳамкориҳои байналхалқӣ дар соҳаи истеҳсолоти моддӣ ба ҳисоб мераванд. Ин корхонаҳо ба истеҳсоли маҳсулотҳои гуногуни саноати маснуот ва иҷрои шаклҳои гуногуни хизматрасонӣ машғул мебошанд. Аксар қисми зиёди маҳсулоти корхонаҳои муштарак барои содирот пешкаш карда мешаванд. Дар ҷумҳурӣ чунин шакли корхонаҳо асосан бо мадади давлатҳои ИДМ, ИМА, Англия, Чин, Кореяи Ҷанубӣ, Италия, Ҷопон, Олмон, Ҳиндустон, Эрон ва ғайра сохта шудаанд.

Ҳоло дар Тоҷикистон 156 корхонаи муштарак бо кумаки инвестицияи хориҷӣ кор мекунад, ки 120-тои он дар Душанбе ва 19-тоаш дар вилояти Суғд ҷойгир шудаанд. Корхонаҳои муштаракҳои «Ҷавонӣ», «Сано», «Зарафшон», «Ситораи самар», «Ришта» ва ғайра аз қабилҳои корхонаҳои калон мебошанд.

Дар самти аз бунбасти коммуникатсионӣ баровардани ҷумҳурӣ бо ёрии мутахассисони хориҷӣ корҳои зиёде мисли: таҳия, таъмир ва азнавсозии роҳҳо анҷом дода мешаванд. Аз ҷумла роҳи автомобилгарди Душанбе-Фарм-Ҷиргатол-Саритош мебошад, ки бо воситаи он равобитаи марказ ва ҷануби мамлакат бо ноҳияи иқтисодии Рашт беҳтар гардида, имконияти равобитаи тижорати хориҷӣ бо Қирғизистон, Қазоқистон ва вилояти ноҳияи мухтори Шинҷон Уйғури Ҷумҳурии мардумии Чин мадди назар гардид. Таъмири роҳи Душанбе-Айнӣ-Истаравшан-Чанок низ барои суръат гирифтани равобитаи иқтисодии на танҳо ноҳияҳои шимолу ҷануб кишвар, балки хориҷи мамлакат шароитҳои муҳимро фароҳам овард.

Ҳамин тариқ, туфайли сиёсати “дарҳои боз” Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон пайдо кард, ки аз як тараф, ба давлатҳои Осӣёи Ҷанубӣ ва аз тарафи дигар, ба кишварҳои Аврупои Ғарбӣ пайваस्त шуда, тижорат ва робитаҳои иқтисодиро беҳтар намояд. Ин робитаҳо дар доираи ҳалли масъалаҳои ёрии гуманитарӣ, тиббӣ, барқарор кардан ва ба қор даровардани объектҳои ҳаётан муҳим, яъне корхонаҳои, ки маводи ниёзи мардумро истеҳсол мекунад; хонаҳои истиқоматӣ, хатҳои оби ошомиданӣ; нуругоҳҳо; роҳҳои пулу нақбҳо; тижорат ва ғайра амалӣ мегарданд.

5. ҲАМКОРИҶОИ ФАРҲАНГӢ БО КИШВАРҶОИ ХОРИҶӢ

Тоҷикистони соҳибистиклол дар баробари робитаҳои иқтисодӣ муносибатҳои фарҳангии худро бо мамлакатҳои гуногун низ сол то сол густариш медиҳад. Ин робитаҳо бо кишварҳои дуру наздики ҷаҳон дар самтҳои омода кардани мутахассисони баландихтисос аз байни ҷавонон; гузаронидани ҷашнвораҳо ва ҳафтаҳои фарҳанг, рӯзҳои адабиёту санъат, фестивалҳо; ташкил ва ширкат дар конференсҳо, симпозиумҳои байналмиллалӣ ва ғайра амалӣ гардонида мешаванд.

Олимону нависандагони тоҷик бо бисёр марказҳои илмию фарҳангии Авропа, Осиё ва қитъаи Амрико робитаҳои наздик доранд. Асарҳои онҳо бо чандин забонҳои хориҷӣ нашр гардида, шуҳрати илм ва адабиёти тоҷикро боз ҳам баландтар мегардонанд.

Дар густариши ҳамкориҳои илмию фарҳангии Тоҷикистон ва кишварҳои хориҷӣ саҳми ҷашнвораҳо, ки дар ҷаҳорҷӯбаи он самтҳои самараноки ҳамкориҳои соҳавӣ дарёфт мегарданд, назаррас мебошад. Чунин ҷорабиниҳо дар кишвари мо ҳам ташкил карда мешаванд. Масалан, соли 2006 дар ҷашни "Бузургдошти тамаддуни ориёӣ" аз тамоми ғӯшаю канори дунё ходимони давлатӣ, олимони ва намояндагони фарҳанг иштирок намуда, доир ба масъалаҳои муҳим ва ҳалталаби соҳаҳои илму фарҳанг табадули назар карданд.

Дар пешрафти илму фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон кишварҳои хориҷӣ саҳм мегузоранд. Чунончи, Ҷумҳурии Ислонд Эрон барои мактабҳои ҷумҳурии китобҳои дарсӣ ва осори чандин шоиру нависандаро ҷоп кардааст. Асарҳои зиёди адибону олимони тоҷик бо хатти ниёгон дар ин кишвари дӯст ба нашр шуданд. ИМА китобҳои илмӣ олимони тоҷикро нашр намуда, дар назди музейи Метрополи Нью-Йорк намоиши «Тоҷикистони қадима»-ро ташкил додааст. Китоби олимони тоҷик Ю. Нуралиев ва С. Нодирӣ «Табабат бо усули Ибни Сино» ду маротиба дар Булғористон ҷоп шуд.

Тайи чандин сол гузаронидани рӯзҳои санъату адабиёти Тоҷикистон дар Русия, Фаронса, Олмон, Лаҳистон, Ўзбекистон ба шакли анъана даромадааст. Соли 2004 бошад, мардуми тоҷик бо хушнудии зиёд рӯзҳои фарҳанги Русия ва Қирғизистонро дар Тоҷикистон қайд намуданд.

Яке аз падидаҳои мусбати даврони соҳибистиклолӣ он аст, ки аз мамлакатҳои дуру наздик ба Ҷумҳурии Тоҷикистон зуд-зуд дастаҳои хунарӣ ташриф оварда, таъби шаҳрвандонамонро шод

мегардонанд. Тайи бист соли охир дар кишвар хунарнамоии дастаи хунарии Юлдуз Усмонова (Ўзбекистон), гурӯҳи "Жасмин", Е. Петросян (Русия), хунарпешагони Ҷумҳурии Қирғизистон ва ғайра бомуваффақият гузаронида шуданд.

Солҳои соҳибистиклолӣ хунарпешагони касбӣ ва фолклорию этнографии Тоҷикистон низ санъати волои худро дар кишварҳои ҷаҳон намоиш додаанд. Ансамбли давлатии рақси «Лола» хунари хешро дар сатҳи баланд ба тамошобинони шаҳри Истанбули Ҷумҳурии Туркия нишон дода, бо комёбиҳои назаррас ба Ватан баргашт.

Дар Ҷашнвораи 19-уми байналмилалӣ «Баҳори апрел» (с.2002) дар шаҳри Пхеняни Ҷумҳурии Халқии Корея санъаткорони тоҷик иштирок намуда, дар байни хунарпешагони 46 давлати ҷаҳон ҷойҳои намоёнро ишғол карда, соҳиби ҷомҳои тиллоӣ ва нуқрагин гаштанд. Театри давлатии драмаи русии ба номи В. Маяковский дар фестивали театрҳои драмавии русии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва соҳили Баҳри Балтик иштирок намуда, бомуваффақият хунарнамоӣ кард.

*Дабири кулли ЮНЕСКО
Коитиро Матсуура ба
Президент Эмомалӣ Раҳмон
медали тиллоӣ супурда
истодааст.
Париж, октябри соли 2005*

Соли 2005-ум санъаткорони ҷумҳурӣ дар Русия, Чопон ва хусусан, дар Париж ба муносибати Рӯзи Тоҷикистон дар ЮНЕСКО хунарнамоӣ карда, ҳамаро мафтун гардониданд. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон тасмим гирифтааст мунтазам дар ҷорабиниҳои фарҳангии байналмилалӣ иштирок намуда, саҳми арзандаи худро барои боз ҳам мустаҳкам шудани дӯстии байни халқҳо ва пойдорӣи сулҳ дар рӯи замин гузорад.

Моҳи октябри соли 2005 Дабири кулли ЮНЕСКО Коитиро Матсуура барои саҳми босазо гузоштан дар рушди муносибати фарҳангӣ, хифзу гиромидошти ёдгориҳои таърихӣ ва мавқеи дурбинонаи фарҳангпарварӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро бо медали тилло сарфароз гардонид.

Тоҷикистони соҳибистиклол кӯшиш дорад, ки саҳми арзандаи худро инчунин, дар пешрафти фарҳанги байналмилалӣ гузорад.

Дар санаи 23 феввали соли 2010 Иҷлосияи 64-уми Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид пешниҳоди наҷиби давлатҳои Тоҷикистон, Эрон, Озарбойҷон, Туркия, Туркменистон ва Қазоқистон Қирғизистонро дастгирӣ намуда, 21 мартро Рӯзи ҷашни байналмилалӣ Наврӯз эълон намуд. Ҷашни наврӯз дар Феҳристи осори фарҳангии ғари моддии умумичаҳонии ЮНЕСКО (соли 2016) расман сабт гардид.

Ҳамин тавр, дар чоряки аввали асри ХХI робитаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷи дуру наздик пайваста мустаҳкам гардида, дар ҷаҳорҷӯбаи он масъалаҳои мубрами илму маориф, адабиёту санъат, фаолияти муассисаҳои фарҳангӣ ва ғайра тадриҷан ҳалли худро ёфта истодаанд. Ташаббусҳои роҳбарияти мамлакат фарҳангу таърихи мардуми куҳанбунёди кишварро ба ҷаҳониён муаррифӣ намуданд.

6. ЭҶӢ ВА РУШДИ РОБИТАӢОИ ТОӢИКИСТОНИ СОӢИБИСТИҚЛОЛ БО ТОӢИКОНИ БУРУНМАРӢӢ

Дар чоряки аввали асри ХХI дар Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистон шароити мусоид барои мустаҳкам намудани дӯстиву рафоқат, эҳё намудани робитаҳо ва рушди ҳамкорӣ бо тоҷикон ва собиқ тоҷикистониёни муқими кишварҳои хориҷӣ муҳайё гардидааст. Дар ин замина дар мамлакат созмонҳои сершумори ҷамъиятӣ ташкил гардида, фаъолияти пурсамари худро амалӣ менамоянд. Дар ин самт кори созмонҳои «Ҷунбиши миллии Тоҷикистон» (9 ноябри соли 1996), «Ҷамъияти русҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (1 октябри соли 1991), «Ҷамъияти ўзбекҳои Тоҷикистон» (30 марти соли 1991), «Маркази ҷамъиятӣ- фарҳангии тотору бошқирдҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дӯстлик» (16 майи соли 1992), «Ҷамъияти фарҳангӣ маърифатии гурҷиҳо «Сатвистимо Иберия» (26 майи соли 1997), «Ассотсиатсияи кореягиҳои шӯравии Тоҷикистон» (20 январи соли 1990), «Ҷамъияти туркманҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (24 майи соли 1994), «Ҷамъияти арманҳои Тоҷикистон бо номи Месроп Маштотс (9 декабри соли 1989), «Ассотсиатсияи уйғурҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (16 майи соли 1992), «Ҷамъияти қирғизҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (26 июни соли 1997) ва ғайра назаррас мебошад. Созмонҳои мазкур на танҳо дар дохили ҷумҳурӣ ҷорабиниҳои фарҳангӣ мегузаронанд, балки бо собиқ шахрвандонамон, ки ҳоло дар кишварҳои

хориҷӣ икомат мекунад, дар робитаи пайваста буда, онҳоро аз музаффариятҳову тағиротҳои назарраси ҷабҳаҳои гуногуни ҳаёти дохилии кишварамон огоҳ менамоянд.

Яке аз созмонҳои, ки бо тоҷикони берунмарзӣ кори доимии пурсамар мебарад, "Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ" мебошад. Дар ҷумҳуриамон, инчунин, ҷамъиятҳои дӯстии Тоҷикистон бо Олмон, Покистон, Ҳиндустон, Эрон, Афғонистон ва ғайра амал менамоянд. Ҷамъиятҳо дар фаъолияти худ бештар чунин шаклҳои самаранокӣ мустақамкунии робитаҳои байни тоҷикони муқими кишварҳои гуногунро, ба монанди гузаронидани конферонсҳои илмӣ, шабнишинҳои фарҳангӣ, намоишҳои асарҳои рассомон, вохӯриҳо ва баромади дастаҳои ҳунарии кишварҳои хориҷиро васеъ истифода менамоянд. Фаъолони ин ҷамъиятҳо дар ҷорабиниҳои фарҳангии мамлакатҳои хориҷӣ низ иштирок мекунад.

Бояд қайд кард, ки дар кишварҳои хориҷӣ низ ҷамъиятҳои тоҷикони бурунмарзӣ амал карда, дар омӯхтан ва тарғиби фарҳанги қадима ва муосири тоҷикону форсизабонон хизмати босазо менамоянд. Чунончи, дар шаҳри Париж "Анҷумани байналмилалӣ Рӯдакӣ" таъсис дода шудааст, ки вай дар интишори фарҳанг, масъалаҳои муҳимми таърих, назарияи тамаддуни мардуми форсизабон ва умуман, дӯстии мардумони ориёӣ саҳми муносиб мегузорад.

Бо мақсади барқарор намудани робитаҳои доимӣ ва самаранок бо тоҷикони бурунмарзӣ (берун аз ҷумҳури 70 миллион ҳамватан зиндагӣ мекунад), Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон «Пайванд» чун созмони ғайридавлатии байналмилалӣ фаъолият мекунад, ки сарварии онро Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба уҳда дорад. Анҷуман дар бунёди арзишҳо ва суннатҳои муштаракӣ таърихӣ ва фарҳангии тоҷикон ва форсизабонон ба манзури густариш ва таҳкими муносибатҳои дӯстона таъсис ёфтааст. Анҷумани «Пайванд» бо мақсади фароҳам овардани фазои мусоид ва шароити муносиби ҳамкорӣ дар роҳи тавсеа ва рушди муносибати фарҳангӣ, илмӣ, иқтисодӣ ва тижоратӣ робитаҳои ҳамҷониба бо ҳамватанон ва ҳамзабонони берунмарзиро таъмин ва таҳким мебахшад.

Яке аз корҳои наҷиби Анҷумани кӯшиши муайян намудани ҷойи сукувати тоҷикон ва дар ибтидои кор ташкили робитаҳои амалӣ доир ба корҳои фарҳангӣ ва ривочи робитаҳои тижоратӣ

мебошад. Баҳри амалӣ гардонидани ин мақсад Анҷуман ғаъоло-ни худро ба минтақа ва шаҳрхое, ки дар он ҷо аз замонҳои қадим тоҷикон сукунат доранд, ба мисли Самарқанд, Бухоро, Тошканд ва ноҳияҳои водии Фарғона фиристод. Сарфи назар аз душвории объективӣ ва субъективӣ, охиста-охиста тадбирҳои натиҷаи дилхоҳ доданд. Дар амалӣ гардидани чунин барнома нашрияти даврии Анҷуман, ки бо номи «Пайванд» нашр мешавад, натиҷаи мусбат бахшид. Маҷалла бо забонҳои тоҷикӣ, форсӣ ва англисӣ нашр гардида, на танҳо дар дохили кишвар балки ба минтақаҳои бузурги тоҷикнишини кишварҳои хориҷ дастрас карда мешавад.

Мавриди зикр аст, ки дар пешрафти ғаъолияти Анҷумани «Пайванд» ходимони он – М.Осимӣ, К.Айнӣ, А. Маниёзов, У. Холиқназар, З.Аҳрорӣ, Ю. Нуралиев ва дигарон хизмати босазо кардаанд. Танҳо дар солҳои 1993-1996 раёсати созмони байналмилалӣ тоҷикон тавонист беш аз 25 гурӯҳро, ки намоёндоғони илму фарҳанги форсизабонон буда, аз 20 мамлакати ҷаҳон 700 нафарро ташкил медоданд, қабул намоянд. Дар рафти ташкили мулоқот бо меҳмонон ба масъалаҳои мустаҳкам кардани дӯстию ҳамкорӣ, хусусан, дар соҳаи илму фарҳанг, қадамҳои амалӣ гузошта шуд.

Бояд қайд намуд, ки бо дастгирии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон сол то сол муносибат бо ҳамватанони бурунмарзӣ бештар рушду густариш меёбад.

Анҷумани «Пайванд» дар давоми ғаъолияти худ тавонист ҳамкориашро бо ҷамъиятҳои тоҷикони Афғонистон, Эрон, Покистон, давлатҳои Осиё, Африқо барқарор намояд ва инкишоф диҳад. Дар ин бора ғаъолияти Анҷуман доир ба тайёр кардан ва гузаронидани Форумҳои тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон шаҳодат медиҳад. Анҷумани «Пайванд» инчунин, саҳми арзандаи худро дар бозгардонидани шаҳрвандон – фирориён, ки солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ба кишварҳои хориҷӣ кӯч баста буданд, гузоштааст.

Яке аз самтҳои муҳимми ғаъолияти Анҷумани «Пайванд» тайёр кардан ва гузаронидани симпозиумҳои байналмилалӣ илмӣ-фарҳангӣ мебошад. Тайи сӣ соли охир Анҷуман симпозиумҳои бошукӯҳро ба муносибати 1100-солагии давлати Сомониён, 675-солагии Камоли Хучандӣ, ҳазораи «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавӣ, 1400-солагии Борбади Марвазӣ ва ғайра, ки дар Тоҷикистон, Ўзбекистон, Эрон ва Русия баргузор гардиданд, омода сохта, бомуваффақият гузаронид.

Бо кумаку дастгирии ҳамватанон ва тоҷикону ҳамзабонони

берунмарзӣ Анҷумани «Пайванд» чорабиниҳои зиёди фарҳангӣ доир месозад. Аз ҷумла бо забони тоҷикӣ-форсӣ китобҳои илмӣ-оммавӣ, бадеӣ, рӯзнама ва маҷалла чоп намуда, дар байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ ва кишварҳои хориҷӣ риштаҳои дӯстиро боз ҳам мустаҳкам менамояд.

Фаъолияти самараноки Анҷумани «Пайванд» боз дар он ифода меёбад, ки тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон мунтазам дар ҷашни Истиклоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолона ширкат меварзанд.

Ҳамин тавр, ба шарофати Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон барои барқарор кардан ва рушд додани равобит бо тоҷиконе, ки берун аз марзи ҷумҳурӣ зиндагӣ мекунанд, шароити хуб муҳайё гардид ва дар муттаҳидсозии неруҳои солими дохилӣ ва хориҷӣ, афзудани мақоми кишвар дар арсаи байналмилалӣ саҳми Анҷумани «Пайванд» арзандааст.

САРЧАШМА ВА МАВОДДИ ИЛОВАГӢ

СУҲАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР МУЛОҚОТИ САРОНИ ДАВЛАТҶОИ ОСИЁ ВА АФРИҚО БА ИФТИХОРИ 50-УМИН СОЛГАРДИ КОНФРОНСИ БАНДУНГ

...Мо ҳама гуна зухуроти терроризмро, сарфи назар аз ҳадафҳои танзимдиҳандагони он, қотеона маҳкум менамоем ва бо он мубориза мекорем. Дар ин мубориза, ки пирӯзӣ дар он танҳо бо кӯшишҳои муштарак ба даст хоҳад омад, муносибати интиҳобӣ ва стандартҳои дугона набояд ҷой дошта бошад, вале бояд ҳамеша дар мадди назар дошт, ки танҳо бо роҳи истифода аз қувва наметавон терроризмро аз байн бурд. Зиёда аз ин, набояд решаи онро дар ин ё он мазҳаб ё фарҳанг ҷуст. Кӯшиши баъзе доираҳо дар бобати бо дини мубини ислом пайванд додани терроризм ва ифротгарой боиси таассуф аст.

Чунин тафсир моҳияти ҳақиқии исломро таҳриф намуда, дар назари оламиён онро чун сарчашмаи бадӣ ва зӯрварӣ вонамуд менамояд, ки ин худ барои бархостани эҳсоси бадбинӣ нисбати олами ислом ва хоҳу ноҳоҳ барои ҷоннок шудани неруҳои неофашистӣ ва шовинистӣ мусоидат менамояд...

"Садои мардум", 27 апрели соли 2005.

**СУХАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР МАҶЛИСИ
УМУМИИ САТҲИ ОЛИИ МАҶМАИ УМУМИИ СММ
БАХШИДА БА МАСЪАЛАҶОИ ҶАДАҶОИ РУШДИ
ҶАЗОРСОЛА, НЮ-ЙОРК, 20 ОКТАБРИ СОЛИ 2010**

...Тоҷикистон дар бобати ба даст овардани Ҷадафҳои Рушди Ҷазорсола аз ҷумлаи ҳашт мамлакати озмоишӣ (пилотӣ) ба шумор меравад.

Вобаста ба ин, дар мамлакати мо "Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2015" қабул карда шудааст. Барномаи мазкур ҳуҷҷати асосии стратегӣ буда, афзалият ва самтҳои умумии сиёсати давлатро муайян менамояд, ки ба рушди устувори иқтисодӣ, осонгардонии дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои асосии иҷтимоӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ равона шудааст.

...Айни ҳол тақрибан нисфи буҷети давлатии мамлакат ба соҳаҳои иҷтимоӣ, асосан ба соҳаҳои маориф ва тандурустӣ сарф карда мешавад.

"Ҷумҳурият", 25 сентябри соли 2010.

**ПАӢМИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН Ш. ДУШАНБЕ, 23 ЯНВАРИ СОЛИ 2015,
БАҶРИ СУЛҶ ДАР РӢИИ ЗАМИН**

Вазъияти ҷаҳони имрӯза моро водор мекунад, ки фаъолияти самараноки тамоми сохторҳои давлатиро барои таъмини боътимоди сулҳу субот ва амнияти кишварамон равона созем ва барои ҳар як сокини кишвар шароити арзандаи зиндагӣ ва ҳаёти осоиштаро муҳайё кунем.

Бори дигар хотиррасон менамоям, ки ҳар як шаҳрванди кишвар бояд ба қадри давлати соҳибистиклол ва зиндагии оромӣ осуда расида, ҳеҷ гоҳ зиракии сиёсиро аз даст надиҳад ва ҳаргиз фирефтаи таблиғоти ақидаҳои бебунёди ифротӣ нашавад.

Ҳукумати мамлакат вазифадор аст, ки бо мақсади таъмини амнияти давлат ва ҷомеа маблағгузориро барои таъминоти мақомоти хифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ бо техникаву технологияҳои замонавӣ ва таҷҳизоту дастгоҳҳои муосир, бунёди иншооти сарҳадӣ, мустаҳкам намудани заминаҳои моддию техникаӣ, муҳайё

кардани тамоми шароити зарурии зиндагӣ ва хизмат барои сохтору мақомоти зикршуда сол ба сол зиёд намояд.

Ба хотири ҳифзи сулҳу оромӣ ва пайдорию суботи сиёсӣ ҳама бояд муттаҳид бошем ва ба фаъолияти сохтору мақомоти давлатӣ ҳамаҷониба мусоидат намоём.

"Чумҳурият", 7 марти соли 2015.

**ПАЁМИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛӢ РАҲМОН БА МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН, Ш. ДУШАНБЕ, 23 ЯНВАРИ СОЛИ 2015,
"СИЁСАТИ ДАРҶОИ КУШОД" ВА РОБИТА БО
КИШВАРҶОИ ХОРИҶӢ**

Муҳтаво ва ҳадафҳои "сиёсати дарҷои кушод", ки бо амалӣ намудани он сарзамини мо сафи дӯстони худро пайваста зиёд намудааст, ҳамоно мисли пештара боқӣ хоҳанд монд ва барои тақвияти равобити Тоҷикистон бо тамоми кишварҳои дунё хизмат хоҳанд кард...

Робитаҳои муассир ва созанда бо созмонҳои байналмилалӣ, аз ҷумла ниҳодҳои бонуфузи молиявӣ, ки мо тӯли солҳои истиқлолият бо онҳо ҳамеша ҳамкориҳои судманд доштем, ба таври устувор идома хоҳанд ёфт.

Дар ин чаҳорҷӯба мо минбаъд низ бо роҳандозии густурдаи дипломатияи ҳамкорӣ дар соҳаи об нақши пешбарандаи Тоҷикистонро оид ба ин масъалаҳо дар арсаи байналмилалӣ тақвият хоҳем бахшид.

Бинобар ин кишвари мо дар идомаи ташаббусҳои созандаи қаблӣ ният дорад, ки ба мақсади арзёбии фарогири раванди татбиқи Даҳсолаи байналмилалии амал «Об барои ҳаёт 2005–2015», ки бо ташаббуси Тоҷикистон роҳандозӣ шуда буд, имсол тибқи қарори нави Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид дар Душанбе конференси байналмилалии сатҳи баландро доир намояд.

Мақсад аз он баррасии мушкилоти глобалии нарасидани оби нӯшоқӣ дар сайёра, андешидани чораҳои зарурӣ дар ҷавоби он, таъкиди зарурат ва талқини ғояи ҳамкориҳои созанда дар ҳалли масъалаҳои марбут ба об буда, ба хотири рушди устувори кишварҳои минтақа ва ояндаи неки мардумони он доир карда мешавад.

"Чумҳурият", 7 марти соли 2015.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶО

1. Дар кадом кишварҳои хориҷӣ тоҷикон аз давраҳои қадим сукунат доранд?
2. Дар натиҷаи ҷанги шахрвандии солҳои 90-ум шахрвандони Тоҷикистон ба кадом мамлакатҳои хориҷӣ кӯч бастанд?

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

- Нақши ҷамъиятҳои дӯстии Тоҷикистон дар рушди робитаҳои фарҳангӣ бо мамлакатҳои хориҷӣ.
- Фаъолияти Анҷумани фарҳангии тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон – "Пайванд".
- Саҳми Тоҷикистон дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон.

НАМУНАҲОИ ТЕСТӢ (САНҶИШӢ)

1. Кай Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон узви Созмони Милали Муттаҳид гардид?

A.	Соли 1991	C.	Соли 1999	E.	Соли 2003
B.	Соли 1992	D.	Соли 2002		

2. Кадом давлат аввалин шуда Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистонро шинохтааст?

A.	Федератсияи Русия	C.	Ҷумҳурии Ислонии Эрон
B.	Ҷумҳурии Ўзбекистон	D.	Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон
E.	Ҷумҳурии Қирғизистон		

3. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон аз кадом сол сиёсати "дарҳон боз"-ро пеш гирифт?

A.	Соли 2000	C.	Соли 2002	E.	Соли 2005
B.	Соли 2001	D.	Соли 2003		

4. Созмоне, ки бо тоҷикони бурунмарзӣ кори доимии пурсамар мебарад, чӣ ном дорад?

A.	Ҷунбиши миллии Тоҷикистон
B.	Ҷамъияти русҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон
C.	Анҷуман фарҳангии тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон «Пайванд»
D.	Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ
E.	Ҷамъияти ўзбекҳои Тоҷикистон

5. Кадом сол бо қарори ЮНЕСКО ба пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон ш. Душанбе ҷойзаи «Шаҳри Сулҳ» супорида шуд?

A.	Соли 2003	C.	Соли 2005	E.	Соли 2007
B.	Соли 2004	D.	Соли 2006		

6. Кадом созмони ҷаҳонӣ қарор қабул кард, ки ҷашни Наврӯз дар сатҳи байналмилалӣ қайд карда шавад?

A.	Аз соли 2004 бо қарори ЮНЕСКО
B.	Соли 2005 бо қарори Созмони Ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ
C.	Соли 2008 бо қарори Созмони Ҳамкориҳои Шанхай
D.	Соли 2009 бо қарори Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА)
E.	Соли 2010 бо қарори Созмони Милали Муттаҳид

ҶАВОБ БА НАМУНАИ ТЕСТӢ (САНЧИШӢ)

1.	B	3.	D	5.	B
2.	C	4.	C	6.	E

ХУЛОСА

Асри XX, сарфи назар аз душворӣ, качравӣ ва камбудихо, ба-рои халқи тоҷик асри комёбиҳо буд. Маводи дар китоб овардашуда ба хонанда имкон медиҳад, ки роҳи тайкардаи халқи хешро дар тӯли солҳои 40-уми асри XX ва ибтидои асри XXI ҳолисона таҳлил ва ҷамъбаст намояд. Аз солҳои 90-ум сар карда, Тоҷикистон роҳи хоссаеро пеш гирифтааст, ки мувофиқи Конститутсия дар мамлакат давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона барпо ва мустақкам гардид.

Ташкилҳои давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон дар ҳаёти сиёсӣ воқеаи таърихӣ мебошад, вале истиқлолият дар шароите ба амал омад, ки ҷанги бародаркуш ҷумхуриро хароб карда, бухрони сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоиро амиқ гардонд ва маънавиётро коста кард.

Бо мустақкам гардидани сулҳ ва ваҳдати миллӣ Тоҷикистони соҳибистиклол ба таҷрибаи таърихӣ хеш таҷа намуда, дар қарни XXI комёбиҳои бузург ба даст меорад. Комёбиҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон бештар ба кӯшишу иродаи ҷавонони мамлакат, ки аксари аҳолиро ташкил медиҳанд, вобаста аст.

Ҳоло барои омӯхтани касбу ҳунар ва ҳатто барои дар мактабҳои бонуфузи дунё таҳсил намудани ҷавонон шароит муҳайё гардидааст. Бо боварии комил гуфтан мумкин аст, ки насли наврас бо донишу маҳорати бузург ва меҳнатдӯстиаш дар асри XXI шуҳрати Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд хоҳад бардошт.

Ҳамин тавр, сарфи назар аз мушкилиҳои иқтисодию иҷтимоӣ бо сарвари Пешвои миллат, Президент Эмомалӣ Раҳмон қорҳои бузург оғоз ва ба анҷом расонида мешавад. Аз ҷумла ба мардум тақсим намудани 75 ҳазор гектар замин аҳолиро аз хатари гуруснагӣ раҳӣ бахшид. Қолиби қайд аст, ки аз соли 1997 сар карда, дар кишвар пешрафт дар соҳаи иқтисодиёт ба амал омад.

Ба тӯфайли созишномаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Федератсияи Русия, Ҷумҳурии Ислонии Эрон ва Чин сохтмонҳои азими ҷумҳурӣ, чун Неругоҳи барқи обии Роғун сохта шуда истодааст, Сангтӯда 1 ва 2 ба итмом расида ва солҳои наздик истиқлолияти энергетикӣ мамлакат таъмин хоҳад гашт.

Бо кумак ва сармояи ватанию хоричӣ боз сохтмони бисёр қорхонаҳо ва роҳҳои автомобилгарду оҳан ба охир хоҳад расид. Дар соҳаи фарҳанг, маориф ва варзиш низ муваффақиятҳои назаррас дида мешавад. Шаҳрвандони кишвар 30-солагии Истиклоли давлатии Тоҷикистонро бо тухфаҳои арзанда пешвоз гирифтанд. Халқи тоҷик таҳти сарвари Пешвои миллат, Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон тавонист ба ҷаҳониён исбот намояд, ки вай миллати куҳан ва дорои фарҳанги ғании қадима мебошад. Дар мамлакат на танҳо оташи ҷанг хомӯш ва бӯҳрони калони умумӣ паси сар шуд, инчунин, Тоҷикистони азиз рӯ ба эҳё ва тараққиёт ниҳода, аз тарафи кулли кишварҳои ҷаҳон эътироф гардид. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистонро беш аз 200 мамлакати ҷаҳон ба расмият шинохта, 130 давлати хоричӣ бо кишвари мо муносибатҳои дипломатӣ доранд.

Алҳол вазифаи муқаддаси ҳар як шаҳрванди ҷумҳурӣ гузоштани саҳм дар роҳи сулҳ ва таъмини ваҳдати миллӣ мебошад. Ҳамдигарфаҳмӣ ва ваҳдати миллӣ метавонад сатҳи зиндагии мардумро баланд бардошта, равнақи Тоҷикистонро таъмин намояд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон чун узви Созмони Милали Муттаҳид барои нигоҳ доштани сулҳ дар миқёси ҷаҳон саҳми босазо хоҳад гузошт.

Санаи 20 октябри соли 2010 дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Маҷлиси умумии сатҳи олии Маҷмаи умумии СММ бахшида ба масъалаҳои Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола (ш. Нью-Йорк) қайд карда шуд, ки «Имрӯз дар арафаи панҷ соли охири барои расидан ба ин ҳадафҳо ҷудокардашуда итминон дорам, ки Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола ноилшавандаанд ва мо барои иҷрои ин кор бояд тадбирҳои муштараки таъхирнопазир ва муассир андешем».

Ба ҷавони ватандӯстамон муроҷиат карда онҳоро даъват менамоем, ки бо таърихи ғанию гуногунранги худ аз тамоми бурду боҳти он огоҳ гардида, пахлуҳои муфиди онро истифода карда, дар қарни XXI чун аҷдоди нақуноми худ дар ташаккули тамаддуни ҷаҳонӣ саҳмгузор бошанд.

Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон 23 январӣ соли 2015 дар Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин таъкид намуд: "Мо бояд Ватани худро сидқан ва баробари ҷони хеш дӯст дорем, ватандӯсту меҳанпарастӣ воқеӣ бошем, шукронаи неъматӣ бузургтарин ва муқаддаси инсонӣ, яъне соҳибватанӣ ва озодиро ба ҷо орем, барои ҳимояи сарзамини аҷдодӣ ҳамеша омода бошем, ба хоҳири пешрафту ободии давлати соҳибистиклоламон ва рӯзгори осудаву ороми ҳар як хонадони кишвари азизамон шабу рӯз заҳмат кашем".

САНАҲОИ АСОСИИ ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОЧИК ДАР НИМАИ ДУЮМИ СОЛҲОИ 40-УМИ АСРИ XX ВА ИБТИДОИ АСРИ XXI

Соли 1946, 8 август	– Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон нақшаи панҷсолаи чорумро қабул намуд.
Солҳои 1946–1956	– Бобочон Ғафуров вазифаи котиби якуми ки Ҳизби Коммунистии Тоҷикистонро ба уҳда дошт.
Соли 1947, моҳи феврал	– Интиҳоботи Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон гузаронида шуд.
Соли 1948, моҳи сентябр	– Шӯрои Иттифоқҳои касабаи ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфт.
Соли 1948	– Донишгоҳи миллии Тоҷикистон таъсис ёфт.
Соли 1949	– Неругоҳи барқи обии "Варзоби поён" ба кор даромад.
Соли 1949, моҳи сентябр	– Дар пойтахти мамлакат – ш. Маскав Даҳаи адабиёти тоҷик гузаронида шуд.
Соли 1951, 14 апрел	– Академияи илмҳои Тоҷикистон ташкил ёфт. Аввалин президенти он С. Айнӣ интиҳоб гардид.
Солҳои 1956–1961	– Турсун Ёлчабоев вазифаи котиби якуми ки Ҳизби Коммунисти Тоҷикистонро иҷро кардааст.
Соли 1956, 22 декабр	– ҶШС Тоҷикистон бо ордени Ленин мушарраф гардид.
Соли 1958, 23-25 апрел	– Дар ш. Душанбе Анҷумани якуми рассомони Тоҷикистон барпо шуд.
Соли 1958, июн	– Бюрои КМ ҲК Тоҷикистон қарори махсусро оид ба аз соли хониши 1958–59 қорӣ намудани омӯзиши фанни таърихи халқи тоҷик дар тамоми мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва мактабҳои олии ҷумҳурӣ қабул намуд.
Соли 1959, 7 ноябр	– Студияи Телевизиони Тоҷикистон ба кор даромад.
Соли 1960	– Сохтмони Неругоҳи барқи обии "Норак" оғоз ёфт.
Соли 1960	– Филми «Қисмати шоир» дар Қоҳира сазовори мукофоти кинофестивали мамлакатҳои Осие «Уқоби тиллоӣ» гардид.
Солҳои 1961-1982	– Ҷаббор Расулов котиби якуми ки Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон буд.
Соли 1963, 2 январ	– Мукофоти давлатии Тоҷикистон ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ дар соҳаи адабиёт, санъат ва меъморӣ таъсис ёфт.
Соли 1967, 1 март	– Таъсиси Мукофоти давлатии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино дар соҳаи илму техника.
Соли 1967	– Заводи нуриҳои азотии Вахш ба кор даромад.

Соли 1967	– Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон барои комёбиҳои хоҷагии халқ бо ордени Ленин мукофотонида шуд.
Соли 1968, 15-16 феврал	– Анҷумани XVIII Комсомоли Тоҷикистон баргузор гардид.
Соли 1971	– Кушода шудани Театри давлатии ҷавонон, ки баъдтар ба он номи Маҳмудҷон Воҳидов гузошта шуд.
Соли 1972, 15 ноябр	– Аввалин агрегати Неругоҳи барқи обии Норақ ба қор даромад.
Соли 1972, моҳи декабр	– Тоҷикистон бо ордени «Дӯстии халқҳо» мукофотонида шуд.
Соли 1973	– Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода таъсис ёфт.
Соли 1978, 14 апрел	– Сессияи ҳаштуми ғайринавбатии Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон Конституция (Қонуни Асосӣ)-и Тоҷикистонро қабул кард.
Соли 1980	– Тоҷикистон бори аввал ба давлат зиёда аз 1 млн. тонна пахта супорид.
Соли 1981, моҳи май	– Дар Спартакиадаи VII ҷавонзанони Тоҷикистон 130 ҳазор духтар ширкат варзиданд.
Соли 1984, 15 октябр	– 60-солагии ҶШС Тоҷикистон ҷашн гирифта шуд.
Соли 1986, моҳи январ	– Анҷумани XX Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон сӣёсати бозсозиро дастгирӣ намуд.
Соли 1989, 22 июл	– Шӯрои Олии Тоҷикистон Қонун «Дар бораи ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ»-ро қабул намуд.
Соли 1990, 12–14 феврал	– Дар шаҳри Душанбе бесарусомониҳо рух доданд, ки дар рафти он шаҳрвандони бегуноҳ ҳалок шуданд.
Соли 1990, 24 август	– Иҷлосияи дуҷуми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи соҳибистиклолии Тоҷикистон эълония қабул намуд.
Соли 1990, 22 ноябр	– Дар Маҷлиси Шӯрои Оли Қаҳҳор Маҳкамов нахустин Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид.
Соли 1990, 12 декабр	– Шӯрои Оли Қонуни ҶШС Тоҷикистонро «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҶШС Тоҷикистон» қабул намуд.
Соли 1991, моҳи сентябр	– Иҷлосияи ғайринавбатии Шӯрои Оли 9-сентябрро чун санаи таъсиси Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон тасдиқ кард.
Соли 1991, 24 ноябр	– Раҳмон Набиев бо раъйпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шуд.
Соли 1992, 2 март	– Ҷумҳурии Тоҷикистон узви Созмони Милали Муттаҳид гардид.
Соли 1992, моҳи май	– Дар Тоҷикистони соҳибистиклол ҷанги шаҳрвандӣ оғоз ёфт.

Соли 1992, 16 ноябр-2 декабр	– Дар касри Арбоби Хучанд Иҷлосияи таърихии XVI-уми (даъвати дувоздаҳум) Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуд
Соли 1992, 19 ноябр	– Эмомалӣ Раҳмон дар Иҷлосияи XVI, ки дар ш.Хучанд барпо гардид, Раиси Шӯрои Олӣ интиҳоб гардид.
Соли 1993, 23 феврал	– Артиши миллии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ташкил ёфт.
Соли 1993, 27 декабр	– Маҷлиси Шӯрои Олӣ Қонун «Дар бораи маориф»-ро қабул намуд.
Соли 1994, 4 апрел	– Бо мақсади таъмини сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон гуфтушуниди байни тоҷикон оғоз ёфт.
Соли 1994, 5 сентябр	– Ба муносибати 1000-солагии «Шохнома»-и А. Фирдавсӣ дар ш. Душанбе Симпозиуми байналмилалӣ баргузор гардид.
Соли 1994, 6 ноябр	– Дар натиҷаи раёйпурсии умумихалқӣ Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд.
Соли 1994, 6 ноябр	– Эмомалӣ Раҳмон ба тариқи раёйпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид.
Соли 1994, 10 декабр	– Анҷумани якуми Ҳизби Халқӣ-Демократии Тоҷикистон барпо гардид. Соли 2002 ҳизб беш аз 90 ҳазор узв дошт. 18 апрели соли 1998 Эмомалӣ Раҳмон Раиси ҳизб интиҳоб гардид.
Соли 1995	– Ворид намудани рубли тоҷикӣ ба низоми мустақили пули миллӣ, пеш бурдани сиёсати ягонаи пулиро қарзӣ ва асъори Тоҷикистон шароит фароҳам оварда, барои қорӣ намудани пули миллии нав – сомонӣ заминаи зарурӣ гузошт.
Соли 1995, 9 октябр	– Фармони Президенти Ҷумҳурии Эмомалӣ Раҳмон дар хусуси ба деҳқонон ҳудо карда додани 50 ҳазор гектар замин баромад.
Соли 1996, 9 март	– Бо дастгирии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон намоёндогони 30 созмон, ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ «Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон»-ро имзо карданд.
Соли 1996, 23 декабр	– Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо роҳбари Иттиҳоди нерухои муҳолифони тоҷик С.А. Нури дар ш. Маскав созишнома имзо кард, ки тибқи он Комиссияи Оштии Миллӣ таъсис дода шуд.
Соли 1997, 27 май	– Кумитаи қор бо қавонон, вазиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфт.
Соли 1997, 27 июн	– Дар шаҳри Маскав Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон имзо шуд.

Соли 1997, 18 июл	– «Ҳаракати Ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон» таъсис ёфт. Раиси Ҳаракат яқдилона Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон интиҳоб гардид.
Соли 1997, 8 сентябр	– Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Садриддин Айнӣ ва Бобочон Ғафуров бо унвони олии Ватан «Қаҳрамони Тоҷикистон» мушарраф гардонида шуданд.
Соли 1998, 20 март	– Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷоизаи ба номи Исмоили Сомонӣ таъсис дода шуд, ки он ба олимони ҷавони, дар соҳаи илм ва техника қорҳои намоён анҷом дода, супорида мешавад.
Соли 1998, 13 ноябр	– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизбҳои сиёсӣ» қабул гардид.
Соли 1999, 3 август	– Роҳбарияти Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифони тоҷик расман парокандашавии дастаҳои низомии худро эълон намуд.
Соли 1999, моҳи сентябр	– 1100-солагии давлати Сомониён бо тантанаи ҷашн гирифта шуд.
Соли 1999, 30 сентябр	– Дар ҷаласаи XVIII сессияи 54-уми СММ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон раисӣ намуд.
Соли 1999, моҳи ноябр	– Эмомалӣ Раҳмон бори дуюм ба муҳлати 7 сол Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид.
Соли 1999, моҳи декабр	– Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи баланд шудани мавқеи зан дар ҷомеа» баромад.
Соли 1999, 11 декабр	– Қарори Маҷлиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сарфароз гардонидани Эмомалӣ Раҳмон – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» яқдилона қабул гардид.
Соли 2000	– Дар Тоҷикистон 2700-солагии «Авесто» ҷашн гирифта шуд.
Соли 2000	– Корпуси байналмилалӣ сулҳ саҳми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро дар таъмини сулҳ ба назар гирифта, ӯро ба Ҷоизаи байналмилалӣ Сулҳ мушарраф гардонид.
Соли 2000, 26 октябр	– Пули миллӣ – сомонӣ ба муомилот бароварда шуд.
Соли 2001, 7 май	– Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ба Мирзо Турсунзода додани унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон».
Соли 2002, 18 май	– Сокинони Душанбе ба шабакаи компютери ҷаҳоншумули Интернет пайваст гардиданд.
Соли 2003, 13 сентябр	– Бо фармони Президент Эмомалӣ Раҳмон соли 2006 "Соли тамаддуни ориёӣ" эълон гардид.

Соли 2004, 15 июл	– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон” қабул карда шуд.
Соли 2004, моҳи сентябр	– Бо қарори ЮНЕСКО ҷоизаи “Шаҳри Сулҳ” барои солҳои 2002–2003 ба пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон ш. Душанбе супорида шуд.
Соли 2004, 16 октябр	– Президенти Федератсияи Русия Владимир Путин бо сафари расмӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон омад.
Соли 2005, 27 феврал	– Вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати сеюм) интиҳоб гардиданд.
Соли 2005, моҳи апрел	– Бо пешниҳоди Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳар сол ҳафтаи сеюми моҳи апрел дар мамлакат «Рӯзи пойтахт» гузаронида мешавад.
Соли 2005, 16 апрел	– Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
Соли 2005, 9 май	– 60-солагии Ғалаба дар Ҷанги Бузурги Ватании солҳои 1941–1945 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷашн гирифта шуд.
Соли 2005, 23 май	– Рӯзи ҷавонони Тоҷикистон баргузор гардид.
Соли 2005, 30-31 май	– Дар ш. Душанбе конфронси байналмилалӣ баргузор гардид, ки он барномаро оид ба татбиқи Дахсолаи байналмилалии амалиёти «Об – барои ҳаёт» қабул кард.
Соли 2005, моҳи июн	– Созмони ғайридавлатии байналмилалӣ – Федератсияи сулҳу ризоят Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро барои хизматҳои бузургаш ва саҳми арзандаш дар таҳкими сулҳу ризоят ва ҳамкории байни халқҳо бо Мукофоти оӣ – “Медали тилло” сарфароз намуд.
Соли 2005, 14 сентябр	– Дар саммити Созмони Милали Муттаҳид Президент Эмомалӣ Раҳмон суҳанронӣ карда, тақлиф намуд, ки соли 2010-ум дар ш. Душанбе Форуми байналмилалӣ оид ба ҳалли масъалаи оби тоза гузаронида шавад.
Соли 2005, моҳи октябр	– Рӯзи фарҳанги Тоҷикистон ба муносибати 60-солагии ЮНЕСКО дар ш. Париж дар сатҳи дараҷаи баланд гузаронида шуд.
Соли 2005, 22 декабр	– Дар ш. Душанбе ҷаласаи кормандони соҳаи маорифи кишвар баргузор гардида, дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон барномаи минбаъдаи рушди ин соҳа пешниҳод шуд.

Соли 2005	– Тоҷикистон дар 10 давлати дунё барои таҳсили шахрвандон квота дошта, 2500 нафар чавон дар донишгоҳҳои Федератсияи Русия, Амрико, Чопон, Канада, Туркия, Чин, Украина, Ҳиндустон, Австралия, Миср ва ғайра таҳсил мекарданд.
Соли 2005	– Созмони Милали Муттаҳид фароҳам омадани вазъияти оромӣ ва созандагии Ҷумҳурии Сохибистиклоли Тоҷикистонро ба назар гирифта, дар катори ҳашт давлати ҷаҳон онро ба узвияти Барномаи рушди ҳазорсола дохил намуд. Ҳоло СММ баҳри рушди ҳаёти фарҳангии иқтисодӣ, иҷтимоӣ хусусан, сохт-мони роҳҳо, мактабу табоатхонаҳо, истифодаи захираҳои оби ва беҳтар намудани сифати маҳсулоти кишоварзӣ кумаки амалӣ мерасонад.
Соли 2006, 27 июн	– Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Нусратулло Махсум (Лутфуллоев Нусратулло) ва Шириншоҳ Шохтемур бо унвони олии Ватан «Кахрамони Тоҷикистон» мушарраф гардонида шуданд.
Соли 2006, сентябр	– Таҷлили ҷашнҳои 15-солагии Истиклолияти давлатии Тоҷикистон, Соли бузургдошти тамаддуни ориёӣ ва 2700-солагии шаҳри бостонии Қӯлоб.
Соли 2006	– Дар ҷумҳурӣ ба маблағи 4559,9 миллион сомонӣ маҳсулоти саноатӣ истеҳсол шуд.
Соли 2007, 10 январ	– Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ташкили Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон интишор ёфт.
Соли 2007, 12 май	– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид.
Соли 2007, 24 май	– Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Ҷаласаи умумиҷумҳуриявӣ доир ба танзими расму оинҳои миллӣ ва анъанаву маросимҳо.
Соли 2007	– Бори аввал дар таърих пайкараи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ дар шабакаи ҷаҳонии Интернет ҷой дода шуд.
Соли 2007, 16 октябр	– Дар Қасри Арбоби шаҳри Хучанд бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон маҷлиси ботантана бахшида ба 15-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барпо шуд.
Соли 2008, 7 март	– Паёми табрикии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Иди бонувон – 8 Март.
Соли 2008, 19 март	– Дар пойтахти мамлакат ш. Душанбе ҷаласа бо аҳли зиёи Тоҷикистон баргузор гардид.

Соли 2008, 25 июл	– Дар шаҳри Душанбе чаласаи Шӯрои вазирони корҳои хориҷии давлатҳои узви Созмони Ҳамкории Шанхай оғоз шуд.
Соли 2008, 6 сентябр	– Дар шаҳри Душанбе Симпозиуми байналмилалӣ илмӣ ба муносибати 1150-солагии Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ баргузор гардид.
Соли 2008, 8 сентябр	– Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронии худ ба муносибати 17-солагии Истиклоли кишвар чунин қайд намуд: «Мо ифтихори хосса дорем, ки бунёдгузори бузургтарин ва бонуфузтарин мазҳаб дар дини мубини ислом, фарзанди халқи тоҷик Имом Абуҳанифа Нуъмон ибни Собит маъруф ба номи Имоми Аъзам мебошад... Мазҳаби Абуҳанифа ҳам таърихан ва ҳам амалан омили муҳими ваҳдати умуминсонӣ, ҳифзи субот ва амнияти низомии ҷамъиятӣ аст. Ба ақидаи ӯ ягонагии мақсад, ягонагии гуфтор ва ягонагии кирдори аҳли ҷомеа шартӣ баҳо ва ҳастии ҳар як миллат мебошад».
Соли 2009, 24 ноябр	– Бори аввал дар ҷумҳурӣ Рӯзи Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷашн гирифта шуд.
Соли 2009, 29 ноябр	– Ба тӯфайли ба қор даромадани ҳатти 500-киловатаи «Чануб-Шимол» бори аввал дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шабакаҳои барқии вилояти Сӯғд бо марказ ва ҷануби кишвар пайваст гардида, шабакаи ягонаи энергетикӣ дар мамлакат ба амал омад.
Соли 2010, 6 январ	– Шаҳрвандони кишвар ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро барои бо қувваю неруи шаҳрвандони мамлакат бунёд намудани Неругоҳи барқи обии Роғун ҷонибдорӣ карда, ба харидорӣ сахмияҳои ин иншоот шуруъ намуданд. Маъракаи харидорӣ ин сахмияҳо низ аз ҷониби ҷамаи ҳизбҳои сиёсӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятии Тоҷикистон дастгирӣ ёфт.
Соли 2010, 8 июн	– Намояндагони 70 кишвар ва 65 созмони байналмилалӣ ба Тоҷикистон ташриф оварда, дар Конфронси байналмилалӣ бахшида ба татбиқи амалии тадбирҳои Даҳсолаи байналмилалӣ амалиёти «Об барои ҳаёт», ки дар Кохи Борбади шаҳри Душанбе барпо гардид, иштирок намуданд. Дар конфронс Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон суҳанронӣ кард.
Соли 2010	– Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2010-ро «Соли маориф ва фарҳанги техникаӣ» эълон намуд.
Соли 2010, 1 сентябр	– Рӯзи дониш ва сулҳ бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон баргузор гардид.

Соли 2010	– Бо пош хӯрдани ИҚШС ва ташкил ёфтани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон дар мамлакат сохтори бисёрҳизбӣ ба амал омад. Ҳоло 7 ҳизби сиёсӣ–Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон, Ҳизби Сотсиалистии Тоҷикистон, Ҳизби Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Сотсиал-Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Ислохоти Иқтисодии Тоҷикистон, Ҳизби Аграрии Тоҷикистон фаъолият мекунанд.
Соли 2010, 6 сентябр	– Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи тадбирҳои тақвият додани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони муассисаю ташкилотҳои бучетӣ, андозаи нафақаҳо ва стипендия» эълон гардид.
Соли 2011	– Тайи даҳ соли охир шумораи аҳолии камбизоат 30 дарсад кам шуда, зиндагии қариб 2 миллион нафар аҳолии кишвар рӯ ба беҳбудӣ овардааст. Барои ҳифзи иҷтимоии бошандагони хона-интернатҳои маъюбону ятимон ва пиронсолони бесаробонмонда аз бучети давлатӣ 13 миллион сомонӣ ҷудо гардида, аз ин миқдор ба ҳар як нафар дар як сол 8600 сомонӣ рост меояд.
Соли 2012	– Дар ҷумҳурӣ 404 рӯнома ва маҷалла нашр шуда, 160-тоашон давлатӣ мебошанд. Дар баробари 16 барномаи радио ва телевизиони давлатӣ барномаҳои 28 радио ва телевизиони ғайридавлатӣ низ паҳш мегарданд.
Соли 2012, январ	– Ҷумҳурии Тоҷикистон бо 130 мамлақати дунё муносибатҳои сиёсӣю иқтисодӣ ва дипломатӣ дорад.
Соли 2012, 27 октябр	– Орзуи ҳазорсолаи миллати тамаддунофари тоҷик ҷомаи амал пӯшид. Ба қор даромадани нақби Шаҳристон.
Соли 2012, 10 декабр	– Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон узви Созмони Умумиҷаҳонии Савдо гардид.
Соли 2013, 16 ноябр	– Суҳанронии Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи якҷояи Маҷлиси Миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муносибати савгандёкунии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.
Соли 2013	– Дар шаҳри Душанбе бинои нави Муассисаи давлатии «Маркази миллии тестӣ» ба қор даромад.
Соли 2013, 16 декабр	– Ҷаласаи якҷояи ғайринавбатии Маҷлиси Миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, даъвати чорум, ҳайати нави Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро тасдиқ намуд.

Соли 2014, феврал	– Баҳри мустаҳкам намудани дӯстии байни мамлакатҳои ҷаҳон, рушди робитаҳои фарҳангӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон низ саҳми арзандаи худро мегузорад. Дар ин бора иштироки варзишгарони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бозиҳои зимистонаи Олимпиадаи байналмилалӣ варзишгарон, ки аз 7-ум то 23 феввали соли 2014 дар сарзамини Сочи Федератсияи Русия баргузор гардида буд, шаҳодат медиҳад.
Соли 2014, 3 сентябр	– Бо иштироки Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон терминали нави фурудгоҳи байналмилалӣ Душанбе ифтихо гардид.
Соли 2014, 11-13 сентябр	– Дар ш. Душанбе ҷаласаи навбатии Созмони Ҳамкориҳои Шанхай барпо гардид.
Соли 2015, 3 феврал	– Фармони Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон "Дар бораи "Соли оила"" эълон намудани соли 2015.
Соли 2015, март	– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ҳифзи ҳуқуқҳои кӯдак". 28 марти соли 2015.
Соли 2015, 12 апрел	– Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Форуми умумиҷаҳонӣ оид ба масъалаҳои об. Корея, 12 апрел соли 2015. 14 апрели соли 2015.
Соли 2015, июн	– Дар ш. Душанбе 9-10 июни соли 2015 дар сатҳи баланд Конференсияи байналмилалӣ бахшида ба масъалаи глобалӣ "Даҳсолаи амалиёти об барои ҳаёт" (с. 2005-2015) барпо гардид, ки дар қори он намоёндагони зиёде аз давлатҳои хориҷӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ ширкат варзиданд.
Соли 2015, июн	– Варзишгарони тоҷик дар мусобиқаи байналмилалӣ оид ба бокс барои гиромидошти ёди Қаҳрамони Иттиҳоди Шӯравӣ Сағдат Нурмагамбетов, ки дар шаҳри Алмаатои Қазоқистон баргузор гардид, се медал ба даст оварданд. Варзишгари тоҷик Анвар Юнусов дар вазни 60 килограмм соҳиби медали тилло, Ҷаҳон Қурбонов (то 91 кг) ва Наврӯз Ҷафоев (то 81 кг) соҳиби медалҳои биринҷӣ шуданд.
Соли 2015, 12-13 август	– Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти миёнаи касбӣ» қабул гардид.
Соли 2015, 1 сентябр	– Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, бахшида ба Рӯзи дониш ва 70-солагии таъсиси Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ.

Соли 2015, 8 сентябр	– Дар табрикномаи Президенти Федератсияи Русия Владимир Путин ба муносибати чашни милли – 24-умин солгарди Рӯзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, чунин омадааст: «Муносибати Тоҷикистону Русия дар рӯҳияи шарикии стратегӣ ва иттифоқчиғ босуръат рушд мекунад. Ҳамкорию мо дар доираи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, СААД, СҶШ ва дигар сохторҳои бисёрҷониба самараи хуб медиҳад».
Соли 2015, 18 октябр	–Суҳанронии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон дар маросими ифтитоҳи Қасри фарҳанги ноҳияи Айнӣ ва мулоқот бо сокинони ноҳия ба ифтихори чашни 150-солагии Нақибхон Туграли Аҳрорӣ.
Соли 2015, 12 ноябр	– Баррасии масъалаҳои вобаста ба рушди минбаъдаи муносиботи дӯстӣ ва ҳамкорию ду кишвар нахуст дар мулоқоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Сарвазирӣ Ҷумҳурии Ислонии Покистон Муҳаммад Навоз Шариф оғоз гашт.
Соли 2015, 24 ноябр	– Паёми табрикии Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи Парчами давлатӣ.
Соли 2015, 9 декабр	– Вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати милли – Пешвои миллат» қарор қабул карданд.
Соли 2015, 12 декабр	– Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар шаҳри Ашқободи Ҷумҳурии Туркменистон дар Конфронси байналмилалӣ «Сиесати бетарафӣ: ҳамкорию байналмилалӣ баҳри сулҳ, амният ва рушд» иштирок ва суҳанронӣ кард.
Соли 2016, 20 январ	– Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомали Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
Соли 2016 22 майи	Райпурсии умумихалқӣ оид ба "Тағйиру иловаҳо ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон".

ЛУҒАТНОМАИ МУХТАСАРИ ТАҒРИХӢ

Анархизм – калимаи юнонӣ буда, маънояш беҳокимиятӣ мебошад. Равияи чамъиятӣ-сиёсии майдабуржуазӣ буда, дар солҳои 40–70-уми асри XIX ба вучуд омадааст. Асосгузори равия Шмидт, Прудон, Кропоткин мебошанд. Онҳо муқобили марксизм ва ҳама гуна ҳокимият, давлат баромад намуда, хоҷагиҳои майдаи деҳқонро ба истехсолоти калон муқобил мегузошанд.

Аристократия – калимаи юнонӣ буда, маънояш ҳокимияти ашрофон мебошад.

Артелҳо – шакли муфиди хоҷагии коллективӣ буда, дар онҳо заминаҳои корам, олоти меҳнат, ҳайвоноти корӣ, чамъиятӣ гардонида шуда, дар айни замон манзил, замини наздиҳавлигӣ, ҳайвоноту паррандаҳои хонагӣ ва ғайра моликияти хусусии аъзоёнаш боқӣ мемонанд.

Бозсозӣ – дар чамъияти Шӯравӣ аз моҳи апрели соли 1985 сар шудааст. Чӣ тавре маълум аст, пленуми апрелии (с. 1985) Кумитаи Марказӣ таҳти сарвари собиқ котиби генералии ХКШ М.С. Горбачёв бори аввал изҳор намуд, ки дар мамлакат азнавсозии чамъияти сотсиалистӣ ба амал оварда мешавад. Мақсади бозсозӣ иборат аз хотима додан ба ҳолати қарахтӣ дар мамлакат; баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар истехсолот ва қонеъ гардонидани талаботи рӯзафзуни мардуми Шӯравӣ; барҳам додани боқимондаҳои сохтори роҳбарии фармонфармоёнаи маъмури ва минбаъд рушд додани раванди демократикунонии ҳаёти чамъиятӣ буд.

Ҳамин тавр, бозсозӣ мебоист чамъияти сотсиалистиро тақмил дода, камбудӣ ва мушкилиҳое, ки садди роҳи он мешуданд барҳам меод, вале бо барҳам хӯрдани ИЧШС ва ташкил ёфтани давлатҳои мустақил хусусияти бозсозӣ тағйир ёфт. Ҳоло дар баъзе аз ҷумҳуриҳои собиқ ИЧШС сухан дар бораи азнавсозии сохтори сотсиалистӣ нафта, баръакс, роҳи инкишофи ғайрисотсиалистӣ пеш гирифта шудааст. Дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд шудааст, ки ҷумҳурии мо давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад.

Буржуазия – синфи ҳукмрони ҷомеаи капиталистӣ буда, соҳиби воситаҳои истехсолот ва истисморкунандаи меҳнати киро аст.

Бухрон – вазъи мураккабест, ки дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба амал меояд. Бухрон метавонад як соҳаро фаро гирад (масалан, бухрони иқтисодии ҷаҳони капиталистӣ дар охири солҳои 20-уми асри XX). Агар дар мамлакат вазъи мураккаб якбора бисёр соҳаҳои ҷамъиятӣ (иқтисодиёт, сиёсат, маънавият)-ро дар бар гирад, он гоҳ чунин вазъро бухрони умумӣ меноманд. Ба ин вазъи ниҳоят мураккаби Ҷумҳурии Тоҷикистон дар аввали солҳои 90-уми асри XX мисол шуда метавонад.

Бучет – (аз англисӣ – ҳалта) даромаду хароҷот буда, ба як муддати муайян пешбини карда мешавад. Бучет метавонад дар миқёси давлат, корхонаю муассисаҳо, ташкилотҳо ва ҳатто оила-ву шахсони алоҳида низ муқаррар гардад.

Бюрократия – (аз калимаи фаронсагии бюро–идора ва юнонӣ – кратос – қувва, ҳокимият) ҳокимияти идоравӣ. Сохтори идораи давлатӣ, ки ҳокимият амалан дар ихтиёри мансабдорон мебошад. Бюрократия дорои хусусиятҳои хос аст: ба амал омадани расмиатчиғӣ ва роҳ додан ба худсарӣ.

Бюрократизм воқеаи таърихӣ буда, ҳанӯз аз давраи пайдоиши давлатҳои ғуломдорӣ маълум аст. Сарфи назар аз сохтори иҷтимоию сиёсӣ, бюрократизм ба амал меояд. Воситаи асосии мубориза бар зидди бюрократизм рушди ҳаматарафаи демократия ва ба қори идоракунии давлатӣ васеъ ҷалб намудани омма, дар асоси инкишофи ошкорбаёнӣ васеъ ба роҳ мондани танқид ва худтанқидкунии объективона мебошад.

Вазъияти ҳарбӣ – ҳангоми ба амал омадани вазъияти маҳсус (ҷанг, офати табиӣ ва ғайра) дар мамлакат ё дар маҳалҳои алоҳида аз ҷониби органи олии давлатӣ қорӣ карда мешавад.

Ваҳдат – 1. Дар фаҳмиши динӣ эътиқод ба ягонагии Худо аст. 2. Ба маънои иҷтимоӣ, сиёсӣ ягонагӣ, як будан ва аз як гиребон сар баровардани мардум. Ваҳдати миллӣ омили муҳими пешравӣ, рушди ҳаматарафаи ҷомеа мебошад, вале ваҳдати миллӣ худ аз худ ба амал намеояд. Барои таъмини ваҳдат, пеш аз ҳама, ба омилҳои зерин диққат додан зарур аст: ба пояи илмӣ баланд бардоштани нақши воситаҳои ахбор, матбуоти даврӣ, идораҳои фарҳангӣ-маърифатӣ, бо дар назардошти суннатҳои миллӣ тартиб додани барномаи қори тарбиявӣ, хусусан бо насли наврас ва таъмини иҷрои концепсияи миллии маорифи халқ.

Вақф – (арабӣ – таваккуф, ист, сукунат) – давлат ва ашхосҳои алоҳида молу мулкро баҳри манфиати дин ба масҷид, мадраса ва ғайра месупоранд, ки ин боигарӣ дар навбати худ мустаҳкамшавии идораҳои диниро таъмин мекард. Вақф дар замони Ҳокимияти Шӯравӣ амалан барҳам хӯрда буд.

Волюнтаризм – чараёни иртиҷоии идеалистӣ, ки иродаро ҳамчун асоси ҳақиқат ва ҳамаи мавҷудот мешуморад.

Демократия – (юнонӣ – демос –халқ, кратос–ҳокимият) дар таърих ду шакл дорад, яъне аз демократияи ғайрисиёсӣ ва сиёсӣ иборат мебошад. Ба ғайр аз сохти ҷамоаи ибтидоӣ демократия хусусияти синфӣ дошта, шакли сиёсии ҳокимияти синфҳои ҳукмрон мебошад. Демократия дорои хусусиятҳои зерин мебошад: озодӣ ва баробарии шахрвандон; вучуд доштани интиҳоби сохтори давлатӣ; эътироф намудани усули тобеияти ақаллият ба аксарият ва ғайра.

Дар қарни ХХ демократияи сотсиалистӣ ва буржуазӣ вучуд дошт, ки онҳо аз ҳамдигар бақуллӣ фарқ мекарданд. Дар ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ, инчунин демократияи дохилиҳизбӣ ва созмонӣ вучуд дорад.

Депортатсия – бадарға, хориҷ рондан, пеш кардани шахс. Шаҳрванди мамлакати хориҷ ба ватанаш фиристода мешавад.

Забони тоҷикӣ – дар моддаи 2-юми Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон навишта шудааст, ки забони тоҷикӣ забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Доир ба таърихи забони тоҷикӣ дар «Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ» (Душанбе, 2006., с.7) чунин омадааст:... Забони тоҷикӣ ба гурӯҳи эронии хонаводаи забонҳои хиндуаврупой мутааллиқ буда, мутобиқи осори хаттии маҳфуз аз давраҳои гуногун, таърихи он ба се давраи умда – давраҳои бостон, миёна ва нав бахш мегардад, ки ҳар кадоми ин давраҳо дорои суннати махсуси хаттӣ мебошанд. Осори давраҳои таърихии забони тоҷикӣ марҳалаҳои ташаккул ва таҳаввули ин забонро бо чандин навъи алифбо дарҷ менамоянд. Давраи нави таърихи забони тоҷикӣ бо расмулхатти арабӣ аз асрҳои VIII–IX оғоз гардида ва он яке аз давраҳои муҳим дар ташаккули луғоту истилоҳоти ин забон ба шумор меравад. Шакли навишторӣ ва ё адабии забони тоҷикӣ дар ин давра бо номҳои порсӣ, форсӣ, дарӣ, порсии дарӣ ва ё форсии дарӣ маъруф аст. Ҳамчунон ки аз хусусиятҳои луғавии осори он замон бар

меояд, сарзамини ташаккули забони дарӣ минтақаҳои шарқӣ ва ё сарзамини таърихи Хуросону Мовароуннаҳр мебошад. Дар натиҷаи таъсиси давлатдориҳои мустақил аз ҷониби ҳокимони маҳаллӣ дар асрҳои IX–X барои шаклгирӣ ва рушди забони адабӣ дар ин сарзамин заминаҳои воқеӣ фароҳам гардида, аз он давра ва баъд бо ин забон осори фаровони адабӣ, илмӣ ва таърихӣ офарида мешавад, ки он дар таърихи забони дарӣ бесобиқа мебошад. Ҳамин тавр, забони дарӣ ва ё тоҷикӣ дар Хуросону Мовароуннаҳр дар қорҳои идории давлатҳои маҳаллӣ бар ивази забони арабӣ мавриди истифода қарор гирифта ва ҳамзамон, дар минтақаҳои дигар низ густариш пайдо мекунад.

Шаклгирии забони дарӣ ва ё тоҷикӣ дар асоси лаҳҷаҳо ва забонҳои маҳаллӣ аз замони Тоҳириён ва Саффорӣён оғоз гардида, дар замони Сомониён ба марҳалаи рушди адабии худ мерасад..."

Инфилатсия – паст рафтани қобилияти харидорӣ ва беқурбшавии пул дар натиҷаи зиёд баровардани он ва ғайри кофӣ будани молҳои истеъмолӣ мебошад.

Иттифоқи Ленинии Комунистии Ҷавонони Тоҷикистон – ташкилоти оммавии ҷамъиятию сиёсии ҷавонон, қисми таркибӣ ва яке аз отрядҳои пешсафи ВЛКСМ. Комсомоли Тоҷикистон дар асоси принципҳои ленинии ғоявию ташкилии созмонҳои ҷавонон ба вучуд омадааст.

Дар Тоҷикистон ячейкаҳои комсомолӣ соли 1918 дар ноҳияҳои шимол, дар марказ ва ҷануби Тоҷикистон, баъди сарнагун шудани аморати Бухоро ба вучуд омаданд. Ячейкаҳои аввалини комсомолӣ дар Помир соли 1923 ташкил ёфтаанд.

27 октябри соли 1925 дар Душанбе Конфронси якуми Комсомоли Тоҷикистон барпо гардид, ки он ҳамчун рӯзи ташкилҳои Комсомоли Тоҷикистон ҳисоб меёбад.

Ноябри соли 1930 Анҷумани якуми Комсомоли Тоҷикистон Иттифоқи Ленинии Комунистии Ҷавонони Тоҷикистонро таъсис дод. Солҳои 90-ум дар ҷумҳурӣ якҷанд созмонҳои нав, аз ҷумла Иттифоқи Ҷавонони Тоҷикистон таъсис ёфт.

Иттиҳодияҳои ҷамъиятии занон – дар Тоҷикистон дар раванди демократикунони ҷомеа ва гузариш ба иқтисоди бозоргонӣ таъсис ёфтанд. Соли 1998 ба зиёда аз 40 ширкат ва 20 иттиҳодия

чамбиятӣ бонувон сарварӣ карда, дар рушди Тоҷикистони соҳибистиклол саҳмгузор буданд.

Иттифокҳои касабии Тоҷикистон – бори аввал дар Хучанд моҳи марти соли 1917 ташкил ёфтааст. Соли 1925 Бюрои ташкилии иттифокҳои касабии ҶМШС Тоҷикистон барпо гардид. Иттифокҳои касабии Тоҷикистон дар Анҷумани 1-уми Умумиточикистони иттифокҳои касоба, ки моҳи апрели соли 1926 барпо гардида буд, ташкил ёфтааст.

Капитализм – форматсияи чамбиятӣ-иқтисодие, ки асосашро моликияти хусусӣ будани воситаҳои истеҳсолот ва истисмори меҳнати киро аз тарафи капитал ташкил медиҳад.

Консерватизм – (аз лотинӣ, фаронсавӣ – маҳфуз медорам, муҳофизат менамоем) эътиқод доштан ба ҳама чизи кӯҳнашуда; кӯшиш ва мубориза оид ба нигоҳ доштани тартиботи кӯҳна; муқобилат ба чизи наву пешқадам дар ҳаёти чамбиятӣ, илмӣ, адабӣ, санъат, техника ва ғайраҳо.

Конфедератсия – (лотинӣ – иттифок, иттиҳодия), шакли сохтори давлатӣ; гурӯҳи давлатҳои, ки ба конфедератсия дохил гардидаанд, пурра истиқлолияти худро нигоҳ медоранд (сохтори миллӣ – давлатиашон боқӣ мемонад). Танҳо барои равобит ва ҳалли масъалаҳои муҳим сохтори махсус барпо мекунад. Масалан, ҳамкорӣ дар соҳаи ҳарбӣ, сиёсати беруна ва ғайра.

Конфронтатсия – (фаронсавӣ – муқовимат кардан) – муқобилгузорӣ, бархӯрдани сохторҳои иҷтимоӣ, манфиатҳои синфӣ, принсипҳои ғоявӣ-сиёсӣ, масалан, муқобилгузории сиёсӣ, муқобилгузории ҳарбӣ бо муқобилгузории ақидаҳои оқоштагӣ.

Кооператсия – шакли ташкили истеҳсолот ва меҳнат, ки асосашро моликияти умумии аъзоёнаш, робитаи корхонаҳои, ки бо истеҳсоли якҷоя машғуланд, ташкил медиҳад.

Коррупсия – аз тарафи шахсони вазифадор ҷинояткорона истифода намудани ҳуқуқ ва шароитҳои барояшон додашуда баҳри сарватманд шудани худ.

Кумитаи қор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон – аз моҳи июли соли 1991 то ба ҳол ҷаъолият мекунад. Дар низомномаи он омадааст: «Кумита ба манзури баланд бардоштани мақоми иҷтимоии зан дар чамбият, фароҳам овардани имкониятҳои баробар барои амалӣ гардидани манфиатҳои

эшон, ҳалли масъалаҳои оила ва ҳифзи модару кӯдак таъсис гардида, дар фаъолияти худ тобеи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад».

Миллат – калимаи арабӣ буда, маънояш қабила, халқ мебошад. Миллат ин умумияти таърихии одамон буда, дар асоси ягонагии ҳаёти иқтисодӣ, забон, марз, хусусиятҳои ҳаёти фарҳангӣ ва шуур ташаккул меёбад.

Мустамлика – мамлакат ё худудеро меноманд, ки дар зери ҳокимияти хоричӣ (метрополия) буда, наметавонад мустақилона масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоиашро ҳал намояд. Мустамликаҳо барои мустамликадорон чун манбаи ашёи хом, қувваи арзони корӣ ва бозори мол хизмат мекарданд.

Дар асри XX дар ҷаҳон сиёсате ташаккул ёфт, ки онро сиёсати мустамликадорӣ меномиданд. Дар асоси ин сиёсат гурӯҳи мамлакатҳои пешрафтӣ капиталистӣ дар натиҷаи истифодаи қувваи ҳарбӣ ва фишангҳои иқтисодӣ давлатҳои сусттараққикардари бераҳмона истисмор мекарданд. Вале дар натиҷаи муборизаи миллӣ-озодихоҳӣ сиёсати мустамликадорӣ барҳам дода шуд. Мутаассифона, алҳол мамлакатҳои ҳастанд, ки истиқлолияти худро эълон карда бошанд ҳам, аз ҷиҳати ҳаёти иқтисодӣ ба давлатҳои бузурги дунёи капиталистӣ вобаста мебошанд.

Ҳизби коммунистии Тоҷикистон – то соли 1991 чун қисми таркибии ҲКИШ амал мекард. Ҳоло дар ҷумҳурӣ Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон вучуд дорад. Ташкилотҳои аввалини болшевикӣ дар охири солҳои 1917 – ибтидои 1918 дар ноҳияҳои шимолии Тоҷикистон ташкил ёфта буданд. Дар ин қор саҳми болшевикон: Е.А.Иванитский, К.А. Жданов, А. Раҳимов, Ҷ.Зокиров, Ҳ.Усмонов ва дигарон қалон аст. Баъди сарнагун шудани аморати Бухоро (1920) дар Тоҷикистони Марказӣ ва Ҷанубӣ аввалин ташкилотҳои ҳизбӣ барпо гардиданд. 6–15-уми июни соли 1930 дар Душанбе Анҷумани якуми муассисони ҲК (б) Тоҷикистон барпо гардид. Анҷуман ҲК (б) Тоҷикистонро ба расмият дароварда, ташкилотҳои роҳбарикунандаро интихоб намуд.

Парламент дар Ҷумҳурии Тоҷикистон – тибқи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси Олӣ ном дошта, аз ду Маҷлис – Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон иборат аст.

Мувофиқи моддаи 48-уми Конститутсияи Ҷумҳурии

Тоҷикистон муҳлати ваколати Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намо-
яндагон 5 сол аст. Маҷлиси миллӣ аз 33 вакил ва Маҷлиси намо-
яндагон аз 63 вакил иборат аст. Муҳлати ваколати Маҷлиси Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон 5 сол мебошад.

Президент – (лотинӣ – сарвар, сардор). 1. Дар як қатор
давлатҳои ҷаҳон дар асоси нишондоди конститутсияшон пре-
зидент интиҳоб карда мешавад. Баъди соҳибистиклол гардидани
кишварамон сохтори президентӣ дар Тоҷикистон низ ҷорӣ
шуд. Президентҳои аввалини Ҷумҳурии Тоҷикистон: Қаҳҳор
Маҳкамов, Раҳмон Набиев, Эмомалӣ Раҳмон мебошанд. 2. Баъзе
ташкilotҳои байналмилалӣ ва муассисаҳои ҷамъиятию илмӣ низ
вазифаи президентро муайян карданд. Масалан, дар Академияи
миллии илмҳои Тоҷикистон мувофиқи низомномаи қабулшуда
президентро интиҳоб менамоянд.

Рамзҳои давлатии Тоҷикистон – пас аз соҳибистиклол гар-
дидани Тоҷикистон рамзҳои он – Парчам, Нишон ва Суруди
миллӣ бо тағйири иловаҳо аз нав қабул шуданд (Ниг. ба китоби
“Маҷлиси Олии (Парламенти)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон”. Санкт-
Петербург, 1998.-С.51,53).

Парчами давлатии Тоҷикистон – Парчами давлатии
Тоҷикистон рамзи Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон,
иттиҳоди вайроннашавандаи коргару деҳқон ва зиёӣён, дӯстию
бародарии ҳамаи миллатҳои сокини ҷумҳурӣ мебошад. Парчами
давлатии Тоҷикистон матои росткунҷаест, ки аз се раҳи рангаи
уфуқӣ иборат аст: раҳи боло ранги сурх дошта, паҳнои он бо раҳи
поёни сабз баробар мебошад, раҳи сафеди мобайнӣ якуним ба-
робари паҳнои ҳар яке аз раҳҳои ранга аст. Рӯи раҳи сафед, дар
мобайни парчам бо зарҳал рамзи тоҷ ва болои он ҳафт ситора дар
шакли нимдоира кашида шудаанд... Мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии
Тоҷикистон аз 3 ноябри соли 2009 «Дар бораи рӯзҳои ид» ҳар сол
24 ноябр Рӯзи Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷашн ги-
рифта мешавад.

Нишони давлатии Тоҷикистон – Он рамзи Истиклолияти дав-
латии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳоди вайроннашавандаи кор-
гару деҳқон ва зиёӣён, дӯстию бародарии тамоми халқҳои сокини
ҷумҳурӣ мебошад.

Нишони давлатии Тоҷикистон аз тасвири тоҷ ва ҳафт сито-
раи дар шакли нимдоира ҷойгиршуда дар партави нурҳои офтоби

аз паси кӯҳхо бароянда иборат буда, атрофашро аз тарафи рост хӯшаҳои гандум ва аз тарафи чап шоҳаҳои пахтаи шукуфон ихота кардаанд. Болои чанбара бо тасмаи сераха печонда, хошиябандӣ шуда, дар қисми поён рӯйи курсӣ китоби боз ҷойгир шудааст.

Суруди Миллии Тоҷикистон. Шеърӣ Гулназар Келдӣ, оҳанги Сулаймон Юдаков.

Созмони милали муттаҳид (СММ). Бо мақсади нигоҳдоштани сулҳ дар рӯйи замин ва рушди робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ дар байни мамлакатҳои ҷаҳон ташкил карда шудааст. Оинномаи СММ 26-уми июни соли 1945 қабул гардида, 25-уми октябри ҳамон сол ба ҳукми қонун даромад. СММ чун созмони байналмилалӣ аз сохтори зерин иборат аст: Маҷмаи Умумӣ) Шӯрои Амният, Шӯрои иқтисодӣ-иҷтимоӣ; Шӯро доир ба вазоят, Суди байналмилалӣ ва Котибот. Идораи СММ дар шаҳри Нью-Йорк воқеъ аст.

Сотсиализм – аз рӯйи назарияи марксистӣ давраи аввали форматсияи коммунистӣ буда, дар рафти он моликияти хусусӣ бекор карда шуда, моликияти ҷамъиятӣ будани воситаҳои истеҳсолот ва адолати иҷтимоӣ, дараҷаи баланди некуахлоқии халқро мақсад ва вазифаи асосии худ медонад.

Тоталитарӣ – аз лотинӣ – ҳама, пурра, комил. 1. Яке аз шаклҳои давлати буржуазӣ-авторитарӣ (давлати тоталитарӣ), ки ҳаёти мамлакатро ба зерин назорати худ мегирад; 2. Равияи афкори сиёсии буржуазӣ, ки авторитаризм (дӯстдори ҳукмравой, ба гузаронидани нуфузу эътибори худ кӯшишкунанда; ҳукмраво)-ро дуруст мешуморад. Аз давраҳои саршавии «чанги сард» нисбат ба давлатҳои сотсиалистӣ мафҳуми тоталитарӣ истифода бурда мешуд ва гӯё дар ин давлатҳо демократия ва озодӣ вучуд надошта бошад.

Фашизм – (аз калимаи италиявӣ) ҳокимияти террористӣ, иртиҷой буда, дар ҷамъияти капиталистӣ ба вучуд омадааст. Бори аввал фашизм дар Италия (1919), Лаҳистон (1926) ва дар Олмон (1933) ба вучуд омада буд. Дар мавриди пойдор шудани сохтори фашистӣ дар дохили мамлакат нормаҳои демократӣ барҳам меҳӯрданд. Фашизм барои ба даст даровардани нақшаҳои сиёҳи худ ба ҷанг тайёрӣ дида, сиёсати инсонбадбинӣ, расизм ва шовинистиро пеш мегирад. Он ба инсоният бадбахтӣ меорад, ки инро

мардуми ҷаҳон дар мисоли Олмони фашистӣ равшан мушохида карданд.

Фраксия – гурӯҳ. Дар таърихи ҳизбҳо ин гурӯҳи аъзоёне, ки бо роҳи умумии ҳизб зид мебошанд, бахусус фраксияи парламентӣ. Дар Маҷлиси Намояндагони Маҷлисии Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳизбҳои зерин фраксияҳои худро доштанд: Ҳизбии Халқии Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон.

Ҳизбҳои сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Мутобиқи моддаи 8, 28 Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷумҳурӣ ҳизбҳои зерини сиёсӣ фаъолият мекунанд: Ҳизби Халқии Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон, Ҳизби Демократии Тоҷикистон, Ҳизби Ислоҳоти Иқтисодии Тоҷикистон, Ҳизби Аграрии Тоҷикистон, Ҳизби Сотсиалистии Тоҷикистон, Ҳизби Сотсиал-Демократии Тоҷикистон.

Ҷазодихии сиёсӣ дар Тоҷикистон. Он асосан дар солҳои 30–40-ум гузаштааст. Дар натиҷа бисёр ходимон ва фаъолони ҳизбу давлати Тоҷикистон бегуноҳ қатл, ҳабс ва бадарға шудаанд. Дар байни онҳо: Н.Махсум, А.Раҳимбоев, Ш.Шоҳтемур, С.К. Шадунс, А.Т. Федин, И. Исмоилов, Ч. Имомов, А. Мавлонбеков ва дигарон буданд. Ба туфайли рушди демократия ва такмили ҷамъияти шӯравӣ раванди сафедкунӣ ва баргардонидани номи неки онҳо сар шуд.

Шариат – (арабӣ – қонун, ҳукм) маҷмӯи қонунҳои динӣ, меъёрҳои ахлоқӣ ва ҷиноӣ мебошад. Сарчашмаи асосии шариат китоби Қуръон мебошад. Аҳкоми шариатро ба гурӯҳҳои зерин – ахлоқи динӣ ва ҳуқуқӣ ҷудо кардан мумкин аст. Ахлоқи динӣ аз калимаи шаҳодат, намоз, рӯза, закот ва ҳаҷ иборат аст. Дар маънои ҳуқуқии шариат ҳуқуқ ба молу мулк, мерос, муносибатҳои оилавӣ, кафолати шаҳрвандон ва ғайра дохил мешавад.

То Инқилоби Октябр дар Осиеи Марказӣ аҳкоми шариат ҷорӣ буд. Баъд аз барқароршавии Ҳокимияти Шӯравӣ ба ҷойи шариат қонунҳои нави сотсиалистӣ амал мекарданд.

«**Шӯрои амният**» – яке аз мақомоти муҳимми доимоамалкунандаи Созмони Милали Муттаҳид мебошад. Вазифаи Шӯро пайдор намудани сулҳу амният дар ҷаҳон аст. Шӯрои амният 15 узв дошта, 5 узви он – ИМА, Британияи Кабир, Фаронса, Чин ва Русия аъзоёни доимӣ мебошанд.

МУНДАРИЧА

Сарсухан	3
----------------	---

ФАСЛИ ЯКУМ

ТОЧИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 1945-1990

БОБИ 1

ТОЧИКИСТОН ДАР ДАВРАИ БАРҚАРОРКУНИИ ХОҶАГИИ ХАЛҚ (СОЛҲОИ 1945-1950)

1. Ба охир расидани чанг ва оғози барқароркунии хоҷагии халқ	6
2. Тадбирҳо оид ба пешрафти хоҷагии халқ	9
3. Дар шароити осоишта афзудани мақоми фарҳанг	12
4. Сатҳи некуаҳволии халқ	15
5. Ҳаёти ҷамъиятӣ - сиёсӣ	16

БОБИ 2

ТОЧИКИСТОН ДАР ДАВРАИ ДЕМОКРАТИКУНОНИИ ҲАЁТИ ҶАМЪИЯТӢ (СОЛҲОИ 50-80-УМ)

1. Вазъияти байналмилалӣ ва саҳми ИҶШС дар мустақкам намудани сулҳ дар ҷаҳон	23
2. Маҳкум карда шудани шахспарастӣ ва саршавии ҷараёни демократикунони ҷомеа	26
3. Ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсӣ дар ҷумҳурӣ	28
4. Тағйирот дар роҳбарии сиёсӣ ва идории ҷумҳурӣ	33

БОБИ 3

ХОҶАГИИ ХАЛҚИ ТОЧИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 50-80-УМ

1. Нақши панҷсолаҳо дар пешрафти ҳаёти иқтисодӣ	38
2. Рушди саноат. Комплекси ҳудудӣ-истехсолии Ҷануби Тоҷикистон	39
3. Синфи коргар ва фаъолияти меҳнатии ӯ	42
4. Сиёсати аграрӣ дар ҷумҳурӣ	44
5. Ҳаракати механизаторӣ дар деҳот	47
6. Ҷорводорӣ ва боғу тоқпарварӣ	49

БОБИ 4

ФАРҲАНГ ВА КОРҲОИ ТАРБИЯВӢ ДАР ТОЧИКИСТОН (СОЛҲОИ 50-80-УМ)

1. Пешрафтҳо дар соҳаи маорифи ҷумҳурӣ	55
2. Илм ва адабиёт	57
3. Санъат ва муассисаҳои фарҳангӣ	60
4. Кори тарбиявии байни шаҳрвандон	64
5. Тарбияи насли наврас	67
6. Кори тарбиявии байни занон	70

БОБИ 5

ТОЧИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ ФАРОРАСИИ БУҲРОН ВА ОҒОЗИ БОЗСОЗӢ ДАР ҚОМЕАИ ШӢРАВӢ

1. Фарорасии қарахтӢ ва паст шудани сатҳи худфаъолиятии
ташкилотҳои қамъиятию сиёсӣ 76
2. Вазъи бӯҳронӣ дар мамлакат 77
3. Пеш гирифтани роҳи бозсозӣ 79
4. Бозсозӣ ва оқибатҳои он 80

ФАСЛИ ДУЮМ

ҚУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОЧИКИСТОН

БОБИ 6

ТАШКИЛӢБИИ ҚУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОЧИКИСТОН

1. Зарурати омӯхтани таърихи Қумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон . 86
2. Пош хӯрдани ИҚШС 90
3. Шароити таърихии ташкилӢбии Қумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон . 95
4. Эълон гардидани Истиклолияти давлатии Қумҳурии Тоҷикистон ... 100

БОБИ 7

ҚАНГИ ШАҲРАВАНДӢ.

СУЛҲ ВА ВАҲДАТ ДАР САРЗАМИНИ ТОҶИКОН

1. Сабабҳои саршавии қанги шаҳравандӣ 107
2. Оғози амалиёти қангӣ. Давраи дуҷоми муҳолифат 113
3. Иҷлосияи таърихии тақдирсоз 116
4. Ба итмом расидани қанг. Давраи сеҷоми муҳолифат 119
5. Гуфтушуниди байни тоҷикон. Комиссияи Оштии Миллӣ 123
6. Аҳдномаи ризояти қомеа дар Тоҷикистон 129
7. Мустаҳкам намудани ягонагӣ ва ваҳдат дар қумҳурӣ 132
8. Давраҳо ва сабабҳои таърихии сулҳи Тоҷикистон 134

БОБИ 8

ИСЛОҲОТИ СИЁСӢ, ИҚТИСОДӢ ВА ИҚТИМОӢ ДАР ҚУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН

1. Зарурати гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ дар мамлакат 141
2. Маҷлиси Олии Қумҳурии Тоҷикистон 144
3. Сохтори бисёрҳизбӣ дар Қумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон . 148
4. Ислоҳоти иқтисодӣ ва хусусиятҳои он 151
5. Барномаи тараққиёти иқтисодии Қумҳурии Тоҷикистон 154
6. Сиёсати иқтисодии ҳориҷии қумҳурӣ 158
7. Вазъи саноати қумҳурӣ 160

8. Кишоварзӣ дар ҷумҳурии соҳибистиклол	170
9. Масъалаҳои иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ	173
10. Вазъи тандурустӣ дар мамлакат	175

БОБИ 9

САТҲИ ФАРҲАНГИ УМУМӢ ВА СИЁСИИ ШАҲРВАНДОН

1. Фарҳанг ва мақоми он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	185
2. Ислоҳоти маориф	189
3. Илм, адабиёт ва санъат	193
4. Корҳои тарбиявӣ-фарҳангӣ дар байни шаҳрвандон ва инъикоси он дар адабиёти илмӣ-оммавӣ	197
5. Баланд бардоштани сатҳи фарҳанги умумӣ ва сиёсии шаҳрвандон ..	198
6. Афзудани қори тарбиявӣ дар байни ҷавонон	201
7. Мақоми зан дар ҷомеаи соҳибистиклол	203
8. "Соли оила" ва мақоми он дар тарбияи шаҳрвандон	206
9. Варзиш ва тарзи ҳаёти солим	209
10. Қадриносибӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	212
11. Ҷашни Наврӯз–омили муҳими ваҳдати ягонагӣ	222

БОБИ 10

САҲМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ПЕШРАФТИ ҶАҲОНИ ИМРӮЗА

1. Инъикоси сиёсати хориҷии Тоҷикистони соҳибистиклол дар адабиёти илмӣ	232
2. Афзудани мақоми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷаҳони имрӯза	234
3. Саҳми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон	237
4. Робитаҳои иқтисодӣ, иҷтимоии ҷумҳурӣ бо давлатҳои хориҷӣ ..	240
5. Ҳамкориҳои фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷӣ	244
6. Эҳё ва рушди робитаҳои Тоҷикистони соҳибистиклол бо тоҷикони бурунмарзӣ	246
Хулоса	254
Санаҳои асосии таърихи халқи тоҷик дар нимаи дуюми солҳои 40-уми асри XX ва ибтидои асри XXI	256
Луғатномаи мухтасари таърихӣ	266

**РОҲАТ НАБИЕВА
ФАЙЗӢ ЗИКРИЁЕВ**

ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК

**Китоби дарсӣ барои синфи 11-уми
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ**

Мухаррир

Мусаҳеҳ

Мухаррири техникӣ

Тарроҳ

Қ. Сатторӣ

М. Саидова

Н. Салоҳиддинзода

М. Қунайдозода

Ба матбаа 05.04.2022 супорида шуд.
Ба чоп 00.00.2022 иҷозат дода шуд. Коғазӣ офсет.
Чопи офсетӣ. Андозаи 60x90 $\frac{1}{16}$. Қузъи чопӣ 17,5
Адади нашр 60 000 нусха.
Супориши № 017/2022.

Муассисаи нашриявии «Маориф»-и
Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734024, ш. Душанбе, кӯчаи А. Дониш, 50.
Тел.: 222-14-66
E-mail: najmiddin64@mail.ru

Дар матбааи ҶДММ «Торус» ба таъбъ расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи Айни 126